

GELİBOLU DEĞERLERİ SEMPOZYUMU
27-28 AĞUSTOS 2008

Gelibolu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları
No: 80

ISBN: 978-975-8100-86-6

© 2008 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Editörler

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
Prof. Dr. Osman DEMİRCAN
Doç. Dr. Selehattin YILMAZ
Doç. Dr. Turan TAKAOĞLU
Öğr. Gör. Murat İLDİRİR

Kapak Tasarım

Gülhan APAK

Yayınevi

Boğaz Matbaası
Çanakkale

0(286) 213 34 88

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
Prof. Dr. Osman DEMİRCAN
Prof. Dr. Ali Osman UYSAL
Prof. Dr. Hüseyin EKİNCİ
Doç. Dr. Ayşe ÇAYLAK TÜRKER
Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil TUNCEL
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ESENKAYA
Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇAKIR
Yrd. Doç. Dr. Orhan YÜKSEL
Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

DÜZENLEME KURULU

Adnan ÇAKIROĞLU (Gelibolu Kaymakamı)
Mehmet Cihat BİNGÖL (Gelibolu Belediye Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil TUNCEL
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ESENKAYA
Dr. Hakan YAMAN
Öğr. Gör. Nihan VEZNIKLI
Öğr. Gör. B. Baki TIRYAKI
Öğr. Gör. Fadime GÜMÜŞ
Öğr. Gör. İlknur ESKİN

İntepe Değerleri Sempozyumu (30-31 Ağustos 2008)

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI SAYIN ERTUĞRUL GÜNAY'IN ÖNSÖZ'Ü

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin her alana yön verdiği 21. yüzyılda kültürel değerleri akademik platformlarda hatırlamaya, araştırmaya, değerlendirmeye ve akademik bir bakış açısı ile yeniden yorumlamaya her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bilimsel ve akademik düşünce sistemi, geçmişimize ve günümüze yönelik nitelikli değerlendirme ve analizler aracılığıyla kültür ve medeniyet dinamiklerimizi hareketlendirmektedir.

Toplumu bir arada tutarak farklı görüş ve fikirler arasında uzlaşmayı ve birliktelik bilincini ortaya koyan kültürel değerler, “kültürel gelişme” sayesinde uluslararası çalışmalara kendine özgü yönleriyle katkıda bulunmaktadır. Yerel ve uluslararası düzlemde kültürel gelişmenin sürekliliğini ve etkinliğini sağlamak için ise bilimsel düşünce ve akademik zihniyet en önemli kaynağımızdır. O halde yapılması gereken bu zihniyetten yola çıkarak kültürel zenginliğimizi yaşatmak ve evrensel kültüre katkı sağlamaktır.

Kültürel miras yoluyla geçmişi akılda tutmak geleceğe yön vermenin en sağlıklı yoludur. Ancak, hatırlamanın ve korumanın bir adım ötesine geçerek ulusal kültür mirasımızı, günün gereksinimlerini karşılayacak bütüncül bir yaklaşımla yeniden ele almak bir zorunluluktur. Böyle bir bakış açısı ülkemizi, demokratik ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırma hedefine bir adım daha yaklaştıracaktır.

Türkiye'nin, sahip olduğu kültürün ve tarihin farkında olan, düşüncelerini özgürce ifade eden, çağdaş ve katılımcı insanların yaşadığı daha özgür ve demokratik bir ülke olması kültür politikamızın hedeflerindedir. Üniversitelerimiz yaptıkları akademik çalışmalar, sempozyum ve konferanslar ile bu politikamızın bilimsel çerçevesinin uluslararası standartlara taşınmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda Onsekiz Mart Üniversitesi'nin Çanakkale'nin kültürel ve tarihi özelliklerini ortaya çıkarmak adına büyük bir özveri ile gerçekleştirdiği, akademisyen, uzman ve araştırmacıların özenli çalışmalarının sunulduğu sempozyumun önemi ortadadır. Sempozyum tebliğlerinden oluşan bu kitap, akademisyenlerin yanı sıra kültür ve medeniyet konularına ilgi duyan tüm okurların yararlanacağı temel bir kaynak niteliğindedir.

Genç nesiller, kendi kültür ve kendi kimliklerini doğru bir şekilde öğrendikleri takdirde başka kültürlerle de hoşgörülü yaklaşabilecektir. Bu sebeple, Çanakkale'nin kültürel, tarihi ve sosyal değerlerinin korunmasını ve tanıtılmasını hedefleyen bu sempozyumda ve sunulan tebliğlerin kitap haline getirilmesinde emeği geçenleri kutluyorum.

Ertuğrul GÜNAY
(T.C. Kültür ve Turizm Bakanı)

ÇANAKKALE VALİSİ SAYIN ORHAN KIRLI'NIN ÖNSÖZ'Ü

Çanakkale ili, sahip olduğu tarihi, doğal, mitolojik değerleriyle ülkemizin en müstesna kentlerinden birisidir. Aynı zamanda Çanakkale, eğitim düzeyi yüksek halkı, tarıma elverişli toprağı, Çanakkale ve ülke sorunlarına duyarlı STK'ları, koordineli çalışan yönetim dinamikleri, 25000 öğrencisi olan üniversitesi ile ülkemizin en stratejik illerinden birisidir.

Çanakkale'nin **Assos, Kaz Dağı, Troia, Milli Parkı, Çanakkale Boğazı, Çanakkale Savaşları, Abide** gibi yaygınlıkla bilinen değerlerinin yanı sıra, uzmanlarca bilinen, yöre insanlarınca bilinen ve fakat yaygınlıkla bilinmeyen çok sayıda değeri vardır.

Bilinen değerlerle, bilinmeyen ve fakat ekonomik, kültürel, mitolojik açıdan anlam ifade eden değerleri kaydedip, değerlerine değer katmak, her kesimden insanların yaygınlıkla ortak yargısıdır.

Bu yarıdan hareketle **Valilik, Belediye, Üniversite, Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası, ÇASİAD** işbirliğiyle **“Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları”** organizasyonuna karar verilmiştir. **Kültür ve Turizm Bakanlığı** sempozyumlarımızı desteklemiştir.

Başlangıcından itibaren organizasyona katkı veren tüm kurum ve kuruluşların titiz çalışması sonucunda başarılı tanıtım gerçekleştirilmiştir. Ülke sathında yaklaşık 400 bildiri sempozyumlara sunum için gönderilmiştir.

Bildiriler kitap olarak yayınlanmıştır. Amaç tüm ilçe ve beldeler düzeyinde Çanakkale'nin tarihi, kültürel, mitolojik, ekonomik, ekolojik değerlerini ortaya çıkarmak, envanterini yapmak, koruma ve geliştirme yönelimli stratejiler geliştirmektir.

14 ilçe ve beldede gerçekleştirilecek sempozyumlardan sonra yeni bir kitap daha yayınlanacaktır. Bu kitapta; bildirilerden yararlanılarak değer adı, değer kategorisi, değer öyküsü, değeri koruyacak ve değere değer katacak stratejiler ile stratejilerin gereğini yapacak kurumlara ilişkin bilgiler yer alacaktır.

Yaklaşık bir yıllık planlama, çalışma sonucunda ortaya çıkan bu etkinlik; **Çanakkale'nin** tanıtımına, Çanakkale hakkında bilgilenmeye, sorunlarının çözümüne aracılık edecek niteliktedir.

Bu etkinliğin başarıyla ortaya çıkmasında emek verenlere içtenlikle teşekkür etmeliyiz. Etkinliğimize destek veren Kültür ve Turizm Bakanı Sayın **Ertuğrul GÜNAY**'a ve Müsteşar Sayın **İsmet YILMAZ**'a teşekkür ediyorum.

Bu etkinlikte doğal olarak Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi aktif rol almıştır. Çalışmaya katkı veren başta **Rektör Prof. Dr. Ali AKDEMİR** olmak üzere, **Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Osman DEMİRCAN**'a, **Doç. Dr. Turan TAKAOĞLU**'na, **Doç. Dr. Selehattin YILMAZ**'a içtenlikle teşekkür ediyorum. Bilim ve Organizasyon Kurulu ile işbirliği içinde çalışan **Yrd. Doç. Dr. Evren ERGİNAL**, **Dr. Cengiz AKBULAK**, **Öğr. Gör. Murat İLDİRİR**, **Öğr. Gör. Gülhan APAK** ve **Ahmet ZEYBEK**'i de içtenlikle kutluyorum. Sempozyumlara sponsorluk desteği sağlayan **GESTAŞ**'a ayrıca teşekkür ediyorum.

Üniversitemiz ile koordineli çalışmayı Valilik adına gerçekleştiren Vali Yardımcısı **Ali PARTAL**'a teşekkür ediyorum.

Çalışma işbirliği içerisinde gerçekleştiren Çanakkale Belediye Başkanı **Ülgür GÖKHAN**'a, Belediye Meclis Üyesi **İsmet GÜNEŞHAN**'a, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı **İlhami TEZCAN**'a, Başkan Yardımcısı **Hayrettin DERELİ**'ye, Oda Genel Sekreteri **Abdurrahim TEMİZ**'e, ÇASIAD Başkanı **Hüseyin YALMAN**'a ve değerli yardımcılarına teşekkür ediyorum.

İlçelerde organizasyonları planlayıp gerçekleştiren Kaymakamlara ve Belediye Başkanlarına teşekkür ediyorum. Son olarak bildirimleri titizlikle değerlendiren Bilim Kurulu üyelerine teşekkür ederim.

Orhan KIRLI
(Çanakkale Valisi)

ÇANAKKALE BELEDİYE BAŞKANI SAYIN ÜLGÜR GÖKHAN'IN ÖNSÖZ'Ü

Çanakkale, eşsiz güzelliklere sahip coğrafyasında sakladığı dünya tarihinin ve kültürünün önemli miraslarıyla değerleri yüksek bir kenttir. Coğrafik olarak ülkemizin en batısında yer alan kentimiz, çağdaş ve demokrat insanlarıyla da yüzünü batının aydınlığına çevirmiş bir kenttir.

Çanakkale, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan boğazı, adaları, rüzgarı, Kazdağları gibi doğal güzelliklerinin yanında, 5 bin yıllık bir geçmişe sahip Troia'sı, antik kalıntılarla dolu, tarihin ilk felsefe okulunun kurulduğu Asos' u ile attığınız her adımda kendinizi tarih, kültür ve doğanın eşsiz ahengi içinde bulacağınız ender rastlanan yerlerdendir.

Çanakkale Savaşları, emperyalizme karşı topyekun verilen milli mücadele ve ümmet olmaktan ulus olma yolunda bir milletin attığı büyük adım olarak araştırmacılar için güncelliğini hiçbir zaman yitirmeyecektir.

Çanakkale kentinin vizyonunda kentsel değerler sürdürülebilir gelişme anlayışı ile bütünleştirilmiştir. Bu kentsel değerlerin başında Çanakkale Boğazı, Sarıçay Havzası gibi doğal değerler; kale, sivil tarihi yapılar gibi somut tarihsel değerler; maniler halk oyunları gibi somut olmayan tarihi miras; uzlaşa, hoşgörü, çok kültürlülük çoğulculuk gibi kültürel değerler ve tarih te iki büyük savaşı yaşayan bölgede barışın asıl görev olarak savunulması yer almaktadır.

Kentleşme sürecinde entelektüel bakış açısı, paylaşım ve katılımcılığın yüksek olduğu kentimizde, “Barışın kenti uygar Çanakkale'yi yaşayan ve yaşatan belediye” vizyonumuzla kentin tüm değerlerine sahip çıkmak, korumak, geliştirmek, çağdaş ve mutlu bir kent yaratmak başlıca amacımızdır.

Çanakkale'nin doğasını, tarihi ve kültürel değerlerini korurken ve gelecek nesillere aktarırken, tüm değerlerimizi insanlığın hizmetine sunarak Çanakkale'yi geliştirmeyi hedefliyoruz. Bu hedefi gerçekleştirmek için Çanakkale Belediyesi olarak yalnız kent merkezinde değil, il çapında öncü ve yönlendirici rol oynamaya hazırız.

Sahip olduğumuz sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel değerlerinin saptanması, bu değerlerin korunması, adına, üniversitemiz öncülüğünde yapılan bu çok yönlü çalışmanın, değerlerimize değer katacak bir rol oynayacağına inanyor ve emeği geçen tüm kişi ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunuyorum.

Ülgür GÖKHAN
(Çanakkale İli Belediye Başkanı)

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ PROF. DR. ALİ AKDEMİR'İN ÖNSÖZ'Ü

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 9 Fakültesi, 3 Yüksekokulu, 11 Meslek Yüksekokulu, 15 Araştırma Merkezi, 25 000 civarında öğrencisi, 1150 öğretim elemanı ile ülkemizin çağdaş üniversitelerinden biridir.

ÇOMÜ'nün ülkemiz ve üniversite topluluğu içindeki yeri ve önemi yanında Çanakkale için de özel önemi vardır.

ÇOMÜ bir yandan bilimin evrensel konularına duyarlı etkinlikler, araştırmalar gerçekleştirirken, eğitim-öğretim yaparken; diğer yandan içerisinde bulunduğu ilin sorunlarına, değerlerine duyarlı etkinlikler ve araştırmalar da yapmaktadır.

Bu bakış açısının bir sonucu olarak **'Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları'** konseptine ulaşılmıştır.

Yörenin sorunlarına duyarlı olan ve kalıcı çözüm arayışlarını ivedilikle sürdüren **Çanakkale Valisi Sayın Orhan KIRLI**'ya önerilen bu çalışma, onay alındıktan sonra **Valilik** aracılığıyla **Belediye Başkanlığına, Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası'na, ÇASIAD'a, İlçe Kaymakamlıkları ve Belediye Başkanlıklarına** işbirliği için önerilmiştir. Tüm kurum ve kuruluşların onayıyla çok paydaşlı bu etkinlik ortaya çıkmıştır.

'Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı, Valilik, Belediye Başkanlığı, ÇOMÜ, Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası, ÇASIAD, Kaymakamlıklar, İlçe ve Belde Belediye Başkanlıklarıyla çok paydaşlı işbirliğiyle yapılması oldukça anlamlıdır.

Sempozyumların çok yoğun bildiri sunum talebiyle karşılanması da sempozyumlara ayrıca anlam katmıştır.

Bildiriler aracılığıyla Çanakkale'nin bilinen, bilinmeyen değerlerinin geniş bilgi içeriğiyle envanteri çıkarılmış olacaktır.

Değerleriyle kimlik, kişilik bulan Çanakkale'nin ulusal düzeyde, uluslar arası düzeyde bilinen bu kimliğinin korunması ve de geliştirilmesi mümkün olacaktır.

'Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları'yla sempozyum konseptine yeni bir boyut da kazandırılmış olacaktır. Zira **Çanakkale Merkezi, Bozcaada, Gökçeada, Eceabat, Gelibolu, Lapseki, Biga, Çan, Yenice, Bayramiç, Ezine, Ayvacık, Küçükkuyu ve İntepe**'de gerçekleştirilecek sempozyumlardaki bildiriler aracılığıyla adı geçen yörelerin değerler envanterine ulaşılabilecektir. Sempozyumlardan sonra geniş bir uzmanlar ekibince sempozyum bildirilerinden yararlanılarak içerisinde değer adı, değer kategorisi, değer tanıtımı, değer geliştirme stratejisi, değer geliştirme stratejisini uygulayacak kurum bilgilerinin yer alacağı **'Çanakkale İli Değerleri Envanteri'** adlı çalışma hazırlanacaktır. Böylelikle sempozyumlardan yararlanılarak yeni bir araştırma ve proje metodolojisi geliştirilip uygulanmış olacaktır.

‘Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları’nın çok paydaşlı gerçekleştirilmesi fikrine destek sağlayan **Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Ertuğrul GÜNAY’a** ve Müsteşar Sayın **İsmet YILMAZ’a** teşekkürlerimi arz ediyorum.

Sempozyumların çok paydaşlı düzenlenmesi fikrine içtenlikle sahip çıkan, Çanakkale’nin gelişimine kalıcı çözümler üreten, üniversiteye verdikleri stratejik önem bağlamında desteklerini esirgemeyen, sempozyumların hazırlık sürecinin başarılı geçmesi için her türlü izni ve her türlü desteği sağlayan Valimiz **Sayın Orhan KIRLI’ya** içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Valilik adına organizasyon kurullarıyla anlamlı işbirliğini gerçekleştiren **Vali Yardımcısı Sayın Ali PARTAL’a** teşekkür ediyorum.

Ortak çalışmanın ortak yükümlülüklerini içtenlikle yerine getiren **Belediye Başkanı Sayın Ülgür GÖKHAN’a** ve değerli Belediye Meclis Üyesi **Sayın İsmet GÜNEŞHAN’a** teşekkürlerimi sunuyorum.

Projenin planlanması ve gerçekleştirilmesi fikrine duyarlılıkla sahip çıkan, kaynak sağlayan **Ticaret ve Sanayi Odası’nın** değerli Başkanı Sayın **İlhami TEZCAN’a** içtenlikle teşekkür ediyorum. Ortak çalışmaların başarılı yürütülmesine katkı veren Başkan Yardımcısı Sayın **Hayreddin DERELİ’ye** ve Oda Genel Sekreteri **Abdurrahim TEMİZ’e** teşekkür ederim.

Üniversitemizin doğal paydaşı haline gelen **ÇASİAD’ın** değerli başkanı Sayın **Hüseyin YALMAN** bu ortak çalışmaya anlamlı katkı vermişlerdir. İşbirliğimizin devamı dileğiyle teşekkürlerimi iletiyorum.

Doğal olarak bu projede Üniversite, konunun akademik boyutuyla dominant rol almıştır. Bu baskın rolün gerektirdiği ağır çalışma koşullarına içtenlikle katlanan Rektör Yardımcısı **Prof. Dr. Osman DEMİRCAN’a**, **Doç. Dr. Turan TAKAOĞLU’na**, **Doç. Dr. Selehattin YILMAZ’a** içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu yetkin ekibe katkı sağlayan **Yrd. Doç. Dr. Evren ERGİNAL**, **Dr. Cengiz AKBULAK**, **Öğr. Gör. Murat İLDİRİR**, **Öğr. Gör. Gülhan APAK**, **Ahmet ZEYBEK** ve **ÇOMÜ Basın ve Halkla İlişkiler Yetkilisi Oya TERZİOĞLU TOKGÖZ’e** teşekkür ediyorum.

Çanakkale’nin çok yönlü gelişimine anlamlı katkılar sağlayan ve sempozyumların bildiri kitaplarının yayımlanması sponsorluğunu üstlenen **GESTAŞ Yönetim Kurulu’na** teşekkür ediyorum.

Kent Merkezi, 13 ilçe ve beldede gerçekleştirilecek sempozyumlarda bildiri sunarak katkı veren araştırmacıları ve bilim insanlarını kutluyor sempozyumların başarılı geçmesini diliyorum. 30.07.2008

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü)

GELİBOLU KAYMAKAMI ADNAN ÇAKIROĞLU'NUN ÖNSÖZ'Ü

Gelibolu ilçesi, kendi adıyla anılan yarımada üzerinde Marmara bölgesinin güneyinde ve Çanakkale Boğazı'nın kuzeyinde yer alan 860 km'lik yüz ölçümüne sahip Çanakkale iline bağlı, büyük bir ilçedir. Tarih ve kültür merkezi olan ilçe, tarihin çeşitli dönemlerinde önemli bir merkez olma işlevini yerine getirmiştir. İlçenin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber, İskender'in M.Ö. 334'te Anadolu'ya doğru başlattığı büyük seferinde ilk fethettiği kent Gelibolu'dur.1354 yılında Gazi Süleyman Paşa tarafından Bizanslılardan alınan Gelibolu'ya ilk Türk nüfusun yerleştiği bu tarihte görülmektedir.

Yarımadanın ve ilçenin adı olan “Gelibolu”nun, “gemi şehri” ve “güzel şehir” anlamında, “Kallipolis” veya “Gallipolis”ten geldiği rivayet edilir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde ise, Gelibolu adının, “Gülibol”dan geldiğinden bahsetmektedir. Şehrin adı ile ilgili diğer bir rivayet, yıl boyunca rüzgarın çok esmesi nedeniyle “Yelibol”dan türediği şeklindedir.

Tarihin değişik dönemlerinde stratejik önemi nedeniyle birçok savaşın yapıldığı Gelibolu Yarımadası, 1.Dünya Savaşında da Çanakkale Savaşlarının kara bölümünün cereyan ettiği yerdir. Dar bir alanda yapılan bu zorlu savaşta Gelibolu adı dünyada yankılar yapan unutulmaz bir isim olarak hafızalara ve tarihe kazınmıştır. Fransız ve Yunanlıların 3 yıl işgalinde kalan İlçe 26 Kasım 1922 yılında düşman işgalinden kurtarılmıştır. Bu tarih her yıl ilçenin kurtuluş bayramı olarak kutlanmaktadır.

İlçe nüfusu 2007 yılı itibariyle 47.252'dir. İlçe idari yönden 4 belediye ve 25 köy yerleşkesinden oluşmuştur. Şehirleşme ahenkli bir şekilde gelişmekte ve ilçede istikrarlı bir yaşam sürmektedir. Ekonomik ortamın elverişliliği dışa göçü engellemekte, doğa güzelliği ve tarihi yerlerin çokluğu turizmi canlı tutmaktadır. Saroz Körfezinin dünyada sayılı akvaryumlar arasında olması denizaltı sporlarını ve deniz turizmini önemli kılmaktadır. Gelibolu'nun iklimi Yaz ve Sonbaharda Akdeniz iklimi özelliklerini taşımakla birlikte kışları kuzeyden gelen soğuk hava akımlarının etkisi altında kalmaktadır. Yıl boyunca esen rüzgar günümüzde elektrik üretiminde kullanılmaktadır.

İlçe ekonomisi tarım ve balıkçılığa dayanmaktadır. Seracılık son dönemlerde gelişmiş, meyvecilik önem kazanmaya başlamıştır. İlçede Askeri Ağır Bakım Tamir Fabrikası, konserve fabrikaları, kereste, un, yağ, hazır gıda, paketlenme, giyim, süt atölyeleri mevcuttur.Ayrıca bir adet tersane mevcuttur. Bu tür Endüstriyel yatırımlar ilçeyi geliştirmekte ve halkının refah düzeyini artırmaktadır.

İlçe Eğitim öğretim yönünden gelişmiş olup, yöre halkı eğitime önem vermektedir. İlçede bir yüksek okul, 9 lise, 22 ilköğretim okulu mevcuttur. Halen değişik türde lise ve yüksek öğretim okulları yapım çalışması devam etmektedir. İlçe okuryazarlık oranı yüzde yüzdür.

İlçenin bu özellikleri yanında Gelibolu ilçesi Marmara Bölgesinin ve Çanakkale ilinin tarih ve kültür şehridir. Vakıflar Genel Müdürlüğü korumasında

türbeler, mezarlar, camiler, hamamlar ve çeşmeler mevcuttur. Dünyanın en büyük Mevlevihanesi yine Gelibolu'dadır. Tarihi eserlerin çokluğu ilçenin geçmişle ne derin bağları olduğunu bir göstergesidir.

Aydın halkıyla, ekonomisiyle, tarihi ve turistik değerleriyle geleceğin kenti olan ilçe Gelibolu Savaşları ile tarihte ve dünyada önemini korumaktadır. Geçmişte birçok acıların yaşandığı bu kent günümüzde barışın simgesi olması yönünden ayrı bir gurur kaynağıdır.

Adnan ÇAKIROĞLU
(Gelibolu Kaymakamı)

GELİBOLU BELEDİYE BAŞKANI MEHMET CİHAT BİNGÖL'ÜN ÖNSÖZ'Ü

Gelibolu bu gün, geçmişte yaşanmış olaylara tanıklık etmiş, yaşayan bir tarih. Tarihin; yeşilin ve mavinin tüm tonlarıyla içiçe yaşadığı önemli bir kenttir. Kentimiz de Osmanlı Dönemine ait bir çok yapıt ve Osmanlı' nın ünlü düşünür, yazar, sanatçı, din adamı ve kaptan paşalarının anıt mezarları bulunmaktadır.

Kentin simgesi haline gelmiş Sardalya balığı ve ünlü sardalya konserveleri, deniz ürünlerinin her türlüünü başka bir yerde tadamayacağınız eşsiz lezzetleriyle irili ufaklı balıkçı meyhaneleri; yeşil, mavi ve tarihin kucaklaştığı kumsalları, dört mevsim kendi kendini temizleyen pırl pırl denizi, oya oya işlemeli kıyılarıyla Gelibolu geleceğin en parlak ve gelişime açık ilçelerinden biridir.

Ve bu canlı tarihi ayakta tutarak her geçen gün dahada gelişmiş, modern ve yaşanabilir bir kent haline getirmede önemli bir paya sahip olan, güler yüzlü ve sevgi dolu hizmetiyle Gelibolu Belediyesi, 250 personeliyle çalışmaya devam etmektedir.

Gelibolu elinde bulundurduğu tarih ve doğal değerleri ile her geçen gün biraz daha gelişerek, yurt içinde ve yurt dışında hak ettiği değere sahip olmaya başlamıştır.

Gelibolu gerek yurdumuzda gerekse yurt dışında geçmişten getirdikleri ve bugünde sergilediği vasıflarla önemli bir şehirdir. Amacımız gerek tarihi gerek doğal güzellikleri ile Gelibolu' yu yeni alternatif bir tatil merkezi haline getirmektedir.

Tarihi, denizi, balığı ve Saroz' un su sporları için Türkiye' nin tek adresi olması; 1.Dünya Savaşının en kanlı ve unutulmaz izlerinin yarımadamızda bulunması; Gelibolu' da yaşamış ve ölmüş dünyaca ünlü bilim ve din adamlarının anıt mezarları ile ,Bilgin Amiral Piri Reis'in memleketi ,Feneri Hamzakoy' u,Dünya' nın en büyük Mevlevihanesi, Limanı ile ülkemizin gelecek yıllarda Turizm açısından parlayan bir yıldızı olacağının kanıtıdır.

Elimizden gelen, bütün gayretlerimizi, Gelibolu'yu her alanda tanıtmak ve geliştirmek için yürekten sarf ediyoruz.

Mehmet Cihat BİNGÖL
(Gelibolu Belediye Başkanı)

GMYO MÜDÜRÜ YRD. DOÇ. DR. HALUK ERDEM'İN ÖNSÖZ'Ü

Gelibolu Çanakkale İlinin en önemli ilçelerinden bir tanesidir. Bu önemini üzerinde yer aldığı coğrafi konumu nedeniyle ve sahip olduğu potansiyelle hak etmiştir. Tarihinde çok daha önemli bir konuma sahip Gelibolu zamanla bu önemini kaybetmiş olsa da içinde bulunduğumu süreç ve geleceğe dönük yapılan planlamalar ilçenin çok daha önemli bir konuma geleceğinin sinyallerini vermektedir.

Gelibolu'nun şu anda en büyük geçim kaynağı tarım deniz ürünleri ve turizm oluşturmaktadır. Ayrıca yapılması planlanan tersane yatırımı ile ekonominin daha da canlılık kazanacağı bir gerçektir. Ancak turizmde Gelibolu ekonomisi için olmazsa olmaz bir sektör olduğunu unutmamak gerekir.

İlçenin turizm açısından çekim merkezi olmasını sağlayan birçok değeri bulunmaktadır. Bunlar içinde ismini vermiş olduğu yarımada meydana gelen savaş alanları ve milli park Saroz Körfezi, ilçe merkezinde bulunan dünyanın 2. büyük mevlevihanesi ilk akla gelen turistik öneme sahip değerlerdir. Bununla beraber ilçemizin İstanbul gibi büyük bir metropole yakın olması da turistik yöre olabilmek adına büyük bir avantajdır.

Sonuç olarak hızlı bir kalkınma hamlesi için üretim ve hizmet sektörlerinin birlikte gelişmesi amaca daha kısa sürede ulaşılmasını sağlayacağından üretim sektörünün çevreye en az zararı vererek kurulması turizm sektöründe gelişmesi ve sürdürülebilirliği sonucunu doğuracaktır.

Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM
(GMYO Müdürü)

ÇANAKKALE TİCARET VE SANAYİ ODASI YÖNETİM KURULU BAŞKANI İLHAMİ TEZCAN'IN ÖNSÖZ'Ü

Çanakkale; tarihte hep ilklere ve önemli dönemlere sahne olmuş, doğa harikası bir yerdir. Geriye dönüp baktığımızda, Bizans tarihinin de buradan başladığını görüyoruz. Truva.. Bir medeniyettir. İstanbul'dan önce medeniyetin beşiği Çanakkale coğrafyasında şekillenmiş, buradan gelişmiştir.

Türk tarihinde de durum bundan farklı değildir. Atalarımız Anadoluya Gelibolu yarımadasında ayak basmışlar, devamında da İstanbul'un fethiyle tarihimizde yeni bir sayfa açılmıştır. Osmanlı'nın imparatorluk haline gelmesinin ilk adımı da bu topraklarda başlamıştır.

Yakın tarihimizde ise Çanakkale yine Dünya'ya ismini bir kez daha hatırlatmış; tarihin en büyük savaşlarından birisi bu topraklarda yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Yüce Atatürk'ün de yer aldığı bu başlangıçtan misak-ı milli sınırları ortaya çıkmıştır.

Çanakkale Boğazı'yla, Troia'sıyla, Çanakkale Deniz Zaferi'yle başka bir yerde olmayan doğasıyla, Asos'uyla, Kaz Dağları'yla, yöreye özgü bitki örtüsüyle, sağlık turizmine imkan tanıyan potansiyel kaynaklarıyla, öncü girişimcileri ile yalnızca Türkiye'de değil, tüm dünyada marka olmayı hak eden bir potansiyele sahiptir.

Son yıllarda Hükümetimizin büyük mali desteği ile Gelibolu Yarımadası'nda önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, yılda 580.000 kişi ile 300.000 öğrenci şehitlerimizi ve savaş alanlarımızı ziyaret etmektedir.

Ancak, tüm bu antik ve yakın tarih özellikleri, kültür birikimi, tarıma elverişli toprakları, su ürünleri doğal güzellikleriyle Türkiye ortalamasının üstünde bir gelişmişliğe sahip olmasına rağmen yeterli gelişimi sağlayamamış bir ilimizdir. Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası olarak bu potansiyeli kazanca dönüştürmenin girişimcilikten geçtiği bilinci ile öncelikli gündemimizde; sahip olduğumuz değerleri girişimcilik aracılığıyla ekonomiye, tanıtıma ve markalaşmaya dönüştürmek bulunmaktadır.

İstanbul, İzmir ve Bursa illerine eşit mesafede uzaklığı olan ilimiz bu üç büyük kent arasında sıkışıp kalmış ve yatırım tercihlerinde önemli bir unsur olan ulaşım alt yapı eksikliği nedeniyle Marmara Bölgesi içinde gelişmişlik sırasında alt sıralarda yer almıştır. İlçelerimiz ile de gerek karayolu gerekse deniz yolu ulaşımının yetersiz olması yeterli ekonomik ve sosyal ilişkilerin kurulmasını da zorlaştırmaktaydı.

Yine ulaşım alt yapı yetersizliği nedeniyle tarihi ve coğrafi özelliklerine rağmen turizm hareketlerinden de yeterince pay alınamamıştı. **Fakat 2006 yılı sonlarında gerek Çanakkale deniz limanında, gerekse hava limanında açılan sınır kapıları Çanakkale'nin başta İstanbul Ankara olmak üzere Türkiye'nin her bölgesine ve başta İtalya olmak üzere Avrupa'ya yakınlaşmasını sağlamıştır.**

Halen haftada 4 gün Çanakkale – İstanbul bağlantılı Ankara uçuşları yapılmaktadır.

Ayrıca Çanakkale – Bursa double yol çalışmaları devam etmekte olup muhtemelen 2008’de tamamlanacaktır.

Bu amaca ulaşmak sürekli olarak öncelikli gündemimiz olmuştur. Bu çalışmalarımız ile kaliteli double yol bağlantılarının tamamlanması, Kaz Dağı’nı Sağlık Turizmi ve ekolojik turizm açısından oldukça cazip bir noktaya taşıyacak ; Çanakkale’deki meyve,sebze, hayvancılık su ürünleri gibi potansiyellerin kurulacak yeni fabrikalarla katma değer kazanmasını sağlayacaktır.

Çanakkale’ye, Bozcaada’ya, Gökçeada’ya kuvvetli rüzgara duyarlı modern feribot seferlerinin düzenlenmesi Çanakkale’ye ziyaret trafiğini yaygınlaştıracaktır. Bu amaçla başta Sayın Valimiz olmak üzere Sivil Toplum Örgütlerinin ve milletvekillerimizin girişimleri ile, Çanakkale’den Bozcaada ve Gökçeada’ya ulaşımı kolaylaştıracak feribot alımına, Sayın Hükümetimiz özel katkı sağlamıştır. Ulaştırma Bakanımız Sayın Binali Yıldırım’ın takip ettiği bu konuya çözüm getirmek için çalışmalar devam etmektedir.

Kepez Limanı’nın faaliyete geçmesinden sonra Organize Sanayi Bölgesi’ne yatırım yapmak isteyen sanayiciler artmıştır.

Deniz taşımacılığında kazandığımız bu liman Yunanistan ve İtalya başta olmak üzere Avrupa Birliği ve Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ticari ilişkilerimize son derece olumlu etki yapmıştır.

Odamızca düzenlenen 24-27 Eylül 2007 tarihleri arasında Yunanistan ’ın Kavala ve Bulgaristan Plovdiv şehrine yapılan ziyaretler ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizin gelişimine katkı sağlayacak önemli adımlar atılmıştır.

Kavala Ticaret ve Sanayi Odası yönetimi, Kavala liman yetkilileri, Kavala Belediye Başkanı ve Kavala Bölge Valisi ile görüşmeler yapılarak Kavala ile Kepez Limanı arasında deniz hattının açılması ile ilgili fikir alışverişi yapılmıştır. Yunanistan tarafı bu deniz yolunun açılması, bu yola bağlanan karayollarının inşa edilmesi konusunda çok olumlu görüş bildirmiştir. Sonuçta varılan mutabakatla komisyon kurulmuş, bir İyi Niyet Mektubu hazırlanmış ve bu mektup çerçevesinde komisyonun çalışmalar yapmasına karar verilmiştir.

Bulgaristan’ın Plovdiv Şehri ziyaretinde ise Plovdiv Sanayi Fuarı ziyaret edilerek Plovdiv Ticaret ve Sanayi Odası yetkilileri ile Avrupa Birliği projelerinde işbirliği konuları görüşülmüştür. Bu görüşmelerimizde Plovdiv Başkonsolosumuz Sayın Ümit Yalçın da bulunmuşlardır.

Plovdiv Ticaret ve Sanayi Odası yetkilileriyle Plovdiv Fuarı, Plovdiv Serbest Bölgesi, Türk şirketlerinin yatırımları, Bulgaristan-Türkiye ticaret hacmi, ulaşım sorunları, vize sorunları gibi konularda görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Yine Plovdiv Ticaret ve Sanayi Odası Yönetimi Plovdiv’in de Kavala ile kara yolu bağlantısının inşa edildiğini ve Kavala-Çanakkale arasındaki deniz yolu projesinde de ortak olmak istediklerini ve ayrıca bugüne kadar 18 adet AB projesi yaptıklarını bu konularda bizimle işbirliği yapmaktan çok memnun olacaklarını ifade etmişlerdir. Bu konularda Plovdiv Ticaret ve Sanayi Odası Avrupa Birliği Bilgi Merkezi ile Odamızın hemen temas kurması kararı verilerek Plovdiv Ticaret

ve Sanayi Odası Yönetimi de Odamıza davet edilmiştir. Akabinde Plovdiv Valisi ziyaret edilerek ziyaret amacımız anlatılmıştır.

13-17 Ekim 2007 tarihlerinde ise Almanya’da düzenlenen Anuga Gıda Fuarı’nda ise 24 m² stand açılarak “Çanakkale” adı altında Ticaret Borsası ile müşterek katılmıştır. 16 Ekim 2007 tarihinde fuarda Köln Başkonsolosumuzun, Köln Belediye Başkan Yardımcısının ve basın mensuplarının katılımlarıyla bir basın toplantısı düzenlenmiş ve ilimiz en iyi şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Odamızın bugüne kadar yurt dışında yapmış olduğu en geniş çaplı organizasyon olan Anuga Gıda Fuarına katılım ile üyelerimiz ürünlerini tanıtmak, Almanyadaki Türk ve yabancı firmalarla tanışmak fırsatı bulmuş ve işbirliği imkanları doğmuştur.

Çanakkale Organize Sanayi Bölgesi ise son 2,5 yılda çok önemli ve gözle görülür gelişmeler kaydetmiş ve ivme kazanmıştır. Ulaşım sorunlarının çözülmesiyle yatırımcı için daha da cazip hale gelecek olan OSB’de şu anda 18 firma inşaat aşamasındadır. Son olarak 60 dönüm yer satın alarak inşaatına başlayan İSKO Plastik ve Kalıp Sanayi A.Ş. Plastik boru imalatı ve ülke tarımında verimliliği arttıracak olan damla sulama sistemleri ile ilgili her türlü ürün ve hizmetin içinde olmayı hedeflemektedir.

Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Onsekiz Mart Üniversitesi ile işbirliğine de büyük önem vermektedir. Birlikte ÇTSO üyeleri çeşitli konularda eğitilmekte ve yeni projeler üretilmeye çalışılmaktadır. Üniversitemiz için çok önem taşıyan Tıp Fakültesi’nin açılışını hızlandırarak için önemli bir işbirliği gerçekleştirmiştir. Ayrıca 25 Ağustos gününden itibaren Çanakkale’nin il ve ilçelerde değerlerini tespit için yapılacak toplantıların en büyük destekçisi Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası olacaktır.

Tabii ki başlamış ve başlayacak olan bu güzel hizmetlerin sürekli olması gayesiyle biz Çanakkalelilere büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı olarak, ilimizin en önemli sorunu olan ulaşımda Oda olarak üzerimize düşeni yapmaya, yetkililer ile işbirliği içinde olmaya hazır olduğumuzu ve bu konudaki hassasiyetimizi belirtir, emeği geçen herkese şükranlarımızı sunarız.

İlhami TEZCAN
Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

ÇASİAD YÖNETİM KURULU BAŞKANI HÜSEYİN YALMAN'IN ÖNSÖZ'Ü

Çanakkale İli Değerleri Sempozyumu fikrini yaratıp, organize etmenizden duyduğumuz memnuniyetle birlikte, Çanakkale Sanayici ve İşadamları Derneğinin düşünce ve değerlendirmesini, yayınında paylaşmaktan mutluluk duymaktayız. Bu çalışmayı değerlendirmek bizim açımızdan çok önemli olduğu kadar da kolay olmaktadır.

Çünkü:

1-Çanakkale kentini oluşturan tüm aktörlerinin katılımıyla kent vizyonu; Sürdürülebilir gelişme içinde, altyapı ve ulaşım sorunlarını çözmüş, tarımı ve tarıma dayalı sanayisi gelişmiş, dünya mirası varlıklarını, doğasını, tarihini ve kültürel değerlerini koruyan ve geliştiren, yaşam kalitesi yüksek, turizm, üniversite ve barış merkezi Çanakkale olarak belirlenmiştir.

2-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ise; eğitim ve öğretim veren, bilimsel araştırma yapan bir kurum olma özelliğinin yanı sıra, küresel, ulusal ve yerel sorunlara yönelik çözüm önerileri de üreten bir kurum konumunda olmayı misyon edinmiştir.

Bu iki başlıktan da anlaşılacağı gibi belirlenen vizyon ve bu vizyonu gerçekleştirmeyi amaç edinen bir kurum var. Bu kurum da sizin ve çok değerli çalışma arkadaşlarınızın yönettiği Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'dir. Gerçekleştireceğiniz bu çalışma ilimizin kültürel,coğrafi ve ekonomik envanterini ortaya çıkararak kayıt altına alınmasını sağlayacaktır.. Çanakkale'yi daha iyi yarımlara hazırlamayı ve yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel hareketliliğine önemli katkılar sağlamayı amaçlayan bu akademik etkinliklerin çok yararlı olacağına yürekten inanıyor ve destekliyoruz. Derneğimizin amaç ve varoluş sebeplerinden birisi de kentimizin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Dolayısı ile düzenleme kurulunda sizlerle birlikte bulunmak, ilimizin sahip olduğu değerlerin ortaya konulması, bunların geliştirilerek daha iyi tanıtılması ve eksikliklerinin giderilmesi konusunda yapılacak her türlü çalışmanın bir parçası olmak bizim asli görevlerimizdendir.

Çanakkale tarihi, kültürü, tarımı, coğrafi konumu ve üniversitesiyle Türkiye'nin gözde illerinden biri konumuna gelmektedir. Bunu hızlandırmak ve daha ileriye götürmenin birlikte çalışmaktan geçtiğinin bilincinde olan ÇASİAD , sonuçlardan Çanakkale'ye sağlanacak kazanım çalışmalarında da sizlerin her zaman yanında olacaktır. Çanakkale Değerleri Sempozyumu için ilimize gelecek olan bilim adamları, basın mensupları ve katılımcılara hoş geldiniz diyor ve başta siz rektörümüz olmak üzere tüm emeği geçenlere teşekkür ederek çalışmalarınızda başarılar diliyoruz.

Hüseyin YALMAN
(ÇASİAD Yönetim Kurulu Başkanı)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ - Ertuğrul GÜNAY (T.C. Kültür ve Turizm Bakanı).....	i
ÖNSÖZ - Orhan KIRLI (Çanakkale Valisi).....	iii
ÖNSÖZ - Ülgür GÖKHAN (Çanakkale Belediye Başkanı).....	v
ÖNSÖZ - Prof. Dr. Ali AKDEMİR (ÇOMÜ Rektörü)	vii
ÖNSÖZ - Adnan ÇAKIROĞLU (Gelibolu Kaymakamı).....	ix
ÖNSÖZ - Mehmet Cihat BİNGÖL Gelibolu Belediye Başkanı).....	xi
ÖNSÖZ - Yrd. Doç. Dr. M. Haluk ERDEM (GMYO Müdürü).....	xii
ÖNSÖZ - İlhami TEZCAN (Çanakkale San. ve Tic. Od. Yön. Kur. Başkanı).....	xv
ÖNSÖZ - Hüseyin YALMAN (ÇASİAD Başkanı).....	xix
İÇİNDEKİLER	xxi
Ersin DEMİRCİ Gelibolu'nun Stratejik Açıdan Önemi İle İlgili Bir Değerlendirme.....	1
Mesut BOZKURT, Ali İhsan GÜNEŞ, Emrah ÖZKUL Önemli Bir Destinasyon Merkezi Olarak Gelibolu Turizm Potansiyeli ve Pazarlama Sorunları.....	5
Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN Gelibolu Yarımadasında Demografik Yapı ve Değişim.....	23
Metin BADEM Gelibolu İlçesinin Başlıca Nüfus ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	55
Orhan YÜKSEL, Yusuf YİĞİNİ, Hüseyin EKİNCİ Gelibolu Arazi ve Toprak Kaynakları.....	67
Zafer TİTİZ, Fadime GÜMÜŞ Tersaneciliğin Gelibolu'ya Olası Etkileri: Gelibolu Halkının Beklentilerine Dönük Bir Araştırma.....	75
Hüseyin ERDUĞAN, Ahmet Adem TEKİNAY, Latife Ceyda İRKİN Çanakkale İli Gelibolu İlçesi Kıyılarında Bulunan Bazı Makroalglerin Kimyasal Kompozisyonu.....	87
Mehmet Fatih YAVUZ Polis Aigospotamoi Ve Aigospotamoi'ye Düşen Göktaşları.....	93
Ali Osman UYSAL Gelibolu ve Çevresindeki Türk Eserleri Hakkında Tespitler.....	101
Ayşe Çaylak TÜRKER Gelibolu ve Biga Yarımadasında Bizans Dönemi Şehirleri.....	133
Gülgün YAZICI, Mesut YAZICI Mezar Taşlarına Göre Gelibolu'da Tasavvuf Kültürü.....	141

Orhan ALTUĞ Gelibolu Mevlevihanesi Kubbe Kuşağında Yer Alan Ta'lik Hatların Restorasyon Sonrası Durumu ve Yazıların Yeniden Yazılması İçin Uygulamalı Öneriler.....	167
Ömer ÇAKIR Rıza Tevfik'in Eserlerinde Gelibolu İzleri	191
Gül SARIDİKMEN Gelibolu Doğumlu Bir Ressam: Elif Naci (1898-1987).....	205
Hulusi GEÇGEL Arif Damar'ın Sanat Anlayışındaki Evreler.....	227
Himmet UÇ Namık Kemal de Etik Estetik Değerler.....	235
Hamdi GÜLEÇ Gelibolu'da Gelenek ve Görenekler ile Şiirlerin Dilinde “Gelibolu”.....	273
Aydın İBRAHİMOV, Fetay SOYKAN Gelibolu'da Ruslar: Yaşam ve Etkisi.....	281
Cemal GÜVEN Çanakkale Muharebelerinde İki İngiliz Zırhlısının Sonu: Triumph ve Majestic.....	287
Fadime GÜMÜŞ, B.Bilal TİRYAKİ, Özge BÜYÜK, Tuncay YILMAZ Gelibolu'da Bulunan Konaklama İşletmelerinin Arz ve Taleplerine Yönelik Bir Çalışma	301
Özge BÜYÜK, Tuncay YILMAZ, Fadime GÜMÜŞ, B.Baki TİRYAKİ Mesleki Eğitim Alan Öğrencilerin Uygulamalı Eğitime Bakış Açılanna Yönelik Bir Araştırma: Hamzakoy Uygulama Oteli Örneği.....	311
Şükran CİRİK, Semra CİRİK, Gözde OVA KAYKAÇ Deniz Bitkilerinin Kullanım Alanları.....	321
Tülin ÇOKER, Muhammet TURKOGLU, Hasan Hüseyin SATILMIŞ Saros Körfezi'nde Bazı Balık Türlerinin Yumurta ve Larvalarının Mevsimsel Dağılımı ve Büyük Pelajik Balıkların Bölgeye Olan Potansiyel Katkıları (ÖZET).....	329

GELİBOLU'NUN STRATEJİK AÇIDAN ÖNEMİ İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

Ersin DEMİRCİ

*Tnk. Alb.
2'nci Kor.K.lığı Kb. Gelibolu*

ÖZET

Bu inceleme ile Gelibolu'nun tarihten beri Askeri anlamda önemi ve rolü ile Anadolu ve Rumeli arasındaki geçiş açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada öncelikle tarihte devlet ve kavimlerin Gelibolu bölgesinin; ne maksatla Asya'dan Avrupa'ya veya Avrupa'dan Asya'ya , dolayısıyla Anadolu'ya yerleşmek, savaşmak, işgal etmek yada ticaret yapmak için kullandığı konuları üzerinde durulmuştur.

Anahtar. Kelime: *Gelibolu' nun Stratejik Önemi*

ABSTRACT

Gelibolu's Military importance since the history and transition between Anotolia and Rumelia is assessed with this research. Primarily in the research study ; for what intention do the governments and tribes used Gelibolu restrict wherefore in settlement from Asia to Europe or vice versa, to fight against, to distract and to trade business are observed.

Key word: *Strategic Importance of Gelibolu*

TARİHDEN BERİ GELİBOLU'NUN ASKERİ ANLAMDA ÖNEMİ VE ROLÜ

Gelibolu, tarihi antik adı Hellespont olan Çanakkale Boğazı'ndaki ve yine antik adı Khersonesos olan Gelibolu Yarımadası'ndaki ilk yerleşime değin uzanır. Kent, Traklar ve Yunan koloni hareketi sırasında eski Yunanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Daha sonra buralar Miletos, Foça ve Midilli'den gelen halk tarafından işgal edilmiştir.

Avrupa'dan Asya'ya yada Asya'dan Avrupa'ya gerek ticari ve gerekse savaşmak gibi nedenlerle yapılan göçlerin de odak noktasıdır. Yörenin adının Yazıcızade Mehmet Efendiye göre “Gülübol” dan, Yunanlılara göre ise; Kallipolis'den geldiği söylenmektedir.

İskender (M.Ö. 336) kral olunca (M.Ö. 334)'te büyük seferine başladığında, Anadolu'ya geçmek üzere ordusu ile Çanakkale Boğazı'na yönelir ve burada ilk fethettiği kent Gelibolu olur. Roma'luların Ve Bizanslıların elinde çok önem kazanmış ve Trakya'da önemli bir geçit, liman ve iskele olmuştur.

Sırasıyla Eski Yunan, Pers, Makedonya, Bergama ve Romalılar'ın istilasına uğrayan kent, Romalılar ve Bizans döneminde çok önem kazanmış ve önemli bir liman ve geçit konumuna gelmiştir. Kent Bizans döneminde İmparator Jisitinius zamanında bakımdan geçirilerek çevresindeki surlar onarılmış, kente erzak depoları yapılmıştır. Bu da bölgede bir merkez haline gelmesine neden olmuştur.

1190 yılındaki Haçlı Seferleri sırasında Alman İmparatoru Friederich komutasındaki Haçlı ordusu Anadolu'ya buradan geçmiştir. 1204 yılında kenti Venedikler, 1235 yılında Bizanslılar ve son olarak da 1354 yılında Osmanlılar ele geçirmiştir.

Bizans döneminde merkezi bir kent görünümüne kavuşan Gelibolu, Osmanlılar'ın fethinden sonra daha da önem kazanmış ve Türkler'in Avrupa ile ilişkilerinden bir merkez olarak kullanılmıştır. 1391 yılında Yıldırım Beyazıt buraya ilk tersaneyi kurdu ve başına Saruca Paşa'yı Boğaz Muhafızlığı Komutanı olarak atadı. İç kale onarıldı, harap durumdaki dış kale yıkıldı, iç liman elden geçirilerek girişine iki kule yapıldı ve bu kuleler arasında savunma amacıyla üç adet zincir gerildi. Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlığı sırasında, bir Kaptan Paşalık Eyaleti konumunda olan Gelibolu, sınırları İnebahtı, Midilli, Kocaeli, Karireli, Rodos ve Mizistra sancaklarını içine alacak şekilde genişletildi ve merkez durumuna geldi.

Birinci Abdülhamit dönemine kadar süren durum, Boğaz Muhafızlığı'nın Çanakkale'ye alınmasıyla son buldu ve Gelibolu'nun önemi nispeten azaldı.

Bir kaptan Paşalık eyaleti olan Gelibolu'nun Kanuni Sultan Süleyman zamanında sınırlarını İnebahtı, Midilli, Kocaeli, Karireli, Rodos ve Mizistra sancaklarını içine alacak şekilde genişletti.

Kırım Savaşı (Yıl:1854) sırasında Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan İngiliz ve Fransız askerleri Kırım'a gitmek üzere Gelibolu limanına asker çıkardılar. Fransızlar Bolayır yöresine terk edilmiş eski ve yıkık durumda olan ve Türk'lerin Rumeli'ne çıkışlarında ilk fethettikleri yer olan Çimpe kalesini onararak buraya bir cephanelik inşa ettiler .

Pers Savaşlarında Gelibolu (M.Ö. 479 - 449 Yılları Arası)

Yunanistan'a büyük bir sefer düzenleyen pers(İran) kralı SERHAS M.Ö. 480 yılında Çanakkale Boğazındaki Abidos'ta büyük bir ordu topladı. Ordunun toplam iki milyon savaşçıdan oluştuğu söylenir. Bu büyük orduyu boğazdan Gelibolu yarımadasına geçirmek için Abidos (Nara burnu) ile Sestos (Akbaş Limanı) arasında büyük bir köprü kurdurdu. Köprü'nün yapımı bittikten sonra şiddetli bir fırtına koptu Köprüyü parçaladı ve ne var ne yoksa her şeyi alıp götürdü. Köprü ikinci kez kuruldu. Kuvvetlerini bu köprüden geçirerek Gelibolu yarım adasını Gelibolu kenti üzerinden geçerek Yunanistan'a gitti. Burada Yunanlılara yenildi. Tekrar kuvvetlerinin büyük bir kısmını burada bırakarak Gelibolu üzerinden Akbaş Limanı'na döndü. Buradan Boğazı geçerek Anadolu'yu geçti.

Pers Savaşlarında Gelibolu ve yöresi Pers'lerin elinde kalmıştır. Perslerin Yunanlılara yürümesinden sonra Gelibolu Yunanlıların eline geçmiştir.

Gotların Akını

Balkan kıyılarından sarkan ve Karadeniz ile Azak Denizi kıyılarına dek yayılan Got'lar İstanbul Boğazı'ndan da geçerek Marmara, Çanakkale Boğazı, Gelibolu ve yöresini yağma edip buradaki bütün kentleri yakıp, yıktılar.

Bizans Devrinde Gelibolu (M.S. 395-1354)

Hellespont (Çanakkale Boğazı) kentleri içinde en önemli kent, Anadolu ve Trakya yakaları arasında bir köprü ve stratejik bölge oldu.

Bizans Devrinde Bazı Önemli Olaylar

M.S. 741 yılında Hun'larla Slav'lardan oluşan bir kuvvet Trakya'yı geçerek Gelibolu'ya geldiler ve buradan Anadolu yakasına geçtiler M.S. 559 yılında Türk boyları Trakya'ya gelerek Yunanistan'a saldırdılar. Uygur Türk'lerinin başında Tembergan adında bir başbuğ bulunmakta idi Trakya ve Gelibolu yarımadası yönünde ilerleyerek Gelibolu'yu ele geçirdiler.

Arap Akınları Sırasında Gelibolu

Karadan gelen askerleriyle Üsküdar'da birleşerek İstanbul'u kuşattılar. (M.S. 681) fakat ele geçiremediler. Kışı İzmir'de geçirdikten sonra (M.S. 682 yılında) Gelibolu kıyılarını izleyerek tekrar İstanbul'a gelirler. Arapların hücumları ile Bizanslılar çok sıkıştırılmış bulunan Gelibolu'yu korumak amaçlı bir kale yaptılar. (M.S. 711) Böylece Gelibolu kenti bir kale ile korumaya alındı. Emevi'ler, halife Süleyman zamanında Gelibolu kalesi kuşatır. Ama yeni yapılmış Gelibolu kalesini bir türlü ele geçiremezler. Buradan İstanbul üzerine yürüyerek İstanbul'u tekrar kuşattılar. Fakat bu kez de ele geçiremediler.

Bizans İmparatorluğu Döneminde Gelibolu Ve Türkler

Melik İshak komutasında ikibin piyade ve 800 süvariden oluşan bir Türk kuvveti Gelibolu'yu kendilerine üs yapmış bulunan bu Katalan askeriyle birleşmek üzere Gelibolu'ya gelir. (M.S. 1307) Böylece ilk kez bir Türk kuvveti Gelibolu'ya gelmiş olur.

Gelibolu'nun Türk'ler Tarafından Fethi (M.S. 1354)

Gelibolu'nun fethi, Rumeli fethinin ve Türk'lerin Avrupa'da yayılmalarının kökenini oluşturur. Bu fetih 1354 yılında 2. Osmanlı Sultanı Gazi Orhan Bey'in büyük oğlu Şehzade Gazi Süleyman Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Orhan Gazi'nin amacı Rumeli'ye geçerek devletini Avrupa yöresinde de genişletmektedir.

Kırım Savaşı Sırasında Gelibolu

1854 yılındaki Kırım savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki durumunda olan İngiliz ve Fransız askerleri, Kırım'a gitmek için çıktıkları Gelibolu'yu bir üs olarak kullandılar ve harap durumdaki Çimpe Kalesi'ni onararak

burasını cephanelik olarak kullanmışlardır. Bu dönemde Boğazı emniyete almak amacı ile bu kuvveti Gelibolu'ya taşımaya karar verirler.

ANADOLU VE RUMELİ ARASINDAKİ GEÇİŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Yarımada Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprüdür. Tarih sürecinde bir çok uluslar, gerek Asya'dan Avrupa'ya gerekse Avrupa'dan Asya'ya dolayısıyla Anadolu'ya yerleşmek, savaşmak, işgal etmek ya da ticaret yapmak amacı ile yaptıkları her seferlerinde mutlaka Gelibolu kenti üzerinden geçmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden Gelibolu tarih sürecinde pek çok göçe, savaşa ve benzer olaylara tanık olmuş, birçok kez değişik ülke ve kavimlerce işgal edilmiştir. Roma'lılar zamanında kent gelişmeye başlamış boğazın, Trakya'nın önemli bir üssü olmuştur.

Gelibolu; Boğazı denizden zorlayarak Marmara'ya çıkmanın en önemli bölgesidir.

Balkanlarda Orta Avrupa'da Rusya'da gelişen olaylara en kısa sürede bu bölgede müdahale edilebilir.

İstanbul ve Anadolu'ya geçişler bu bölgede daha süratli icra edilebilir.

Kuzeydeki ülkelere yapılacak yardımlar, süratle buradan yapılabilir.

Kuzey ülkelerine Boğazlar yolu ile bol miktarda silah ve cephane sevkiyatı buradan yapılabilir.

Karadeniz'de bulunan Rus donanmasının İstanbul boğazını geçse bile bu bölgeden yapılacak müdahale ile sıcak denizlere inmesi engellenebilir.

Boğazlardan geçerek Rusya ve Romanya'nın petrol ve buğdayının Avrupa'daki müttefiklerine (dost ülkelere) sevkiyatı engellenebilir.

Balkan ülkelerine yapılacak malzeme nakli bu bölgeden engellenebilir.

Bu bölgede ki hassasiyetten dolayı kuvvet tasarrufu sağlanarak kuvvetlerin diğer bölgelerde kullanılması sağlanabilir.

Bölgenin savunmaya elverişli yapısı nedeni ile İstanbul ve Anadolu'ya yönelecek taaruzlar, bu bölgede durdurulabilir.

Gelibolu, Çanakkale boğazını kontrol altında tutabilen doğal bir üs konumunda olduğundan ihtiyaç olunan malzemelerin ihtiyacı olduğu zaman istediği yere nakledilebilen bir özelliğe sahiptir.

Gelibolunun stratejik konumu nedeni ile dar cephe sınırlı kuvvetlerle müdahale edilebildiğinden düşmanın bu bölgede fazla kuvvet kullanamayıp manevra alanını daraltır.

KAYNAKLAR

Çanakkale Geçilmez Rıfat İŞÇİ (E) Kurmay Albay (Çetin Matbaacılık)

Gelibolu ve Yöresi Tarihi Mehmet İRDESEL Araştırmacı Yazar (Geltur Ajans Yayınları)

Silahlı Kuvvetler Dergisi NİSAN 2002 Sayı:372, OCAK 2004 Sayı:329 NİSAN 2008 Sayı:396

ÖNEMLİ BİR DESTİNASYON MARKASI OLARAK GELİBOLU'NUN TURİZM POTANSİYELİ VE PAZARLAMA SORUNLARI

Mesut BOZKURT¹, Ali İhsan GÜNEŞ², Emrah ÖZKUL³

1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis MYO

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis MYO

3 Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu

ÖZET

İçinde bulunduğumuz zamanda pazarlamanın hızlı gelişimi ile tüketiciler de gelişmiş bilinçlenmiş ve beklentileri yükselmiştir. Pazardaki rekabetin fazla olması tüketici odaklı pazarlama kavramını ve faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır. Artık tüketiciye fiziksel olarak ulaşmak yetersiz kalmaya başlamış tüketicilerin kalplerine ve zihinlerine ulaşarak onları etkilemek pazarlamanın en temel amacı haline gelmiştir. Pazarda rekabet yerini artık markalar yolu ile zihinlerde rekabet noktasına taşımıştır. Dünyadaki mekanlar arasındaki rekabetin artması da pazarlamanın geldiği nokta itibari ile mekan pazarlaması konusuna marka penceresinden bakmayı zorunlu hale getirmeye başlamıştır. Mekan pazarlaması özellikle turizm sektöründe turistik destinasyon pazarlaması olarak literatüre girmiştir. Ülkeler, şehirler, turizm merkezleri kendi isimlerini bilinir marka haline getirerek uluslar arası rekabette paylarını artırmaya çalışmışlar ve destinasyonlarını daha iyi pazarlama çabalarına girmişlerdir. Çalışma da pazarlama ve marka kavramları turizm açısından değerlendirilmiş ve turistik destinasyon pazarlaması ve destinasyon markası olarak ele alınmıştır. İsmi önemli bir marka olan Gelibolu'nun tarihi, kültürel, turistik kaynakları ve bu kaynakların etkin kullanılması için yapılması gerekenler araştırılmış, pazarlama konusunda karşılaşılan sorunlar ortaya konulmaya çalışılmış ve Gelibolu'nun turizm pastasından daha fazla pay alması için yapılması gerekenler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Turizm, Marka, Destinasyon, Gelibolu

ABSTRACT

Tourism Potential and Marketing Problems of Gelibolu as an Important Destination Brand. Today, due to the speedy development of the marketing, the consumers have become more conscious and their expectations have risen as well. The competition in the market has led to the development of consumer-centered marketing concept and activities. Now, it is not sufficient to reach the consumers through physical contact. For this reason, affecting the costumers through addressing their emotions and minds have become the basic goal of marketing. Competition in the minds of consumers through marketing has replaced the competition in the market. Furthermore, the increase in competition among the markets make it necessary to deal with the location marketing issue in terms of brand. Location

marketing is known as touristic destination marketing in tourism sector. The countries, cities and tourism centers have tried to increase their shares in international competition and developed new methods to market their destinations through making their brands well-known. In this study, marketing and brand concepts were examined in terms of tourism and these concepts are taken into consideration as touristic destination marketing and destination brand. Gelibolu is an important brand. Therefore, the history, cultural and touristic resources of Gelibolu and the ways to use these resources effectively were investigated. Furthermore, the problems encountered in marketing were presented and the things to be done to increase the share of Gelibolu in overall tourism sector were examined.

Key words: *Marketing, Tourism, Brand, Destination, Gelibolu.*

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ilerleyen teknoloji ve otomasyon içerisinde makineleşme, sanayileşme, kentleşmenin sonucu ekonomik gelişimin artması bununla birlikte insanların boş zamanlarının fazlaşması, çalışma saatlerinin azalması, yıllık tatil sürelerinin uzaması turizm olgusunu lüks olmaktan çıkararak bir ihtiyaç düzeyine getirmiştir.

Turizm, döviz kazandırıcı ve istihdam yaratıcı özelliği ile ekonomik, insanların dinlenme ihtiyacını karşılayan ve farklı kültürleri bir araya getiren yönüyle, sosyo-kültürel, kaynak kullanımı sonucunda çevreyi önemli derecede etkileyen bir sektördür.(Kelkit 2003:18) Dünyada ve ülkemizde turizm faaliyetlerinin genellikle yazın ve özellikle de deniz güneş kum turizmi olarak görülmektedir. Deniz turizmine olan bu yoğun talep karşısında kıyıların yoğun ve kontrolsüz kullanımı bu güzelliklerin sürdürülebilirliğini de sağlamamız gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde turizm en hızlı gelişen sektörlerden biri olmakla birlikte, eğer bir destinasyon, kendisini potansiyel turistler açısından çekici yapan kaynaklarını korumadığı yada geliştirmedığı taktirde uluslararası pazardaki yerini koruması olanaksızlaşmaktadır.

Turizmin büyük bir gelir kaynağı olması birçok destinasyonun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Birçok destinasyon tarafından ekonomik ve sosyal katkılar sağlayan turizmin gelişimi ve pazarlanması konusunda çalışmalar yoğun olarak yürütülmektedir. Destinasyon pazarlamasının amacı destinasyona yönelik turizm talebini şekillendirmek olarak tanımlanabilmekle birlikte; destinasyonlar son yıllarda artan uluslararası pazar rekabeti dolayısıyla yoğun markalaşma çabaları içinde yer almaktadırlar. Yoğun rekabet ortamında bulunan destinasyonların fark edilmesi için dikkat çekici ve farklı bir imaj ile ön plana çıkarak pazarlama çalışmalarını markalaşma süreci kapsamında yürütmeleri önemli olmaktadır.

Destinasyonların markalaşması bir ürünün markalaşması gibi, o ürünü tanımlayan ve diğer ürünlerden farklılaştıran bir isim, logo, slogan, işaret yada bunların birleşimidir. Markalar, en önemli ve en açık farklılaştırma kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda bu farklılık aynı zamanda bir söz verme niteliğinde

olduğu için marka bu sorumlulukları da üstlenen bir kavramı ifade etmektedir. Böylelikle bir destinasyon marka oluşumu sürecinde markanın verdiği sözün yerine getirilmesinden de sorumlu olmaktadır. Destinasyon pazarlamasında işletmeler birebir pazarlanmamakta destinasyon bir bütün olarak pazarlanmakta olduğu için destinasyonun karmaşık doğası dolayısıyla pazarlanmasında ve bir marka olarak geliştirilmesinde bir takım zorluklar söz konusu olmaktadır. Bu nedenle; destinasyon yönetimi ve pazarlaması işletmeler ve kurumlar arası koordinasyon ile süreklilik gereğini doğurmaktadır.

Turist algılarının ölçülmesi markalaşma çabalarına hangi konumdan başlayacağımızı göstermektedir ve bu anlamda destinasyon pazarlama çalışmalarının temelini teşkil etmektedir. Nitekim rekabet arttıkça markalaşmaya verilen önem de artmaktadır. Destinasyon marka oluşumu, markalamanın kentlere, resortlara, bölgelere ve ülkelere uyarlanmasıdır. Marka oluşumunun destinasyonlar için faydası farklılık yaratarak insanların dikkatini çekmek ve rekabet ortamındaki konumunu güçlendirmektedir.

Bununla birlikte marka oluşum sürecinin başlangıcı turistlerin algılarını ölçerek bir destinasyonun mevcut konumunu belirlemektir. Böylelikle bir destinasyonu yeniden konumlayabilmek için yol gösterici bilgiler elde edilmiş olmaktadır. Markalaşma çabaları aracılığı ile yeniden imaj yaratma (reimaging) çalışmaları sayesinde destinasyonu yeniden konumlamak (repositioning) mümkün olabilmektedir.

TURİSTİK DESTİNASYON KAVRAMI

Bir turizm destinasyonu; sahip olduğu çeşitli turizm kaynakları ile turistleri çeken ve yoğun olarak turist ziyaretine ev sahipliği yapan pekçok kurum ve kuruluşun sağladığı doğrudan veya dolaylı turizm hizmetlerinin bütününden oluşan karmaşık bir üründür. Bu özelliklerinden dolayı, destinasyonlar, turizmin en önemli bileşenlerinden biri olmakla beraber yönetilmesi ve pazarlanması en zor turistik ürün olarak dikkati çekmektedir. Destinasyonların etkin bir şekilde yönetilmesi ve pazarlanabilmesi için, destinasyonları oluşturan unsurları, bu unsurlar arasındaki ilişkileri ve özelliklerini anlamak oldukça önemlidir.

Destinasyon Tanımı ve Özellikleri

Destinasyon değişik kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Turizm destinasyonu, Coltman “ yerel olmayan turist ve günübirlikçilerin hizmetine sunulmuş farklı doğal güzellikleri, özellikleri ve çekişlilikleri olan bir alan” olarak tanımlarken, Shaw “ turizm amaçlı seyahat edenlere çok yönlü turizm ürünü sunan coğrafik alan ve bölgeler” şeklinde tanımlamaktadır.(Atay 2003:27)

Çok basit ifadeyle, ziyaret edilen yer anlamı taşıyan turizm destinasyonları, çeşitli turistik değerlere ve özelliklere sahip ve turistin seyahati süresince ihtiyaç duyabileceği turistik ürünlerin tamamını veya bir kısmını sunabilen coğrafi bir mekan olarak tanımlanabilir. Tükçe turizm literatüründe destinasyon anlamında

turizm alanı, turizm merkezi, turizm bölgesi, turistik istasyon kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Destinasyonlar çoğunlukla turistlerin ana ziyaret yerleri üzerinde bir geçiş veya mola noktası değildirler. Bir bölgenin turistik destinasyon olabilmesi için, ulaşım, konaklama, yeme-içme, müze, ören yeri, eğlence yerleri gibi mekanların olması gereklidir. Bu bağlamda destinasyonlar bir kıta kadar büyük olabileceği gibi bir köy kadarda küçük olabilirler. Köyler, kasabalar, ilçeler, şehirler, bölgeler ve ülkeler destinasyon olarak pazarlanabilmektedir.

Destinasyonların birbirine benzemeyen yapılar içinde olmaları onları benzersiz kılmakta, ancak destinasyon geliştirme ya da yeni destinasyon oluşturma çabaları birbirine benzeyen tipte destinasyonların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, tüm mekanlar eşit özelliklerle oluşmamıştır. Bazı destinasyonlar doğal kaynaklar anlamında bereket içindeyken, diğerleri sınırlı doğal kaynaklara ve yetersiz altyapıya sahip olduğu ve turizm gelişimi için yeterli destek göremediği için dezavantajlıdır(Keane 1997:118). Destinasyonlar ürün olarak ele alınacak olursa farklı yapıları gereği destinasyonun özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür(Warnaby 1998: 59);

- Destinasyon ürünü turistlerin elde ettiği hizmet ve deneyimlerden oluşur. Pazarlamacıların turistlerin edindiği destinasyon deneyimi üzerinde çok az kontrolü vardır. Bu durumda bir ürün her turist için farklı anlamlar taşıyabilmektedir.
- Destinasyonlar çoklu satışa uygundur. Aynı fiziksel alan pek çok farklı tüketici gruplarına farklı nitelikleri esas olarak pek çok kez satılabilir. Örneğin bir tarihi kent aynı zamanda dinlenme mekanı, spor kenti, yada eğlence festival kenti olarak pazarlanabilir.
- Destinasyonlar ana ziyaret yerleri üzerinde bir geçiş noktası değillerdir.
- Destinasyonlar insanların tatil, iş, ziyaret, tarihi kültürel, gibi çeşitli nedenlerle geldikleri çekim merkezleridir.
- Destinasyonlar turizm faaliyetlerinin oluşması için insanları kendilerine çekerler.
- Destinasyonlar turistlerin ihtiyaçlarının karşılandığı tüm turistik ürünleri bünyesinde bulundurlar

Destinasyonun Temel Turistik Çekiçilik Açısından Değerlendirilmesi

İnsanların nereleri, hangi nedenlerle ziyaret etmek istedikleri hala bir soru işaretidir. Destinasyonların ilgi alanlarına ve çekiciliklerine göre çeşitlilik göstermesi olağandır ve bu çeşitliliği oluşturan temel kültürel unsurlardır. Potansiyel turistler medyadan, kitaplardan, reklamlardan, insanların deneyimlerinden ve en önemlisi de destinasyonların imajını yansıtan televizyondan ve filmlerden dünya hakkında bilgi edinirler. Haberlerde ve filmlerde, destinasyonlar pek çok kez kullanılmakta ve destinasyondan çeşitli görüntüler gösterilmektedir.(Law 1993:13)

Çok çeşitli tanımlar yapılıyor olmasına rağmen çekim gücünü, tek başına veya bir paketin parçası olarak seyahatin veya turistik bir aktivitenin nedeni olan soyut ve somut değerler bütünü olarak tanımlamak mümkündür.

Çekicilik; turistin gideceği bir yeri başka bir yere tercih etmesini etkileyen turizm ürünü unsurudur. Çekicilik faktörü yöresel, ulusal düzeyde olduğu gibi Uluslar arası nitelikte de olabilir. Turistik çekicilik Antalya, Kuşadası, Göreme veya dağ, deniz, kum güneşli alanlar gibi yer çekiciliği veya fuar, konferans, festival, sanat gösterileri vb. olay çekiciliği şeklinde olabilir(Hacıoğlu 2005:41). Başarılı bir turizm destinasyonu hedefi ile yola çıkan ve turizm hareketlerinden ekonomik olarak daha çok pay almak arayışında olan destinasyonlar, turizm çekiciliklerini en iyi şekilde değerlendirmek zorunda olduğu kadar çekiciliklerin gelişimini de en iyi şekilde, değişen pazar trendlerine ve değişen tüketici tercihlerine uygun şekilde planlamak durumundadırlar. Yer çekiciliklerini geliştirmek ancak kaynakların kullanımını iyileştirmek ve arkeolojik araştırmalara yatırım yapmak şeklinde ortaya çıkmaktayken, olay çekicilikleri son yıllarda artan bir seyir izlemekle birlikte, uluslararası basın ve turistler tarafından ilgi gören faaliyetlerden biri olarak gelişim göstermektedir. Tiyatrolar, konser salonları, spor sahaları bir kente prestij getiren ve kentin dünya çapındaki profilini yükselten unsurlardır. Sanatta ya da sporda yüksek bir çizgiye sahip olmak iyi bir başlangıçtır ve yaşam kalitesi standartlarını yükseltir. Ayrıca spor ve sanat faaliyetleri turizm potansiyeline de sahiptir. Bir sanat ya da spor aktivitesi yeteri kadar özel ve kaliteli ise, insanlar bu aktiviteye katılmak için uzun mesafeleri göze alabilmektedirler. Bununla birlikte, turizm çekiciliklerini geliştirmek arayışında olan bir destinasyon turistik cazibe merkezlerini zenginleştirmek için yeni müzeler açabilmekte, ancak bu yeni müzelerin talep yaratacak kadar güzel, çekici ve zengin özelliklere sahip olması önem arz etmektedir. Aksi taktirde mevcut turistlerden pay alan bir müze niteliğinde olması yapılan yatırımların boşa harcanması anlamına gelmektedir. Ayrıca destinasyon çekiciliklerinden olay çekiciliği kapsamında değerlendirilen festivallerin sayılarındaki artışın nedenleri arz faktörlerinden (kültürel planlama, turizm gelişimi ve kentsel yeniden konumlama ihtiyacı vb.) talep faktörlerine (tatil, yaşam tarzı, örnekleme, sosyalleşme ihtiyacı ve yaratıcı otantik deneyimler edinme isteği vb.) değişiklik göstermektedir(Prendice ve Andersen 2003:15).

Destinasyon Çekim unsuru Olarak Tarih ve Kültür

Bir destinasyonun tarihi ve kültürü o destinasyonun en önemli kaynaklarından biridir. Tarihi açıdan önemli bir yere sahip ve tarihi değerlerini koruyarak o dönemleri yansıtan etkin bir sunumla birlikte turistlerin ziyaretine açık olan destinasyonlar dünya çapında tanınırlılığa sahip turizmin yoğun olduğu destinasyonlardır. Bununla birlikte popüler ve başarılı destinasyonlar ; destinasyon alanlarında yaşayan yerel halkın kültürel değerlerini yitirmeden devam ettirebilen ve bunu turistleri çekebilecek bir motif unsuru olarak işleyebilen destinasyonlardır.

Burada “kültür” tüketilen ticari bir ürün olarak görülmekte ve kültür turizmi bu anlamda değerlendirilmektedir. Kültür turizmi bir destinasyonun kültürüne – yaşam tarzı, miras, sanat, endüstri – odaklı turistik ürün çeşididir. Kültür turizminin gelişmesinin nedeni; turistlerin hem kendilerinin dışındaki kültürleri ve mekanları deneyim etmek istemeleri hem de müzelerde ya da ören yerlerinde sergilenen eserlerle başka kültürlerle bütünleşmek istemeleridir(Prentice 2001:5-26). Bu durumda kültür turizmi kültürel ürünlerini kültürel deneyimler olarak turistlere pazarlayan kültür endüstrisi olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kültürel turistlerin düşünceli, aktif, ilgili, sorusturmacı ve dünyayı görme tarzı ile değerlendirme becerisine sahip ve deneyim ettikleri hakkında tepki veren insanlar oldukları görülmektedir. Ayrıca kültür turizmi aracılığı ile destinasyonlara gelen turistler nispeten daha iyi eğitim görmüş ve harcama gücü daha yüksek turistlerdir. Bu nedenle kültürel kaynakların iyi değerlendirilerek kaliteli turist olarak tabir edebileceğimiz bu turist tipini destinasyona çekerek turizm gelirlerini arttırmak mümkün olabilmektedir.

Destinasyon Çekim unsuru olarak sanat faaliyetleri

Sanat terimi sınırlı kalmamakla birlikte müzik, dans, tiyatro, folklor, opera, mimari, grafik tasarımı, el sanatları, heykel, seramik, resim, fotoğrafçılık, sinema, televizyon, bale, edebiyat çalışmaları ve ayrıca tüm bunların insan çevresine uyarlanmasıdır. Sanat ve kültürel kaynakların ekonomiye, gelişime ve hayat kalitesine olan katkısı yadsınamaz. Sanat faaliyetleri yüksek gelir grubundan insanları çektiğinden yüksek harcamaları da beraberinde getirmekte olan önemli bir turizm bileşenidir.

Sanat performansları ve festivaller günümüzün dünya çapında ilgi gören turizm etkinlikleridir.. Büyüklükleri ve yüksek nüfusu ile kentler her zaman drama, konser, bale, opera ve diğer sanatların en yoğun olduğu mekanlar olmuşlardır. Küçük kasabalarda yaşayan insanlar bu tür sanat olaylarına ya da canlı performanslara katılmak için büyük kentlere giderek turist gibi hareket etmektedirler. Bu nedenle sanat, turizm pazarlama stratejilerinde gittikçe artan bir role sahiptir. Bir sanat olayının başarılı olma şansı tamamen o olayın benzersiz olma özelliğine ve nasıl pazarlandığı ile ilgilidir. Kültür ve sanat olayları medyada sıkça yer almaları nedeniyle destinasyon ile ilgili olumlu imaj yaratılmasına yardımcı olmakta ve böylece hem turistlerin hem de yatırımcıların ilgisini çekebilmektedirler.

Destinasyon Çekim unsuru olarak spor faaliyetleri

Spor turizmi kent turizminin önemli bir bileşenidir. Spor turizmi katılımcı sporcu olarak ya da spor seyircisi olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Spor turizminin gerçekleşmesi için altyapı yatırımı yapılarak spor aktivitelerinin destinasyon pazarlamasında yapacağı katkıdan yararlanmak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, en önemli spor aktivitelerinden biri olimpiyat oyunlarıdır. Dört yılda bir düzenlenen ve onaltı gün süren yaz olimpiyatları dünyanın en büyük etkilerinden biridir. Büyük gelirler sağlayan ekonomik değişimler yaratan olimpiyat oyunlarının önemini farkında olan ülkeler ile kentler olimpiyatlara ev sahipliği

yapmak için yarış haline girmektedirler. Bu amaçla, söz konusu kentler elde edilecek gelirleri göz önünde tutarak tesis yatırımına gitmektedirler. Oyunların sağlayacağı dünya çapında prestij ve tanıtım ise o kentin turizm hareketlerinde artışa neden olmaktadır. Yalnızca olimpiyatlar gibi uluslararası aktivitelerin değil küçük lig müsabakaları gibi bütün spor olaylarının bölgesel ekonomide, destinasyonun imajında ve prestijinde güçlü ve olumlu bir etkisi olmaktadır. Futbol müsabakaları, Formula 1 yarışmaları gibi sportif faaliyetler de dünya çapında ilgi gören diğer etkinlik türlerindedir.

Destinasyon Çekim unsuru olarak Eğlence ve Alışveriş Olanakları

Kent merkezlerine seyahat için eğlence ve gece hayatının varlığı güçlü bir motiftir. Kültürel ve sanatsal faaliyetler ile festivaller yerel halkı, çalışanları ve ziyaretçileri destinasyona çekebilirken, iş saatlerinde kültürel faaliyet gerçekleşmediğinden kentin aksam ve gece hayatı kent ekonomisinin gelişiminde özellikle önemli bir rol üstlenmektedir. Pek çok destinasyonda alışveriş mağazalarını tek bir alanda toplamak amacı ile Londra'daki Oxford caddesi gibi mağazalar, kafeler, restoranlar ve hediyelik eşya dükkanlarından oluşan alışveriş caddeleri oluşturulduğu gibi, aynı şekilde barların ve gece klüplerinin toplandığı Bodrum barlar sokağı bulunmaktadır.

Alışveriş ve eğlence her türlü turist aktivitesinin önemli bir parçasını meydana getirmektedir. Alışveriş ulusal ve uluslararası seyahatte en önde gelen aktivitelerden biri iken, eğlence turistlerin seyahat deneyimleri içinde yer almasını istediği önemli bir unsurdur. Destinasyonlara özgü gerçekleştirilen etnik ve kültürel eğlenceler en çok ilgi çeken faaliyetlerdendir. Bununla birlikte, eğlence ve alışveriş tek başına bir çekim unsuru olabileceği gibi ana çekim unsurlarını destekler nitelikte de olabilmektedir. Örneğin, düzenlenen alışveriş festivalleri turist destinasyonlarının çekiciliğini arttırmaya ve turist çekmeye yönelik bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Dubai bu anlamda önemli girişimlerde bulunan ve alışveriş festivalleri düzenleyerek dünya çapında ilgi çeken başarılı bir destinasyon olarak kendini göstermektedir. Ayrıca seyahat deneyimi içinde eğlence arayışı içinde olan bir turist destinasyonun eğlence olanaklarının kalitesine bakarak son kararını verebilmektedir. Bununla birlikte çeşitli ve farklı eğlence mekanlarına ev sahipliği yapan Amsterdam, Las Vegas vb. gibi destinasyonlar ortaya çıkmış ve eğlence sektörünün simgeleri haline gelmişlerdir.

Destinasyon Pazarlama Unsurları

Destinasyonun ürün ve hizmetler bütünü olması dolayısıyla, pazarlama faaliyetleri açısından yarattığı zorluk doğrultusunda destinasyonlar için Dünya Turizm Örgütü Destinasyon Yönetimi Bölümü çerçevesinde pazarlama temelleri belirlenmiştir. Bu belirleme konumlama, imaj ve marka unsurlarını kapsamaktadır. Bu anlamda uygun ve çekici bir imaj ve doğru konumlama ile güçlü bir marka yaratılması bir destinasyonun başarısını etkileyen en önemli unsurlardır. Bu unsurlar birbirinden bağımsız olmayıp aksine içiçe geçmiş ilişkiler serisi kapsamında değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, turizm destinasyonu pazarlamasından sorumlu kurumlar en doğru pazarlama karmasını oluşturmak için araştırma yapmak durumundadır. En doğru pazarlama karması; kar getirecek en doğru elemanların kombinasyonunu temsil etmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır:

Zamanlama: Tatiller, yüksek sezon, düşük sezon, hafta sonları gibi belirleyiciliği olan zamanları temsil etmektedir.

Marka: Tüketici bir ürünü hatırlamak için yardıma ihtiyaç duyar. İsimler, etiketler, logolar ve diğer her türlü tanımlama işaretleri ürünlerle ilgili bilgileri hatırlamaya yardımcı olmaktadır.

Paketleme: Turizm hizmetleri fiziksel bir paketlemeyi ifade etmese de hizmetlerin paketlenmesi anlamında önemli bir faktördür. Ulaşım, konaklama, rekreasyon, eğlence aktiviteleri paketlenip bir arada satılabilir. Paketleme, aile paketleri, balayı paketleri gibi farklı formlarda olabilir.

Fiyatlama: Fiyat yalnızca satış hacmini değil, ürünün imajını da etkileme özelliğine sahiptir. Turizm ürününün özellikleri, satışa sunulduğu sezon gibi pek çok durum göz önünde bulundurularak farklı fiyatlama seçenekleri sunulabilmektedir.

Dağıtım Kanalları: Ürün tüketici tarafından ulaşılabilir olmalıdır, bu anlamda dağıtım kanalları tüketiciye ulaşmak açısından büyük önem taşımaktadır.

Ürün: Bir destinasyonun fiziksel nitelikleri ve sunduğu hizmet kalitesi ürünlerin rakipleri arasındaki konumunu belirler ve rekabetçi yapısını etkilemektedir.

İmaj: Tüketicinin ürünle ilgili algılamaları büyük oranda ürünün kalitesi ve bilinirliği ile yakından ilgilidir.

Reklam: Ürünün promosyonu önemli bir konu olduğundan, ne zaman, nerede ve nasıl promosyon yapılacağı dikkatle ele alınması gereken bir konudur.

Satış: İç ve dış satış, başarının önemli bileşenlerinden biridir ve pazarlama planında da çeşitli satış teknikleri kullanılmalıdır.

Destinasyon Pazarlama Unsuru Olarak Konumlama

Hedef pazarın aklında bir ürünle ilgili imaj yaratma süreci konumlama olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda potansiyel heterojen pazarı homojen bölümlere ayırmak ve sahip olunan kaynaklar itibarıyla hangi bölümlere hitap edilebileceği ya da hangi bölümlerin daha karlı olacağı değerlendirerek, söz konusu farklı bölümlere uygun farklı ürün çeşitleri sunulması ve bu doğrultuda pazarlama faaliyetlerinin gelişmesi gerekmektedir.

Bir ürünün ya da işletmenin konumu; pazardaki rakip ürünlerle karşılaştırıldığında müşterilerin sahip oldukları duygular ve izlenimlerin algısal bütünüdür. Konumlama, bir destinasyon ürününün insanların aklında yaratılan ve turistlere ifade ettiği değerlerin toplamıdır. Pazarlama çabaları olmadan da turistler bir destinasyonu akıllarında belli bir yere konumlayacakları için, pazarlama faaliyetleri doğru ve arzu edilen bir konumlamasının anahtarıdır. Ancak doğru

konumlama için; hedef pazar ve bu pazarı oluşturan turistlerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini bilmek yol gösterici olması açısından önemlidir.

Bir şehrin turizm destinasyonu olarak nasıl konumlanacağına cevabı altyapı, yatırım, turizm hizmetleri ve çekicilikler ile insan sermayesinin gelişimini ve pazarlamayı içermektedir. Bir destinasyonun konumlanması söz konusu faktörlerin gelişim seyri ışığında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla destinasyon yöneticilerinin ve pazarlamacılarının arzu edilen ve destinasyon için mümkün olabilecek en uygun konuma karar vererek bu yönde çalışmalar yapmaları önemlidir.

Destinasyon Pazarlama Unsuru Olarak İmaj

İmaj, insanların bir yer ya da bir şeyle ilgili sahip olduğu inanç, fikir ve izlenimlerin toplamıdır. İmaj, bir bireyin çevresel bilgisini, değerlendirmesini ve tercihlerini özetleyen öğrenilmiş ve durağan zihinsel kavramlar olarak da tanımlanabilir. İmaj; pazarlamada bir bireyin destinasyonla ilgili sınıflandırmasını, değerini ve yargısını etkileyecek şekilde yerleşik, tahminsel ve belirtilmiş olabilir. Bununla birlikte destinasyon ürününü oluşturan unsurların çokluğu imaj oluşumunu karmaşıklaştırmaktadır. Turistlerin sahip olduğu destinasyon imajı, destinasyon ürünü göz önünde bulundurulduğunda, pek çok faktörden etkilenmektedir. Bir ürün için genel bir imajdan bahsedileceği gibi her insanın aynı ürünle ilgili farklı imaj değerlendirmeleri olabilir. Aynı zamanda insanların imaj ile ilgili olumlu ya da olumsuz görüşleri birbirinden etkilenebilmektedir.

Destinasyon imajı bir kişi ya da grubun belirli bir mekan hakkında sahip olduğu tüm bilgi, izlenim, önyargı ve duygusal düşüncelerin anlatımıdır. Turizm sektöründeki değişimler, ürünler ve destinasyonlar arası rekabet ve turistlerin beklentileri ile alışkanlıklarındaki değişimlerin hepsi turist destinasyonlarının stratejik bir bakış açısı ile yönetilmesini gerektiren bir marka olarak düşünülmesini zorunlu kılar. Bu perspektifle, marka imajı bir turizm destinasyonunun başarısında temel rol oynamaktadır. Destinasyon için olumlu fikir yaratan güçlü, tutarlı, farklı ve fark edilir bir marka imajı pazarlama faaliyetlerinin temeli konumundadır.

Destinasyon Pazarlama Unsuru Olarak Marka

Bir marka; bir ürünün nitelikleri ve nasıl icra edildiği ile ilgili tüketici algı ve duygularının toplamını temsil etmektedir. Bir marka hem tüketiciler hem de üreticiler için yarar teşkil eden bir değerdir (King ve Grace 2005:277). Marka bir tüketicinin bir ürünle ilgili düşüncesi olup, üründen farklı birseydir ve bu fark tüketiciler tarafından yaratılmaktadır. (Blackston 2000:79) Marka, bir firmanın mal ve hizmetlerini tanımlayan ve onları rakiplerden ayırt etmeye ve farklılaştırmaya yarayan isim, sembol, tasarım ve bunların bileşiminden meydana gelmektedir (Kotler 1997:443). Marka, tanımlayıcı ve ürünün ne olduğu ya da olmadığı ile ilgili güçlü yan anlamlar taşıyan bir isimdir. Bir marka bir ürün ve isim olarak başlar fakat çok daha fazlası markaya yüklenmektedir. Aksine, bir marka ismi ayrıntılı bir ürün için kurulum taşıdır. Marka oluşumu, bir ürün ya da hizmet ile bir

ismin tüketiciler tarafından anlamlandırılması için bireylerin algısını, inancını, tutumunu ve deneyimini şekillendirmeye yöneliktir.

Destinasyonların çoğu için bir destinasyonun sloganı marka konumlama stratejilerinin gerekli bir unsurudur. Mekanlar gittikçe ikame edilebilir ve farklılaştırılması zor bir hal almakta ve bir slogan ile marka kimliğinden yola çıkılarak mevcut marka imajı arasında bağ kurulmaktadır. Pazarlamada slogan, bir marka hakkında tanımlayıcı, betimleyici ve ikna edici bilgiyi ileten kısa kelime grubu olarak tanımlanırken, pazarlamada logo söz konusu markayı temsil eden şekil ya da resim olarak açıklanmaktadır. Pazarlamada slogan kavramı, reklamda verilen mesajın özeti oluşturan ve reklamın sonunda söylenen kelime grubu ya da dize olarak da tanımlanabilir.

Birçok destinasyon yönetim örgütü destinasyon logolarının ve sloganının gelişimini kapsamlı bir süreç ile ele almaya çalışmaktadır. Bir reklam kampanyası teması olarak, etkili bir slogan pazara bir ürünün benzersiz olma özelliği ile ilgili mesaj iletimi şeklinde gerçekleşmelidir. İyi bir sloganda bulunması gereken özellikler şu şekilde sıralanmaktadır: Kısa ve özgün olmalıdır, kolay hatırlanabilmelidir, marka farklılığını vurgulamalıdır, merak uyandırmalıdır, kazandıracığı ödül ve yararı belirtmelidir, kafiyeli, vezinli ve ses benzesmesine uygun olmalıdır, yasalara ve geleneklere aykırı olmamalıdır, ilginç, şaşırtıcı, eğlenceli ve çarpıcı olmalıdır, sık sık değiştirilmemelidir, diğer dillere çevrildiğinde olumsuz bir anlamı olmamalıdır.

Destinasyonlar kuşkusuz seyahat endüstrisinin en büyük markalarıdır. Destinasyon markası, ürün kalitesi ve garantisinin etiketidir. İnsanların markaları tercih etme nedeni güçlü duygular doğrultusunda keyif vermesi ve riski azaltarak seçimleri kolaylaştırmasıdır. Eğer bir marka destinasyon çıkar ortakları tarafından uygulanmaz, desteklenmez ve markaya hayat verilmez ise, o destinasyon markası bir kağıt parçasındaki logo ya da slogan olmaktan öteye geçemez. Açık ve etkileyici marka imajı olmayan bir destinasyon, kişiliği olmayan bir insana benzemektedir. Bu nedenle güçlü bir marka imajının yaratılması için profesyonel pazarlama şirketlerinden yardım alınması önemlidir.

GELİBOLU İLÇESİNİN TURİZM POTANSİYELİ VE PAZARLAMA SORUNLARI

Türkiye'nin coğrafi anlamda bir kavşak noktasındaki Çanakkale'nin en önemli ilçelerinden Gelibolu taşıdığı kültürel, tarihsel ve doğal zenginliklerinin yanında Türkiye'nin en önemli metropolü durumunda ki İstanbul'a fiziki yakınlığı nedeniyle turizmin ülkemizdeki gözde merkezlerinden biri olma yolunda emin adımlarla yürümektedir.

Çanakkale İli ve İlçelerinin Turistik Tesis Potansiyeli ve Gelibolu

Sadece Türkiye'nin değil Asya kıtasının da en batı ucunda yer alan Çanakkale, tarih doğa ve kültürle iç içe geçmiş bir şehirdir. Günümüzde de çok kültürlü bir toplum

yapısına sahip Çanakkale, farklı toplulukların bir arada barış içerisinde yaşadığı bir kenttir. Ve Çanakkale, Osmanlıların kurduğu az sayıdaki kentlerden biridir.

Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran ve Akdeniz ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan iki doğal boğazdan biri konumundaki Çanakkale Boğazı ve çevresi, stratejik önemi dolayısıyla pek çok savaşa ev sahipliği yapmıştır. Balkan savaşlarının ardından patlak veren 1. Dünya Savaşı sonucunda ise Boğazın önemi bir kez daha gündeme gelmiştir. Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada ve üçüncü büyük adası olan Bozcaada Çanakkale karasuları içindedir. Ülkenin ikinci en uzun, kıyı uzunluğu bulunan ili olma özelliğini taşımaktadır.

İlin iklimi geçiş iklimi özelliğini göstermektedir. Genel karakterleriyle Akdeniz iklimi özelliklerini yansıtmaktadır. Çanakkale'yi diğer çevre illerden ayıran bir özelliği de yılın büyük bir kısmının rüzgarlı geçmesidir. Yıllık egemen rüzgar kuzey rüzgarlarıdır.

Anadolu'daki en eski uygarlık merkezlerinin bulunduğu Çanakkale, ulusal tarihimizin en önemli olaylarının meydana geldiği Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ile Truva Milli Parkını da sınırları içerisinde bulundurmaktadır.

Diğer taraftan 671 km sahil bandı, ada konumundaki iki ilçesi, muhtelif yerlerdeki termal kaynaklar ve zengin flora ve faunasıyla Kazdağları İlin en önemli turizm değerleridir.

Yörenin doğal değerleri arasında Kazdağı Ayazması, Külcüler Kaplıcası, Çan Belediye Kaplıcası, Çan Tepeköy Kaplıcası, Bardakçılar Kaplıcası, Kirazlı Şifalı Suları, Kestanbol Kaplıcası önemli bir yer tutmaktadır. Başlıca kültürel değerler arasında ise Bozcada Kalesi, Saat Kulesi, Aynalı Çarşı, Dardanos Tümülüsü, Troia, Assos, Apollon Smintheus Tapınağı (Chrysa), Lamponia, Gargara, Zeus Altarı, Alexandria Troia, Sestos, Abydos, Neandria, Sigeion, Skepsis, Parion ve Priapos bulunmaktadır. Diğer taraftan Çimenlik Kalesi (Kale-i Sultaniye), Hadımoğlu Konağı, Seferşah Camii, Kilitbahir Kalesi, Hasan Mevsuf Şehitliği, Süleyman Paşa Türbesi, Gelibolu Mevlevihanesi, Şehitler Abidesi, Yahya Çavuş Anıtı, Mehmet Çavuş Anıtı, Nuri Yamut Anıtı, Elliyedinci Alay Şehitliği ve Conkbayırı Mehmetçik Anıtı önemli Türk kültür değerleri arasında yer almaktadır.

İlde Turizm İşletme Belgeli 5 yıldızlı bir otelle beraber toplam 31 adet tesis faaliyette olup, bu tesislerin yatak kapasitesi 3.280'dir. Yatırım Belgeli 18 adet konaklama tesislerindeki 3.129 yatak kapasitesi ve belediye denetiminde bulunan tesislerdeki toplam 8.633 yatak kapasitesi ile Çanakkale'de toplam yatak kapasitesi 15.042'ye ulaşmaktadır.

İlde Turizm Bakanlığından belgeli 13 adet Seyahat Acentesi faaliyet göstermektedir. Yıllık yerli ve yabancı turist trafiği yaklaşık 2 milyon kişidir.

Çanakkale ve ilçelerinin turistik tesislerin oda ve yatak sayıları incelendiğinde turizm belgeli tesis sayısı 145 oda sayısı 2667 ve yatak sayısının da 6396 olduğu görülmektedir. 39 tesis sayısı 1957 yatak kapasitesiyle Ayvacık Çanakkale ilinin en çok turizm potansiyeli olan ilçesi durumundadır. Bozcaada 32 tesis 768 yatak kapasitesi ile ikinci sırada yer alırken ilçemiz Gelibolu 15 tesis ve 710 yatak kapasitesiyle üçüncü sırada bulunmaktadır.

Gelibolu ilçesindeki 2008 tarihi itibarıyla turistik tesisler incelendiğinde ilçemizde Öğretmenevi dahil 17 tesisin bulunduğu toplam oda kapasitesinin 2005 yılına oranla 412 ye toplam yatak kapasitesininde 1085 sayısına ulaştığı saptanmıştır. Bu tesislerin hepsi Belediye Belgeli tesisler olup ilçemizde turizm yatırım veya işletme belgeli tesis bulunmamaktadır.

Gelibolu'nun Coğrafi Konumu

Gelibolu ilçesi, Marmara bölgesinin batısında ve Çanakkale Boğazının kuzeyinde, Avrupa yakasında adını taşıyan Gelibolu yarımadasında kurulmuştur. İlçenin yarımadayı Çanakkale Boğazı, Ege Denizi ve Kuzey Ege'nin uzantısı olan Saroz Körfezi çevrelemektedir. İlçenin Çanakkale Boğazı tarafındaki kıyıları coğrafi konumundan dolayı hafif akıntılıdır. İlçenin arka tarafında bulunan Saroz kıyıları ise doğal kumsal ve koylar ile birlikte dik yarlardan oluşmuştur ve buralarda pek çok doğal liman bulunmaktadır. Turizme açık olan bu limanlar; Güneyli Limanı, Davut İskeleyi, Kömür Limanı, Despot, Armutlu Limanı ve Yeniköy Limanıdır. Gelibolu ilçesinde birkaç küçük çay ve dere dışında önemli göl ve akarsuları yoktur. Yükseklik olarak Tekirdağ'dan Marmara kıyılarına izleyerek uzanan Ganos dağlarının bir kolu Çanakkale Boğazı yönüne uzanarak Gelibolu yarımadasına ulaşır. Bitki örtüsü çam ve zeytin ağaçlarından oluşan ilçede Korudağ yönünde çam ormanları Eceabat yönünde ise çam ve zeytinlikler önemli yer tutar.

Gelibolu'nun Turizm Potansiyeli ve Pazarlama Sorunları

Gelibolu ilçesinin turizm faaliyetlerinde kullanılabileceği değerleri ele alınırsa öncelikle I. Dünya Savaşının izleri ile dolu olan ve Türkiye'nin yakın tarihi için önemi büyük olan 33 bin hektarlık Gelibolu Milli Park alanından söz edilmelidir.(Küçükaltan ve diğerleri 2005:26) Marmara ve Ege denizini, Asya ile Avrupa kıtasını birleştiren ve Çanakkale savaşlarının en kanlı muharebelerinin yapıldığı çok sayıda şehitlik, anıt ve mezarlıkların bulunduğu Gelibolu Yarımadası Milli Parkı'nı barındıran ve yarımada ismini veren Gelibolu önemli bir marka ve turistik çekişliliği fazla olan bir destinasyondur. Bu açıdan bakıldığında Gelibolu ismini marka yapmak isteyen ve bu sayede turistik çekişliliğini artırma çabasında olan diğer ilçelerden avantajlıdır.

Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) Başkanı Başaran Ulusoy, 2000 li yılların başında turların başlamasına öncülük ettiklerini belirterek, "Çanakkale şehitlik turlarına gösterilen ilgi her yıl yüzde 30 arttığını belirtti. Özellikle 18 Mart haftasında şehirde boş otel bulunamıyor. Bu turların büyüklüğü 4 milyon Euro'ya ulaşmış durumda" dedi. Çanakkale'ye düzenlenen turlara katılanların yüzde 50'sinin okullar, diğerlerinin ise vatandaşlardan oluştuğunu vurgulayan Ulusoy, yıl genelinde 1 milyon kişinin ziyaret ettiği şehitliğe zafer haftasında 50 bin kişinin gittiğini kaydetti.

İlçemiz açısından bu rakamlar önemlidir. Bu fırsatlar iyi değerlendirilmeli, gelen gününbirlik turların belirli kısmının konaklamalı yapılması için tur operatörleri ve seyahat acentaları ile işbirliği yapılmalıdır.

Gelibolu Yarımadası'nın her tarafı Türk ve Yabancı şehitliklerle çevrilidir. Avustralya-Yeni Zelanda'dan her yıl bu şehitlikleri ziyaret etmek amacıyla 25 Nisan tarihinde yaklaşık 25.000 Anzak Gelibolu yarımadasına gelmektedir. Gelen bu misafirlerin öncelikle Çanakkale ve Gelibolu'da konaklama yapmaları ve bu konaklama sürelerinin arttırılması için çalışmalar ve yabancı tur operatörleriyle anlaşmalar yapılmalıdır. Son yıllarda bu turistlerin İstanbul'a gelerek burada konakladıkları ve günübirlik Milli Parkı ziyaret ettikleri görülmektedir.

Gelibolu turizminin en önemli çekim noktalarından biride Saroz Körfezidir. Yüzlerce çeşit balığı ile amatör balıkçıların ve deniz sporlarını sevenlerin ilgi odağı olan Saroz hafta sonları dalış sporlarıyla ilgi çekmektedir. Bazı dalış merkezi tarafından Saroz organize dalış turlarının başlaması ilçemiz turizmi açısından önemli bir adımdır.

Gelibolu dünyanın ikinci büyük Mevlevihanesi'ne sahip olması bakımındanınanç turizmi açısından önem taşıyan bir ilçemizdir. 2004 yılında restorasyonunun tamamlanmasıyla ilçemizde kültürel turizm talebinin artmasında önemli yere sahip olacaktır. Türkiye Yazarlar Birliği'nin Kültür Bakanlığının da katkılarıyla bu yıl 3-5 Mayıs tarihlerinde Mevlana Günleri Geliboluda düzenlenmiştir. Program 2 gün sürmüş 15 Bilim adamı ve yazar tebliğlerini sunmuşlar TRT Türk Tasavvuf Musikisi bir konserle programda yer almıştır.

Gelibolu ünlü Osmanlı denizcisi Piri Reis ve vatan şairimiz Namık Kemal yetiştirmiş. Yetiştirdiği bu önemli şahsiyetlerin kabirlerinin ilçemizde olması inanç turizmi açısından ilçe ziyaretlerini arttırmaktadır.

Her yıl geleneksel olarak yapılan Sardalya Festivalide ilçeyi ziyaret eden yerli turistleri etkilemektedir.

Turizm açısından bolluklarla donatılmış olan ilçemizde ayrıca Tüklerin Rumeliye çıktıkları ilk yer olan Çimpe Kalesi Bolayırdı, Mehmed-i Bican Efendi'nin "Kitab-ı Muhammediye" yi yazdığı Çilehane, şuanda Müze olan Gelibolu Kalesi Burcu, ilk açık hava camii olan Namazgah, Alaaddin Kalfa, Ece Bey, Bayraklı Baba, Yazıcı Zade Ahmed-i Bican Efendi, Mehmed-i Bican, Emir Ali Baba, Fikirli Sinan, Hallac- ı Mansur, Gazi Süleyman Paşa, Hoca Hamza, Kalender Baba, Piri baba, Saruca Paşa, Sancaktar Paşa, Sinan Paşa türbeleride bulunmaktadır.(www.geltag.com)

SONUÇ

Gelibolu ilçemiz ismini Çanakkale Geçilmez Destanının yazıldığı Gelibolu yarımadasında yapılan I. Dünya savaşı ile duyurmuş burada kazanılan önemli zafer sayesinde bu konuda birçok kitap yazılmış, bir çok belgesel, dizi, televizyon filmi çekilmiş ülkemizde yaşayan herkes tarafından adı bilinen önemli bir marka ve yaklaşık yılda 1 milyon yerli 250 bin yabancı turist tarafından ziyaret edilen bilinen bir turizm destinasyonudur.

Gelibolu ilçesi olarak bu turizm potansiyelini farkederek tüm yerel halk, belediye, kamu kurum ve kuruluşları, özel işletme sahipleri birlikte hareket ederek

Çanakkale ilinin bu potansiyelinden Gelibolu olarak daha fazla pay almak için çalışılmalıdır.

Yerli ve yabancı turistleri ilçemize çekebilmek için öncelikle alt yapı ve üst yapı çalışmalarımızı hızlandırarak bitirmek gereklidir. Altyapı olarak ilçemizde gözle görülür sorunlar devam etmektedir. Kanalizasyon arıtma tesisi ilçemiz çevre sorunlarını önemli ölçüde çözecektir.

İlçemizdeki turistik tesisler misafirlerimize sundukları hizmet kalitelerini arttırmalı, ve ilçe tanıtımında artan bu kalite ile daha etkin bir rol oynamalıdır. Aynı zamanda turistik yatak kapasitemiz yeni turizm belgeli yıldızlı otellerle arttırılmalıdır. Bunun için işadamları ilçemize yatırım konusunda teşvik edilmelidir.

Turizm sektöründe çalışan personelinde kalitesini arttırmak için personele sertifikalı eğitimler verilmeli bu konuda Üniversiteyle işbirliğine gidilmelidir.

Genel olarak ülkemizin temel sorunlarından olan tanıtma konusuna önem verilmelidir. Bu konuda mevcut internet siteleri geliştirilmeli, yeni ve etkili internet siteleri kurulmalıdır.

Turizm tanıtma derneği adı altında bir dernek kurularak tanıtma çabaları bir çatı altında toplanmalıdır.

Bu sene katılınan Emitt gibi turizm fuarlarına katınılarak tanıtma çabaları yoğunlaştırılmalıdır.

Gelibolu çekim gücü büyük bir turizm destinasyonu ve önemli bir marka olması nedeniyle mevcut talep daha etkin kullanılmalı Gelibolu isminin sağladığı avantajlar iyi değerlendirilmelidir. İlçemize has bir logo ve slogan geliştirilmeli bu çalışmalarda pazarlama uzmanlarından yararlanılmalıdır.

Destinasyon pazarlamasını etkileyen önemli çekim faktörlerinden Tarih ve Kültür Çekişliği, Eğlence ve Sanat faaliyetleri, Spor Faaliyetleri çekicilikleri iyi değerlendirilmelidir. İlçemizde yapılan Mevlana Günleri, Altın Sardalya Festivali, Geçen sene Balkan Triatlon Şampiyonası bu yıl Türkiye Triatlon Şampiyonasının ilçemizde düzenlenmesi bu bağlamda çok büyük öneme sahiptir. Bu tür organizasyonlar geliştirilerek devam etmelidir.

Yerli ve Yabancı tur operatörleri veya seyahat acentaları ile işbirliği yapılarak tanıtım faaliyetleri arttırılmalı ve Gelibolu turlarında geceleme sayılarının arttırılması için çalışılmalıdır.

Mavi Bayrak gibi Çevreye duyarlılığı simgeleyen ve plajların temizliğinin uluslararası simgesi olan eko etiketler alınması için çaba harcanmalıdır.

Gelibolu yanınadısına gelen ziyaretçilerin Gelibolu ilçesinde uğramaları için Seyahat acentaları ile işbirliği yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Atay, L.

2003 “*Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması*” Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi

Blackston, M.

2000 “Observations: Building Brand Equity By Managing The Brand’s Relationships”, *Journal of Advertising Research*, Vol.32, No.3, . 79-83.

Hacıoğlu N.

2005 “*Turizm Pazarlaması*” Nobel Yayıncılık 5. Baskı Ankara

Law, C.M.

1993 “*Urban Tourism: Attracting Visitors to Large Cities*, Mansell Publishing Limited, London, 13.

Keane, M.J.

1997 “Quality and Pricing in Tourism Destinations”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 24, No. 1, 117-130.

Kelkit, A.

2003 “Çanakkale İlinin Turizm Potansiyeli ve Çeşitlendirilmesi”, *S.Ü. Fakültesi Dergisi*, 17 (31), 18-23

King, C. and D. Grace.

2005 “Exploring The Role of Employees in The Delivery of The Brand: A Case Study Approach”, *Qualitative Market Research: An International Journal*, Vol.8, No.3, 277-295.

Kotler, P.

1997 “*Marketing Management*”, Prentice Hall, New Jersey, 1997, 443.

Küçükaltan D.,A.Oğuzhan, M.Yılmaz, A.İ.Güneş.

2005 “Gelibolu’nun Turizm Potansiyeli ve Gelibolu’da Yerli Halkın Turizme Yaklaşımı” I. Çanakkale Turizm Biyenalı 5-7 Mayıs Çanakkale

Prentice, R.

2001 “Experiential Cultural Tourism: Museums & The Marketing of The New Romanticism of Evoked Authenticity”, *Museum Management and Curatorship*, Vol. 19, No.1, 5-26.

Prentice R. and V. Andersen,

2003 “Festival as Creative Destination”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, No.1, pp. 7-30.

Warnaby, G.

1998 “Marketing UK Cities as Shopping Destinations: Problems and Prospects”, *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol.5, No.1, 55-58.

www.geltag.com

www.gelibolu.org

www.gelibolu.net

Tablo 1. Çanakkale İli ve İlçeleri Turistik Tesisler, Oda Sayıları, Yatak Sayıları

İlçe	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Merkez	13	280	660
Ayvacık	39	775	1957
Bayramiç	2	39	72
Biga	3	80	155
Bozcaada	32	324	768
Çan	5	139	270
Eceabat	9	251	698
Ezine	3	74	131
Gelibolu	15	328	710
Gökçeada	15	213	539
Lapseki	8	138	390
Yenice	1	26	46
Toplam	145	2667	6396

Kaynak: ÇİEG, 173

Tablo 2. Turizm Yatırımı Belgeli Konaklama Tesislerin İl ve İlçe Bazında Tür ve Sınıflarına Göre Dağılımı (31.12.2005)

İLÇELER	Tesisin Türü ve Sınıfı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
AYVACIK	2 Yıldızlı Otel	2	104	1008
	2. Sınıf Tatil Köyü	2	376	784
BOZCAADA	2 Yıldızlı Otel	1	36	72
	1 Yıldızlı Otel	1	12	24
	Özel Tesis	2	25	52
ECEABAT	4 Yıldızlı Otel	1	90	185
	2 Yıldızlı Otel	1	20	40
EZİNE	5 Yıldızlı Otel	1	336	704
	2 Yıldızlı Otel	1	40	80
MERKEZ	3 Yıldızlı Otel	1	52	108
	2 Yıldızlı Otel	1	50	100

Tablo 3. Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerin İl ve İlçe Bazında Tür ve Sınıflarına Göre Dağılımı (31.12.2005)

	Tesisin Türü ve Sınıfı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
AYVACIK	4 Yıldızlı Otel	2	187	415
	3 Yıldızlı Otel	1	44	88
	2 Yıldızlı Otel	1	36	72
	Özel Tesis	5	132	263
BİGA	3 Yıldızlı Otel	1	53	108
	2 Yıldızlı Otel	1	53	108
	Apart Otel	1	27	54
BOZCAADA	2 Yıldızlı Otel	1	31	62
	Özel Tesis	1	16	36
ÇAN	2 Yıldızlı Otel	1	42	69
ECEABAT	2 Yıldızlı Otel	1	72	152
GELİBOLU	3 Yıldızlı Otel	1	48	96
GÖKÇEADA	3 Yıldızlı Otel	1	60	128
LAPSEKİ	2 Yıldızlı Otel	1	24	48
MERKEZ	5 Yıldızlı Otel	1	161	378
	4 Yıldızlı Otel	3	266	520
	3 Yıldızlı Otel	5	326	648
	2 Yıldızlı Otel	5	152	274
	1 Yıldızlı Otel	2	65	106
YENİCE	Özel Tesis	1	30	66

Turizm yatırım ve işletme belgeli turistik tesisler incelendiğinde Gelibolu ilçemizde 48 oda 96 yatak kapasiteli sadece 1 tesisin bulunmaktadır.

Tablo 4. Geliboluda Bulunan Turistik Tesisler Oda ve Yatak Sayıları

Sıra No	Tesislerin İsmi	Oda Sayısı	Yatak sayısı
1	Hakan Otel	18	44
2	Oya Otel	28	50
3	Atlantik Otel	8	16
4	Dilmaç Otel	12	40
5	Yılmaz Otel	20	36
6	Engin Otel	45	100
7	Hamzakoy Uygulama Oteli	51	103
8	Gallipoli Otel	62	150
9	Onur Otel	15	45
10	Belinda Apart Otel	10	30
11	Boncuk Otel	15	80
12	Orfoz Otel	30	80
13	Mercan Otel	20	90
14	Deniz Hotel	16	28
15	Gelibolu Martı Otel	27	100
16	Özen Otel	20	48
17	Gelibolu Öğretmenevi	15	45
	Toplam	412	1085

Kaynak: Gelibolu Belediyesi İlçemizde Bulunan Konaklama Tesisleri Raporu 2008

GELİBOLU YARIMADASINDA DEMOGRAFİK YAPI VE DEĞİŞİM

Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Coğrafya Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada Gelibolu yarımadasının nüfus gelişimi, dağılımı, yoğunluk, nüfus artış hızı, ömür süresi, göçler, vb. demografik nitelikleri verilmeye çalışılmıştır. 1927-2007 arasındaki 80 yıllık dönemde nüfusun değişimi incelenmiş ve bu değişimde etkili olan faktörler değerlendirilmiştir. Nüfus dağılımını etkileyen ekonomik ve doğal çevre faktörleri ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın nüfus coğrafyası üzerinde odaklanmasında etkili olan birkaç soru bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: (i) Yarımada coğrafi konum ve doğal şartlar itibari ile elverişli alanlara sahip yerleşmelerin niçin yeterince nüfuslanmadığı, (ii) Kültürel açıdan çeşitli nüfus kompozisyonunun varlığı, (iii) Demografik değişim ve gelişim aşamaları açısından Batı toplumlarına benzer eğilimler göstermesi ve (iv) GYTMP'nin yarımada nüfus gelişimini nasıl etkilediği olarak sıralanabilir. Bu sorulara cevap bulmak amacı ile ilgili bölümlerde tarihi göçler ile ekonomik ve kültürel özelliklerine de yer verilmiştir. Nüfus açısından sayısal değişimin çok fazla olmadığı ancak nüfusun nitelikleri açısından ülke genelinden farklı özellikler taşıması ile dikkate değer bir alandır.

Anahtar kelimeler: *Gelibolu yarımadası, nüfus coğrafyası, demografik analiz, göçler*

ABSTRACT

In this work some properties like changes over time, distribution of population, life expectancy, number of migration and in-migration, density, population rate, etc. in Gallipoli peninsula are examined. From 1927 to 2007 over 80 years, trends in population and some effects on it are studied. There are some questions in Gallipoli regarding settlement areas. (i) First of all although the peninsula has land to settle more, there are the areas which has been this playing any improvements. (ii) Secondly in this area different culture of people are living together for years. (iii) The other is that statistics about population resembles to the West rather than other parts of Turkey. (iv) Lastly, whether or not GPNHP affect the development of the peninsula is our concern. This study tries to deal with these issues and relating economic and cultural properties.

Keywords: *Gallipoli peninsula, population geography, demographic analysis, migration*

VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışma nüfus coğrafyası araştırması olduğu için beşeri coğrafya araştırma metodları esas alınmıştır. İlk olarak günümüzden geriye mümkün olabildiğince fazla

kaynaktan yararlanılarak yarımada'nın nüfusuna ait veri toplanmıştır. Çalışmanın temel veri kaynakları ile 1927'den 2007 yılına kadar olan tüm nüfus verileri TÜİK ve sağlık ocaklarından temin edilmiştir. Çeşitli tarihlerde yapılmış olan arazi çalışmalarında yarımada halkı ve yöneticilerden mülakat yolu ile nitel ve nicel veriler toplanmıştır. Bu nüfusu, göçlerin yönü ve zamanı, nüfus nitelikleri, sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili açık uçlu sorular sorularak yazılı kaynaklarda yer almayan bilgiler toplanmıştır. Ayrıca köylerin genel sosyo-ekonomik durumu hakkında fikir edinilmiştir. Bu mülakatlar kapsamında elde edilen nitel veriler sayısal demografik verilerle desteklenmiş ve haritalandırılmıştır.

ARAŞTIRMA ALANININ COĞRAFI KONUMU

Çanakale boğazı ile Saros körfezi arasında uzanan, kuzeydoğuda en dar yeri olan Bolayır kıstağı ile Trakya karasına bağlanan Gelibolu yarımadası, Ege ve Marmara denizi arasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Yarımada batıda Seddülbahir ile doğuda Bolayır kıstağı arasında 82km uzunluk ve kuzey-güney doğrultusunda 8-25km arasında değişen genişliğe sahiptir. Yarımada 26°10' ve 27°00' doğu boylamları ile 40°05' ve 40°40' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır.

Araştırma konumuz nüfus coğrafyası olması nedeni ile demografik veriler idari birimlere bağlı olarak verilmiştir. Bu nedenle araştırma alanının idari bir bütünlük göstermesi açısından yarımada'nın batısında yer alan Çanakale iline bağlı Eceabat ile doğusunda yer alan Gelibolu ilçesinin tamamını içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu kapsamda yarımada'nın coğrafi sınırlarının doğusunda kalan Gelibolu'ya bağlı Evreşe, Adilhan, Kocaçeşme, Süleymaniye, Bayramiç, Yüllüce ve Çokal yerleşmeleri de araştırma alanına dahil edilmiştir. İki ilçeyi kapsayan araştırma alanımız 1315 km²lik bir alan kaplamaktadır (şekil 1).

Günümüzde Eceabat bir ilçe merkezi ve 12 köyden (Alçıtepe, Behramlı, Beşyol, Bigalı, Büyükanafarta, Kilitbahir, Kocadere, Kumköy, Küçükkanafarta, Seddülbahir, Yalova ve Yolağzı) oluşan küçük bir ilçe iken, Gelibolu 26 köy, iki belde ve bir ilçe merkezine sahip orta büyüklükte bir ilçedir. Gelibolu, Bolayır, Kavakköy ve Evreşe beldeleri olmak üzere dört yerleşim biriminde belediye teşkilatı kurulmuştur. Adilhan, Bayramiç, Çokal, Kalealtı, Kocaçeşme, Süleymaniye, Şadıllı ve Yüllüce köyleri **Evreşe** beldesine; Demirtepe, Koruköy, Kavak ve Güneyli köyleri **Bolayır** beldesine; Bayırköy, Burhanlı, Cevizli, Cumalı, Değirmendüzü, Fındıklı, Ilgardere, Karainebeyli, Kavaklı, Ocaklı, Pazarlı, Tayfur, Sütlüce ve Yeniköy köyleri de merkeze bağlıdır. Gelibolu ilçe merkezinde Alaaddin, Camikebir, Gazi Süleyman Paşa, Hoca Hamza ve Yazıcızade mahallesi olmak üzere altı mahalle bulunur. Evreşe beldesi, Keşanoğlu, Çeşme ve Yenimahalle olmak üzere üç mahalleden oluşmaktadır.

1927-2007 DÖNEMİNDE GELİBOLU YARIMADASINDA NÜFUS GELİŞİMİ

1927-1945 yılları arasında yarımada nüfusunun önemli bir artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu hızlı artışta doğal nüfus artışı yanında özellikle Lozan antlaşması gereği Batı Trakya'dan gelen göçmenlerin bir kısmının bu yöreye yerleştirilmeleri de etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde Türkiye II. Dünya Savaşı'na girme ihtimali ile askeri birlikler yarımadaya gönderilmiş ve yarımada nüfusu 19489'dan 70000'e yükselerek 3,5 kat artmıştır. 1940-1945 dönemi yarımada en yüksek nüfus artış dönemini oluştururken, ülke genelinde yıllık nüfus artış hızı bu dönemde %10.6 ile en düşük seviyededir. Dönemin ekonomik ve siyasi koşulları içinde bu artışın doğal olmadığı açıktır. Özellikle 1935-1940 arasında ani bir yükselme olmuştur. 1945 yılı 70 bine yakın kişi ile yarımada en fazla nüfuslandığı yıl olup, daha sonraki dönemlerde de bu nüfusa ulaşamamıştır. 1935'de ilçe merkezleri dışında Bolayır, Evreşe, Kilitbahir, Sütluçe ve Kavakköy'ün nispeten daha fazla nüfus barındırdığı görülmektedir. Gelibolu ve Eceabat ilçe merkezlerinin en az nüfuslu olduğu yıl 1935'tir (6632 ve 1700 kişi). Kavaklı, Ocaklı, Güneyli, Koruköy ve Demirtepe bu tarihte yeni kurulduğu için 1935 nüfus sayımında yer almamaktadır (şekil 2-4).

1945'den sonra savaşların sona ermesi ve askeri nüfusun çekilmesi ile nüfus doğal seyrine dönmüştür. 1970'e kadar beşer yıllık sayım dönemleri takip edilirse, Gelibolu yarımadası toplam nüfus miktarı açısından büyük oynamalar göstermemiştir. Oysa ülke genelinde bu dönem yüksek nüfus artışına ulaşıldığı dönemdir (%28.5). 1950-1955 arası nüfus artışında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin payı da olmuştur. Bu dönem yarımada henüz sulu tarıma geçilmediği, sanayi tesislerinin kurulmadığı ve ekonomik faaliyetlerin yeterince gelişmediği bir dönemdir. Bunlara ek olarak doğurganlık düzeyinin de düşük olduğu görülmektedir. Şekil 2'ye toplam nüfus açısından durgun dönem olarak yansıyan bu dönemde yarımada kırsal kesiminde büyük dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Bu süreçte kırsal kesimden ilçe merkezleri ve başka illere göçler başlamıştır. Balkanlardan gelen göçlerde bir yavaşlama olurken iç göçlerde hareketlenmeler başlamıştır. Ayrıca fazla olmamakla birlikte yurtdışına işçi göçleri de görülmektedir. Yapılan görüşmelerde yurt dışına yönelik göçlerin çok fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Mülakat yapılan tüm köylerde yurt dışına çalışmak için gidenler olmuş, ancak hiç bir köyde yurt dışı göçler 5 haneyi geçmemektedir. Bu dönemin sonunda hem iç hem de dış göçlerin başlaması nedeni ile 1975 yılında yarımada nüfusu (44 556 kişi) 1970'e (46 436 kişi) göre 1880 kişi eksilmiştir.

Yarımada nüfusu 1980 yılından itibaren bir artış eğilimine girmiştir. Erel (1997), Gelibolu yarımadasındaki nüfus artışının Trakya'nın diğer kıyı yerleşmelerine oranla daha az olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeni Gelibolu'nun Marmara denizi kuzeyinde gelişen sanayi ve ticaret ekseninin dışında kalmasıdır. Kısmen boğaz kıyılarında sanayi tesisleri yer alsada nüfus yığılması yaratacak potansiyele sahip değildir. 1980 yılında 47499 olan yarımada nüfusu 1985'de

50125'e, 1990'da 49691'e, 2000'de 56155'e ve 2007'de 56745'e çıkmıştır. Son 27 yılda yarımada nüfusuna 6620 kişi eklenmiştir. Özellikle Gelibolu kenti 1980 sonrası süreçte artış eğilimine girmiş ve nüfusu 14721 den 31246'ya çıkmıştır. Gelibolu kentindeki nüfus artışına rağmen Eceabat ilçe merkezi ve kırsal kesimde nüfusun azalması ile diğer ilçelerdeki yüksek nüfus artışı bu oranın düşmesinde etkili olmuştur (şekil 3-5).

Yarımadada 1975-2007 yılları arasında kentsel nüfus sürekli artış eğilimi içindedir. 1975'de %38.4 (17108 kişi) olan kentsel nüfus 2007'de %64.8'e (36744 kişi) yükselmiştir. Gelibolu ilçe merkezi yarımadada tarihi, askeri, idari ve kısmen de sanayisi ile en fazla kentsel fonksiyonlara sahip yerleşim alanıdır. Burada son yıllardaki nüfus artışına bağlı olarak kentin dışındaki tarım alanları ve Hazmakoy kıyılanna doğru çok katlı yapılaşma artmıştır. İstatistiklere göre Eceabat ve Gelibolu ilçe merkezlerinde 2000 sayımlarında 27995 kişi, 2007 sayımlarında ise 36744 kişi kentli nüfus olarak kaydedilmiştir. Kentsel nüfus oranı sürekli bir artış eğilimi içindedir. Ancak yarımadada bazı kırsal yerleşmelerde yaşayan halk kentsel nitelikler taşımaktadır. Özellikle Kilitbahir köyü bir kırsal yerleşmeden çok Çanakkale'nin mahallesi gibidir. Aynı şekilde Behramlı, Seddülbahir ve Kuru köydeki ikinci konutlarda sürekli yaşayan emekliler de kırsal nüfus niteliklerini taşımamaktadırlar.

Gelibolu yarımadasındaki bütün köylerde nüfus kaybı olmakla birlikte en büyük gerileme Bigalı, Büyükanafarta, Kilitbahir, Yalova, Koruköy, Ocaklı, Güneyli, Cevizli Karainebeyli, Süleymaniye ve Adilhan köylerinde görülmektedir. Zamanla büyük ve kalabalık köylerin sayısı azalmaktadır. Yarımadadaki 40 kırsal yerleşmeden nüfusu 500'ün üzerinde olanlar 1955 yılında 23 iken 2007'de 14'e düşmüştür (tablo 1). 1980-1990 arasında kırsal nüfus kısmen korunurken 1990 sonrasında hızlı bir kayba uğramıştır. Gelibolu yarımadasında 2000-2007 yılları arasında kırsal nüfus artış hızı oldukça düşüktür. Bu dönemde Gelibolu ilçesinin köylerinde nüfus kaybı olmakla birlikte en büyük kayıp Eceabat'ın köylerinde olmuştur. Eceabat'ın tüm köyleri nüfus kaybetmiş olup, GYTMP alanı içinde kalan Büyükanafarta, Kilitbahir, Kocadere, Yalova, Kumköy, Seddülbahir, Beşyol ve Bigalı nüfus kaybının en fazla olduğu köylerdir. Aynı şekilde Gelibolu'da Burhanlı, Bolayır, Evreşe ve Kocaçeşme haricindeki tüm kırsal yerleşmelerde nüfus kaybı dikkati çekmektedir. Burhanlı'da turizm, Evreşe ve Bolayır'da ise tarım dışı iş kollarının gelişmesi nüfus kaybını önlemiştir.

1927-1940 döneminde yarımadanın nüfusu artışı ile birlikte il içindeki payı artmıştır. Yarımada nüfusu 1927'de il nüfusunun %10.7'sini oluştururken, 1935'de %12.6 ve 1940'da %23.5'ini oluşturur. 1945'den sonra il içindeki payı azalmaya başlamıştır. 1945'de %21.8, 1950'de %14.3, 1955'de %14.6, 1960'da %13.4, 1965'de %12.7, 1970'de %13.7, 1975 ve 1980'de %12.1, 1990'da %11.5, 2000'de %12 ve 2007'de %11.9'unu oluşturmaktadır.

NÜFUS DAĞILIŞI

Gelibolu yarımadası sahip olduğu, yükselti ve eğim şartları, iklim, toprak, bitki ve su varlığı yanında ulaşım, üretim ve ticaret açısından elverişli bir konumda olması nüfus dağılımında önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca bulunulan yörenin tarihi, idari ve siyasi açıdan önemi ve statüsü de nüfuslanma üzerinde dolaylı etkiye sahip diğer konulardır. Gelibolu yarımadasında nüfusun dağılımında etkili olan tarihi faktörlerin dışında doğal çevre ve ekonomik olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

Çanakkale boğazı kıyıları boyunca kurulmuş yerleşmelerde doğal faktörlerin etkisi yanında tarihi faktörlerin etkisi de oldukça fazladır. Yerleşmelerin büyük kısmının yarımadanın güney kesiminde Çanakkale boğazı kıyılarında kurulmuş olması nüfusun buralarda toplanmasına neden olmuştur. Boğaz kıyılarında doğal limanların varlığı nedeni ile tarihi dönemlerde bu limanların aktif kullanımı ve güvenlik gibi nedenlerden dolayı ilk yerleşmeler bu kıyılarda kurulmuştur. Ayrıca, boğazın Saros kıyılarında korunaklı limanların az olması yerleşme yeri olarak tercih edilmesini engellemiş olabilir. Dolayısı ile bugünkü nüfus ve yerleşmelerin dağılımında geçmişin korunma, savunma, ticaret ve ulaşım özelliklerinin izlerini görmek mümkündür. Boğazın iki yakası boyunca karşılıklı liman ve kale yerleşmeleri her dönemde görülmektedir. Boğaz kıyılarında çok sayıda kale yerleşmesi olması da boğaz kıyısındaki yerleşmelerin güvenle ilgisi olduğunu göstermektedir.

Nüfus Dağılımını Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri

Gelibolu yarımadasında doğal çevre şartları günümüz nüfus dağılımında belirleyici olan faktörlerin başında gelmektedir. Genel olarak topografik koşullar elverişli olmakla birlikte toprak ve bitki örtüsünün farklı dağılımı yarımadanın nüfus dağılımında etkili olmuştur. Yükselti çok önemli bir engelleyici faktör oluşturmazken, bakı faktöründen dolayı kuzey rüzgârlarına açık olan tepeler ve kıyılar daha az nüfuslanmıştır. Ayrıca iç kesimlerde geniş orman ve maki alanları yerleşmeyi sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte 40 kırsal yerleşmeden 19'u orman içinde veya kenarında yer almaktadır.

Köylerin kuruluş yerlerine ve toprağın verimlilik durumuna bağlı olarak nüfus dağılımı değişmektedir. Özellikle ovalar en fazla nüfus barındıran alanlardır. Yarımada önemli akarsu sistemlerinin büyük kısmı boğaza ulaşmakta bu da boğaza açılan kesimlerde alüvyal ovaların (Karaova, Kilye, Ece ve Düzler ovaları) daha geniş yer kaplamasına neden olmuştur. Yarımadanın Ege denizine açılan kıyısında Anafartalar ovası önemli bir tarım alanı oluşturması nedeni ile ovanın doğu kenarında üç köy kurulmuştur. Ayrıca Bolayır'ın batısında yer alan Geren ovası, Evreşe'nin batısında yer alan Evreşe ovası ve Kavak deltası verimli tarım alanları ile bu yerleşmelerde yoğun nüfus barınmasına neden olmuştur. Kıyı şekilleri açısından yarımadanın Çanakkale boğazı ve Saros körfezi kıyıları farklılık göstermektedir. Özellikle Yarımadanın Saros kıyılarının dar ve boyuna kıyılar şeklinde olması yerleşme ve nüfuslanmayı engellemiştir. Burada Saros körfezine açılan Geren ovası ve Kavak deltası dışında tarım için elverişli alanlar

bulunmamaktadır. Boğaz kıyılarında liman özelliği taşıyan noktalarda (Eceabat, Gelibolu ve Kilitbahir) nüfus toplanma alanı olmuştur.

Köyler genelde fazla yüksek olmayan yarımadanın hafif eğimli arazileri üzerine 100-200 m basamağı arasında kurulmuştur. Burada yerleşmelerin büyük kısmı plato ve tepelerin üst yamaçları ve eteklerinde (Kilitbahir, Bayır, Bolayır ve Kavakköy) kurulmakla birlikte sırt (Pazarlı, Yeniköy ve Kocadere), ova (Karainebeyli, Yalova ve Evreşe) ve vadilerde (Tayfur, Ilgardere ve Değirmendüzü) kurulanlar da vardır. Süleymaniye, Fındıklı, Bayır, Küçükanafta ve Kalealtı köyleri birer yamaç köyü, Alçitepe bir plato ve Bigalı vadi köyüdür. Cevizli ise daha düz bir arazide kurulmuştur (96 m) akarsu boyu yerleşmesidir. Sadece Kilitbahir köyü burada kıyı boyu-yamaç yerleşmesi özelliğindedir. Seddülbahir de alçak bir falez üzerinde kurulmuştur. Ancak bu iki köyün kuruluşunda boğazlar ile ilgili tarihsel sebepler bulunmaktadır. Seddülbahir ve Kilitbahir dışında Koruköy, Burhanlı ve Kocaçeşme köyleri kıyıda kurulmuşlardır. Değirmendüzü köyü, etrafı yükseltilerle çevrili bir çanakta bulunmaktadır. Çokal köyü bir aşınım yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Yalova, Kumköy, Güneyl ve Ocaklı ise ova köyleridir.

Kırsal yerleşmeler, doğal ortamın insan yaşamı üzerindeki etkilerini yansıtan en önemli mekânlardır. Genel olarak tüm köyler toplu olup, Anadolu köylerinden farklı olarak daha gevşek bir dokuya sahip ve konut tiplerinin de kültürel ve ekonomik yapı ile doğrudan ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bütün köylerde olduğu gibi buranın da ortak problemi altyapısının yetersiz olması ve özellikle kıyıya yakın köylerdeki verimli arazilerin yazlıkçıların eline geçmesidir. Bu durum hem ekonomik hem de kültürel açıdan köylüye zarar vermektedir.

Nüfus Dağılımı Etkileyen Ekonomik Faktörler

Yerleşim alanlarının kuruluş yerlerinin seçiminde ekonomik faaliyetlerin önemli bir yeri vardır. Toplumlar buldukları ya da daha önce yaşadıkları çevrenin olanakları ölçüsünde kültür ve becerilerine göre bazı ekonomik faaliyetlere daha yatkın hale gelirler. Özellikle kırsal alanlarda doğal çevre ve gelenekler üretim şekillerini belirlemektedir. Ancak değişen koşullar ve gelişen teknoloji bazı ekonomik faaliyetleri değiştirebilir ya da ortadan kaldıracaktır. Değişen koşullara göre ekonomik faaliyetin maddi getirisi arttıkça nüfus artışı sağlanırken, maddi getirisi azaldıkça ya da toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaştıkça nüfus kaybına neden olabilir. Tarım kesiminde teknolojik gelişmeleri takip edemeyen çiftçilerin rekabet güçlerinin kaybolduğunu ve tarım alanlarından uzaklaşmayı tercih ettiklerini görmekteyiz. Kırsal nüfusun dağılımında tarım alanlarının verimi ve büyüklüğü kadar ulaşım ve pazar koşullarının da etkisi vardır.

Yarımadada arazi kullanım şekli nüfus dağılımı ve ekonomik faaliyetler hakkında önemli ipuçları vermektedir. Orman ve fundalık alanların geniş yer kaplaması ekonomik kullanımları ve yerleşmeleri kısıtlamaktadır. Tarım alanlarının büyük kısmını kuru tarım alanları oluşturmaktadır. Tarım-orman sınırında kalan alanlar yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili olmasına rağmen yarımadada kıyı köylerinin çok az olması da oldukça ilgi çekicidir. Kıyıda

uzaklaşmada topografik koşullar yanında ekonomik etkinliklerin de etkisi vardır. Genelde ovalara yakın alanlar yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Bu da denizden yaralanmayı olumsuz etkilemiştir. Günümüzde daha az insan emeği ile daha çok üretim sağlamak için bağcılık gibi daha çok insan emeği gerektiren ürünler terk edilmekte yerine tahıl ve yağ bitkilerine ağırlık verilmektedir. Tarımsal üretim şekli her ne kadar günümüz koşullarına uygun şekilde yapılmaya çalışılıyorsa da nüfusu burada tutmaya yetmediği açıktır. Bu da halkın tarım dışı sektörlere kaymağa başladığını göstermektedir.

Yarımadada tarım alanı büyüklüğü ile nüfus büyüklüğü arasında istatistiksel olarak bir kümelenme eğilimi vardır. Tarım alanı büyüklüğü ile nüfus arasında doğrusal bir ilişki olmamakla birlikte Bolayır ve Evreşe beldeleri dışındaki kırsal yerleşmeler nüfus miktarı ve tarım alanı büyüklüğü bakımından benzer özellikler göstermektedir. Evreşe ve Kavak beldelerinde nüfus-arazi dağılımı arasında doğru orantı olduğu görülmektedir. Bolayır beldesini diğer yerleşmelerle karşılaştırdığımızda tarımsal arazi miktarına göre daha fazla nüfus barındırmaktadır. Burada tarım dışı etkinliklerin de yer alması tarım arazisinden bağımsız nüfus artışına yol açmıştır. Kilitbahir dışında nüfusu 500'ün üzerinde olan köylerde tarım en önemli ekonomik faaliyettir. Kilitbahir nüfus başına en az tarımsal arazinin düştüğü köy iken, Demirtepe nüfus başına en yüksek tarım arazisinin düştüğü köydür (şekil 6).

Yarımadada tarım alanlarını genişletme imkânı yoktur. GYTMP alanı ve orman alanlarının varlığı tarım alanı açmayı engellemektedir. O nedenle var olan nüfus çok sayıdaki küçük parsellerde tarım yapmak zorunda kalmaktadır. Nitekim sahada yapılan araştırmalardan da genelde az topraklı çiftçilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Mülakata katılanların %80'i 20-50 dönüm toprakları olduğu belirtmişlerdir. Yarımadada her köyde birkaç hane topraksız çiftçi de bulunmaktadır. 1981 yılında en büyük grubu oluşturan 0-50 dönüm arazisi olan çiftçi hane sayısı 4411 iken, 1997 yılında 2175 haneye düşmüş, 2007 yılında tekrar artarak 3214 hane olmuştur. 51-200 dönüm topraklı çiftçiler 1997'de 1630 hane iken 2007'de 1324 haneye düşmüştür (tablo 2). 500 da'ın üzerinde toprağa sahip çiftçi sayısı çok azdır. Bu hem toprağa bağlılığı hem de miras beklentilerini azalmaktadır. Gelibolu yarımadasında çiftçi başına düşen tarım arazilerinin küçük olması yanında çok parçalı olduğu da görülmektedir. Ortalama parsel büyüklüğü 9.5 dönümdür. Tarlaların çok parçalı olması maliyeti artırdığından verimi düşürmektedir. Bu da tarımsal alandan uzaklaşmaya yol açmaktadır.

Eceabat'ta bulunan 12 köyden sekizi tamamen GYTMP'nin içinde ve dördü dışında kalmaktadır. Bu dört köye ait tarım alanlarının %20'si Milli Park içinde kalığından Park'ın işletim kararlarından park dışında kalan bu köyler de etkilenmektedirler. GYTMP içindeki köylerde tarım ve hayvancılık ön plana çıkmıştır. Bu köyler toplumsal ve ticari açıdan Eceabat ile ilişki içindedirler.

Gelibolu yarımadası tarım, hayvancılık, turizm, balıkçılık, ticaret ve sanayi faaliyetlerinin bir arada olduğu çok fonksiyonlu yerleşmelere sahip bir alandır. İlçe merkezlerindeki ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğine rağmen tarımsal faaliyetler

birkaç köy dışında çoğunlukla birinci derecede geçim kaynağı olmuştur. Tarımsal istihdamda son yıllarda azalma söz konusu olsa bile hala en önemli iş alanını tarım sektörü oluşturmaktadır. Kıyı alanı oldukça uzun bir yarımada olmasına rağmen balıkçılık ve diğer denizcilik faaliyetleri, geçim kaynaklarında tarımdan çok sonra gelmektedir. Denizden en önemli yararlanma şekli ulaşım alanı olarak kullanılmasıdır. Deniz kıyısında yer alan Evreşe, Koruköy, Kavakköy ve Güneyli gibi kırsal yerleşmelerin büyük kısmında zaten geri planda olan balıkçılık oldukça gerilemiştir. Bu gerilemede en önemli etkenler (ı) halkın balıkçılığa ilgisinin azalması, (ıı) gençlerin şehirlere göç etmesi, (ııı) balıkçılığın zahmetli bir iş olması ve (ıv) belki de en önemlisi denizlerde kirlilik nedeni ile artık eskisi kadar çok balık olmaması sayılabilir.

Yarımadada halkın geçim kaynakları sırasıyla tarım, hayvancılık, balıkçılık, turizm ve sanayidir. Yapılan mülakatlar sırasında Beşyol, Kavakköy, Seddülbahir ve Kilitbahir dışında, kıyıya yakın veya kıyıda arazisi olan köylerden Pazarköy, Yenice, Güneyli, Değirmendüzü, Güneyli, Fındıklı, Tayfur, Burhanlı, Küçükanaftarta, Büyükanaftarta, Ilgardere ve Karainebeyli köylerinde dahi balıkçılık, tarım ve hayvancılıktan çok sonra gelmektedir. Balıkçılık hiçbir köyde birinci derecede geçim kaynağı olarak ön plana çıkamamıştır. Bunun en önemli sebebi buraya gelen muhacirlerin tarım dışında hiçbir işi profesyonel olarak yapamamaları nedeniyle bu işin kazançlı olmamasıdır.

Kalealtı, Kavakköy, Adilhan, Cevzili, Fındıklı, Cumalı, Yalova, Bayır, Bigalı, Ilgardere, Pazarköy, Kocadere köyleri tarım ağırlıklı bir köy iken; Bayır köyde tarım-pazarçılık; Alçıtepe, Bigalı, Burhanlı, Sütlüce ve tarım-turizm; Güneyli ve Büyükanaftarta'da tarım-turizm-hayvancılık; Küçükanaftarta, Yeniköy, Süleymaniye, Ocaklı, Çokal, Yüllüce, Bayramış, Evreşe ve Kavaklı'da tarım-hayvancılık-tarım işçiliği; Kumköy'de tarım-arıcılık; Behramlı'da tarım işçiliği-hayvancılık-ormancılık; Yolağzı'nda tarım-hayvancılık-seracılık-arıcılık; Seddülbahir, Koruköy ve Burhanlı'da tarım-balıkçılık-hayvancılık-turizm; Karainebeyli, Kavakköy, Bolayır ve Tayfur'da tarım-balıkçılık-hayvancılık önemli ekonomik faaliyetler arasında bulunmaktadır. Orman sahasına yakın Ilgardere, Pazarlı, Kumköy, Yalova, Behramlı ve Bigalı köylerinde ormancılık da önemli bir ekonomik faaliyettir. Köyler dışında Eceabat ve Gelibolu kent merkezlerinde de tarım önemli bir ekonomik faaliyettir. 2000 yılında Gelibolu merkezinde 365, Eceabat merkezinde de 429 kişi kırsal faaliyetlerle geçimini sağlamaktadır. Bu iki ilçede 5116 kişi ise tarım dışı üretim faaliyetlerinde ve 528 kişi de ulaşım sektöründe çalışmaktadır. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlardan 987 kişi imalat sanayinde çalışmaktadır. Alçıtepe, Seddülbahir ve Kilitbahir'de ekonomik faaliyetler kırsal yaşamın dışına çıkmaktadır. Buralarda hizmet sektörü ile balıkçılık ön plana çıkmaktadır. Kilitbahir'de sürekli oturan 270 emekli hane dışında sürekli oturmeyen yazlıkçı emekliler de bulunmaktadır. Yani nüfusun yarısından çoğunun emekliler oluşturmaktadır. 25 hane balıkçı ve 5 hane çiftçi dışında, memur ve esnaflar bulunmaktadır. Esnaf ve balıkçıların da büyük kısmı emekli olduktan sonra bu işleri yapanlardan oluşmaktadır.

Yarımadada turizm sektöründen gelir sağlayan nüfus da bulunmaktadır. Ek gelir sağlamak amacıyla Mart-Ekim ayları arasında Eceabat, Kilitbahir, Alçitepe ve Seddülbahir’de kurulan hediyelik eşya tezgâhlarında daha çok kadınlar çalışmaktadır. Saha araştırmalarında turizm sektöründen yararlananların çok az olması genelde muhtarlığı elinde bulunduran kişilerin bu imkânlardan yararlandığı görülmektedir. Sahanın turizme açılması bir kısım halkı memnun ederken büyük kısmı kısıtlanan faaliyetlerden dolayı şikayetçi olmaktadır. Son yıllarda yas/anı/inanç turizmi diyebileceğimiz bu turizm olgusu daha fazla turist çekmeye başlamış ve yılın neredeyse tamamına yayılmıştır. Ancak buraya gelen turistlerin çok büyük bir kısmı tur ve organizasyonlarla gelmekte genelde konaklamamakta ya da kısa süreli konaklamaktadır. Konaklamalı gelenler genelde deniz için gelmektedir. Bu tip turistler için Eceabat’ta 8 otel, 6 pansiyon ve 3 kamp ile Gelibolu’da 10 otel ve 6 pansiyon bulunmaktadır. Turizm tesislerinin kapasitesinin küçük olması nedeni istihdama katkıları düşüktür.

Ulaşım sektörü yarımadada önemli bir istihdam alanı oluşturmuştur. Yarımada’da liman özelliği olan pek çok alan bulunmakla birlikte en işlek liman Gelibolu’da yer alır. Geçmişteki önemi nedeni Gelibolu şehrinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan bu liman XIX. yüzyıldan itibaren rekabet gücünü kaybetmiş ve geçiş yeri olarak kalmıştır. Bugün Kabatepe-Gökçeada, Eceabat-Çanakkale, Kilitbahir-Çanakkale ve Gelibolu-Lapseki olmak üzere dört ana hat üzerinde deniz ulaşımı yapılmaktadır.

Gelibolu’da sanayi sektörü zamanla büyümektedir. Eceabat’ta deniz ürünleri ve tekstil fabrikaları ile Gelibolu’da 2 tekstil, bir askeri sanayi (220 kişi), 6 adet tarım ve hayvancılığa ve 3 adet deniz ürünlerine dayalı sanayi tesisi bulunmaktadır. Gelibolu Gemi Endüstrisi Sanayi tarafından Cevizli köyü yakınlarında kurulacak olan tersane inşaatının 2012 yılında tamamlanması planlanıyor. Yeni tersanenin yan sanayi işçileriyle birlikte 10 bin kişiye iş kapısı olacağı tahmin ediliyor. Bu işletmenin faaliyete geçmesi hizmet ve tarım sektöründen sanayi sektörüne kaymayı artıracaktır. Bu gelişmelere bağlı olarak inşaat sektörü de gelişmektedir. 2000 verilerine göre ilçe merkezlerinde 565 kişi bu meslekten geçimini sağlamaktadır. Ancak inşaat sektöründe kayıtsız ve geçici işler de fazla olduğundan bu rakamın daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Muhtar mülakatlarında köylerin en önemli sorununun işsizlik olduğu belirtilmiştir. Buradaki köylerde işsizliğin esas nedeni zaten az olan tarım topraklarının miras yolu ile parçalanarak, tarımda gizli işsizler ortaya çıkarmasıdır. Bu gizli işsizler biraz tarım biraz hayvancılıkla geçimini sağlamsına rağmen bunların çocukları için artık bölünecek büyüklükte tarım toprağı kalmadığında tarım geçim aracı olmaktan çıkmış ve artık topraksız çiftçiler oluşmaya başlamıştır. Bu süreç çocuk sayısı az olduğu için ülkemizin diğer yörelerine göre bu alanda daha geç başlamıştır. Günümüzde yarımada kırlarından göç edenlerin büyük kısmı az topraklı ya da topraksız çiftçilerin çocuklarıdır. Bu olağan durum dışında ayrıca bazı çiftçiler köyleri ile aralarında organik bağ oluşturan tarım topraklarını yabancılara satarak gelecek kuşaklarını köylerinden koparmışlardır. Özellikle Ankara ve

İstanbul gibi büyük şehirlerden işletmeciler küçük çiftçilerin topraklarını satın alarak bağcılık ya da turizm amaçlı kullanıma açmışlardır. Gelibolu ve Eceabat ilçe merkezlerinde 2000 verilerine göre 12 yaş üzeri nüfus içinde işsiz sayısı 711, işgücünde olmayan nüfus (ev hanımı, öğrenci, emekli, vs.) ise 12648'dir. İşgücünde olmayan nüfusun büyük bir kısmını ev kadınları oluşturmaktadır (6854 kişi). Gelibolu ilçe merkezinde 18 793 olan çalışma çağındaki nüfusun %44.4'ü, Eceabat ilçe merkezinde ise 4 047 olan bu nüfusun %48'i işgücüne katılmıştır. Her iki ilçede de erkeklerin işgücüne katılımı (%70) kadınlardan (%30) daha fazladır. Bu ilçelerde özellikle ev kadınlarının işgücüne katılımını artırıcı politikaların geliştirilmesi istihdamı artıracaktır.

NÜFUS YOĞUNLUĞU

Nüfus ile alan ilişkisini ortaya koymak bakımından nüfus yoğunluğu önemli bir göstergedir. Kentleşme oranı arttıkça birim alanı paylaşan kişi sayısı artmaktadır. Yarımada nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında تنها sayılabilir. Hem kırsal hem de kentsel alanda nüfus yoğunluğu düşüktür. Eceabat ve Gelibolu'da aritmetik nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının altındadır. Eceabat ilin en تنها ilçesidir (20 kişi). Eceabat ve Gelibolu merkez ile Kilitbahir köyü ve Evreşe ovası nispeten nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Orman alanlarının geniş yer tutması nüfus yoğunluğunu düşürmektedir. Özellikle Eceabat ve köylerinin GYTMP içinde kalması ve ormanların geniş yer kaplaması nedeni ile pek çok alan kullanım dışı hale gelmiştir. Bu nedenle il içinde en az nüfus yoğunluğuna sahip ilçe Eceabat'tır. Gelibolu ve Eceabat ilçelerinin yıllara göre nüfus yoğunluğu değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre Eceabat gerileme, Gelibolu ise artış eğilimine girmiştir. 1945 yılı her iki ilçede de nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yıl olmuştur. 1940-1945 yılları haricinde yarımadada nüfus yoğunluğunun sürekli arttığı görülmektedir. 2007 itibari ile Gelibolu Eceabat'tan 2.5 kat daha yoğundur. Köylere göre nüfus yoğunluğuna baktığımızda ise bazı köylerin nüfus yoğunluklarının çok düşük olduğu görülür. Kilitbahir ve Behramlı köylerinde nüfus yoğunluğunun fazla olduğu görülmektedir (tablo 3, şekil 7-8).

NÜFUSUN YAŞ-CINSİYET DAĞILIMI VE ÖMÜR SÜRESİ

Bir alanda nüfusun gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için yaş ve cinsiyet kompozisyonunun orantılı olması gerekir. Özgür (1998), göç veren yerlerde kadın nüfus askeri, madencilik ve sanayi kentlerinde ise erkek nüfus lehine cinsiyet dengesinin bozulduğunu belirtmiştir. 1927-1965 yılları arasında nüfusun cinsiyet dağılımına baktığımızda erkek nüfus lehine belirgin farklar görülmektedir. 1945 yılı cinsiyet farkının maksimum olduğu yıl olarak dikkat çekicidir. 1945'den sonra bu fark azalmakla birlikte özellikle Gelibolu'da erkek nüfusun fazlalığı dikkat çekicidir. Gelibolu'da 100 kadına 126 erkek, Eceabat'ta ise 107.6 erkek düşmekte ve Gelibolu'da sınır değerlerin üzerinde bir fark olduğu görülmektedir. Yörede sanayi ve madencilik sektörünün fazla gelişmemiş olduğu dikkate alınır, erkek nüfus fazlalığı asker ve inşaat sektöründe çalışmak için gelenlerle açıklanabilir. Buna az da

olsa Gelibolu'daki tersane ve küçük sanayi alanlarının erkek nüfus istihdamına yer vermesini ekleyebiliriz. Yöre halkının Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi erkek çocuk ısrarı olmamasına rağmen doğumlarda istatistiksel olarak erkeklerin oranının yüksek olduğu görülmektedir (tablo 4).

Cinsiyet farkı köylerde çok fazla olmamakla birlikte köyler arasında farklı bir dağılım göstermektedir. Örneğin, Alçıtepe, Behramlı, Beşyol, Kumköy, Yalova ve Seddülbahir köylerinde hemen her sayımda erkek nüfus fazlalığı dikkat çekicidir. Buna karşılık Kilitbahir köyünde ise 2007 sayımına kadar erkek nüfus fazla iken 2007 sayımında kadın nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Büyükanafarta ise kadın nüfusun fazlalığı ile dikkat çekmektedir.

Nüfusun yaş kompozisyonu değişikçe bağımlı nüfus oranı da değişmektedir. Bağımlı nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artması ömür süresinin uzaması ve doğurganlığın azalmasına işaret etmektedir. Araştırma alanımızda bağımlı nüfus içindeki yaşlı nüfus oranı ülke ortalamasının üzerindedir (tablo 5). Burada doğurganlığın azalması yanında genç nüfusun göç etmesinin de etkisi bulunmaktadır.

Eceabat ve Gelibolu'nun nüfus piramitlerinde çocuk, yetişkin ve yaşlı nüfus arasında yumuşak geçişlerin olduğu ve çocuk nüfusun azaldığı görülmektedir. Buna göre Eceabat ve Gelibolu ilçeleri genel olarak benzemekle birlikte Gelibolu'da orta yaş grubunun oranı daha fazladır. Kırsal kesimde ise Evreşe diğerlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Burada doğurganlık oranının yüksek olmasına bağlı olarak piramidin tabanı daha geniştir. Nüfus piramitlerine bakıldığında her iki ilçede de 24-29 yaş arası erkek nüfusun fazlalığı dikkat çekicidir. Bu yaş grubunun fazlalığı yanmadadaki askeri birliklerden kaynaklanmaktadır. Yanımadada bu yaş grubunu burada tutacak başka bir iş veya eğitim kurumu yoktur. Piramitlerden çıkarılacak bir başka sonuç, kadın nüfusun yaş oranlarına dağılımının daha düzenli olmasıdır. Ayrıca yaşlı ve çocuk nüfus içinde kadın oranının fazlalığı da dikkat çekicidir. Bu durum hem kadınların sağlık durumlarının daha iyi olduğunu, hem de kız-erkek çocuk ayrımının yapılmadığını göstermektedir (şekil 9 a-b).

Bayır, Bolayır, Kavak, Güneyli ve Bayramiç'e ait nüfus piramitleri bimodal formda olup, çocuk nüfusun 1988-1992 ve 1957-1968 yılları arasında pik yaptığı görülmektedir. Bayır, Evreşe, Bolayır, Kavak, Güneyli ve Bayramiç'e ait nüfus piramitlerinde çocuk yaş grubunun (0-14 yaş) azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte Evreşe'de bu yaş grubu daha fazladır. 0-4 yaş grubuna baktığımızda Bayır, Güneyli ve Bolayır'da kız çocukların oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bayır, Evreşe, Kavak, Güneyli ve Bayramiç'de 15-19 yaş kadın nüfusun fazlalığı dikkat çekicidir. Doğumlardaki olağan cinsiyet farkının yanında muhtemelen bu yaş grubunun erkeklere göre eğitim veya iş için köylerinden kopmadıkları görülürken, evlilik çağı öncesi olması nedeni ile de aileleri ile birlikte oldukları dönemdedirler. Kavak, Bayramiç, Güneyli ve Bayırköy piramitlerinde iki yaş grubunun (15-19 ve 40-44) belirgin derecede farklı olduğu görülmektedir. Bu iki yaş grubunun birbiri ile doğrudan ilişkisi vardır. Çünkü nüfus ve doğurganlığın fazla olduğu 40-44 yaş grubunun çocuklarını 15-19 yaş grubu oluşturmaktadır. Köylerde ilçe merkezine

göre piramitlerin daha girintili çıkıntılı olması göçlerle açıklanabilir. Özellikle 35 yaşın üzerinde tüm piramitlerde belirgin bir genişleme olması, iş bulma çağının geçmesi nedeni bu grubun sabit kalması ve gençlerin göç etmiş olmasına bağlanabilir (şekil 9 c-d-e-f-g-h).

Gelibolu yarımadası doğal çevresi, iklim ve sosyal yapısı ile uzun ömürlü bir yaşam için elverişli koşullara sahiptir. Ömür beklentisi ülke ortalamasının üzerindedir. Ömür beklentisini uzatan bileşenlerden sağlık ve beslenme koşullarının iyi olması, kadının aile ve toplum içindeki statüsünün erkekle eşdeğer olması, doğurganlık düzeyinin düşüklüğü ve eğitim düzeyinin kısmen yüksek olması sayılabilir. Gelişmiş toplumlarda olduğu gibi yarımada da kadınların ömür süresi erkelere göre daha uzundur. Yarımada yapılan araştırmalarda belirgin bir yöresel hastalığa rastlanmamıştır. Yarımadanın köylerinde üçüncü kuşak olarak adlandırılan yaşlı nüfus oldukça fazladır. Hemen her köyde 90 yaşını geçmiş birkaç kişi bulunmaktadır. 90 yaş üstü nüfusta kadınlar ağırlıktadır.

Araştırma alanımıza ait nüfus piramitlerine baktığımızda Evreşe dışında bütün yerleşmelerde çocuk sayısının azlığı dikkati çekmektedir. Doğurganlık üzerinde kadının ilk evlendiği yaşın da etkisi vardır. Ülke genelinde olduğu gibi araştırma alanımız da ilk evlenme yaşının yükseldiği görülmektedir. Romanların yaşadığı alanlar dışında diğer kırsal toplumlarda genelde 23-26 yaş civarında olduğu görülmektedir.

AILE YAPISI VE HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜ

Bir alandaki hanehalkı sayısı doğurganlık oranı ile kültürel yapı hakkında ipuçları verir. Geleneksel Türk aile yapısının gelişen ekonomik ve toplumsal şartlar içinde yavaş yavaş küçüldüğü görülmektedir. Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü ülkemizin kuzeybatısından güneydoğusuna doğru gidildikçe artış gösterir.

Yörede 2000 yılında ailelerin yarıdan fazlası 3 ve daha az bireyden oluşmaktadır. Aileler genelde 1-3 çocuklu çekirdek aile formundadır. Gelibolu yarımadası hanehalkı sayısı bakımından Trakya ile benzerlik gösterir. Çanakkale ili genelinde olduğu gibi yarımada da aile büyüklüğü ortalaması 3.3 tür. Eceabat’ta 1381 hanenin 1181 hanesinde ve Gelibolu’da ise 6688 hanenin 5878 hanesi 4 ve daha az hane halkına sayısına sahiptir. Yarımada da 2000 yılı verilerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü 3.3’dir. Köyler açısından baktığımızda özellikle Romanlarda erken evlilik ve çok çocuk durumunun yaygın olduğu görülmektedir. Roman bayanlarda yasal olamamasına rağmen evlenme yaşının 14’e kadar düştüğü görülmektedir. Romanların yoğun olarak yaşadığı Evreşe Yenimahalle’de, Eceabat’ın İsmetpaşa mahallesinde ve Behramlı köyünde erken evlilik örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

Yaşlı nüfus içinde tek başına veya çocuklarından ayrı yaşayanlar oldukça fazladır. Bu nedenle yarımada da tek ve iki kişilik hane halkının oranı Eceabat’ta %36 Gelibolu’da ise %29.8 gibi yüksek oranlardadır. Kırsal kesimde gençlerin azalması ve yaşlı nüfusun artması hanehalkı sayısını düşürmüştür (tablo 6).

2007'de Eceabat ilçe merkezinde ortalama hane halkı büyüklüğü 2.6 iken, köylerde bu rakam 4.2 ve ilçe ortalaması da 3.4'tür. Köyler açısından bakıldığında ortalama hane halkı sayısı 2.2 ile 5.2 arasında değişmektedir. Genelde çocuk sayısının 1-3 arasında değiştiği görülmektedir. Çok yüksek olmamakla birlikte yarımadada en yüksek hane halkı ortalaması Evreşe (5.2), Behramlı (4.6) ve Tayfur'da (4.1) görülmektedir. Bu yerleşmelerin üçünde de romanlar yoğun olarak yaşamaktadır. En düşük hane halkı sayısı Ocaklı (2.2), Kumköy (2.3) ve Süleymaniye'de (2.3) görülmektedir. Bu da yarımadada az çocuklu çekirdek aile yapısının hakim olduğunu göstermektedir.

Genel doğurganlık oranı¹ (GDO) ve çocuk-kadın oranı²(ÇKO) da nüfus artışı, çocuk sayısı ve doğurganlık hakkında fikir vermektedir. Yarımada nüfusu için 2000 ve 2007 verilerine göre yapılan hesaplamalarda sırasıyla GDO %049 ve %0 45 ile ÇKO %0 271 ve %0 212 olduğu görülmektedir. Her iki göstergede de yarımadada doğurganlık oranının son yedi yılda azaldığı görülmektedir.

GÖÇLER

Gelibolu yarımadası konumu gereği göçlere açık bir alanda bulunmaktadır. Nüfusun sayısal değişimi çok fazla olmamakla birlikte iç ve dış göçler nedeni ile nüfus değişiminin olduğu bir alandır. Ekonomik, askeri, eğitim, memuriyet ve evlilik amaçlı yer değiştirmeler yanında gençlerin dışa, emeklilerin içe göç hareketleri nedeni ile bir nüfus sirkülasyonu yaşanmaktadır. Ayrıca yarımadanın turizm potansiyeli nedeni ile de dönemlik nüfus değişimi oldukça fazladır. Yarımadanın nüfus hareketlerini dış ve iç göçler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

Dış Göçler: Dış göçler ülke genelinde olduğu gibi burada da önceleri zorunlu göçler şeklinde başlamış daha sonra yerini ekonomik nedenli göçlere bırakmıştır. Günümüzde durgun bir dış göç dönemi yaşayan yarımada geçmişte nüfus hareketleri açısından çok önemli bir noktada yer alıyordu. Tarihi göçler bugünkü nüfusun niteliklerini belirlemesi bakımından önemlidir. Yarımadanın nüfuslanmasında tarihi göçlerin önemli bir payı vardır. Burası sadece göçmenlerin yerleştirildiği bir alan değil, aynı zamanda Anadolu'nun başka illerine gönderilecek göçmenlerin geçici konaklama ve dağıtım alanı idi. Özellikle 93 Harbi, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında yarımadada yoğun bir göç trafiği yaşanmıştır.

1912 yılında meydana gelen büyük deprem ve Balkan savaşı sonrasında Sırp'lardan ve Bulgarlardan kaçan 200000 Müslüman Gelibolu kentinde toplanmıştır (Süer, 1997:318). Eceabat ve köylerine 1911-1951 tarihleri arasında Yunanistan'dan 5010 kişi gelmiştir. Bunların büyük kısmı 1932-1933 arasında göç etmiştir. 1293'de Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Gelibolu ilçesinin köylerinden Süleymaniye (3 kişi), Evreşe (500 kişi), Kalealtı (56 kişi) ve Şadılı'ya

¹ Genel Doğurganlık Oranı = GDO = (Canlı doğum sayısı₂₀₀₀ / 15-49 yaş arası kadın₂₀₀₀) x1000

² Çocuk_Kadın Oranı = ÇKO = (0-4 yaş arası çocuk₂₀₀₀ / 15-49 yaş arası kadın₂₀₀₀) x1000

(195 kişi) yerleştirilmiştir. 1911 Bulgaristan göçmenlerinden Bolayır'a 137, Bayramiç'e 242 ve Adilhan'a 19 kişi ve yine 1911 yılında Sırbistan'dan 1 hane (5 kişi) Bayramiç köyüne yerleştirilmiştir. 1934-1942 yılları arasında Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'dan 5529 kişi Gelibolu merkez ve merkeze bağlı köylere gelmiştir. 1951 yılında Bulgaristan'dan 461 kişi Gelibolu'nun çeşitli köylerine yerleştirilmiştir (Çanakkale İl Yıllığı, 1967: 47-48). Ocaklı köyüne 1936'da 40 hane Bulgaristan'dan, 20 hane Romanya'dan gelenler yerleştirilmiştir.

Lozan Antlaşması ile Gelibolu ve çevresinde yaşayan Rumlar Yunanistan'a gönderilecek onların yerine Makedonya ve Epirdeki Türk ahali getirilecekti (Kurtoğlu, 1938:98). Mübadillerin yerleştirilmesi 1924'den 1928'e kadar devam etti. Gelibolu'ya 10 Ocak 1924 tarihinde gelen 372 kişiden oluşan ilk mübadil kafilesi Langaza kazasından denizyolu ile geldiler. Daha sonra 15 Ocak 1924'de yine aynı yerden 896 mübadil daha geldi (Çanlı, 1994:52). Gelibolu'ya yerleştirilen mübadiller genelde Yunanistan'ın Drama, Langaza, Serez, Demirhisar, Kayalar, Vodina, Karacabat ve Florina yerleşmelerinden getirilmişti. Eksamil köyüne sekiz Kıpti aile yerleştirilmişti. 1924 yılında Gelibolu vilayetine mübadeleye tabi 1269 göçmen yerleştirilmiştir (Cengizkan 2004:114). Mübadillerin yerleşim yeri belirlenirken geldikleri yerdeki tarımsal üretim içindeki rolleri, ulaşım koşulları, arazinin topografik yapısı, zemin, su ve iklim şartları göz önüne alınmıştı. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Çanakkale Köy Hizmetleri Arşivindeki kayıtlara göre Gelibolu'ya toplam 2709 mübadil yerleştirildi. Bunlara daha sonra 1079 muhacir ve mülteci de eklenmiş ve Gelibolu'da 1924-1928 yılları arasında toplam 3788 kişi iskan edilmiştir. Mübadil olarak iskân edilenlerin Gelibolu'daki yerleşim birimlerine göre dağılımı şöyledir: Gelibolu merkeze 323, Everşe'ye 310, Galata'ya 290, Bayırköy'e 415, Burgaz'a 224, Tayfur'a 183, Fındıklı'ya 232, Yeniköy'e 359 ve Bolayır'a 373 kişidir. Bunların çok büyük bir kısmı çiftçi olup aralarında sadece Burgaz'a yerleştirilenler ipek böcekçiliği ile uğraşmaktadırlar (Atabay, 2008:3320-21).

Bir arşiv kaydına göre savaş öncesinde Gelibolu yarımadasında 13000 kadar Rum vardı. Savaş sırasında boğaz güvenliğini sağlamak amacıyla bir taraftan ecnebilerin tasarrufunda bulunan araziler istimlak edilirken, diğer taraftan Gelibolu sahilindeki Rum nüfus Anadolu yakasındaki Erdek ve Lapseki'ye bağlı gayrimüslim köylere gönderilmiştir. Rumların bir kısmı Yunanistan'a gitmiş, gidenlerin 1920'de geri dönmesine izin verilmiştir. Dönenlerin bir kısmı 1922'de Yunan kuvvetlerinin çekilmesi ile bir kısmı da mübadele ile Yunanistan'a göç etmiştir. 1914-1927 arasında yarımadaanın nüfusu yaklaşık %58 azalmıştır (İpek, 2008:1174). Alçıtepe ve Seddülbahir köylerinde yaşayanlar da savaş sırasında köylerini terk etmek zorunda kalmışlardı. Resmi bir kayıt olmamakla birlikte sözlü bilgilere göre Alçıtepe köyünden ayrılanların Bursa'ya gittikleri söylenmektedir. Şimdiki halk ise 1934-1938 Bulgaristan ve Romanya göçmenlerinden oluşmaktadır.

Gelibolu kısa bir süre de olsa Rusya'dan gelen göçmenleri ağırlamıştır. 1917 Ekim Devrimi ile kurulan Bolşevik iktidara karşı mücadele eden Beyaz Ordu, 1920 sonlarında yenilgiye uğramış ve Kırım'ı boşaltmışlardır. 1920 yılında Kırım'dan 126

gemi ile 145000 sığınmacı İstanbul'a gelmiştir. Bunların yaklaşık 26000'i Gelibolu'ya gönderilmiştir. Beyaz Ruslar Kasım 1920'den Aralık 1921'e kadar bir yıl Gelibolu'da kalmıştır. Daha sonra Sırbistan ve Bulgaristan'a gitmişlerdir. Gelibolu'da kaldıkları bu kısa süre içinde yerel halkla sıkı dostluklar kurulmuş, ticari ve kültür alışverişi olmuştur. Hatta burada ölenler için mezarlık yapılmış ve bir anıt dikilmiştir. (Batmaz 2006:560; Süer 1997; Çalışkan ve İbrahimov 2008). Günümüze kalıntısı ulaşmayan bu anıt bugün yeniden inşa edilmektedir. Böylece bu tarihi göç olayı yeniden anılacak ve Rusların atalarının mezarını ziyaret etmesi sağlanacaktır.

1934 tarih ve 2510 sayılı kanunla Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'dan Türkiye'ye bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Bu kanun kapsamında Gelibolu'ya 5015 kişi ve Eceabat'a 1375 kişi yerleştirilmiştir. Ayrıca bu dönemde Eceabat'a isyan ve zorun göçle doğudan dokuz nüfuslu iki aile yerleştirilmiştir (Atabay 2008: 3324-25).

1950-1951 yıllarında Bulgaristan göçmenlerinden 25 aileden oluşan 114 kişi Eceabat'a ve 177 aile'den oluşan 772 kişi de Gelibolu'ya olmak üzere toplam 886 kişi yarımadaya iskân ettirildi (KHGMA 1950-51).

Bu göçlerin devamında *Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi Antlaşması* çerçevesinde 1969-1978 yılları arasında Eceabat'a 19 aile ve Gelibolu ve köylerine ise 78 aile yerleştirildi (KHGMA 1969). 1989 yılında ise Bulgaristan'daki asimilasyon politikaları karşısında Çanakkale'ye getirilen 732 aileden, 64'ü Gelibolu ve köylerine ve 23'ü de Eceabat ve köylerine yerleştirildi. Bu tarihten sonra Balkan ülkelerinden göçler yok denecek kadar azaldı. Bu zorunlu ve siyasi dış göçler dışında yarımada ekonomik nedenlere ortay çıkan dış göçler de olmuştur. Özellikle Türkiye'den yurt dışına işçi göçlerinin yoğunlaştığı 1970-1980 yılları arasında her köyden birkaç aile Almanya, Fransa, Belçika, İngiltere, Romanya, Hollanda, Avustralya, İsviçre, Norveç ve Avusturya göç etmiştir. Bunların bir kısmı emekli olunca geri dönmüştür. Geri dönenlerin birikimleri ile herhangi bir yatırım veya sosyal yardım yapmadıkları sadece kendileri için konut yaptırdıkları görülmüştür.

İç Göçler: Saha araştırmalarından elde edilen verilere göre köylerin büyük oranda ilçe ve il dışına göç verdiği tespit edilmiştir. Sayım yıllarına göre köy nüfuslarının azalmasında en büyük faktör iç göç olaylarıdır. Türkiye genelinde olduğu gibi burada da kırsal alandan kopan nüfusun önemli bir kısmı ekonomik nedenlerle buldukları alanı terk etmektedir.

Köy muhtarları ile yapılan mülakatlara göre yarımadadan göç edenlerin tercih ettikleri yerleşmelerin belli alanlara yöneldiği görülmektedir. Koruköy, Güneyli, Bolayır, Adilhan, Bayır, Burhanlı ve Kavakköy'den göç edenler sırasıyla, İstanbul, Çorlu, Çerkezköy, Gelibolu, Keşan, Bursa ve İzmir'i tercih etmektedir. Gelibolu ve Eceabat ilçe merkezinden göç edenler ise başta İstanbul ve İzmir gibi büyük merkezler olmak üzere diğer şehirlere, Çorlu ve Çerkezköy'e göç etmektedirler. Görüldüğü gibi yakın çevredeki sanayi merkezleri Gelibolu'dan nüfus çekmektedir. Çanakkale kenti ise iş olanaklarının yetersizliği nedeni ile tercih edilmemektedir.

Bolayır tarım alanları yetersizliği ve işsizlik nedeni ile göç vermektedir. Güneyli köyünde ise 1960'lardan beri İstanbul, Çorlu, Gelibolu ve Çerkezköy gibi

yakın sanayi merkezlerine göç olmaktadır. Büyükanafarta köyü ise 1946 yılından beri İzmir'e göç vermektedir. Sözlü bilgiler göre bu köyden İzmir'de 53 hane bulunmaktadır. Fındıklı köyü 1990 yıllara kadar sürekli göç vermiş olup, gölet yapıldıktan sonra sulu tarıma geçilmesi göçleri kısmen durdurmuştur.

Evreşe beldesi ve Alaaddin mahallesi (Gelibolu) göç vermeyen alanlara örnek gösterilebilir. Behramlı köyünde ise günümüzde fazla göç olmamakla birlikte işsizliğin giderek arttığı ve böyle devam ederse göçlerin başlayacağı belirtilmiştir. Yalova köyü ise zeytinyağı ve midye fabrikalarına bağlı olarak çok az göç veren yerler arasındadır.

Ayrıca, İstanbul (Seddülbahir, Adilhan, Kilitbahir, Burhanlı ve Koruköy), Balıkesir (Pazarköy, Ilgardere, Karainebeyli, Yalova ve Yolağzı köyleri), İzmir (Cevizli), Trabzon (Koruköy), Muş (Koruköy), Samsun (Güneyli) ve Kütahya Tavşanlı'dan (Burhanlı) gelenlerin köylerin yarmada köyelerine yerleştiği de görülür.

Kırsal kesimde evlilik genelde köy içi ya da yakın köyler arasında olurken araştırma alanımızda evlilik amaçlı göçlerin yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda Ordu başta olmak üzere Karadeniz bölgesi illerinden evlilik amaçlı bayan göçü olmaktadır. İlginç bir şekilde 1980'li yıllarda başlayan bu olay, zamanla yarımadanın bütün yerleşmelerine yayılmıştır. Ekonomik şartların daha kötü olduğu kırsal alanlardan gelen bu kadınlar birbirlerinin gelişinde vesile olmaktadırlar. Karadeniz bölgesinde erkek nüfus işsizlik nedeni ile sanayi bölgelerine göç ederken, evlenme çağına gelen kadınlar da bu şekilde göç etmiş olabilir. Özellikle Gelibolu yarımadasındaki genç kadınların köy hayatından kurtulmak için şehirlere göç etmeleri, kırsal kesimde kalan erkeklerin bu tür evlilikler yapmasına neden olmaktadır. Hemen her köyde bu şekilde evlilik amacı ile gelen kadınlara rastlanılmaktadır. Saha araştırmalarında, Yolağzı, Beşyol, Küçükkanafarta, Yalova, Eceabat, Koruköy, Güneyli, Bolayır, Bayırköy, Behramlı, Sütlüce, Evreşe ve Gelibolu başta olmak üzere yarımadada 100'den fazla Karadeniz kökenli kadın bulunmaktadır. Bu şekilde evlilikler günümüzde de devam etmektedir. Ordu dışında Behramlı köyüne Sivas ve İstanbul'dan; Beşyol köyüne Biga'dan (Ağaköy); Kemalpaşa mahallesine (Eceabat) Romanya'dan; Bigalı'ya komşu köylerden ve Bayırköy'e doğu illerinden evlilik nedeni ile gelen bayanlar bulunmaktadır.

Yarımadada geleneksel ekonomik faaliyetlere bağlı mevsimlik nüfus hareketleri çok yoğun olmamakla birlikte turizm amaçlı inşa edilen ikinci konulara bağlı bir hareket söz konusudur. Tarımsal faaliyetlerde az da olsa dönemlik nüfus hareketi görülmektedir. Örneğin, Yolağzı köyüne Romanlar tarım işçisi olarak gelip 2 ay kadar burada çadırlarda konaklamaktadırlar. Bunlardan 2 hane Hayrabolu'dan (Tekirdağ) gelmektedir. Büyükanafarta köyüne Evreşe'den gelen Romanlarla birlikte Mardin'den 2 hane domates toplamaya gelmektedir. Romanlardan 4 hane ve Mardin'den gelen 2 hane daha sonra burada sürekli yerleşmeye başlamış ve bugün Mardin'den gelenler 5 hane olmuşlardır. Kavakköy'e de tarıma alanlarında çalışmak üzere 50 kadar Mardinli gelip buraya yerleşmişlerdir. Sütlüce köyünden genç nüfus İstanbul, İzmir ve Gelibolu'ya göç ederken, Evreşe ve Şarköy'den domates toplamak için gelen Romanlar burada 2 ay kadar kalıyorlar. Aynı şekilde

Seddülbahir'e Evreşe'den Romanlar zeytin toplamaya gelip, çadırlarda konaklamaktadırlar.

Kilitbahir, Seddülbahir, Güneyli, Koruköy, Bayır ve Adilhan gibi kıyıya yakın köylerde yazlık konutlar yer almaktadır. Kilitbahir'de yaşayanların % 97'si sürekli, %3'ü ise dönemlik olarak yerleşmektedir. Bunlar genelde emekli yazlıkları diyebileceğimiz türden ikinci konut sakinlerdir. Güneyli'de 2500, Bolayır'da 5000, Koruköy'de 600, Seddülbahir'de 100, Kum kampında 77, Burhanlı'da 400, Sütlüce'de 6 yazlık site ve Adilhan'da 200 yazlık konut bulunmaktadır. Koruköy'e yazlıklarda hizmet işinde çalışmak üzere Sivaslılar gelmektedir. Ayrıca bu köyler yaz aylarında yoğun bir güneybirlikçi akımına uğramaktadır. Gelibolu yarımadası özellikle 1980 sonrası dönemde hızlı bir şekilde ikinci konut baskısına maruz kalmıştır. Özellikle İstanbul başta olmak üzere Marmara bölgesi kentlerinden gelenlere ait olan ikinci konutlar buradaki köylüler için az da olsa bir istihdam yaratmıştır. Son yıllarda ülkemizin doğu yansından yarımadaya göçler de olmaktadır. Kemalpaşa mahallesine (Eceabat) orman yangınından sonra ağaçlandırma çalışmaları için gelip, buraya yerleşen çoğu Mardinli Doğu ve Güneydoğu illerinden 150 kişi bulunmaktadır. Güneyli, Büyükanafarta ve Koruköy köylerinde de birkaç hane doğu kökenli halk yaşamaktadır.

NÜFUSUN ETNO-KÜLTÜREL YAPISI

Gelibolu yarımadası tarih boyunca farklı toplum ve kültürlerin buluşma alanı olması yanında, göç güzergahları üzerinde yer alması nedeni ile farklı ülke, bölge ve yöre kültürlerinin kısa ve uzun süre yaşadığı mekan oluşturmuştur. Bu alan yakın tarihlere kadar Doğu-Batı, İslam-Hıristiyan ve Rum-Bulgar-Türk-Yahudi-Ermeni-Roman gibi etnik ve dini kültürlerin mimari ve sosyal yaşamda izlerini saklayan yörelerinden biridir. Zamanla bu izlerin bir kısmı ortadan kalkmakla birlikte birkaçının hala yaşadığı görülmektedir. Farklı kültürler arasındaki komşuluk faktörü ve ekonomik ilişkiler toplumların birbiri ile kaynaşması ve birbirlerini dışlamadan olduğu gibi kabul etmelerini sağlamıştır. Yarımada'daki kültürel zenginlik, yerleşme özellikleri ve mimari yapılar yanında, toplumsal ilişkiler, giyim tarzı, ekonomik faaliyetler ve geleneklerde de gözlenebilmektedir.

1927 sayımlarında yarımadada yaşayanlardan 18 089 kişi Türkiye doğumlu olup, 861 Yunanistan, 297 Bulgaristan, 51 Rusya, 36 Sırbistan, 14 Arnavutluk, 13 İtalya, 6 Avusturya ve 22 diğer ülkeler doğumlu nüfus olduğu kaydedilmiştir. Türkiye doğumlular dışında Yunanistan başta olmak üzere Balkan göçmenlerinin yarımada ağırlıklı olduğu görülmektedir. Balkan ülkeleri doğumlu olanlar genelde Osmanlı döneminde Anadolu'dan giden Türklerin bu ülkelerde doğmuş nesillerinin devamı olup, diğeri ise genelde savaş zamanı geldikleri tahmin edilmektedir. Çünkü Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan doğumlular dışındakiler içinde erkek nüfusun ağırlıklı olduğu görülmektedir. 1935 yılında ilçeler düzeyinde doğum yeri verisi olmayıp il düzeyinde verilmiştir. Buna göre Çanakkale'de toplam 107 kişinin yabancı ülke doğumlu olduğu kaydedilmiştir.

Günümüzde Gelibolu yarımadasında yaşayan halk etnik ve kültürel olarak hem tarihsel ve toplumsal olarak *Yerliler (Gacal), Muhacirler, Pomaklar ve Romanlar (Çingene)* olmak üzere dört belirgin grupta toplanabilir. Yörede kendini yerli olarak tanımlayanlara Gacal, Anadolu kökenli Balkan göçmenlerine Muhacir, Bulgaristan'ın dağlık bölgelerinden gelenlere Pomak ve çingenelelere Roman adı verilmektedir.

Yerliler (Gacallar), Gelibolu yarımadasının Osmanlıların eline geçmesinden sonra iskân politikaları kapsamında 1357'de Karesi beyliğinden getirilip yerleştirilen Türklerdir. Karesi beyliği Güney Marmara bölümünde yer aldığından yerliler atalarının Balıkesir civarından geldiklerini belirtmektedir. Yerliler Balkan göçmenlerine de muhacir adı vermektedirler. Gacal adı Rumeli Türkleri arasında “yerli” anlamında kullanılmaktadır. Bunlar yoğun olarak, Adilhan, Beşyol, Bigalı, Bolayır, Büyükanafarta, Ilgardere, Kilitbahir, Kocadere, Kumköy, Küçükkanafarta, Seddülbahir, Yalova, Yolağzı, Cumalı, Pazarköy ve Karainebeyli köylerinde yaşamaktadır.

Muhacirler, yarımada nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren Bulgaristan başta olmak üzere Yunanistan, Makedonya, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya'dan gelenleri tanımlamaktadır. Bunlar, Gelibolu ve Eceabat merkezi, Alçıtepe, Seddülbahir, Bayırköy, Burhanlı, Cevizli, Ocaklı, Pazarlı, Sütlüce, Bolayır, Güneyli, Evreşe, Kavak, Çokal, Kalealtı, Kocaçeşme, Şadılı ve Yüllüce köylerinde yaşamaktadırlar. Aslında Pomak ve Romanlar da aynı dönemlerde gelmelerine rağmen, yörede bunlara farklı kültürel ve etnik özelliklerinden dolayı muhacir denilmemiştir.

Pomakların büyük kısmı kırsal kökenli olup, tarım ve hayvancılıkla geçinirler. Pomaklar, Bulgaristan'dan Anadolu'ya göç etmiş ve Anadolu kültürüne adapte olmuşlardır. Gelibolu'daki Pomaklar yoğun olarak Değirmendüzü, Tayfur, Yeniköy ve Bayramiç köylerinde yaşamaktadır.

Romanlar, Selanik ve Romanya'dan gelmiş olup, dışa kapalı bir yaşam sürmektedirler. Bunlar yarımada Gelibolu merkez (Cami Kebir mahallesi), Eceabat merkez (Kemalpaşa mahallesi), Behramlı köyü ve Evreşe (Yenimahalle)'de kendi mahallelerinde izole şekilde yaşamaktadır. Romanların ekonomik sıkıntıları daha fazla olduğu için yazın yarımada mevsimlik işçi olarak köylere dağılmakta ve kışın köyelerine / mahallelerine dönmektedirler.

Bu dört farklı grup yarımada ağırlıklı olarak belli köylere göre dağılmakla birlikte her köyün etno-kültürel yapısında bir homojenlik yoktur. Örneğin, Değirmendüzü köyünde Pomaklar ve Makedonya'dan gelen Türkler; Adilhan, Büyükanafarta, Bolayır, Kumköy ve Yolağzı köylerinde Gacallar ve Bulgaristan göçmenleri; Seddülbahir ve Alçıtepe köyleri ile Yeni mahallede (Evreşe) Bulgaristan ve Romanya (1934-1938) göçmenleri ağırlıklıdır.

Gelibolu yarımadası bir yandan Karesi sahası Türkmenleri ve Anadolu içlerinden kaydırılan Türk aşiretleriyle; diğer taraftan Karadeniz'in batısındaki Türk soylu toplulukların uzantılarıyla iskan edilmiştir. Osmanlıların son dönemlerinde ise, Balkanlardaki gelişmeler üzerine yaşanan geriye göçler sırasında da bölgede yeni

yerleşmeler kurulmuş görünmektedir. Saha araştırmaları sırasında mülakat formunda yer alan 9. ve 29. sorulara verilen cevaplara göre bugünkü köy halkının geldikleri yerlere göre ağırlıklı kökenleri bugün göçlerle biraz değişmişse de köylerin çoğunda büyük ölçüde korunmuştur.

Gelibolu yarımadasında farklı kültürlerin bilgi, beceri, gelenek, üretim ve toplumsal ilişkiler ağı kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu dört kültür grubu burada birbiri ile etkileşim içinde olduğu için her türlü öğreti zamanla yayılmıştır.

Romanlar eski mesleklerini (kalaycılık, sepetçilik, hurdacılık, müzisyen, vb.) yavaş yavaş bırakıp tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlardır. Aynı şekilde yerliler göçmenlerden yeni tarım yöntemlerini öğrenmişlerdir. Balıkçılık, turizm faaliyetleri ve ormancılık ise tüm grupların sonradan öğrendikleri bir iş olmuştur. Bazı köylerde ise geleneksel meslekler yok olmaya yüz tutmuştur. Süleymaniye köyünde süpürgecilik ve Kalealtı köyünde çan yapımı birkaç kişi tarafından devam ettirilmektedir.

Yörede farklı kökenden gelme toplumsal bir dışlama yaratmamaktadır. Ancak bazı köylerde söylemlerden Romanlara karşı bir az da olsa dışlama hissedilmektedir. Göçmenlerle yerliler arasında evlilikler sık görülürken, Romanlarla diğerleri arasında evliliklerin çok az olması bu dışlamanın görünen taraflarından biri olduğu söylenebilir. Bu dışlama Romanlar arasında akraba evliliklerinin yaygın olmasının bir nedeni olabilir. Her ne kadar Romanlarla ilişkiler çok sık değilse de ekonomik ilişkiler oldukça iyidir. Ayrıca Roman tarzı eğlence kültürünü tüm yarımada halkı benimsemiş olup, bütün düğün ve eğlencelerde Roman müzik ve dansları hâkim duruma gelmiştir. Kaçarak evlenmelerin yarımada yaygın olduğu görülmektedir. Kaçarak evlenen kişiler toplumsal baskıların yoğun olduğu Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi ailenin hiçbir olanağından mahrum kalmamaktadır.

XX. yüzyıl başlarında Romanlar dışında vilayet nüfusunun tamamı yerleşik hayata geçmişti. Kırsal köylerde geçiren Romanlar, yaz aylarında göçebe yaşarlardı. Günümüzde de Evreşe beldesinde yaşayan Romanların yazın göçebe şekilde çadırlarda yaşadıkları belirtilmiştir. Ancak bunların göçebelikleri Anadolu'nun diğer yörelerinde görülen göçebelikten oldukça farklıdır. Genelde yol kenarlarında kurdukları derme çatma çadırlarda, kalaycılık ve diğer işleri yaparlar ya da tarım alanlarında işçi olarak çalışırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelibolu yarımadası nüfus coğrafyası üzerine yapılan bu araştırmadan bazı genel sonuçlar çıkarabiliriz. Bunlardan biri Türkiye nüfusu ile ilgili genel bazı göstergelerin Gelibolu yarımadasında eşzamanlı gerçekleşmediği görülmüştür. Yarımada'nın demografik bazı göstergeleri ülkedeki gelişmelerden bağımsız kendi dinamiklerinin etkisi altında gelişmiştir. Gelibolu yarımadası bulunduğu bölgenin pek çok özelliğini taşımakla birlikte nüfuslanma açısından bölgenin geri kalan alanları içersinde yer almaktadır. Marmara bölgesindeki Biga, Çatalca, Kocaeli ve

Armutlu gibi diğer yarımadalar ile kıyaslandığında daha az nüfuslanmıştır. Marmara bölgesi sanayi hattının dışında kalması yarımadanın az nüfuslanmasında etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Ayrıca kültürel farklılıkların nüfus artışı ve doğurganlık düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Yöre Türkiye’de doğurganlık düzeyi ve hane halkı sayısının en düşük olduğu alan içinde yer almaktadır. Bu hali ile yavaş büyüme gösteren alanlar içinde yer almaktadır.

Doğurganlığın azalması ve şehirleşme, karşılıklı olarak birbirini güçlendiren süreçlerdir. Sağlıklı ve eğitilmiş çocuklar yetiştirmeye önem verilmesi ve yaşam standartlarındaki yükselme doğurganlık düzeyini etkilemektedir.

Bugüne kadar yörede nüfus değişimi üzerinde iç ve dış göçlerin büyük etkisi olmuştur. Gelecekte dış göçler azalmakla birlikte iç göçler artacak, Gelibolu’daki nüfus artışı doğal nüfus artışı dışında göçlere bağlı olacaktır. Yörenin kırsalından yöre dışı kent merkezlerine genç nüfus akımı devam etmektedir. Kırsal nüfus azalmakla birlikte emekli kırsal alanlara emekli göçü artacaktır. Ülke genelinde olduğu gibi kentsel nüfus artarken kırsal nüfus azalacaktır. Eceabat’ta GYTMP’ındaki kısıtlamalardan dolayı nüfus azalırken, Gelibolu’da artacaktır. Nüfus değişimine bağlı olarak homojenlik oranı düşecektir. Özellikle dışarıdan göç almaya başladıkça il dışı doğumlarının oranı artacaktır. Buna karşılık yabancı ülke doğumlarının oranı azalacaktır. Balkan ülkeleri doğumlarının sayısı yaşlılığa bağlı ölümlerle zamanla azalmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illerinden gelenlerin oranı düşük olmakla birlikte bu bölgelerden göç alma süreci başlamış olup gelecek yıllarda istihdamın artmasına bağlı olarak bunların oranı da yükselebilir.

Gelibolu kenti dışında diğer yerleşmelerde yaşlı nüfus oranı artacaktır. Kent merkezinde çalışma çağındaki nüfus oranı artacak ancak çocuk nüfus oranında büyük değişiklik olmayacak, erkek nüfus her dönemde olduğu gibi, askeri birliklere bağlı olarak kadın nüfusa göre fazla olacaktır.

İlçe merkezlerinde tarım dışı işsizlik oranı kırlara göre daha yüksektir. İstihdam olanakları bir süre daha yetersiz olacak ancak yeni yatırımlar kısmen de olsa göçü yavaşlatacak. Çanakkale’de boğaz köprüsünün yapılma olasılığı zamanla boğaz kıyısındaki arazilerin rantını artıracaktır. Bu da nüfus hareketlerini hızlandırabilir. Gelibolu’da var olan tersaneye ilaveten daha geniş kapasiteli bir tersanenin yapılmakta olması da yeni iş imkânlarını artıracığı için hem kendi kırsal alanı hem de diğer illerden göç alacaktır. Tersanenin yan sanayi işçileriyle birlikte 10 bin kişiye iş kapısı olacağını tahmin edilmektedir. Bu beraberinde yeni iş olanaklarını da getirecektir. Bu durum yarımadadan göçleri yavaşlatacağı gibi kentleşme oranını da artıracaktır.

Ülkemiz açısından önemli yatırımların yapılması beklenen bu alanın planlı ve organize bir şekilde gelişmesi sağlanmalıdır. Kıyı yerleşmelerinde plansız gelişmeler daha büyük problemlere yol açabilir. Beklenen durum nüfus-çevre etkileşiminde her iki tarafından da olumsuz etkileşimini en aza indirecek şekilde büyüme olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Atabay, M.
2008 “Cumhuriyet Döneminde Çanakkale’ye Göçler”, *Çanakkale Savaşları Tarihi III*, 3315-3332, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Batmaz, E.Ş.
2006 “Gelibolu’da Rus Sığınmacılar (Kasım 1920-Aralık 1921)”, *Uluslararası Çanakkale Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, 560-570.
- Cemal, F.
1925 *Türkiye’nin Sıhhi, İktimai Coğrafyası Gelibolu Vilayeti*, Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul.
- Cengizkan, A.
2004 *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, Arkadaş Yayıncılık, Ankara.
- Çağ, G.
2008 “1849-1850 Macar mülteciler ve Gelibolu’da bulunan İtalyan mülteciler”, *Çanakkale Tarihi II*, 1149-1162, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Çalışkan, V. ve A. İbrahimov,
2008 “Beyaz Ruslar ve Gelibolu,: Medeniyetler Çatışmasına Gelibolu’dan Yanıtlar”, *Çağdaş Çizgi*, 361:10-15.
- Çanakkale Valiliği, 1967 Çanakkale İl Yıllığı, Çanakkale.
- Çanlı, M.
1994 “Yunanistan’daki Türklerin Anadolu’ya Nakledilmesi II”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 130:51-59.
- DİE, 1929, *Umumi Nüfus Tabirini 1927*, Yayın No: 1199, Ankara
- DİE, 1937, *Genel Nüfus Sayımı 1935*, Yayın No: 75, Ankara
- DİE, 1942, *Genel Nüfus Sayımı 1940*, Yayın No: 158, Ankara
- DİE, 1947, *Genel Nüfus Sayımı 1945*, Yayın No: 1605, Ankara
- DİE, 1952, *Umumi Nüfus Sayımı 1950*, Yayın No: 359, Ankara
- DİE, 1961, *Genel Nüfus Sayımı 1955: İdari Bölünüş*, Yayın No: 412, Ankara.
- DİE, 1962, *Genel Nüfus Sayımı 1960*, Yayın No: 1306, Ankara.
- DİE, 1968, *Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş 1965*, Yayın No:537, Ankara.
- DİE, 1972, *Genel Nüfus Sayımı 1970*, Yayın No: 672, Ankara.
- DİE, 1977, *Genel Nüfus Sayımı 1975, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri:Çanakkale*, No:1010.
- DİE, 1982, *Genel Nüfus Sayımı 1980, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri:Çanakkale*, No:1077.
- DİE, 1983, *Köy Envanter Etüdü 1981: Çanakkale*, Ankara.
- DİE, 1987, *Genel Nüfus Sayımı 1985, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri:Çanakkale*, No:1237.
- DİE, 1992, *Genel Nüfus Sayımı 1990, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, No: 1616, Ankara.
- DİE, 1998, *Genel Nüfus Tespiti 1997: İdari Bölünüş*, Yayın No: 2281, Ankara.
- DİE, 2002, *Genel Nüfus Sayımı 2000, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri:Çanakkale* No:2545.
- DİE, 2002, *1997 Köy Envanteri: Çanakkale*, Yayın No: 2571, Ankara.

- Emecen, F. M.
1990 “XVI. Asır Başlarında Bir Göçün Tarihçesi:Gelibolu’da Sirem Sürgünleri”
Osmanlı Araş.Der, 10:161-179.
- Erel, T. L.
1997 “Trakya’da kır-şehir yerleşmelerinin nüfus özellikleri (1935-1990)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 32:35-55.
- Geray, C.
1971 “Türkiye’de göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi”*Amme İdaresi Dergisi*, 4:8-37.
- HGK, 2006, 1:250 000 ölçekli Müşterek Harekat Haritası: Çanakkale, Ankara.
- İpek, N.
2008 Yakınçağda Çanakkale’ye Türk Göçleri, *Çanakkale Tarihi II*, 1163-1176,
Değişim Yayınları, İstanbul.
- İrdesel, M.
1994 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, Geltur Ajans, Gelibolu.
- Kurtoğlu, F.,
1938 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- Özgür, E.M.
1998 *Nüfus Coğrafyası*, GMC Basın Yayın, Ankara.
- Süer, A.
1987 “Gelibolu’da Ruslar”, *Belleten*, C.51,199:315-357.
- Şimşir, B.N.
1985 *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TCBCA, 1923, “3452 sayılı çeşitli mntıkalarda iskân edilen muhacirin miktarını gösterir cetvel”, 272.12/4.43.16(3), TİGM.

Tablo 1. Gelibolu yarımadasında kırsal yerleşmelerin nüfus

gruplarına göre dağılımı (1955-2007) Kaynak: DİE

Nüfus grubu	Kırsal yerleşme sayısı			
	1955	1985	2000	2007
-100	0	0	1	2
101-200	3	2	5	6
201-300	5	5	7	9
301-400	3	7	5	6
401-500	8	5	4	3
501-750	12	9	9	8
751-1000	2	4	2	3
1001+	7	8	7	3
	40	40	40	40

Tablo 2. Gelibolu ilçesinde tarım alanlarının büyüklüklerine göre dağılımı (2007).

İşletmenin Durumu	İşletme Büyüklüğü (da)	Çiftçi Aile Sayısı	Tüm İşletmeye Oranı (%)	Toplam Araziye Oranı (%)	Bir İşletmeye Düşen Arazi (da)
Küçük Aile İşletmesi	0-50	3.214	67,99	34,7	25,6
Orta İşletmesi	51-200	1.324	28,01	39,9	84,6
Büyük İşletmesi	200+	189	4	25,3	394,6
T O P L A M		4.727			

Kaynak: Gelibolu İlçe Tarım Müdürlüğü verileri (2007).

Tablo 3. Eceabat ve Gelibolu ilçelerinde nüfus yoğunluğunun yıllara göre dağılımı (Kaynak: DİE)

Yıl	Eceabat (465 km ²)	Gelibolu (820 km ²)	Yıl	Eceabat (465 km ²)	Gelibolu (820 km ²)
1927	12.6	16.6	1970	20.6	45.0
1935	17.6	24.2	1975	19.9	43.0
1940	27.3	54.0	1980	22.2	45.4
1945	33.1	65.9	1985	21.0	48.8
1950	21.6	38.1	1990	20.8	48.8
1955	21.7	43.4	1997	20.3	50.5
1960	19.2	44.5	2000	21.4	56.4
1965	19.4	43.2	2007	20.4	57.6

Tablo 4. Gelibolu ve Eceabat'ta nüfusun cinsiyete göre dağılımı.
Kaynak: TÜİK (31.12.2007)

Yerleşim Birimi	Toplam			Şehir		Köy	
	Toplam	E	K	E	K	E	K
Gelibolu	47257	26636	20616	18132	13114	8504	7502
Eceabat	9493	4922	4571	2913	2585	2009	1986

Tablo 5. Eceabat ve Gelibolu'da nüfusun ana yaş gruplarına göre oransal (%)
Dağılımı

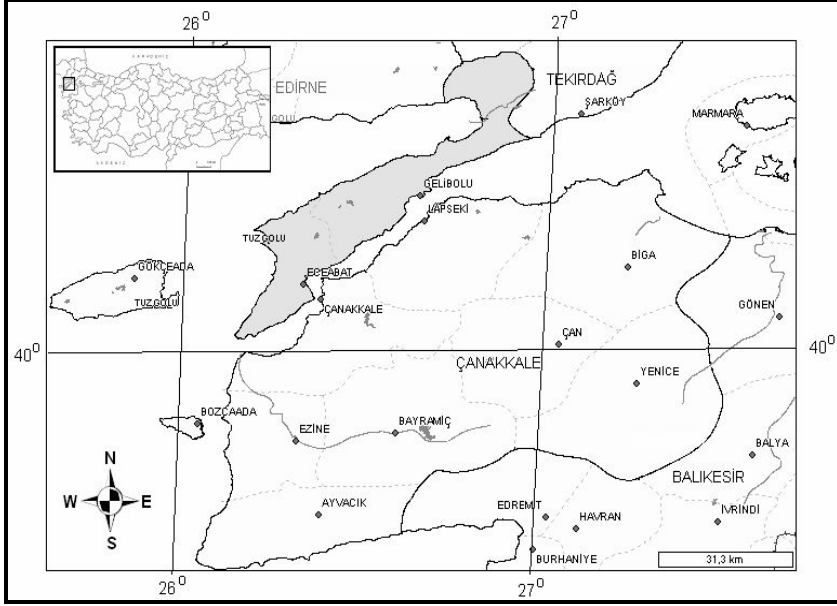
	Ana yaş grubu	1990	2000	2007
Eceabat	0-14	25.9	19.78	16.17
	15-64	65.7	69.32	68.54
	65+	8.4	10.90	15.29
Gelibolu	0-14	22.8	22.28	17.42
	15-64	71.9	71.08	73.16
	65+	5.3	6.64	9.42

Kaynak: DİE (2000 verileri ilçe merkezi, 1990 ve 2007 verileri ise ilçelerin tamamına aittir)

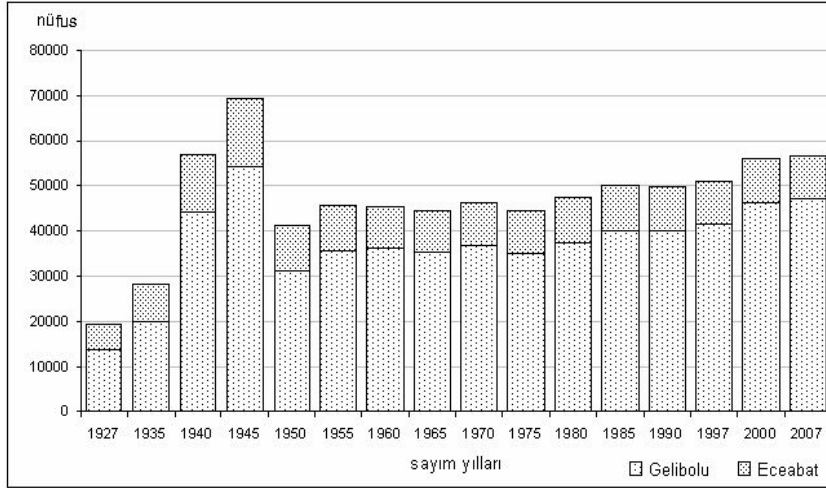
Tablo 6. Eceabat ve Gelibolu ilçe merkezinde hane halkı büyüklüklerinin oransal
dağılımı (%)Kaynak: DİE

Gelibolu Değerleri Sempozyumu (27–28 Ağustos 2008)

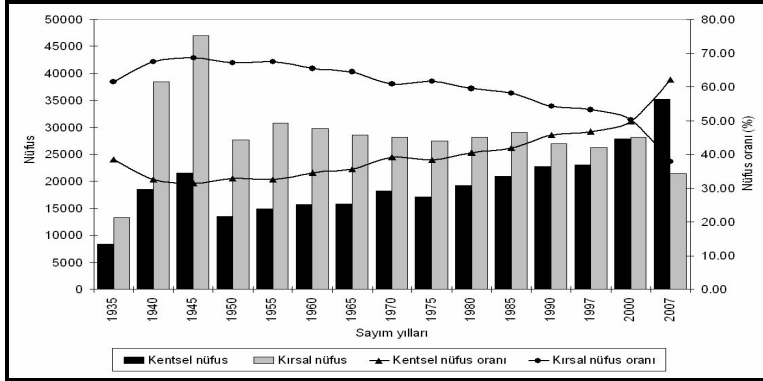
Yıl	Ort. hane halkı	%									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
1985	Eceabat	7.9	17.5	21.0	24.1	14.8	8.1	4.6	1.1	0.2	0.7
	Gelibolu	6.3	15.0	19.9	32.2	15.7	6.1	2.5	1.3	0.3	0.6
1990	Eceabat	9.1	19.5	22.4	25.5	13.5	6.7	2.4	0.6	0.3	0.1
	Gelibolu	6.7	17.3	24.7	31.4	12.6	4.6	1.6	0.5	0.3	0.3
2000	Eceabat	12.0	24.0	23.1	26.4	9.5	3.3	0.7	0.4	0.1	0.5
	Gelibolu	8.3	21.5	28.5	29.5	8.5	2.3	0.7	0.3	0.2	0.1

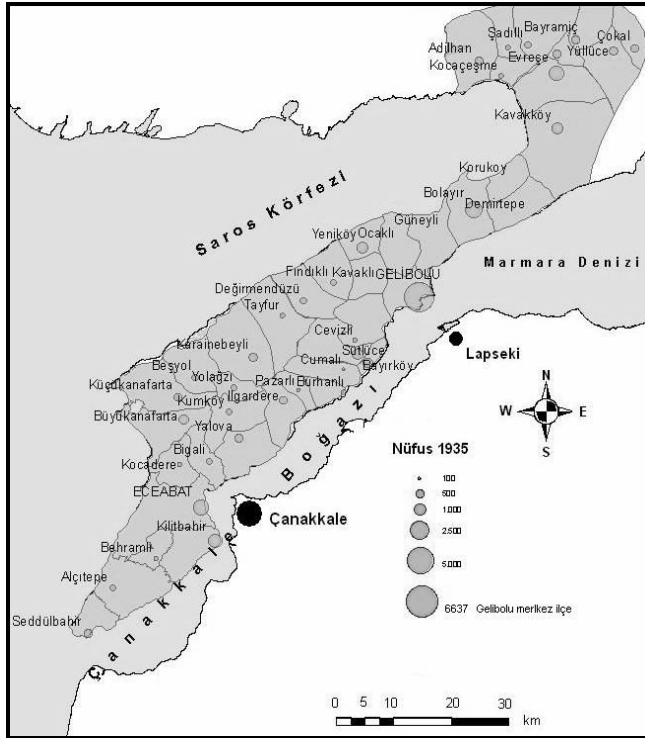
Şekil 1. Araştırma alanının coğrafi konumu

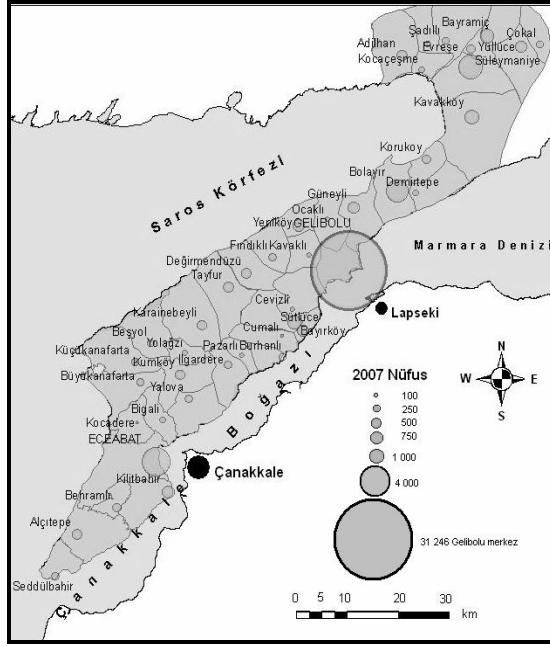
Şekil 2. Gelibolu ve Eceabat ilçelerinde yıllara göre nüfus değişimi (Kaynak: DİE)

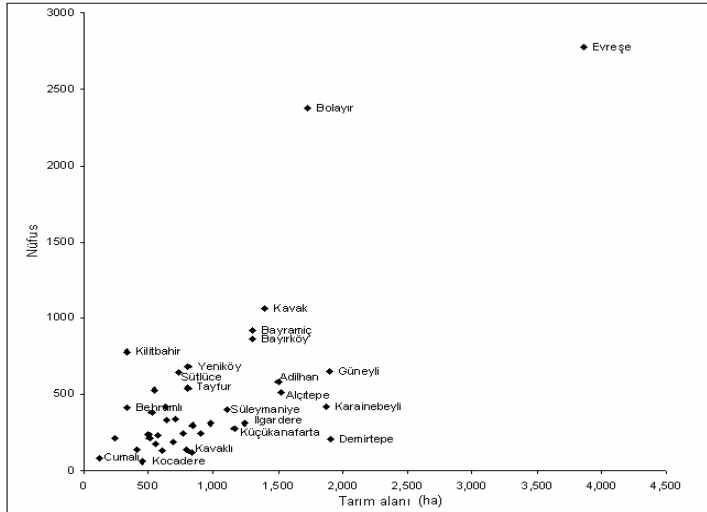
Şekil 3. Gelibolu yarımadasında nüfusun kır-kent oranlarının yıllara göre dağılımı

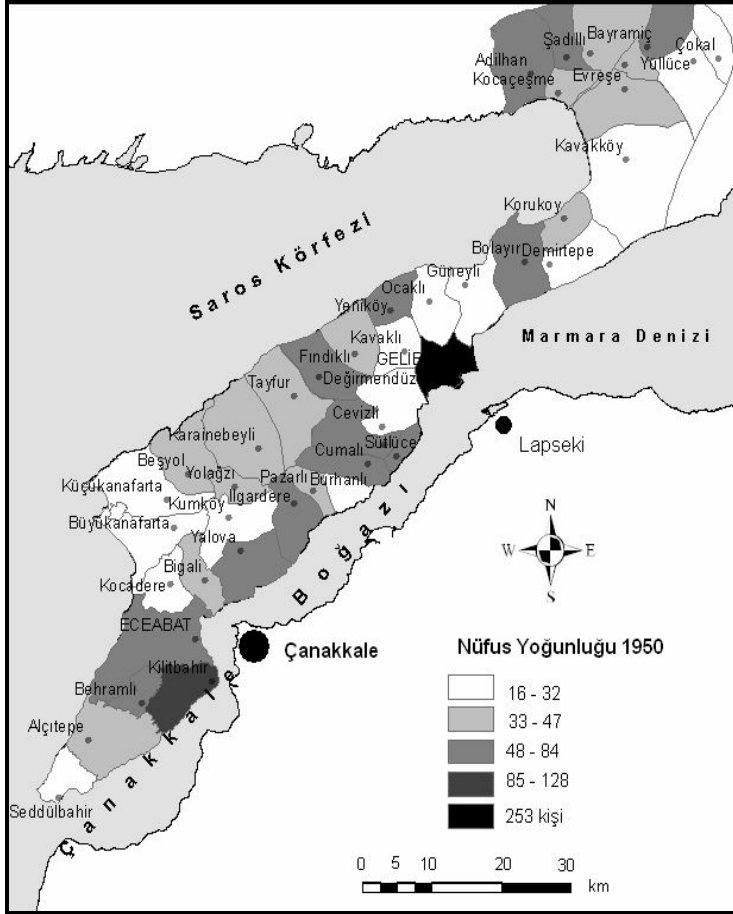
Şekil 4. Gelibolu yarımadasında nüfus büyüklüklerinin dağılımı

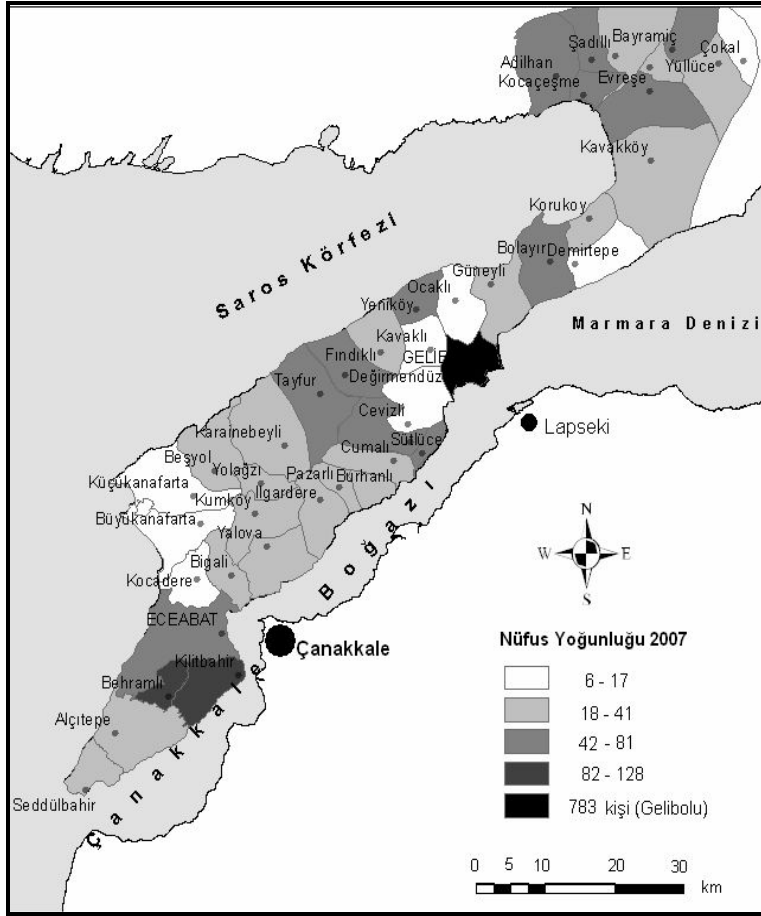
Şekil 5. Gelibolu yarımadasında nüfus büyüklüklerinin yerleşmelere göre dağılımı (2007)

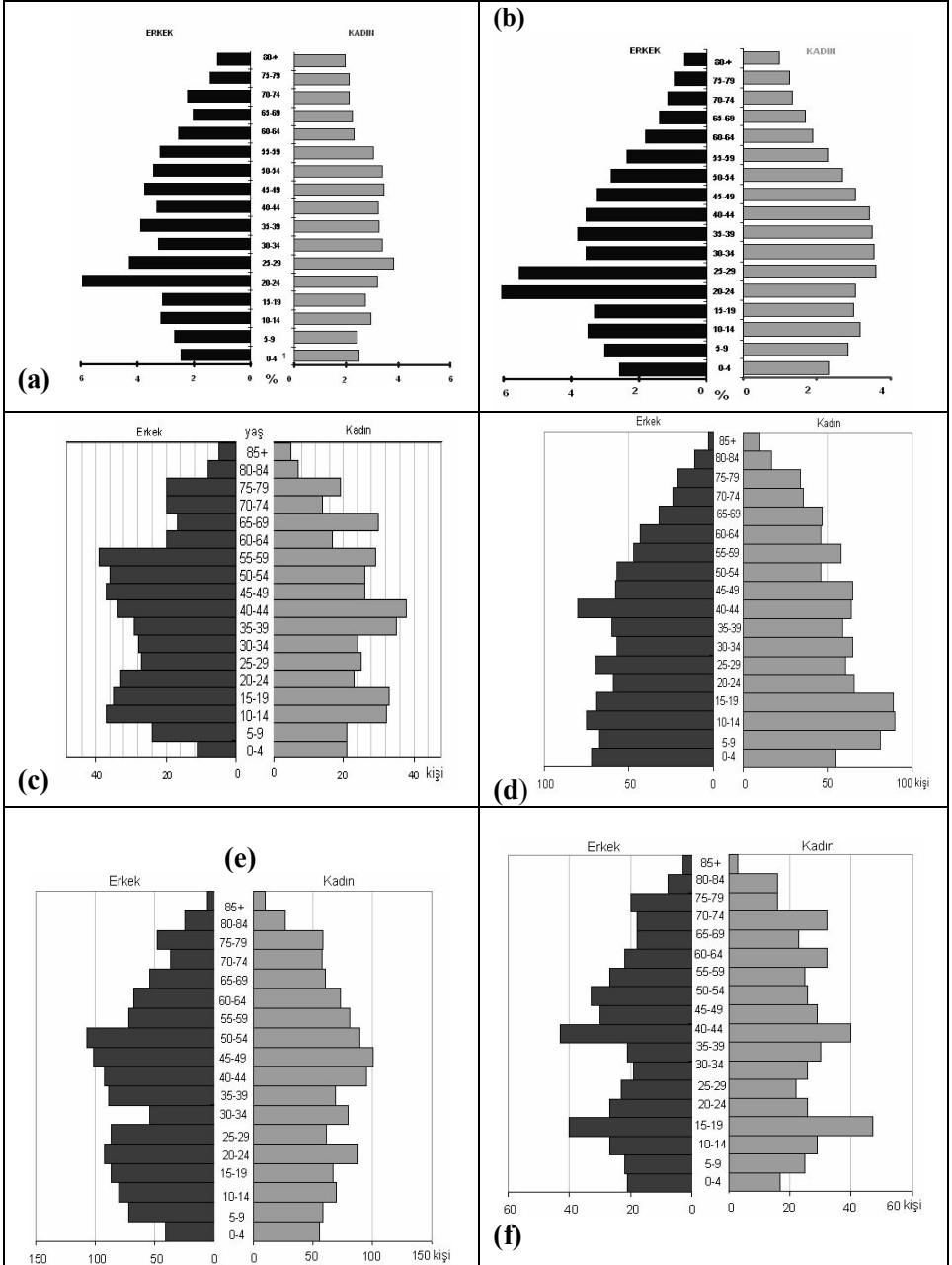
Şekil 6. Gelibolu yarımadası kırsal yerleşmelerinde tarım alanı büyüklüğü ile nüfus arasındaki ilişki (Her iki değişken için de 2007 yılı verileri kullanılmıştır)

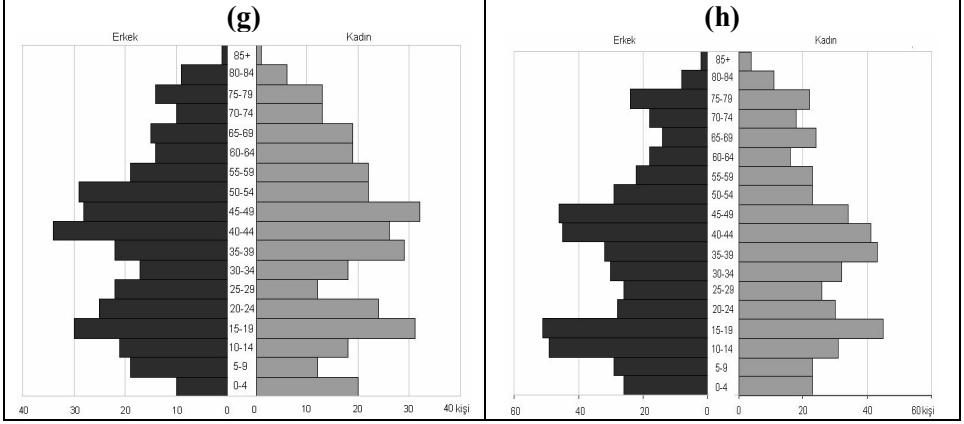

Şekil 7. Gelibolu yarımadasında nüfus yoğunluğu (1950)

Şekil 8. Gelibolu yarımadasında nüfus yoğunluğu (2007)

Şekil 9(a) Eceabat ilçesi (b)Gelibolu ilçesi (c) Bayır köyü (d) Evreşe beldesi (e) Bolayır beldesi (f)Kavak beldesi (g)Güneyli köyü (h) Bayramiç köyü nüfus piramidi (2007) Kaynak: TÜİK ve Gelibolu Sağlık Ocağı

GELİBOLU İLÇESİNİN BAŞLICA NÜFUS VE SOSYO- EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Metin BADEM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu
Piri Reis Meslek Yüksek Okulu

ÖZET

Bu çalışmada, Çanakkale İli Gelibolu İlçesinin demografik, sosyal ve ekonomik yapısının genel başlıklarla incelenmesi, karşılaştırılması ve analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bir ülkeyi yaşatan, koruyan ve yücelten en önemli unsur, insandır. Ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde yalnız doğal zenginliklerinin bulunması yeterli değildir. Bunları işletecek, çalıştıracak kullanacak insanın varlığı ve yapısı da çok önemlidir. Ülkelerin siyasi, askeri gücü de insan unsuruna bağlıdır. İnsan unsuru, mal ve hizmet üretiminin temel faktörü olmasının yanında üretilen mal hizmetlerin tüketimi açısından da önemlidir. Bu yönüyle bir bölgenin nüfusu, nüfusun nitelikleri ve sahip olunan ekonomik değerler o bölgenin bir anlamda gücünün göstergesidir. Diğer yandan bir bölgedeki nüfusun sayısı ve yoğunluğuyla birlikte bölge nüfusunun yapısı, o bölgenin özellikle sosyo- ekonomik durumu hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Ancak sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesinde nüfus yapısının yanında, istihdam göstergeleri, sanayi, tarım, alt yapı vb. sektörlerle ilişkin besaplanan çeşitli göstergelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenledir ki, gerek nüfus yapısı ya da demografik yapıya dayanan ve gerekse sosyal ve ekonomik tabanlı analizler, yapılacak planlama çalışmaları için önemli bir altyapı oluşturacaktır. Bununla birlikte bazı sosyal ve ekonomik göstergeler, bir ülkenin veya bölgenin daha iyi analizi ve planlaması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, demografik göstergeler, sosyo ekonomik göstergeler

ABSTRACT

This paper targets that to investigate analyze and compare, the demographic, social and economic structure of Gelibolu country of Çanakkale province. The most important factor that keeps the existence and elevates a country a human. The existence of natural sources is not sufficient itself for the development of economies. The quality of human sources that use natural sources is also important. Furthermore, the political and military powers of countries depend on the human factor. In addition to being essential factor in producing goods and providing services, human factor is also important for consumption of produced property services. In this regard, the population of the area, the quality of the population and economic values owned are the indicators of economic power of the area. On the other hand the number of population and the demographical structure with its density may give important hints on the socio-economic status of the area. However, besides demographical structure, employment indicators; industry, agriculture, infrastructure etc. should be taken into consideration in order to determine the level of socio-economic development. Therefore

both the demographical structure- based analysis and socio-economic – based analysis will be the base for the plans to be made. In addition to this, some socio-economic indicators are critically important for better analysis and planning for the country or the area.

Key words: *Gelibolu, demographic indicators, social economic indicators*

GİRİŞ

Gelibolu, Marmara Bölgesinin güney Marmara bölümünde ve Çanakkale Boğazı'nın Kuzey yöresinde, Avrupa yakasında, Gelibolu yarımadası üzerine kurulmuş, Çanakkale İline bağlı bir ilçedir. İlçe, Çanakkale'nin kuzeyine düşüp Trakya topraklarında yer almaktadır. Çanakkale boğazı ve Saros körfezi tarafından denizlerle çevrilmiştir.

İlçe, Çanakkale boğazının Marmara denizine doğru genişlemekte olan bölümünde ve kendi adını taşıyan yarımadanın üzerinde kurulmuş bir kenttir. Yarımada Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprüdür. (İrdesel 2003: 55)

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan birçok ülkede çeşitli bölgelerin ve yönlerin eşit düzeyde gelişme gösteremedikleri gözlenmektedir. Hatta bazı ülkelerde bölgesel gelişmişlik farklılaşması ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları daha da arttırdığı gözlenmektedir. Bölgesel gelişmişlik farklılaşmasının yarattığı ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların üstesinden gelebilmek için ilk aşamada yapılması gereken temel araştırma il ve ilçe ölçeğinde lokal gelişmişlik farklılaşmasının iyi bir şekilde ortaya konulmasıdır.

Yüz ölçümü 806 km² olan Gelibolu'nun toplam ilçe nüfusu (ADNKS) 2007 yılı sonuçlarına göre 47.252 kişi ve merkez ilçe nüfusu da 31.246 kişidir. İlçenin ekonomisinde tarım ve hizmet sektörü önemli rol oynamaktadır. İlçe tarımında hububat ve yağlı tohumlar ekimi önde gelmektedir. İlçenin tarımsal üretim ülke içindeki payı % 0.17 ile toplam 872 ilçe arasında 141. sıradadır. Sektörel dağılıma baktığımızda ilçe nüfusunun %40 tarım, %5 sanayi ve % 55 de hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğüne bakıldığında 3.37 ile 842'inci sırada yer almaktadır. Okur- yazar oranı ise %91.40 ile 103'üncü sırada yer almaktadır.(DPT,2004)

Gelibolu'nun ilçesinin 872 ilçe içinde gelişmişlik sırası 141'inci, gelişmişlik grubu 2 ve gelişmişlik endeksi de 0,77882 dir. (DPT,2004).

Çalışmada, Çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması ve değerlendirilmesi sonucunda elde edilen verilerin betimsel incelemesi ortaya konulmuştur. Bu değerlendirmeler ve araştırma sonuçları ile bölgesel gelişmişlik ölçütleri oluşturmaya çalışılmıştır. Böylece de oluşturulan ölçütlerde diğer bölgeler ile karşılaştırmaya olanak sağlayacaktır.

Sonuçta Gelibolu'nun sosyo-ekonomik düzeyini ve bu düzeyindeki değişmelerin ortaya konulması amacını taşıyan bu araştırma ile diğer bölgeler veya ilçeler için yapılan bu ve benzeri araştırma sonuçlarının karşılaştırılmasına olanak verecektir. Özellikle Gelibolu'nun üretim kaynaklarının yeterliliği anlamında

değerlendirilmesine de katkı sağlayacaktır. Hatta bundan sonra Gelibolu için yapılacak başka araştırmalara ışık tutabilecek ve geleceğe projeksiyon tutma adına, yörenin avantajlı yönlerini öne çıkarmaya da yardımcı olacaktır.

GELİBOLU'NUN SOSYO- EKONOMİK YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Nüfus ve Demografik Yapı:

Nüfus, belirli bir alanda belirli bir nüfus sayımı gününde orada bulunan toplam insan sayısıdır (Akbulut 2007:83-100). Bir ülkenin soyo ekonomik yapı özellikleri, geleceğinin planlanması ve uygun programların geliştirilebilmesi için nüfus özelliklerinin bilinmesi gerekir. Nüfusun sayısal büyüklüğü yanında, sosyo-ekonomik planlamaların yapılması açısından nüfusun niteliklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Nüfusun özelliklerini, şehir ve kırsal nüfus miktarları, cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı, bağımlılık oranı, eğitim durumu ve göç hareketleri gibi unsurlar belirler. Bir bölgede yaşayan insan topluluklarının dağılımlarının, hareketlerinin, sosyal ve ekonomik durumlarının ortaya konulabilmesi, nüfus özelliklerinin analizi ile mümkün olabilmektedir. Bir yerleşim yerinin sosyo ekonomik açıdan gelişme potansiyeli, üretim kaynaklarının önemli unsuru olan emeğin yapısı ile yakından ilgilidir.

Tablo 1'e göre Gelibolu ilçesini nüfus yapısına baktığımızda ise % 56 erkek, %44 kadınlardan oluşmaktadır. Bu tablodaki verilerdeki en önemli noktaların başında, toplam nüfusun % 25'i 20–29 yaş grupları arasındadır. Bu oran Türkiye ortalamasına göre ise yaklaşık olarak %17'dir. 65 yaş ve üstü toplam nüfusa bakıldığında Gelibolu için bu oran %13,2 iken Türkiye ortalaması ise yalnızca %7 dir. Özellikle 20–29 yaş erkeklere bakıldığında %33 lük büyük bir oran karşımıza çıkmaktadır.

Bir yerleşim yerinin nüfus ve demografik yapı özellikleri ekonomik kalkınma ve gelişme için büyük önem arz eder. Çünkü nüfus hareketleri o bölgenin ekonomik kalkınmışlığı hakkında net bilgiler vermektedir. Örneğin Gelibolu'daki nüfus hareketlerine bakıldığında özellikle kırsal alandan kentsel alanlara bir göç verdiği gözlenmektedir. 2000 yılında nüfusun %50 si şehir merkezinde % 50' si de kırsal alanda yaşarken 2007 yılında bu oran şehir merkezinde %66, köylerde de %34 olarak değişmiştir. Kavak Köy nüfusunun 2000 yılı nüfusu 6.235 iken 2007 yılında bu rakam 1.062 kişiye gerilemiştir. Gelibolu İlçesi toplamda 2000–2007 yılları arasında sadece 1.02'lik nüfus artışı göstermiştir. 2000 yılı itibarıyla Çanakkale ilinin nüfusu; 425.212 iken aldığı göç; 42.818, verdiği göç; 31.327 olmuş ve bunun sonucu olarak da % 27,39'luk net göç hızı ortaya çıkmıştır. Örneğin bu rakam Denizli için %19, Balıkesir için %5 dir.

Çanakkale İlinin, şehir ve köy nüfusları ve yıllık nüfus artış hızlarına bakıldığında; 1990 yılı köy nüfusu 263.234 kişi, şehir nüfusu 168.629 kişi ve toplam nüfus 432.263 kişidir. 2000 yılında ise bu rakamlar; köy nüfusu 249.404 kişi, şehir nüfusu 215.571 kişi ve toplam nüfus da 464.975 kişi olmuştur. Nüfus artış hızlarına baktığımızda ise şehir nüfusu %0 24.55 artarken köy nüfusu -%0 5,5 olarak

gerilemiştir. Toplamda ise Çanakkale ili nüfus artış hızı yıllık %0 7,29 olarak gerçekleşmiştir. Bir bölgenin nüfus kalitesini belirleyen unsurların başında bireylerin eğitim seviyesi gelmektedir. Çanakkale İline genel olarak baktığımızda bir tarih ve kültür şehri olduğu gözlenmektedir. Okullaşma oranı, derslik sayısı, öğretmen sayısı vb. gibi kriterler itibarıyla ülke standartlarının üstünde olduğu gözlenmektedir. Örneğin okul öncesi eğitimde okullaşma oranının en yüksek olduğu illerin başında %16,6 ile Çanakkale gelmektedir. Bu Oran Türkiye ortalamasında % 13' dür. İlköğretimde bu oran % 97,6 çıkmaktadır. İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı merkez'de 22,7 iken bu oran Çanakkale geneli olarak 21,3 dür. Orta öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı ise merkezde 25,4 iken Çanakkale geneli için bu oran 19,3 dür.

Yerleşim yerlerinin kalitesini arttıran önemli faktörlerin başında gelen eğitimden sonra diğer önemli bir faktörde, o yerleşim yerindeki sağlık olanaklarıdır.

Tablo 4'e baktığımız zaman Çanakkale İlindeki Kamu ve özel hastanelerdeki Uzman doktor sayısı 141 dir. Pratisyen doktor sayısı toplamı da 64, hemşire sayısı 329 ve ebe sayısı toplamda 191 olarak görülmektedir. Gelibolu İlçesi için sağlık koşulları incelendiğinde ise toplam uzman doktor sayısı 9 kişi pratisyen doktor sayısı ise 13 kişidir. İlçe nüfusu 2007 yılı ADNKS sonuçlarına göre 47.252 kişi olduğuna göre 5.250 kişiye bir uzman doktor, 3.634 kişiye bir pratisyen doktor, 705 kişiye bir hemşire ve 908 kişiye bir ebe düşmektedir.

Ekonomik Yapı

Çanakkale İli Gelibolu İlçesinin ekonomik açıdan analizi yapıldığında, ilçede tarım ve hizmet sektörünün ön planda olduğu sanayi sektörünün ise üçüncü planda olduğu görülmektedir. Sektörel bazda oransal dağılıma bakıldığında, tarımın payı % 55 hizmet sektörünün payı % 40 ve sanayinin payı da % 5' dir.

Tablo 6, Gelibolu ilçesinin toplam 872 ilçe içindeki sosyal, ekonomik, demografik, kültürel yönlerini en yalın haliyle ifade etmektedir. Örneğin İlçe nüfus yoğunluğu bakımından toplam 872 ilçe arasında 301. sıradadır. Gelibolu ilçesi 1993 yılında DPT tarafından yapılan gelişmişlik sıralamasında 174. iken, 2004 yılı araştırmalarında 872 ilçe arasında 141. sırada yer almıştır. Özellikle nüfus bağımlılık oranı çok düşüktür (% 37,54) bu oran ile toplam 872 ilçe arasında 857. sıradadır. İlçede diğer avantajlı değerler, ortalama hane halkı büyüklüğü ve tarım sektöründe çalışanların oranıdır.

Çanakkale İlinde en yüksek okuryazar oranı % 96,32 ile Bozcaada'dır. İlçe toplam 872 İlçe arasında 2. sıradadır. Sektörel dağılımda, hizmetler sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu ilçe %80,33 ile Gökçeada'dır. İlçe toplam ilçelerin içinde 1. sırada gelmektedir. İlin sanayi sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu ilçesi %28,26 ile Çan ilçesi'dir. Toplam sıralamada 17. olarak görülmektedir. Tarım sektöründe çalışanların oranının en yüksek olduğu ilçe ise %81,37 ile Yenice'dir.

Gelibolu İlçesinin tarımsal üretimin ülke içindeki payı %0,169 ile toplam ilçelerin içinde 174. sırada gelmektedir. Bu yüzden İlçe için tarımın önemi

büyüktür. İlçenin tarımsal yapısı analiz edildiğinde ise; yüzölçümü toplam 79.927 hektardır. Bu 79.927 hektar alanın 39.814 hektarı yani yarısına yakını işlenebilir araziden oluşmaktadır. Diğer yarısına yakını da 34.497 hektar ile orman ve fundalıktan oluşmaktadır. Çanakkale İlinin toplam da tarla arazisindeki Gelibolu İlçesinin payı %14'dür.

İşlenebilir arazinin yaklaşık % 95' ide tarla arazisinden oluşmaktadır. Sebze meyve, bağ zeytin arazisi ise toplamda sadece % 5 de kalmaktadır. Gelibolu İlçesinin tarım yapısının en belirgin özelliklerinden bir tanesi, hububat ekimi çok büyük alanda yapılmaktadır. Sadece buğday ve arpa ekim alanı 20.000 hektardır. Özellikle ilçe merkezindeki işlenebilir arazinin yapısı ve parsel büyüklükleri verimlilik artışına da katkı sağlamaktadır. Hububatta verim olarak dekara 500 kg. ile Türkiye standartlarının üzerindedir.

İlçenin sanayisini incelediğimiz de ise, Gelibolu'nun üçüncü büyüklükteki sektörüdür. Özellikle balık konserveçiliği bu sektörün başında gelmektedir. İlçenin yarımada olması itibarıyla sanayi sektöründe de tuzlu balık üretimi, su ürünleri ihracatı, gemi inşa ve denizcilik işletmeleri damgasını vurmaktadır.

İlçede hizmet sektörünün % 40'lık bir paya ulaşmasının nedenlerinin başında büyük bir tarih turizmi potansiyeline sahip olması, 2. Kolordu Komutanlığının varlığı ve Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bir köprü olması sayılabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Nüfus artış hızının yüksek olmasının çeşitli sonuçları vardır. Bunlar; kalkınma hızını düşürür, çalışan nüfusun yükünü arttırır, işsizliği arttırır, gelir dağılımında dengesizliğe neden olur. Bunun yanında doğal kaynaklarımızın da daha çabuk tükenmesine neden olan hızlı nüfus artışı, göçleri de hızlandırmaktadır. İşte bu nedenlerdir ki nüfus artış hızının dengede tutulması sağlanarak daha sağlıklı, daha iyi eğitilmiş ve daha iyi olanaklara sahip bireyler ortaya çıkması sağlanacaktır. Çanakkale İli ve Gelibolu İlçesinin nüfus artış hızında bir sorun gözükmez iken kırsal nüfusun şehre olan göçü göze çarpmaktadır. Bunun ise başlıca nedenleri; nüfus artışı, tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması, tarımda makineleşme ile işsizliğin artması, eğitim hizmetlerinin yetersizliği, iş olanaklarının sınırlı olması gibi nedenler sayılabilir. Ve bu köyden kente göçün sonuçları çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Köyden kente göçü önlemek için ise;

- Sulamalı tarım yaygınlaştırılmalı
- Modern tarım uygulamalarına geçilmeli
- Besi ve ahır hayvancılığı geliştirilmeli
- Eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmeli
- Tarıma dayalı sanayi kolları geliştirilmeli
- Alt yapı hizmetleri geliştirmelidir

Üretim faktörlerinin en önemlilerinden biri emek faktörüdür. Bunun için bir bölgenin kalkınması için nüfus yapısı ve nitelikleri çok iyi bilinmelidir. 2007 yılı aralık ayında ilçe merkezinde toplam 500 kişi üzerine basit tesadüfi yöntemle

uygulanan anket sonuçlarına göre Gelibolu ilçesinde ortaya çıkan ortalama bir bireyin genel sosyo- ekonomik görüntüsü şöyle özetlenebilir;

- Ankete katılara bakıldığında cevap verenlerin oranı % 78 ile aile reisi ve eşi olarak gözükmektedir.
- İlçenin yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 20-29 yaşları arasında 3.136 bayan, 8.803 erkek toplam 11.939 kişi olarak görülmektedir.
- Ankete katılanların meslek gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında da, serbest meslek emekli ve memurlar oranı %87 dir.
- Bir yerleşim yeri için en önemli kriter eğitim düzeyi, okullaşma oranı gibi oranlardır. Gelibolu için bu oranın Lise mezunlarının oranı %42 birinci sıradadır.
- Ekonomik kriterlerin en önemli olanı da ailenin aylık veya yıllık kazanç tutarlarıdır. Gelibolu da aylık ortalama gelir 600 ile 1.500 YTL arasında %64 oranı ile gözlenmektedir.
- Bir birey için elde edilen gelir kadar diğer önemli bir konuda gelirin nerelere harcılandığıdır. Giderlerin birinci sırasını %16.20 ile gıda, %15.23 ile ikinci sırasını giyim ve %11.77 ile üçüncü sırasını da eğitim almaktadır. Sağlık giderleri ile kültürel ihtiyaçlara ayrılan payın az oluşunun nedeni Gelibolu İlçesinin toplam nüfusun yaklaşık %17 'nin yeşil kartlı ve diğer bireylerinde memur, emekli olmasından kaynaklanmaktadır. Yani sağlık giderlerinin yaklaşık %75'i devlet tarafından karşılanmaktadır. Kültürel ihtiyaçların payının azlığı İlçede kültürel etkinliklerin noksanlığından kaynaklanmaktadır.
- Gelirinizden tasarruf yapabiliyor musunuz sorusuna verilen cevap ise, %81'nin tasarruf yapamadığını göstermektedir. Tasarruf yapanların da yatırım aracı olarak banka da mevduat hesabı açtıranlar %34, gayrimenkul olarak değerlendirenlerde % 30 olarak görülmektedir.
- Size göre yaşadığınız yerin en önemli soruları nedir sorusuna verilen cevap % 46 ile işsizlik ve %20 ile hayat pahalılığı ve %18 ile sosyal ve kültürel yetersizlik sayılmaktadır. Ancak halen ailenizde çalışmak isteyen ve iş arayan var mı sorusuna verilen cevap %67 ile hayır olmuştur.
- %14' ü günde en az bir gazete okuyor, %55 sık olarak televizyon seyrediyor ve magazin programlarını izliyor. %67' si tatile çok az çıkıyor. Yaklaşık %50 sıkça komşu oturmalarına gidiyor.

Bir bölgenin mutlak avantaja sahip olduğu üretim kaynakları üzerinde yoğunlaşması ile bölgenin gelişmişlik kriterlerinde daha üst seviyelere taşınması sağlanacaktır.

Gelibolu'nun sahip olduğu önemli değerler sıralandığında bir tarım, tarih ve turizm kenti olan ilçenin bu sektörlerdeki pozisyonları iyi analiz edilmelidir. Sektörel gelirin artırılması İlçenin gayrisafı hasılasını arttıracak ve bu sayede ilçenin sosyo- ekonomik sıralamadaki yeri de yükselmesine bir ivme kazandıracaktır.

İlçenin sanayi yapısına bakıldığında ise bir yarımada olan ilçenin denizcilik sektöründeki durumu daha da geliştirilmeye çalışılmalıdır. İlçede balık konserve işleme tesisleri, gemi inşa tesisleri ve balıkçılık sektörüne bağlı olarak su ürünleri ihracat işletmelerinin sayıları ve nitelikleri daha da arttırılarak ekonomik gelişmişlik de arttırılmalıdır. Ancak Gelibolu için sanayileşme diğer ekonomik ve doğal faktörlere zarar vermeden sanayinin payının artırılması sağlanmalıdır. Bir bölgenin ekonomik gelişmişliği aynı zamanda bütün sektörlerde sağlanamayacağına göre avantajlı olunan alanlar yapılacak çalışmalarla belirlenmeli (swot analizi vb.) ve bu alanlar üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

İnsan, işletmecilik bilimine göre ekonominin her alanı için önem arz eder. İnsan bir işletmenin sahibi, çalışanı, ortağı, kredi vereni, tüketeni gibi her noktada karşımıza çıktığına göre bir yerleşim bölgesinin nüfusu, demografik yapısı her açıdan incelenmelidir. Bu çalışma, bölgeler arası kıyaslamaya olanak sağlamasının yanında kıt kaynakların etkin ve verimli kullanımını ile bölgesel farklılaşmanın en azami seviyelere çekilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, G.

2007 “*Sivas İlinin Başlıca Nüfus Coğrafyası Özellikleri*“ C.Ü. Sosyal. Bilimler Dergisi, cilt 31 No:1 83-100

Aktan, C.

2002 “*Coğrafi Bölge Ayırımında İlçelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Gruplarının Ve Gelişmişlik Seviyelerinin Belirlenmesi Yoksullukla Mücadele Stratejileri*”,Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.

Badem, M; Yılmaz, M; Aslan, A;

2008 “An Overall Study of Socio- Economic Structure of Gelibolu“ 5. *International Symposium on Business Administration*. 22.23 Mayıs 2008, Murat Kasimoğlu. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Çakici, M.; Oğuzhan, A; Özdil, T.

2003 “*Temel İstatistik 2*”, İstanbul.

Dinçer B., Özaslan M.,Satılmış E.

1996 “*İllerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*”, Bölgesel Gelişim Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (DTP), Ankara.

DPT

2004. “*İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*”, Bölgesel Gelişmişlik Gelişme Ve Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Eren, R.

2004 “*Çanakkale Turizm Rehberi*”, İstanbul: Nesil Matbaacılık.

İRDESEL, M.

2003 “*Gelibolu Ve Yöresi Tarihi*”, Gelibolu.

ORHAN M. S., YILDIRIM A.

1983 “*Turizm, Tanıtım, Pazarlama, Ekonomi*”, Ankara

ÖZDEMİR, A.İ., ALTIPARMAK A.

2003 “*İlçelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 2003 Sosyo Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırılması Analizi*” Ankara.

SEYİDOĞLU, H.

1995 “*Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*”, İstanbul.

YÜZÜAK, R.

2002 “*Şehitler Ve Evliyalar Şehri Gelibolu*”. Gelibolu.

www.meb.gov.tr

www.tük.gov.tr

www.canakkale-cevreorman.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr

Tablo 1. Gelibolu İlçe nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Dağılımı (2007)

Yaş Grubu	Toplam	Yüzde	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde
0–4	2.310	4,9	1.215	4,6	1.095	5,3
5–9	2.759	5,8	1.418	5,3	1.341	6,5
10–14	3.163	6,7	1.659	6,2	1.504	7,3
15–19	2.985	6,3	1.564	5,9	1.421	6,9
20–24	7.634	16,2	6.192	23,2	1.442	7,0
25–29	4.305	9,1	2.611	9,8	1.694	8,2
30–34	3.367	7,1	1.689	6,3	1.678	8,1
35–39	3.444	7,3	1.792	6,7	1.652	8,0
40–44	3.299	7,0	1.687	6,3	1.612	7,8
45–49	2.970	6,3	1.527	5,7	1.443	7,0
50–54	2.606	5,5	1.335	5,0	1.271	6,2
55–59	2.198	4,7	1.125	4,2	1.073	5,2
60–64	1.760	3,7	862	3,2	898	4,4
65–69	1.458	3,1	654	2,5	804	3,9
70–74	1.175	2,5	547	2,1	628	3,0
75–79	1.030	2,2	442	1,7	588	2,9
80–84	559	1,2	221	0,8	338	1,6
85–89	182	0,4	80	0,3	102	0,5
90+	48	0,1	16	0,1	32	0,2
Toplam	47.252	100,0	26.636	100,0	20.616	100,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Tablo 2. 2000- 2007 Yılı Gelibolu İlçesi Nüfus Hareketleri

MERKEZ VE BELDELER	KÖY	2000	2007	% DEĞİŞİM
MERKEZ		23.127	31.246	1,35
GELİBOLU	Bayırköy	1.040	860	0,83
	Burhanlı	219	240	1,10
	Cevizli	170	126	0,74
	Cumalı	100	78	0,78
	Değirmendüzü	580	527	0,91
	Fındıklı	432	334	0,77
	İlgardere	340	311	0,91
	Karainebeyli	549	416	0,76
	Kavaklı	148	118	0,80
	Ocaklı	202	138	0,68
	Pazarlı	176	132	0,75
	Sütlüce	703	642	0,91
	Tayfurköy	604	541	0,90
	Yeniköy	812	683	0,84
		29.202	36.392	1,25
BOLAYIR	Bolayır	1.608	2.378	1,48
	Demirtepe	313	206	0,66
	Güneyli	1.621	647	0,40
	Koruköy	954	376	0,39
KAVAK KÖY		6.235	1.062	0,17
		10.731	4.669	0,44
EVREŞE	Evreşe	2.145	2.774	1,29
	Adilhan	746	579	0,78
	Bbayramiç	1.051	917	0,87
	Çokal	257	230	0,89
	Kalealtı	225	209	0,93
	Kocaçeşme	209	211	1,01
	Şüleymaniye	626	396	0,63
	Şadıllı	327	243	0,74
	Yülüce	707	632	0,89
		6.293	6.191	0,98
TOPLAM NÜFUS		46.226	47.252	1,02

Kaynak: Gelibolu İlçe Nüfus Müdürlüğü

Tablo 3. Gelibolu, Çanakkale ve Ülke Genelindeki Eğitim İstatistikleri

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞREN Cİ	ÖĞRET MEN	DERSLİK	DER. BAŞ. DÜŞEN ÖĞ. SAY.
GELİBOLU					
1. Okul Öncesi	13	329	17	17	19
2. İlköğretim	20	4.668	232	185	25
3. Orta Öğretim	9	2.136	188	95	22
TOPLAM	42	7.133	437	297	24
ÇANAKKALE					
1. Okul Öncesi	208	3.705	221	205	18
2. İlköğretim	206	47.779	2.606	2.253	21
3. Orta Öğretim	78	17.444	1.510	904	19
TOPLAM	492	68.928	4.337	3.362	21
ÜLKE GENELİ					
1. Okul Öncesi	20.675	640.849	10.016	36.654	17
2. İlköğretim	34.656	10.846.930	402.829	307.511	35
3. Orta Öğretim	12.178	4.631.216	271.941	98.748	46
TOPLAM	67.509	16.118.995	684.786	442.913	36

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (MEB 2007)

Tablo 4. Çanakkale İli Sağlık Kurumları, Doktor, Hemşire ve Ebe Sayıları

KURUM ADI	UİZMAN DOKTOR	PRATİSYEN DOKTOR	HEMŞİRE	EBE
Çanakkale Devlet Hastanesi	114	34	261	90
Çanakkale Merkez Sağlık Ocakları	-	25	41	86
Ana Çocuk Sağlığı ve A.P Merkezi	2	2	6	10
Çanakkale Verem Savaş dispanseri	-	3	5	2
Özel Anadolu Hastanesi	25	-	16	3

Kaynak: Çanakkale İl Sağlık Müdürlüğü

Tablo 5. Gelibolu İlçesi Sağlık Kurumları, Doktor, Hemşire ve Ebe Sayıları

Hastane	1
Sağlık Ocağı	7
Verem Savaş Dispanseri	1
Doktor (Uzman)	9
Doktor(Pratisyen)	13
Diş Hekimi	2
Hemşire	67
Ebe	52

Kaynak: Gelibolu İlçe Sağlık Grup Başkanlığı

Tablo 6 Gelibolu İlçesinin Sosyo- Ekonomik Göstergeleri

Kriterler	Değer	Sıralama
1-Nüfus	46.226	301
2-Şehirleşme Oranı(%)	50.03	298
3-Nüfus Artış Hızı(0%)	14.41	267
4-Nüfus Yoğunluğu	56	367
5-Nüfus Bağımlılık Oranı(%)	37.54	857
6-Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	3.37	842
7-Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	40.38	799
8-Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	4.64	374
9-Hizmet Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	54.97	41
10-İşsizlik Oranı(%)	3.54	646
11-Okur Yazar Oranı(%)	91.40	103
12-Bebek Ölüm Oranı(0%)	29.21	710
13-Fert Başına Genel Bütçe Geliri(TL)	122.342	121
14-Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı(%)	0.02235	188
15-Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı(%)	0.16997	174

Kaynak: İlçelerin sosyo- ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması–2004

Tablo 7 Gelibolu İlçesi Arazi Varlığı Dağılımı

TOPRAK VARLIĞI DAĞILIMI	ALANI (HEKTAR)	PAYI (%)
İşlenebilir Arazi	39.814	49,81
Çayır Mera Arazisi	2.030	2,53
Orman ve Fundalık Arazi	34.497	43,16
Yerleşim Al. ve Tarıma Elverişsiz Ar.	3.586	4,50
TOPLAM	79.727	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü

GELİBOLU ARAZİ VE TOPRAK KAYNAKLARI

Yusuf YİĞİİNİ,^a Orhan YÜKSEL,^b Hüseyin EKİNCİ^a

^a Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Toprak Bölümü

^b Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Bayramiç MYO

ÖZET

Antik çağdan beri Avrupa ile Asya arasında bir geçiş noktası pozisyonundaki Gelibolu, tarihi ve turistik büyük öneme sahiptir. Gelibolu arazileri yaklaşık 80970 ha alan kaplamaktadır. Gelibolu arazileri büyük ölçüde orman-funda sınıfına dâhil olan alanlardan (34519 ha) oluşmaktadır. Ormanlık alanları 31626 ha ile kuru tarım alanları izlemektedir. İlçe arazileri düz, hafif, orta, dik, çok dik ve sarp olmak üzere çeşitli eğim gruplarına dağılmışlardır. 28121 ha arazi düz ve hafif eğimlidir. Orta, dik, çok dik ve sarp araziler 52849 ha (%65.27) alan kaplamaktadır. Toplam arazi varlığının büyük bir kısmı (42316 ha) VI ve VII. sınıf arazi kullanım kabiliyet sınıfına dâbidir. 38654 ha alan ise I- IV sınıf kabiliyet sınıfına dâhil alanlardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, erozyon, toprak, arazi kullanım kabiliyet sınıflaması

ABSTRACT

Gelibolu is a peninsula with the Aegean Sea to the west and the Dardanelles straits to the east. Most common land use types are forest (34519 ha) and dry farming areas (31626) in Gelibolu. Gelibolu District covers 80970 hectares of land. There are 37937 hectares of land using for agricultural purposes. Main agricultural areas reserved for dry farming activities. According to land use capability classification, common classes are VI and VII and cover 42316 hectares. I, II, III and IV. class areas cover 38654 hectares of land. High slope is common problem for Gelibolu soils. 46403 hectares of total land have moderate to high susceptibility to water erosion.

Keywords: Gallipoli, land use capability, land use, erosion risk.

GİRİŞ

Gelibolu Çanakkale'nin 80970 hektar alan kaplayan ve Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısında yer alan bir ilçesidir (Şekil 1). Gelibolu Yarımadası Türkiye'nin kuzey batısında yer alır, aynı zamanda Avrupa kıtasının güney-doğusundaki son kara parçasıdır. Kuzeyde dar (5 km) Bolayır kıstağı ile Trakya'ya bağlanır. Bir fay ile sınırlanmış yüksek ve düz batı kıyılarından doğuya, boğaza doğru alçalan, vadilerle yarılmış sirtlardan oluşan yüzey şekilleri jeolojik yapıya uymuştur. Yarımadanın batı yakasını kuvvetle meyillenmiş eosen ve oligosen flişleri, doğu yarısını hafif dalgalı

miyosen ve pliyosen çökelleri kaplar. Gelibolu ilçesi, aynı isme sahip yarımadaının kuzey-doğu kıyısında, Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'ne açıldığı noktada yer alır (Önal 1986).

İlçede bitki örtüsü çam ve zeytin ağaçlarından oluşur. Korudağ'daki çam ormanları en önemli yeşillik alanı oluşturur. Eceabat yönüne gidildikçe kıyı kesimlerinin zeytin ağaçlarıyla kaplandığı görülür. Pazarlıköy sırtlarında önemli sayılabilecek oranda çam alanı mevcuttur. Tayfur ve Karainbeyli köyleri arasında ise meşe fundalıklarına rastlanır. Gelibolu'da genellikle yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz iklim tipi ile kışları soğuk geçen Marmara iklimi görülmektedir. Gelibolu ilçesi uzun yıllar sıcaklık ortalamalarına ait değerler Şekil 2. de verilmiştir.

İlçede buğday başta olmak üzere tahıl, ayçiçeği, sebze tarımı ve özellikle zeytin ve şeftali başta olmak üzere meyvecilik yapılmaktadır.

GELİBOLU'DA ARAZİ KULLANIM TÜRLERİ

Gelibolu ilçesi toprakları 80970 hektar alan kaplamakta ve bu arazi varlığının çok büyük kısmını ormanlık alanlar ve işlenebilir tarım arazileri oluşturmaktadır. Çanakkale İli Arazi Varlığı (1999)'a göre 3424 hektar olarak rapor edilen çayır, mera arazileri günümüzde ilçe tarım müdürlüğü verilerine göre 2030 hektar alana düşmüştür (Tablo 1).

İlçe topraklarının yaklaşık 35000 hektarlık kısmını kaplayan ormanlık alanlar, toplam arazi varlığının % 42,63'nü kaplamaktadır.

İlçede orman alanlarında çeşitli zamanlarda ve çeşitli sıklıklarla meydana gelen büyük ya da küçük çaplı orman yangınları büyük zararlara neden olmaktadır. Orman yangınları bitki örtüsünü yok etmekte ve topraklara fiziksel, kimyasal ve biyolojik zararlar vermektedir. Gelibolu yarımadasında Ekinci ve Kavdır, (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, orman yangınlarının toprak kalite parametreleri üzerine etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda toprak kalite parametreleri yanmış ve yanmamış alanlarda karşılaştırılmış ve istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Buna göre yanmış ve yanmamış alanlardan yangından 8 yıl sonra alınan toprak örneklerinde yanmış alanlardan alınan örneklerin organik karbon içerikleri ortalaması %2,94 iken yanmamış örneklerde bu değer %5,01 olarak bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak önemli olduğu ($p < 0,05$) saptanmıştır. Toprak fiziksel parametrelerinden olan agregat stabilitesi yanmış alanlarda ortalama %88,32 iken yanmamış örneklerde %94,44 olarak bulunmuştur. Yangının agregat stabilitesi üzerine olan etkisi istatistik olarak önemli ($p < 0,05$) bulunmuştur. Önemli biyolojik parametrelerden olan mikrobiyal biomass ve üreaz aktivitesi üzerine yangından etkisi de istatistik olarak önemli ($p < 0,05$) bulunmuştur.

GELİBOLU İLÇESİ TOPRAKLARININ BÜYÜK TOPRAK GRUPLARI DÜZEYİNDE SINIFLANDIRILMASI

Gelibolu İlçesi topraklarının büyük toprak grupları düzeyinde sınıflandırılmasına ait veriler Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre toplam arazi varlığının yaklaşık %75'ini kahverengi orman ve kireçsiz kahverengi orman toprakları kaplamaktadır. Bu iki büyük toprak grubuna ait topraklar 60941 hektar alana sahiptir. İlçede Vertisoller 4621 hektar yayılım alanına sahiptir. Vertisoller ilçe arazi varlığının %5,67'si kadar alan kaplamaktadır.

ARAZİ KULLANIM YETENEK SINIFLARI

İlçe toprak varlığı, arazi kullanım kabiliyet sınıflarına göre sınıflandırıldığında 38654 hektar alanın işlemeli tarıma uygun (I, II, III ve IV. sınıf) olduğu görülmektedir. Bu arazilerin miktarı ilçe arazi varlığının %47,7'lik bir kısmını kapsamaktadır. İlçe arazi varlığının yaklaşık %52,3'lük (42316 ha) kısmını kapsayan V, VI ve VII sınıf araziler tarımsal amaçlı kullanıma uygun olmayan nitelikte arazilerdir (Tablo 2). VII sınıf araziler özellikle dik ve daha yüksek eğimlerde bulunan ormanlık alanları kapsamaktadır. Yaklaşık 20000 hektar alan dik, çok dik ve sarp eğimlerdeki ormanlık alanlardır.

EĞİM, EROZYON, TOPRAK DERİNLİĞİ VE ÇORAKLIK

Gelibolu'da farklı eğim gruplarında farklı şiddette erozyon dereceleri mevcut olup bunların erozyon ve toprak derinliği ile kapladıkları alanlar ve oranları Tablo 4'te sunulmuştur.

Gelibolu ilçesi topraklarının eğim gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında arazilerin %21,79'luk kısmı dik eğime sahiptir. Bu araziler 17646 ha alan kaplamaktadır. İlçe arazilerinin yaklaşık 46403 ha'lık alan kaplayan bölümü şiddetli ve çok şiddetli erozyon tehlikesi altındadır. Şiddetli ve çok şiddetli su erozyonu riski altındaki alanlar ilçe arazi varlığının yaklaşık yarısından fazla olup ilçenin %57'lik kısmını kapsamaktadır. Söz konusu eğimlere sahip arazilerdeki topraklar genellikle sığ ve çok sığ derinlikte olup bunların miktarı 39669 ha dır ve tüm ilçenin yaklaşık %49'unu oluşturmaktadırlar. Bunun yanında ilçede drenaj sorunu ile birlikte çoraklık sorunu bulunan arazilerin toplam miktarı 6185 ha (%7,6) alan kaplamaktadır.

TAŞLILIK KAYALILIK DURUMU

Gelibolu ilçesi arazilerinde eğim gruplarına göre taşlılık, kayalılık durumların incelendiğinde, arazilerin büyük bir kısmında taşlılık ve kayalılık bulunmamaktadır. Anonim, (1999) verilerine göre toplam arazi varlığının %76'lık kısmını taşsız ve kayasız alanlar oluşturmaktadır ve bu alanlar 61595 hektar alan kaplamaktadır. Taşlılık sorunu olan alanlar 5664 (%0,6) hektar ve kayalılık sorunu saptanan alanlar ise 13711 (%16,9) hektar büyüklüğünde yayılım göstermektedir.

SONUÇLAR

Gelibolu ilçesi toprak kaynaklarının %49'u tarım arazilerinden oluşmaktadır. Tarım arazilerinin özellikle yüksek eğimli alanlarında şiddetli ve çok şiddetli erozyon riski

mevcuttur. Benzer olarak toplam arazi varlığının %57'lik kısmı şiddetli ve çok şiddetli erozyon riski altındadır. Bunun için tarım arazisi miktarı son derece kısıtlı olan Gelibolu ilçesinde tarım arazilerin öncelikle korunması, verimli ve sürdürülebilir kullanılması sağlanmalıdır. Bu amaçla ilçenin yarısına yakın kısmını oluşturan ormanlar yangınlara, orman açmalarına ve aşırı otlatmaya karşı mutlaka korunmalıdır. Meralar ıslah edilerek kontrollü otlatma yapılmalıdır

Az da olsa ağır bünyeli vertisollerin bulunduğu arazilere yeşil gübre ve olgunlaştırılmış ahır gübresi verilmeli ve varsa taban taşı kırılmalıdır. Ekim nöbetine baklagil yem bitkileri de dahil edilmelidir. Gübreleme işlemleri toprak ve yaprak analizleri sonuçları dikkate alınarak bilinçli yapılmalıdır. Sulanabilir araziler mümkün olduğunca arttırılmalıdır. Bunun için kullanılacak gölet ve yeraltı suları analiz edilmeli çoraklaşma engellenmelidir.

Araziler yetenek ve niteliğine uygun olarak kullanılmalı, kullanım şeklinin gerektirdiği koruyucu ve verim artırıcı önlemler alınarak uygun tarım teknikleri ile işlenmelidir. Tarım arazilerinin amaçları dışında kullanımlarına izin verilmemelidir.

KAYNAKLAR

Anonim, 1999. Çanakkale İli Arazi Varlığı. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel

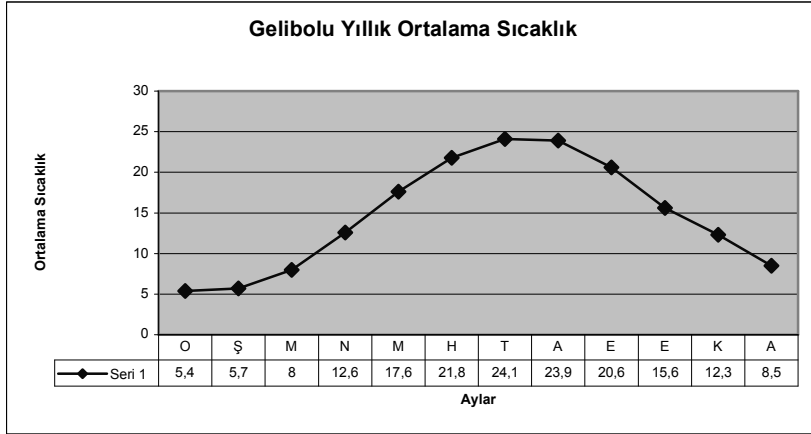
Müdürlüğü Yayınları, Rapor No. 17. Ankara.

Önal M. 1986 Gelibolu Yarımadası'ndaki iki ana kayanın organik jeokimyası ve kil mineralleri ile incelenmesi, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C. **29**, 97 -**104**, Şubat **1986** Bulletin of the Geological Society of Turkey, V. 29, 97 -104, February 1986

Ekinci, H., Kavdir, Y., Changes in soil quality parameters after a wildfire in Gelibolu (Gallipoli) National Park, Turkey

Şekil 1. Çalışma Alanının Konumu

Şekil 2. Gelibolu İlçesi yıllık ortalama sıcaklık grafiği
(Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü)

Tablo 1. Gelibolu İlçesi Arazi Kullanım Türleri

Kullanım	Alan (ha) (Anonim, 1999)	Alan (ha) (Gelibolu Tar. İlç. Müd)
Tarım Arazileri	37937	39814
Çayır-Mera	3424	2030
Orman-Funda	34519	34497
Diğer	4205	3586

Tablo 2. Büyük Toprak Gruplarının (BTG) Dağılımı (Anonim, 1999)

BTG	Alan (ha)	Oransal Dağılım %
Aluviyal Sahil Bataklıkları	1133	1,39
Tuzlu Sodik Topraklar	120	0,15
Kahverengi Orman Toprakları	29129	35,72
Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	31812	39,01
Kireçsiz Kahverengi Topraklar	2213	2,71
Vertisoller	4621	5,67
Çıplak Kayalıklar	66	0,08
Sahil Kumulları	236	0,29
Yerleşimler	141	0,17
Su Yüzeyleri	114	0,14
Toplam	81547	100,00

Tablo 3. Gelibolu İlçesi Topraklarının Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılımları (Anonim, 1999).

Uygunluk	Yetenek Sınıfları	Alan (ha)	Toplam Alan (ha)	Genel Toplam (ha)
Tarımsal Kullanıma Uygun	I	7010	38654 %47,7	80970
	II	14967		
	III	12916		
	IV	3761		
Tarımsal Kullanıma Uygun Değil	V	-	42316 %52,3	
	VI	19152		
	VII	23164		

Tablo 4. Eğim Gruplarına Göre Su Erozyonu ve Toprak Derinliği.

Su Erozyonu	Derinlik	Eğim Grupları (ha)						Genel Toplam (ha)
		Düz	Hafif	Orta	Dik	Çok Dik	Sarp	
I. Sınıf	Derin	13278	5418					19552
	Orta Derin		856					
	Sığ							
	Çok Sığ							
II. Sınıf	Derin		1229	986				15015
	Orta Derin			4809	8			
	Sığ		4400	3583				
	Çok Sığ							
III. Sınıf	Derin							42706
	Orta Derin							
	Sığ		2525	2890	16614	9284		
	Çok Sığ		415	904	1024		9050	
IV. Sınıf	Derin							3697
	Orta Derin							
	Sığ					171		
	Çok Sığ					1112	2414	
TOPLAM		13278	14843	13172	17646	10567	11464	
Oransal Dağılım		%16,39	%18,33	%16,26	%21,79	%13,05	%14,15	

Tablo 5. Eğitim Gruplarına göre taşlılık-kayalık dağılımları

Eğitim Grupları	Derin			Orta Derin			Sığ			Çok Sığ		
	Taşsız Kayasız	Taşlı	Kayalı	Taşsız Kayasız	Taşlı	Kayalı	Taşsız Kayasız	Taşlı	Kayalı	Taşsız Kayasız	Taşlı	Kayalı
Düz	13278											
Hafif	6647			856			6925			415		
Orta	986			4809			5797	676		904		
Dik				8			16410		204	1024		
Çok Dik							424	4988	4043	1112		
Sarp										2000		9464
Toplam	20911			5673			29556	5664	4247	5455		9464
Genel Toplam	20911			5673			39467			14919		

TERSANECİLİĞİN GELİBOLU'YA OLASI ETKİLERİ: GELİBOLU HALKININ BEKLENTİLERİNE DÖNÜK BİR ARAŞTIRMA

Zafer TİTİZ, Fadime GÜMÜŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Gelibolu Pirreis Meslek Yüksek Okulu

ÖZET

Dünya'nın küreselleşmesiyle birlikte, dünya ticaret hacminde önemli artışlar gözlenmektedir. Dolayısıyla, tüm dünyada gemi inşa talebi doğmaktadır. Dünya ticaret hacminin yaklaşık %95'inin deniz yolu taşımacılığıyla yapılıyor olması, teknik ve ekonomik açıdan ömürlü yapılar olan gemilerin önemini açtıkça ortaya koymaktadır. Gemi inşa sanayi, değişik endüstri ürünlerinin birleşmesini içeren bir imalat sanayidir. Gemi inşasında kullanılan yan sanayi mamullerinin çeşitliliği nedeniyle diğer sanayi kollarını lokomotif gibi sürükleyerek, onların gelişmesine katkıda bulunur. Gemi inşa sanayi hem geçmiş hem günümüz kalkınma bamlelerinde bu sanayi dalına önem veren ülkelerde, deniz sektörüne katkısı yanında ülkelerin kalkınmasında da büyük etkisi olduğu gözlenmektedir. Gemi yapım sanayi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma yolunda araç olarak kullanabilecekleri bir sanayi dalıdır. Bu sanayi dalının Türkiye açısından önemi, emek-yoğun niteliğine ek olarak, yan sanayide de istihdam sağlama özelliği olan gemi yapım sanayi genç nüfusun istihdam gereksinimlerini karşılama özelliğine de sahiptir. Çalışmamızın amacı Gelibolu ilçesinde mevcut ve kurulması düşünülen tersanelerle ilgili bir araştırma gerçekleştirmektir. Kurulması planlanan tersanenin Ortadoğu ve Türkiye'nin büyük tersanesi olacağı, Gelibolu ilçesinde sosyo-ekonomik yapıdan önemli değişikliklerin olabileceği beklenmektedir. Bu araştırmada tersaneler bölgesi olma yolunda ilerleyen Gelibolu ilçesindeki yerel halkın bu gelişmelere bakış açısı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Tersane, Yerel Halkın Beklentileri, Gelibolu

ABSTRACT

Due to the globalization, it is seen important increases in world trade volume. The fact that approximately % 95 of world trade transported through Maritime indicates that technically and economically long-lived ships. Thus, there is a need for ship construction all over the world. Ship construction industry is a manufacturing industry requiring the combination of different industrial products. The diversity of subsidiary products used in ship construction drags other industry branches and has impacts on their development. Ship construction industry has always been important for marine industry and the growth of countries considering the importance of this industry. Ship construction is a tool for the growth of developing countries like Turkey. The importance of this sector for Turkey is its labor-intensed characteristics, providing opportunity for employment in subsidiary and facing the employment needs of young population.

The aim of the study is to investigate the views of people living in Gallipoli town. Gallipoli is increasingly becoming a shipyard region. The planned or projected shipyard is claimed to be the largest/greatest shipyard in Middle East and in Turkey.

Key Words: *Shipyarding, Local people's expectation, Gallipoli*

GİRİŞ

Dünyada üretilen malların 4/3'ü deniz yoluyla yer değiştirmektedir. Bu durum deniz yollarının ve limanların siyasal ve ekonomik açıdan ne kadar büyük önem taşıdığına göstermektedir (Gençler İçin Çağdaş Coğrafya, 2004). Türkiye'nin 8 bin 400 km'lik deniz hudutlarıyla bir deniz ülkesidir. Dolayısıyla ülkemizin geleneksel bir deniz ülkesi olduğu gerçeği ile Türk Gemi İnşa Sanayisi, Türkiye ekonomisine yılda ortalama 4 milyar dolar katma değer sağlamaktadır. Türk Gemi İnşa Sanayi, gelişme hızı en büyük sektör konumundadır.

Ulusal ve uluslar arası kurumların, yayın organlarının hazırladıkları ve yayınladıkları istatistikler ile bu istatistikleri yorumlayarak uzun vadeli tahminler çıkaran uzmanlar, sektörün söz konusu gelişme hızının 2012'ye kadar kesintisiz devam edeceğini belirtmektedirler (Bayrak 2008:3).

Dünyada Tersanecilik

Dünya deniz ticaret filosu 1999 yılı itibari ile DWT bazında % 38.9 petrol tankerleri, % 33.6 dökme yük gemileri ve yaklaşık olarak % 21.3 kuru yük-konteyner gemilerinden olmak üzere yaklaşık toplam 38.832 adet ve 750.8 milyon DWT gemiden oluşmaktadır. Yaş ortalaması yaklaşık 17.2'dir.

Dünya gemi inşa kapasitesinin ülkelere göre dağılımı % 31 ile Japonya, % 17 ile Güney Kore, % 22 ile Batı Avrupa, % 3.6 ile Çin, % 8.9 ile Doğu Avrupa ülkeleri pay almaktadır. Türkiye'nin % 2 civarında bir kapasitesinin olduğu tahmin edilmektedir (Drewry Shipping Consultants 1998).

Dünya ticaret hacminin oransal olarak %95'i deniz yolu ile yapılmaktadır. Dünya ticaret hacminin büyümesine paralel olarak deniz taşımacılığına talepte artmaktadır. Gemi inşa talep ve arzı, deniz ticareti ve denizcilik sektörü konjonktörünün içinde değerlendirilmektedir. Deniz taşımacılığında arz ve talep dengesi ve bu piyasadaki dalgalanmalar gemi inşa fiyatlarını ve gemi inşa siparişlerini belirler (Eınmett 1995: 67).

Deniz taşımacılık sektöründe gemi inşaatı arz ve talep dengesinin kurulması çok önemlidir. Çünkü yüksek talep miktarı, gemi kiralama ücretlerini ve ikinci el gemi fiyatlarını yükseltir. Dolayısıyla yeni gemi inşasını artırır. Yeni gemi inşasının aşırı yükselmesiyle birlikte navlun piyasalarında aşırı kapasitenin oluşmasına neden olur. Aşırı kapasite gemi kiralama ücretlerini ve ikinci el gemi fiyatlarının düşmesine neden olur. Buda yeni gemi inşasını durdurur. Bununla birlikte gemi sökümü artar (1998 Deniz Sektörü Raporu).

Dünyada 2000'li yıllarda Yunanistan, gemilerin tonaj kapasitesi bakımından lider durumundadır. Yunan filosundaki gemi sayısının 2000 yılından itibaren

azalmasına rağmen, tonajın artması, hurdaya giden eski gemilerin yerini daha büyük tonajlı gemilerin alması, filoya katılan gemilerin tamamının ULCC/VLCC'lerden meydana geldiğini ortaya koymaktadır (Denizcilik Dergisi 2004:16).

Gemi inşa sektörünün rekabet şartlarının incelenebilmesi için, dış etkenler olarak adlandırılacak hem ulusal hem de uluslar arası pazardaki arz-talep dengesi, kapasite ve fiyatlar, iç ve dış piyasadaki gemi sahiplerinin durumu, yan sanayi, kur oranları ve işçilik ücretleri ile iç etkenler olarak adlandırılacak üretim, verimlilik, gelişme, şartlara uyum ve endüstrinin rekabet şartları dikkate alınmalıdır (Tülbentçi 1998:24).

Türkiye'de Tersanecilik ve Mevcut Durumu

Kökleri 12. yüzyılın başlarına kadar giden Türk denizcilik tarihi içinde, bilinen ilk tersanelerimiz Selçuklular devrinde kurulan Sinop ve Alanya Tersaneleridir. İstanbul'un fethinden sonra, 1455 yılında kurulan İstanbul Tersaneleri zamanın en büyük gemilerini yapabilecek bir kapasiteye erişmiş, İnebahtı'nda yakılan gemilerimizin yerine 242 parçalık gemi filosu bir yılda hazırlanarak Kaptan-ı Deryanın emrine verilmiştir. 16. yüzyılın sonlarında imparatorlukla birlikte tersanelerinde duraklama dönemi başlamıştır. 1938 yılında Pendik'te 50.000DWT gemi inşa kapasiteli tersane yapılmasına karar verilmiş. Ancak ikinci dünya savaşı nedeniyle sonraki yıllara bırakılmıştır. Türk tersanelerin askeri amaçlı olmayan gemi yapım kapasitesi yılda 10.200 DWT'a ulaşmıştır. Askeri tersanelerin gemi yapım kapasitesi 23.600 DWT dolaylarındadır. Özel sektör tersanelerinde ise yıllık gemi üretim kapasitesi 1.300 DWT'dir. 1963 yılından itibaren beş yıllık planlı kalkınma devrelerine geçilmiştir (Tülbentçi 1998:27). Planlı dönem yıllarında denizciliğin geliştirilmesi, ekonomik kalkınmanın önemli unsuru olarak dikkate alınmış ve uygulanan Beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde deniz sektörüne özel önem verilmiştir. Gemi inşa sanayinde özel kuruluşlar gelişmeye başlamış ve kabotaj taşımacılığında ahşap teknelerin yerini çelik tekne yapımı ve işletmeciliği almıştır (Anık, 1987:40).

Türk deniz ticaret filosu % 38 kuru yük gemileri, % 13 dökme yük gemileri, % 14 tankerler, GRT itibarıyla % 57 dökme yük gemileri, % 14 kuru yük gemileri, % 11 tankerler, % 7 OBO, DWT itibarı ile % 61 dökme yük gemileri, % 14 kuru yük gemileri, % 12 tankerlerden oluşmaktadır (Deniz sektörü Raporu 1998).Gemi inşa sanayimizin kurulu inşa kapasitesi 2000 yılı itibarı ile 31.900 DWT/Yıl kamu ve 583.370 DWT /Yıl özel sektör olmak üzere toplam 615.270 DWT/yıldır (Anık, 1980:45).Türk Deniz Gücü'nü oluşturan unsurlardan en önemlilerinden biri olan Türk ticaret gemileri ve eğitim kuruluşların hali iyi durumda değildir (Akdoğan, 2004: s.28-30) Türk özel sektör tersaneleri Gemi inşa Sanayicileri Birliği altında teşkilatlanmış olup, toplam 42 üyesi bulunmaktadır. Ülkemizde tersanelerin % 90'dan fazlası Tuzla Tersaneler bölgesinde bulunmakta olup tersanelerde yaklaşık kapasitenin % 20'si kullanılmaktadır (Denizcilik Sektörü Raporu 2007:14).

Tersanelerimiz; dünya pazarlarında, uluslar arası kurallara göre gemi inşa eden, zamanında gemi teslim eden bir sektör olarak tanınmasına rağmen, 1994

ekonomik krizi ve 1997 yılında başlayan navlun krizi, müteakiben Rusya ve Çin krizleri ile genişleyen global ekonomik krizin etkisine girmişler ve bunun yanı sıra 31.07.1998 tarihinden itibaren Devlet Desteklerinin kaldırılması ile rekabet edebilirlikleri olumsuz yönde etkilenmiştir (Denizcilik Sektörü Raporu 2007:14).

Türkiye, tersanecilik sektöründe dünyanın 8.büyük, mega yat üretiminde de üçüncü durumdadır. Diğer kaynaklarda da Dünya ekonomik büyümesine paralel deniz taşımacılığı, navlunlar, gemi talebi ve dolayısıyla gemi inşasında tam bir patlama yaşanıyor. Türkiye tersanecilikte dünya dördüncülüğüne gelmiş, yılda 4 milyar dolarlık ihracata ulaşmış. Çalışan sayısı 33 bine yükselmiş, yan sanayi ile birlikte 100 bin kişilik istihdam yaratan bir sektör haline gelmiştir.

TERSANECİLİĞİN ETKİLERİ

Tersanecilikle ilgili literatür taramasında tersaneciliğin etkileri araştırıldığında, temelde üç etkisinden söz edilmektedir. Bunlar; ekonomik, çevre ve insan sağlığına etkisidir.

Ekonomik etkileri

Bu gün dünya ticaretinin yaklaşık % 95'inin, ülkemizin ise ithalat ve ihracat taşımalarının ise yaklaşık % 90'lık bölümü deniz yoluyla yapılmaktadır. Gemi inşa sanayi, bir üretim ve montaj sanayi olup gemi inşaatı, onarımı ve yan sanayisinin ülkelere sağladığı faydalar; döviz girdisi ve ikame etkisi, yan sanayi gelişimi, yabancı sermaye girişi, teknoloji transferi ve istihdam sağlaması, milli deniz filosunu desteklemesi ve ülkenin savunma sanayi ihtiyaçlarına katkı sağlamasıdır. Denizcilik faaliyetlerinin önemli bir bölümünü teşkil eden gemi inşa sanayi emek-yoğun niteliğinde olup, bütün ülkelerde önemli bir istihdam potansiyeli yaratmaktadır. Endüstrinin ağır sanayi kolunda yer alan Türk Gemi İnşa Sanayi yılda; yeni gemi inşasında 1,5 Milyar Dolar, bakım onarımda 1 milyar Dolar olmak üzere toplam 2,5 Milyar Dolar döviz girdisi yaratmaktadır. Doğrudan 25.000 kişilik istihdam ve yan sanayi ile birlikte 100.000 kişiye iş imkanı ve ayrıca, ortalama 500 civarındaki yan sanayi iş kolunda yaratılan diğer katma değerlerle, Türkiye ekonomisi için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak Dünya gemi inşa sanayi hacmi 2004 yılı itibarıyla 136 milyar ABD Doları olup Türkiye 741 milyon ABD Doları (% 0,4) ile son sıralarda yer almaktadır (OECD Raporu 2005).

Çevreye etkisi

Tersaneciliğin çevreye etkilerine bakıldığında; atıkların neler olduğu düşünülmelidir. Bunlar: Sac hurdası, bronz liner hurda, raspa kumu hava kirliliği açısından toz ve gürültü gelmektedir (Türkmen, 2004:164). Söz konusu atıkların çevreye olumsuz etkisini azaltmak yada minimize etmek için bir çok çalışmalar sürdürülmektedir.

İnsan Sağlığına Etkisi

Tersanelerde meydana gelen iş kazaları incelendiğinde; sayısal olarak en çok, 'göze çapak kaçması' şeklinde iş kazaları meydana gelmektedir. İkinci sırada ise sayısal

olarak az da olsa; etkileri şiddetleri büyük olan iş kazaları vardır. Beşinci risk grubunda yer alan ve emek-yoğun bir şekilde çalışılan gemi inşa sanayinde, bakım ve onarımı yapılan işyerlerinde yani tersanelerde iş kazaları ve meslek hastalıklarının meydana gelmemesi mümkün değildir. Gerekli önlemler alınırsa iş kazaların % 80 oranında azalacağı belirtilmektedir. Uluslar arası çalışma örgütü (İLO), ülkelerin İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda tek başlarına aldıkları önlemlerin yeterli olmaması nedeniyle kurulmuştur (Ambarcıoğlu, 2008:20-23). Dolayısıyla uluslar arası İLO standartlarına uyum sağlanması açısından gerekli olan, İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı İş Sağlığı Bilim Dalı Öğreti Üyesi Doç.Dr. Hali İşsever, tersane bölgesinde çevre kirliliği ve ciddi sağlık sorunlarının yaşanabileceğini belirterek, tersanelerin halkın yaşadığı yerlere yapılmaması gerektiğini söylemektedir. Tersanelerin 1.sınıf gayrisihhi müesseseler kapsamında olduğunu vurgulayan İşsever, “Gayri sıhhi müesseseler faaliyeti sırasında çevresinde bulunanlara biyolojik, kimyevi, fiziki, ruhi ve sosyal yönden az veya çok zarar veren veya vermesi muhtemel olan ve doğal kaynakların kirlenmesine neden olan müesseselerdir”

TERSANECİLİĞİN GELİBOLU ÖZELİNDE YANSIMALARI

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırma Gelibolu’da yaşayan yerel halka yönelik yapılmıştır. Gelibolu dışında yaşayan halk çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Gelibolu’da mevcut ve olası kurulması beklenen tersanelere, yerel halkın bakışına yönelik olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler anket yoluyla sağlanmıştır. Anketler, bireylerle yüzyüze görüşülerek doldurulmuştur. Böylelikle, yerel halkın tersanelere (mevcut ve olası kurulması düşünülen) bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca literatür taraması yapılarak genelde dünya ve Türkiye’deki, özelde ise Gelibolu tersaneleri hakkında bir takım genel ve istatistikî bilgilere ulaşılmıştır. Araştırmada Gelibolu ilçesi sınırları içerisinde yaşayan toplam 284 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırma örnekleminin demografik özellikleri dikkate alındığında frekansları ile birlikte demografik veriler aşağıdaki tablo 1’de yer almaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerine tablo 1’de incelendiğinde; % 58.8’i 30 yaş ve üstündedir. % 27.8’i 21-30 yaş aralığında iken, % 8.8’i 20 yaşın altındadır. Cinsiyetlerine göre dağılımları ise % 69.7’si erkek, % 29.2’si ise bayandır. Gelibolu’da yaşayan ve ankete katılan yerel halkın meslek dağılımları; % 21.5’i

memur, % 20.1'i esnaf, % 13.7'si öğrencidir. Diğer meslek sahipleri ise sırasıyla % 9.9'u işçi ve ev hanımı, % 7.7'si serbest, % 6.3'ü öğretmen ve % 5.6'sı işsizdir.

Yerel halka yönelik yapılan anketler Gelibolu'nun yerel halk gözü ile mevcut ve kurulması olası tersanelere bakış açılarını değerlendirmeye yöneliktir. Gelibolu halkına yöneltilen sorulara ait verilen yanıtların frekans dağılımı aşağıda tablo 2'de görülmektedir.

Frekans dağılımları ve anketler birebir uygulandığında yerli halkın beyanları karşısında ulaşılan sonuçlar aşağıda özetlenmektedir.

Ekonomik açıdan mevcut ve kurulması olası tersanelerin Gelibolu'ya etkilerine bakıldığında, istihdam yaratacağı ve emlak piyasasına canlılık getireceği, fakat tersanecilikte istihdamın yoğunlaşmasının bölge tarımındaki istihdamı olumsuz etkileyeceği görüşü hakimdir.

Çevresel açıdan ise, tersanelerle ilgili fazla bilgiye sahip olmadıkları, nüfus yoğunluğunun artacağı, eğer boğaza kurulacaksa çevre kirliliği açısından önlemlerin alınması gerektiği ve çevre kirliliği açısından bir tehdit oluşturabileceği endişesi içindedir. Tersaneleri bacalı sanayiye tercih edecekleri düşüncesine de sahipler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelibolu'da tersaneciliğin gelişebilmesi için yatırıma ihtiyaç vardır. Geçmişte Gelibolu tarihi değeri düşünüldüğünde hem yurt içinde hem yurt dışında ülke kalkınmasında katkısı olma düşüncesiyle hareket edilmektedir. Ancak sektörünün yatırımının finansının fazla olması, yabancı sermaye ile harekete geçeceği de ayrı bir gerçektir.

Gemi inşa sanayi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma yolunda araç olarak kullanabilecekleri bir sanayi dalıdır. Aynı zamanda, değişik endüstri ürünlerinin birleşmesini içeren bir imalat sanayidir. Gemi inşasında kullanılan yan sanayi mamullerinin çeşitliliği nedeniyle diğer sanayi kollarını lokomotif gibi sürükleyerek onların gelişmesine katkıda bulunur. Bununla beraber pek çok farklı sektöre de lokomotiflik eder. Örneğin; tersanelerde çalışmak üzere bölgeye gelen işçilerin önemli bir kısmı otellerde konaklayarak bu sektöre de canlılık getirir. Ankete katılanların %87'lik bir kısmı da "Tersanecilik yakın gelecekte Gelibolu'nun lokomotif sektörü haline gelecektir" fikrine kısmen ya da kesinlikle katılmaktadırlar. Yine ankete katılanların % 90'ı "Tersanecilik Gelibolu ekonomisini şu an olduğundan daha canlı hale getirecektir." fikrine kısmen ya da kesinlikle katılmaktadırlar.

Tersanelerin en önemli katkılarından birini de istihdam oluşturmaktadır. Bu sektörde çalışan işçi sayısının 33 bin olduğu ve yan sanayi ile birlikte 100 bin kişilik istihdam yarattığı bunun en somut örneğidir. Ankete katılanların % 26'sı kısmen % 65'i de kesinlikle tersanelerin istihdamına önemli ölçüde katkı sağlayacağı fikrindedir. Ancak ankete katılanların % 28'lik bir kısmı istihdamın sanayiye kaymasının bölge tarımı için bir tehdit oluşturabileceği fikrindedir. Yarıya yakını kısmen veya kesinlikle bölge turizmini olumsuz etkileyebileceği görüşündedir. Yaklaşık % 70'lik

bir kısım da çevre kirliliği açısından bir tehdit oluşturduğu fikrindedir. % 57'lik bir kısım ise bu tehdidin alınabilecek önlemlerle ortadan kaldırılabileceği fikrindedirler.

Türkiye dünya denizcilik sektörüne gemiler ihraç ederek, bununla birlikte yüksek istihdam yaratmalıdır. Ülkemize ekonomik olarak kazanç sağlanmalı ve dünyadaki denizcilik sektörü içerisinde hakkettiği yerini almalıdır. Fakat bu ekonomik girdilerin olumlu yönlerinin dışında, emek yoğun olan gemi inşa sanayi yani tersanelerde, iş kazalarını önleyici, işçi sağlığını koruyucu ve çevreye verilecek zararları önleyici tedbirlerin kurulma aşamasında almalıdır. Gerekli tedbirleri alınmasının daha sonraki süreçlerde insan sağlığı ve çevre konularında bedel ödemekten daha kolay olduğu ortadadır. Sonuç olarak: işçi ölümlerine yol açmadan, çevreyi ve denizi kirlilemeden, tüm ekonomik ve istihdama yönelik katkıları gözetenek bölgemiz için önemli bu fırsattan azami ölçüde istifade edilmelidir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

YAŞ			MESLEK		
	f	%		f	%
20 ve altı	25	(8,8)	Öğrenci	39	(13,7)
21 ve 30	79	(27,8)	Öğretmen	18	(6,3)
30 ve üstü	167	(58,8)	Memur	61	(21,5)
			İşçi	28	(9,9)
CINSİYET			Esnaf	57	(20,1)
	f				
%			Evhanımı	28	(9,9)
Bay	198	(69,7)	Serbest	22	(7,7)
Bayan	83	(29,2)	İşsiz	16	(5,6)

Tablo 2. Araştırmada sorulan sorular ile frekans ve yüzdeleri

Sorular	Kesinlikle hayır f (%)	Kısmen f (%)	Kesinlikle evet f (%)
Gelibolu İlçesinde kurulması planlanan tersane veya tersaneler hakkında kamuoyunun bilgilendirildiği görüşünde misiniz?	96 (33.8)	129 (45.4)	59 (20.8)
Tersanecilik yakın gelecekte Gelibolu'nun lokomotif sektörü haline gelecektir.” fikrine katılıyor musunuz ?	36 (12.7)	93 (32.7)	153 (53.9)
Tersanecilik Gelibolu ekonomisini şu an olduğundan daha canlı hale getirecektir.” fikrine katılıyor musunuz ?	24 (8.5)	62 (21.8)	197 (69.4)
Tersane sayısının Gelibolu’da artacağı ve Gelibolu nüfusunu da ister istemez arttıracığı göz önüne alındığında, “İlçenin fiziksel altyapısının bu ani nüfus artışını karşılayabileceği” fikrine katılıyor musunuz?	121 (42.6)	85 (29.9)	78 (27.5)

Tersane sayısının Gelibolu’da artacağı ve Gelibolu nüfusunu da ister istemez arttıracığı göz önüne alındığında, “Emlak piyasasının bundan etkileneceği” fikrine katılıyor musunuz?	29 (10.2)	68 (23.2)	189 (66.5)
Tersane sayısının Gelibolu’da artacağı ve Gelibolu nüfusunu da ister istemez arttıracığı göz önüne alındığında, “Emlak fiyatlarının ve kiralarn yükseleceği” fikrine katılıyor musunuz?	28 (9.9)	67 (23.6)	189 (66.5)
Gelibolu’nun Çanakkale Boğazı ağzında bulunması ve kurulacak tersanelerin de boğaz trafiğine açık bu alanda kurulması planlandığı göz önüne alındığında “Tersanelerin boğazda kurulması uygun değildir ” fikrine katılıyor musunuz ?	117 (41.2)	80 (28.2)	88 (30.3)
Tersanelerin boğazda kurulması uygun değildir ” fikrine katılıyorsanız bu durumun alınabilecek önlemlerle giderilebileceğini söyleyebilir misiniz?	39 (13.7)	67 (23.6)	41 (14.4)
Gelibolu’da mevcut ve kurulması planlanan tersanelerin çevre kirliliği açısından bir tehdit oluşturduğu fikrine katılıyor musunuz	75 (26.4)	90 (31.7)	107 (37.7)
Gelibolu’da mevcut ve kurulması planlanan tersanelerin çevre kirliliği açısından bir tehdit oluşturduğu fikrindeyseniz, bu tehdidin alınabilecek önlemlerle ortadan kalkabileceği fikrine katılıyor musunuz ?	38 (13.4)	94 (33.1)	69 (24.3)

Gelibolu’da bacalı sanayi yerine tersanelerin kurulması çevre açısından daha tercih edilebilirdir.” fikrine katılıyor musunuz ?	47 (16.5)	109 (38.4)	119 (41.9)
Gelibolu’da mevcut ve kurulması planlanan tersanelerin, ilçedeki istihdama önemli ölçüde katkı sağlayacağı fikrine katılıyor musunuz?	27 (9.5)	73 (25.7)	184 (64.8)
Gençlerin tarımsal alanda çalışmak yerine tersaneyi tercih etmelerinin ileride bölge tarımı için bir tehdit olabileceği görüşünde misiniz ?	95 (33.5)	107 (37.7)	80 (28.2)
Gelibolu’da tarım sektöründe istihdam edilen çiftçilerin, tarım yerine tersaneleri tercih etmeleri bölge tarımı için bir tehdit oluşturur mu?	103 (36.3)	90 (31.7)	89 (31.3)
Gelibolu’da tersane sayısının artması sizce Gelibolu turizmini olumsuz yönde etkiler mi	138 (48.6)	78 (27.5)	68 (23.2)

KAYNAKÇA

- Akdoğan, R.. ”Türk Denizcilik Gücü” Denizcilik Dergisi, Yıl 3, Sayı 15, Mart-Nisan, İstanbul 2004
- Ambarcıoğlu, N. Y., “Tersanelerimizde Meydana Gelen İş Kazaları ve Alınması Gerekli Önlemler” Gemi İnşa Sanayi Dergisi (GİSBİR) Mayıs, 2008, ISSN 9740-6917
- Anık, S., “Kaynak Tekniği”, Cilt 3, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1987
- Anık, S., “Kaynak Tekniği”, Cilt 1, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, İstanbul 1980
- Bayrak, Murat, Gemi İnşa Sanayi Dergisi (GİSBİR) Mayıs, 2008, ISSN 9740-6917 Denizcilik Sektörü Raporu, 2007
- Deniz Sektörü Raporu 1998
- Denizcilik Dergisi, Yıl 3, Sayı 15, Mart-Nisan, İstanbul 2004
- Drewry Shipping Consultants 1998
- Einmett, A., Smith, Robert, A. Wilson, “The Procedure Handbook of Arc Welding” The Linclon Electric Company” Cleveland, Ohio January 1, 1995
- Gençler İçin Çağdaş Coğrafya Epsilon Yay., Yeni Çizgi Yay.Dağ.-İstanbul, TÜSIAD Eylül 2004
- OECD Raporu 2005
- Türkmen, Serkan, “Tersanecilikte ISO-14001 ÇYS” Gemi Mühendisliği ve Sanayimiz Sempozyumu, 24-25 Aralık 2004, s.164
- Tülbentçi, K. “Gazaltı Kaynak Yöntemi” Arctech Kaynak Elektodları ve Telleri A.Ş. İstanbul 1998
- İSL, www.denizcilik.gov
- <http://www.parafinans.net/tersanecilikte-dunyanyn-8.buyuouyuz-6.html> Eri.Mayıs 2008
- www.arkstera.com/h25743-tersaneciligimiz-buyuyor-isçilerimiz-oluyor.html Eriş.2008
- [http://www.ankaraenstitusu.org/tr/yazi.aspx?ID=11&kat=119\).30](http://www.ankaraenstitusu.org/tr/yazi.aspx?ID=11&kat=119).30) Erişim Eylül 2007
- www.arkitera.com/h26419-sokak-arası-tersaneler.html Erişim 25.06.2008

ÇANAKKALE İLİ GELİBOLU İLÇESİ KIYILARINDA BULUNAN BAZI MAKROALGLERİN KİMYASAL KOMPOZİSYONU

Hüseyin ERDUĞAN,^a Latife Ceyda İRKİN,^a
Ahmet Adem TEKİNAY^b

^a Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi- Biyoloji Bölümü,

^b Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Su Ürünleri Fakültesi - Yetiştiricilik Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, Çanakkale İli Gelibolu İlçesi sabili boyunca yayılış gösteren 2 farklı makro alg türünün mevsimsel olarak kimyasal kompozisyonlarının belirlenmesi ve kullanılabilirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. Kahverengi alglerden Cystoseira barbata (Stackhouse C. Agardh) ve yeşil alglerden Ulva rigida (C. Agardh) sonbahar (Ekim 2007), kış (Ocak 2008) ve ilkbahar (Nisan 2008) mevsimlerinde Gelibolu sabili boyunca toplanmış ve 105° C de sabit ağırlığa gelinceye kadar kurutularak, kuru maddede kül, yağ ve protein analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gerçekleştirilen analiz sonuçlarında türlere göre mevsimsel olarak önemli farklılıklar saptanmış olup, belirgin olarak kış mevsiminin yağ içeriğinde düşüşler gözlenmiştir.

trial revealed that proximate composition of two seaweeds were different as seasonal. Results show that, especially lipid levels were decreased in winter for all species.

Key words: Chemical composition, algae, Gelibolu, Dardanelles.

GİRİŞ

Dünya nüfus artışının ortaya çıkardığı tarımsal ve endüstriyel kaynak yetersizliği, beslenme sorunları ve kirlenme problemleri ülkeleri iç su ve denizlerin canlı kaynaklarına yöneltmiştir (Çetingül, 2001). Deniz ortamının bitkisel canlı türleri olarak alglerin ekosistemdeki biyolojik ve ekolojik rollerinin yanı sıra sağlıklı beslenme açısından da gerekli maddeleri istenilen düzeyde bulundurması sebebiyle alglerle ilgili çalışmalar ve bunların kullanım alanları ile ilgili araştırmalar uzun yıllarda beri devam etmektedir.

Ülkemiz coğrafik ve ekolojik konumu gereği su ürünleri potansiyeli bakımından üstün kaynaklara sahiptir. Nüfus artışına paralel olarak artan gıda yetersizliği ve hammadde gereksinimi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun çözülmesinde karasal organizmalardan elde edilen kaynakların yanı

sıra sucul organizmalardan elde edilen kaynakların da oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir.

Kaynak zenginliği bakımından su ürünlerinden balık ve hayvansal canlılar dışında alglere de önem verilmesi gerekmektedir. Çeşitli araştırmacılar gıda sıkıntısı çekmekte olan ülkeler için alglerin önemli bir besin kaynağı olabileceğini düşünmüşlerdir (Ünal 1988; Levring, Hoppe ve Schmid 1969). Ayrıca alglerden yararlanmanın sadece besin maddesi olarak değil, gübre, hayvan yemi ve tıbbi amaçla değerlendirilme olanaklarının da dikkate alınması gerektiği çeşitli araştırmacılarca ifade edilmiştir (Güner 1977; Kiran ve ark. 1980; Güven ve Kızıl 1986).

Dünyadaki alg üretimi, alglerin çeşitli endüstrilerde ve son yıllarda da gıda sektöründe kullanımının yaygınlaşmasına paralel olarak her geçen gün artmaktadır. Dünyada ekonomik amaçla toplanan ve kültürü yapılan alglerin % 50'si gıda sanayinde, % 40'ı ilaç ve kozmetik sanayinde, % 10 'u da çeşitli alanlarda kullanılmaktadır (Güner ve Aysel, 1999).

Gıda sektöründe ve endüstriyel alanda değerlendirilecek olan alglerin bileşenlerinin en yüksek ve kullanışlı olduğu dönemlerin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü alglerin besin değerlerinde mevsimsel olarak değişimler gözlenmektedir.

Bu çalışmada ekonomik önemi olan *Cystoseira barbata* (Stackhouse C. Agardh) ve *Ulva rigida* (C. Agardh) taksonlarının besin kompozisyonunun (protein, yağ, kül) mevsimsel olarak değişiminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece mevsimsel değişimlere bağlı olarak kullanılabilirlik açısından en uygun tür ve mevsim tespit edilmiş olacaktır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma materyali olarak *Cystoseira barbata* (Stackhouse C. Agardh) ve *Ulva rigida* (C. Agardh) seçilmiştir. Örnekler Gelibolu sahilinden Eylül 2007, Mayıs 2008 tarihleri arasında mevsimsel olarak toplanmıştır. Toplanan örnekler çeşme suyu ile yıkandıktan sonra çeker ocakta kurumaya bırakılmıştır. Etüvde 105 °C de sabit ağırlığa gelinceye kadar kurutulan örneklerde protein, yağ ve kül analizleri yapılmıştır. Protein miktarı Kjeldahl metoduna, nem ve kül değerleri AOAC(2000)' e göre ve yağ miktarları ise Folch ve diğ.(1957)' e göre belirlenmiştir.

Bulgular

Yapılan çalışmada *Cystoseira barbata* (Stackhouse) C. Agardh ve *Ulva rigida* C. Agardh taksonlarında mevsimsel olarak besin kompozisyonu çalışılmıştır. Çalışılan taksonlarda elde edilen protein, yağ, kül analiz bulguları Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde kış mevsiminde her iki takson için de yağ miktarında düşüşler olduğu gözlenir.

Protein miktarlarına bakıldığında ise *Cystoseira barbata* için en yüksek değer ilkbaharda, *Ulva rigida* için ise sonbaharda bulunduğu görülür. İlkbaharda *Ulva rigida* için protein yüzdesinde belirgin bir azalma görülürken, *Cystoseira barbata* için ise en düşük değere sonbahar mevsiminde rastlanmıştır.

Kül değerlerinde mevsimsel olarak belirgin farklılıklar görülmüştür. *Cystoseira barbata* için en yüksek değere sonbahar mevsiminde, en düşük değere ilkbahar

mevsiminde rastlanmıştır. *Ulva rigida* için en yüksek değer sonbahar mevsiminde, en düşük değer ise kış mevsiminde belirlenmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada Çanakkale ili Gelibolu sahili boyunca toplanan *Cystoseira barbata* ve *Ulva rigida* taksonlarında mevsimsel olarak kimyasal kompozisyon araştırılmış ve önemli ölçüde mevsimsel değişimler saptanmıştır.

Analiz sonuçları incelendiğinde taksonların kimyasal içeriklerinin kirletici kaynaklara yakın veya uzak oluşuna, mevsimsel ve bölgesel farklılıklara göre değişiklikler gösterdiği görülmüştür. Fleurence (1999)'da türün bulunduğu ortamın çevresel faktörlerine (sıcaklık, besin, ışık, tuzluluk vs.) göre biyokimyasal kompozisyonunun da değişebileceğini belirtmiştir. Yine Dawes (1998) alglerin biyokimyasal kompozisyonu besin, su sıcaklığı, tuzluluk, ışık ve mevsim gibi birçok çevresel faktöre bağlı olarak dalgalanmalar gösterebileceğini belirtmiştir.

Kahverengi alglerden *Cystoseira barbata* taksonunun kül içerikleri sonbahar mevsiminde maksimum, kış ve ilkbahar mevsiminde minimum seviyede bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar Munda (1962) 'nın sonuçlarına benzerlik göstermektedir. Ayrıca Munda (1962), *Cystoseira* türlerinde algin büyümesiyle kül içeriği arasında bir ilişki olabileceğini ileri sürerek *C. barbata* taksonunun kül içeriğindeki artışın diğer *Cystoseira* türlerine nazaran daha erken başladığını ve bu türde en hızlı vegetatif büyümenin doğal olarak sonbahar mevsimi sonlarında meydana geldiğini belirtmiştir.

Yeşil alglerden *Ulva rigida* taksonunun kül içerikleri kış mevsiminde düşmüş, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde artış göstermiştir. Zavodnik (1987) *U. rigida* ve kırmızı alglerden *Porphyra leucosticta* taksonlarının kül içeriklerinde düzensiz değişimler olduğunu ve kül içeriğinin genellikle algin büyümesi süresince arttığını, üreme sırasında maksimuma eriştiğini, minimum değerlerin ise büyümenin başlangıcında ve alg yapısının yıkım zamanında meydana geldiğini belirtmektedir.

Ulva rigida taksonunun protein içeriğinde kış ve ilkbahar mevsiminde düşüş gözlenmiş, sonbahar mevsiminde ise artış görülmüştür. Bu çalışmadaki sonuçlara göre *U. rigida* taksonunun toplam protein içeriği % 10-14 arasında değişmesine karşılık Zavodnik (1987) aynı algin protein içeriğinin % 8,2-29,7 arasında değiştiğini saptamıştır. Alglerdeki maksimum protein içeriğinin türlerin büyüme periyodunda, minimum protein içeriğinin ise alg yapısının bozulmaya başladığı zaman meydana geldiği belirtilmiştir (Zavodnik ve Juranic 1982).

Cystoseira barbata taksonunun protein miktarı sonbahar mevsiminde düşük oranda, kış ve ilkbahar mevsiminde daha yüksek oranlarda bulunmuştur. Protein içeriğindeki maksimum değerler alg büyümesinin hızlı olduğu zamanlarda gözlenmiştir (Munda 1962).

İki farklı alg türünün yağ miktarlarının mevsimsel değişimi dikkate alındığında *Cystoseira barbata* (% 1,98) ve *Ulva rigida* taksonlarında (% 0,68) en düşük yağ içeriği kış mevsiminde saptanmıştır. En yüksek değerler ise *Ulva rigida* için

sonbahar mevsiminde (% 3,40), *Cystoseira barbata* için ilkbahar mevsiminde rastlanmıştır (% 2,58).

Analizler sonucu elde edilen bileşenlerin yüzde diliminden çıkarılması ile Nitrojensiz Öz Madde miktarı elde edilmiştir. Bu değerler *Ulva rigida* için (% 54,30 ile 72,76), *Cystoseira barbata* için (% 48,39 ile 62,62) aralığında bulunmuştur.

Çalışmada sonunda elde edilen veriler, gıda sektörü ve endüstriyel alanda değerlendirilmekte olan alglerin kullanım alanlarının ve tüketilebilirliğinin artmasında yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- AOAC, (2000): Official Methods of Analysis. 17th Edition Vol II. Assoc. Off. Anal. Chem. Wash. D. C, USA.
- Çetingül, V. (2001). *Petalonia fascia* (O. F.Müll) Kuntze'nin Biyokimyasal Kompozisyonunun Mevsimsel Değişimi. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi* Cilt No:18, Sayı: 1-2, Sayfa:105-105
- Dawes, C.J. (1998). Marine Botany. John Wiley&Sons, Inc., New York, p.480.
- Folch, J., M. Lees and G. H. S. Sloane-Stanley, 1957. A simple method for the isolation and purification of total lipids from animal tissues. *J. Biol. Chem.*
- Fleurence, J. (1999). Seaweed proteins: Biochemical, nutritional aspects and potential uses. *Trends in Food Science and Technology*, 10,25-28.
- Güner, H., Aysel, V., 1977. Alglerin canlı yaşamındaki önemleri ve günümüze kadar bu konuda yapılan çalışmalar. *E. Ü. Fen Fakültesi Bitki Dergisi*, IV: 520-529.
- Güner, H. ve Aysel, V. (1999) Tohumuz Bitkiler Sistematigi. *Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi* No:108.
- Güner, H., Aysel, V., 1977. Alglerin canlı yaşamındaki önemleri ve günümüze kadar bu konuda yapılan çalışmalar. *E. Ü. Fen Fakültesi Bitki Dergisi*, IV: 520-529.
- Kıran, E., Teksoy, I., Güven, K. C., Güler, E., Güner, H., 1980. Studies on Seaweeds for paper production. *Botanica Marina* XXIII, 205-208.
- Levring, T., Hoppe, A. H., Schmid, J. O. 1969. Marine Algae a Survey of Research and Utilization . Cram. De G. Hamburg, 128-143.
- Munda, I., 1962. Geographical and seasonal variations in the chemical composition of some Adriatic brown algae . *Nova Hedwigia* IV. Weinheim Cramer II, 263-274.
- Ünal, A., 1973. Alglerde su ve kül miktarı tayini. *A. Ü. Eczacılık Fakültesi Mecmuası* (3)1.
- Ünal, A., 1988. Önemli besin kaynağı deniz algleri. *Çin örneği* A. E. O. B. 10, 6.
- Zavodnik, N. and Juranic, Lj. 1982. Contents of phosphorus and protein in seaweeds from the area of Fazana (North Adriatic Sea). *Acta Adriat.* 23:271-279.
- Zavodnik, N. ,1987. Seasonal variations in the rate of Photosynthetic activity and chemical composition of the littoral seaweeds *Ulva rigida* and *Porphyra leucosticta* from the North Adriatic. *Bot. Mar.* 30:71-83.

Tablo 1. *Ulva rigida* ve *Cystoseira barbata* besin değerlerinin mevsimsel değişimi (%)

MEVSİMLER	<i>Cystoseira barbata</i> (Stackhouse) C. Agardh				<i>Ulva rigida</i> C. Agardh			
	Kül (%)	Yağ (%)	Protein (%)	Nöm	Kül (%)	Yağ (%)	Protein (%)	Nöm
SONBAHAR	35,33	2,07	14,21	48,39	28,38	3,40	3,92	54,30
KIŞ	20,64	1,98	16,53	60,85	14,93	0,68	13,2	71,19
İLKBAHAR	17,4	2,58	17,4	62,62	15,75	0,99	10,5	72,76

POLIS AIGOSPOTAMOİ VE AIGOSPOTAMOİ'YE DÜŞEN GÖKTAŞI

Mehmet Fatih YAVUZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Tarih Bölümü

ABSTRACT

Aigospotamoi was an insignificant polis on the Hellespontine coast of the Chersonese across Lampsakos. The city was located at the mouth of Aigospotamoi Stream (Münipbey Deresi). It was the location of the famous sea battle of Aigospotamoi that finally ended the Peloponnesian War (405 BCE). Aigospotamoi and its environs were also famous as the impact site of a meteorite that hit the earth in 468/7 BCE. The incident is recorded in several ancient sources that shed light on the astronomical event. Based on the testimony of the ancient sources, especially that of Pliny the Elder who describes the Aigospotamoi meteorite as “waggonload in size and of a burnt appearance [magnitudine vehis, colore adusto]”, one may speculate that the meteorite was one to three meters in diameter. One may also assign the impact at Aigospotamoi to value 8 on the Torino Scale, which means that the collision at Aigospotamoi was “capable of causing localized destruction. Such events occur somewhere on Earth between once per 50 years and once per 1000 years.” One may compare the Aigospotamoi meteorite to the famous Carancas meteorite that hit the earth in Peru on September 15 2007. Accordingly, the Aigospotamoi meteorite may have formed a crater measuring about 4.5 meter deep 13 meter wide, with a rim about a meter above the original soil level.

Key words: *Aigospotamoi, meteorite, Chersonese*

Polis Aigospotamoi Aigospotamoi (“Keçi Dereleri” şimdi Münipbey Deresi)’nin Hellespontos’a döküldüğü yerde, Lampsakos’un karşısında yer alan önemsiz bir kent idi. Polis Aigospotamoi’den bahseden en erken antik kaynak, coğrafyacı Strabon’dur.³ Eserinde, Pers Harbi zamanında (M.O. 480) Aigospotamoi civarına bir göktaşı düştüğünü ve kendi zamanında kentin harabe haline gelmiş küçük bir yerleşim yeri (*polichne*) olduğunu kaydetmektedir.⁴ M.Ö. 405 öncesine tarihlenen ve on yüzünde keçi başı betimlenen sikkeler Aigospotamoi’nin Strabo’nun da belirttiği gibi M.Ö. 5. yüzyılda var olduğuna işaret etmektedir.⁵ Daha da önemlisi arkeolojik kanıtlar, Aigospotamoi’nin yerleşim yerinin daha eskilere gittiğine ve Greklerin

³Herodotos ve Ksenophon eserlerinde, yerleşim yerinden değil, Aigospotamoi Dere’sinden bahsetmektedirler.

⁴Strabo, 7. fr. 55.

⁵Head, *Historia Numorum*, s. 258.

arkaik dönemde, belki de Miltiades I önderliğinde, buraya yerleştiğini göstermektedir.⁶

Aigospotamoi'nin tam lokalizasyonu ile ilgili değişik görüşler vardır.⁷ Skylaks, Aigospotamoi (ırmak)'den sonra Kressa, Krithote ve Paktye'nin geldiğini yazmaktadır. Skymnos Krithote ve Paktye'nin Sestos'tan sonra geldiğini kaydetmektedir. Strabo ise Sestos'tan sonra Aigospotamoi kentinin daha sonra da Kallipolis ve Krithote kentlerinin geldiğini yazmaktadır.⁸ Eski kaynaklar, Aigospotamoi Deniz Muharebesi'nin, Lâpseki'nin karşısında Aigospotamoi Dere'sinin denize döküldüğü yerde olduğu konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla, Aigospotamoi, Lâpseki'nin karşısında Kallipolis'in güneyinde aranmalıdır.

Araştırmacılar genelde Aigospotamoi kentini, Aigospotamoi kabul edilen Cumalı (eski Karakova) Deresi'nin hemen kuzeyindeki Sütlüce (eski Galata) köyüne yerleştirmektedirler.⁹ Bölgede R. Körpe ile yaptığımız araştırmalarda Sütlüce civarında Arkaik ve Klasik bir yerleşmeye dair herhangi bir işarete rastlamadık. Ancak biraz daha kuzeyde, Münipbey Dere'sinin denize döküldüğü yerde bir yükselti üzerinde yer alan Kalanuro Tepesi'ndeki zengin çanak çömlek parçaları açık bir şekilde burada bir Arkaik ve Klasik bir Grek yerleşmesinin var olduğuna işaret etmektedir. Kalanuro Tepesinin Lâpseki'nin karşısında ve Gelibolu'nun güneyinde olması, gemileri çekmek için güzel bir plaja ve tatlı su kaynaklarına yakın olması bu kanıyı güçlendirmektedir.¹⁰

Aigospotamoi'nin M.Ö. 300 civarında bastırıldığı bronz sikkelerin on yüzünde başında süslü bir *kalathos* (sepet) olduğu halde betimlenen Demeter, arka yüzünde ise etrafında ΑΙΓΟΣ ΠΙΟ lejandı olan keçi resmi vardır.¹¹ Sikkeler bölgenin zirai zenginliğine işaret etmektedir.

Polis Aigospotamoi'nin tarihinde Aigospotamoi Deniz Muharebesi'nden sonra en önemli olay yukarda da bahsettiğimiz gibi buraya bir meteorun düşmesidir. Ünlü Paros Mermeri meteor'un Aigospotamoi'ye düşmesini 468/7 yılına tarihlemektedir. Aristoteles, Plinius, Plutarkhos, Diogenes Laertius ve Strabo bu doğa olayından bahsetmektedirler. M.S. 2. yüzyılda yaşayan Plutarkhos, kendi

⁶Yavuz & Körpe 2006. Krs. Strauss 1987, 741. Kahrstedt (1954, s. 20, n.47.) Aigospotamoi'nin 5.yüzyılın ikinci çeyreğinde var olduğunu ancak polis hüviyetine 4. yüzyılda kavuştuğunu belirtmektedir. Ancak sikke basımının polis karakterinin en önemli özelliklerinden biri olması, yerleşme yerinin 5. yüzyılda küçük de olsa bir *polis* olduğuna işaret etmektedir.

⁷ Hauvette-Besnault, 1880, 517-8; Bommelaer 1981, s. 111-113; Kagan 1987, s. 386 n. 35, 387; Strauss 1987, ss. 741-745.

⁸Ps.-Skylaks 67; Ps.-Skymnos 710-12; Strabo, 7 fr. 55.

⁹Strabo (7. fr. 55)'ya atıfta bulunan Bommelaer, Aigospotamoi'nin Sestos'un 110 *stadia* yani yaklaşık 20 km doğusunda olduğunu yazmaktadır. Bu hesaplama göre, Aigospotamoi Sütlüce (Galata) civarında aranmalıdır. İlaveten bkz. Havuette-Besnault 1880, ss. 517-18.

¹⁰Reyhan Körpe & Mehmet Fatih Yavuz, "The Location of Aigospotamoi," BAR-Archeopress, Oxford (yayın aşamasında). Strauss, s. 742.

¹¹Head, *Historia Numorum*, s. 258. Schönert-Geiß 1999, 1395-1401.

zamanında dahi Yarımada sakinlerinin, düşen meteoru muhafaza ettiklerini ve sergiledikleri söylemektedir.

Testimonia

1. Plutarchos *Lysandros* 12: Bazıları buraya düşen göktaşının katliamın [Aigospotamoi Deniz Savaşı] bir işareti olduğunu söyler. Zira bilindiği üzere büyük bir göktaşı, Aigospotamoi'ye düşmüştü. Bu taş günümüzde dahi ziyaretçilere gösterilen bu taşta Chesonesoslular büyük bir saygı gösterirler.

2. Diogenes Laertius, *Anaxagoras* 2.10: Söylenenlere göre [Anaxagoras] Aigospotamoi'ye meteor düşeceğini önceden öngörerek bunu güneşten düşeceğini söylemiştir.

3. Aritoteles, *Mete.* 1.7 (344 B 32) Aigospotamoi'ye göktaşı düştüğünde ki rüzgarlar tarafından taşınmış ve gün içinde düşmüştü, batıda da bir kuyruklu yıldız görüldü.

4. Plinius *NH* 2.149: Grekler, Anaxagoras'ın 78. Olimpiyatların ikinci yılında, astronomi ile ilgili literature dayanan bilgisi sayesinde bir kaç gün içinde güneşten bir tas düşeceğini öngördü. Ki bu Trakya'daki Aigospotamoi'de gündüz vakti gerçekleşti. [Gökyüzünden düşen bu] tas şimdi bile görülebilir ve bir **araba vagonu büyüklüğünde** [*magnitudine vehis*] olup yandığı için koyu renklidir [*colore adusto*]. Göktaşının düştüğü günün gecesinde, aynı yerde bir parlak meteor görüldü.

5. Strabo, 7. fr. 55: Sestos'tan sonra 80 [280] stadia uzaklıktaki Aigospotamoi'ye ulaşılır. Pers Savaşları sırasında bir göktaşı düştüğü söylenen bu kent, günümüzde harabe halindedir.

6. Marm. Par. Ep. 57 (*FGrH* 239). Aigospotamoi'ye göktaşı düşmesinden beri 205 yıl [geçti.] [=468/7].¹²

7. Philostratos, *Apollonios'un Hayatı* 1.2. A6

Anaxagoras günün geceye dönüşeceğini ve Aigospotamoi civarına göktaşlarının düşeceğini söylemiş ve [bu öngörülerinde] haklı çıkmıştır.

III

Yukarda sıralanan antik kaynaklardan şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) M.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğinde Gelibolu Yarımadası'nda yer alan Aigospotamoi Deresi (Münişbey Deresi) civarına bir göktaşı düşmüştür.

¹² Üzerinde önemli olayların kronolojik olarak yazıldığı Marmor Parium adli kitabe 264/3 yılına tarihlenmektedir.

2) Aigospotamoi'ye düşen bu göktaşının büyüklüğü, kaynaklarda sık sık adının geçmesinden ve önemli olayları kronolojik sırasına göre sıralayan Marmor Parium adlı kitabede tarihlendirmede bir “çapa” görevi verilmesinden anlaşılmaktadır.

3) Burada Romalı yazar Plinius'un aktardığı bilgi öne çıkmaktadır. Plinius'a göre Aigospotamoi göktaşı bir araba yükü büyüklüğünde (*magnitudine vehis*) idi. Bir roma araba vagonunun büyüklüğü yaklaşık 1.80 genişliğinde ve 3 metre uzunluğunda idi, ki bu da bize Aigospotamoi göktaşının büyüklüğü hakkında bilgi verir.¹³

4) Bu göktaşı yüzyıllar boyunca Gelibolu yarımadası sakinleri tarafından kutsal bir obje olarak muhtemelen bir tapınakta muhafaza edilmiştir.

Burada en önemli olan nokta, göktaşının büyüklüğüdür. Kaynaklardan ve özellikle de Plinius'tan anlaşıldığı kadarıyla Aigospotamoi'ye düşen göktaşı, göktaşlarının Dünya'ya çarpma riskini ve etkisini ölçen Torino Skala Sistemine (*Torino Impact Scale*) göre 8 numaralı risk ile değerlendirilmelidir.¹⁴ Buna göre Aigospotamoi göktaşı, lokal bir etkiye sahip göktaşı olmalıydı.¹⁵ Bu bağlamda Aigospotamoi göktaşı, ünlü Carancas göktaşı ile kıyaslanabilir.

15 Eylül 2007 yılında Peru'nun Carancas bölgesinde, Titicaca gölü yakınlarında kuru bir nehir yatağına saatte 24,000 km hızla ilerleyen *chondritik* (kaya yapılı) bir göktaşı düştü.¹⁶ Yaklaşık 13,8 metre çapında, yaklaşık 5 metre derinliğinde bir krater oluşturdu. Yapılan bilimsel incelemeler sonucunda, göktaşının çarpma esnasında yaklaşık 1 metre ile 3 metre arasında olduğu hesaplanmıştır.¹⁷

Aigospotamoi göktaşının çarpma açısı, hızı, kütle ağırlığı, yapısı, şekli, çarptığı zeminin toprak yapısı gibi çarpmanın etkisini etkileyen özelliklerin tam olarak bilinmemesi, çarpma sonucunda meydana gelen tahribat hakkında sağlıklı bir yorum yapmamızı etkilemektedir. Ancak Plinius'un Aigospotamoi göktaşı hakkında

¹³ Roma kara araçları için bkz. <http://www.humanist.de/rome/rts/wagon.html>

¹⁴ Torino Skala sistemi için bkz. <http://impact.arc.nasa.gov/torino.cfm#pro>. İlaveten bkz. Tony Reichhardt, “Scaling the Degree of Danger from an Asteroid,” *Nature* vol. 400, p. 392 (1999); Govert Schilling, “And Now, the Asteroid Forecast,” *Science* vol. 285, p. 655 (1999); J. Kelly Beatty, “The Torino Scale: Gauging the Impact Threat.” *Sky & Telescope* vol. 98, pp.32-33 (1999).

¹⁵ Torino Impact Scale 8: “A collision . . . capable of causing localized destruction. Such events occur somewhere on Earth between once per 50 years and once per 1000 years .”

¹⁶ Carancas göktasi için bkz: <http://tin.er.usgs.gov/meteor/index.php?code=45817>

¹⁷ T. Kenkmann et al., “The Carancas event on September 15, 2007: meteorite fall, impact conditions,

and crater characteristics,” *Lunar and Planetary Science XXXIX* (2008): yazıya ulaşmak için

bkz. (www.lpi.usra.edu/meetings/lpsc2008/pdf/1094.pdf);

<http://adsabs.harvard.edu/abs/2008A&A...485L...1B>.

yazdıkları abartılı olsa bile, konumuz olan göktaşı hiç şüphesiz *en az* Carancas göktaşı kadar bir iz bırakmış olmalıydı.

Seçilmiş Kaynakça

Hauvette-Besnault, A., 1880

“Sur Quelques villes anciennes de la Chersonnese de Thrace,” *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Vol: 4, 1880, 517-8;

Bommelaer, J. 1981

Lysandre de Sparte. Histoire et Traditions. Paris.

Kagan D. 1987

The Fall of the Athenian Empire. Ithaca, 1987

Kahrstedt 1954

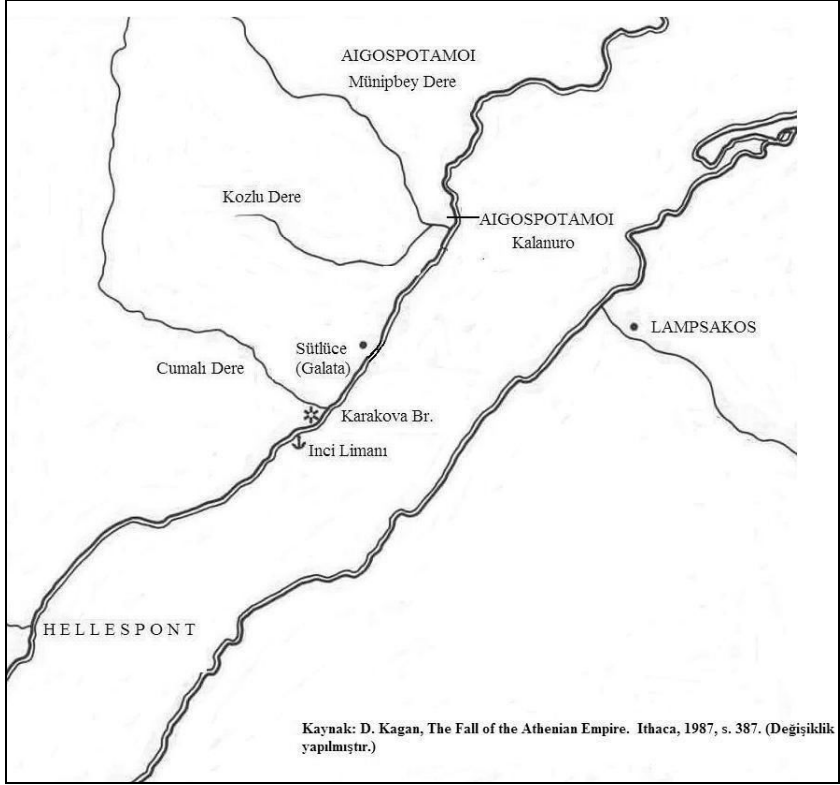
Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones: [Mit] e. Karte. Deutsche Beiträge zur Altertumswissenschaft, H. 6. Baden-Baden: Verl. f. Kunst u. Wissenschaft.

Strauss, B. S. 1987

“A Note on the Topography and Tactics of the Battle of Aegospotami,” *American Journal of Philology*, Volume:108, 1987, ss. 741-745.

Yavuz & Körpe 2006

“Archaeological Support of Lysandros’ expulsion of the Athenians from the Chersonese after Aigospotamoi”, *Archaeological Institute of America 107th Annual Meeting*, Montreal. Saturday, January 7, 2006.

Harita 1. Aigospotamoi ve Civarı (Kaynak: D. Kagan, *The Fall of the Athenian Empire*. Ithaca, 1987, s. 387. Değişiklik yapılmıştır).

Resim 1. Carancas krateri, Peru

Resim 2. Carancas Krateri, Peru

GELİBOLU VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRK ESERLERİ HAKKINDA TESPİTLER

A.Osman UYSAL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sanat Tarihi Bölümü

ÖZET

Türk tarihi bakımından önemli bir yere sahip olan Gelibolu ve çevresine yönelik araştırmalarımız 1998 yılında başlamıştır. Üniversitemizin desteklediği “Gelibolu’daki Türk Anıtları” Projesi 1999 yılında tamamlandıktan sonra; 2005 yılından itibaren, bu defa Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izni ve desteğiyle yürüttüğümüz “Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzeysel Araştırması” projesi kapsamında bölgedeki incelemelerimiz devam etmektedir. Gelibolu yarımadasının fethinden günümüze kadar geçen süreç içerisinde Gelibolu merkezinde ve buraya bağlı köy ve kasabalarda çok sayıda bayındırlık eseri vücuda getirilmiştir. Bunların çoğu depremler ve savaşlar nedeniyle tahrip olup yıkılmışlardır. Bazıları, onarım görmüş veya yenilenmişlerdir. Bir kısım anıt ise sağlam olarak zamanımıza ulaşmıştır. Mimari eserlerinin yanında, yöredeki mezarlıklarda yer alan çok sayıda mezar taşı, tarihe tam kelime etmekte ve yörenin demografik özelliğinin önemli belgelerini teşkil etmektedir. Çanakkale ilindeki maddi kültür varlıklarını ortaya koymayı amaçlayan projenin bir parçası olarak Gelibolu’ya bağlı Bayramiç, Yülüce, Evreşe, Kavak, Bolayır, Süleymaniye, Fındıklı, Burhanlı, Sütluce, Bayırköy, Cevizli, Ilgardere, Pazarlı, Karainebeyli, Kocaçeşme, Adilhan, Kalealtı yerleşmeleri de incelenmiştir. Tespit edilen eserlerin fotoğrafları çekilmiş, kitabeleri okunmuş ve bazı binaların rölöveleri çıkarılmıştır. Yapılar üzerindeki araştırmalarımız hâlen devam etmekte olduğundan, bu bildiriye tespitlerimize ilişkin temel veriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, Türk mimarisi, cami, türbe, mezar taşları.

ABSTRACT

Our researches about Gelibolu and its round that has an important place in Turkish history started in 1998. After ‘Turkish monuments in Gelibolu’ Project had been completed in 1999 by the support of our university; from 2005 ,our investigations about ‘Çanakkale City Middle Age and Turkish Period Surface Research’ Project which we carried out with the permission and the support of Cultural and Tourism Ministry is keeping on. In the time from the conquest of Gelibolu Peninsula until today, so many prosperity productions were built up in the centre of Gelibolu and its villages and towns. Most of them were demolished because of the earthquakes and the wars. Some of them were repaired or restored. One part of the monuments comes to this time in good condition. Beside the architecture monuments, so many cemetery stones that are in the cementseries in the region bear witness to the history and constitute the important documents of the demographic feature of the region. As a part of the Project which aimed to present the

concrete cultural existences in Çanakkale city ,the settlements such as Bayramiç that is bounded to Gelibolu, Yülüce, Evreşe, Kavak, Bolayır, Süleymaniye, Fındıklı, Burbanlı, Sütlüce , Bakırköy, Cevizli, Iğardere, Paazarlı, Karainebeyli, Kocaçeşme, Adilhan, Kalealtı were also investigated. Fixed monuments' pictures were taken, tablets were read, and some buldings were planned (rölöve). In this report the main datas related to our determinations will be introduced because of our researches that are keeping on buildings.

Key words: *Gelibolu, Turkish Architecture, mosque, mausoleum, tombstones.*

Türk tarihi bakımından önemli bir yere sahip olan Gelibolu ve çevresine yönelik araştırmalarımız 1998 yılında başlamıştı. Üniversitemizin desteklediği “Gelibolu’daki Türk Anıtları” Projesi 1999 yılında tamamlandıktan sonra; 2005 yılından itibaren, bu defa Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izni ve desteğiyle yürüttüğümüz “Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması” projesi kapsamında bölgedeki incelemelerimiz devam etmektedir. Bu proje çerçevesinde öncelikli olarak Gelibolu yarımadası incelenmiştir. Gelibolu yarımadasına Müslüman Türklerin yerleşmeye başlaması XIV. Yüzyılın başlarına rastlıyor. Batılı araştırmacılara bakılırsa, Türkler; daha M.1304-1305 kışından itibaren Gelibolu yarımadasına yerleşmişler ve çiftçilikle uğraşmaya başlamışlardır. (Beldiceanu 1995:28). XIV. Yüzyıl ortalarında Gazi Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleriyle pey der pey ele geçirildikten sonra; bu bölge Balkanlardaki Osmanlı fütuhatının hareket noktası olmuştur. Aynı şekilde Gelibolu şehri, Osmanlıların XVI. yüzyıla kadar en önemli deniz üssü ve kaptan-ı deryalık sancağı hâline gelmiştir. Bu süreç içerisinde, Gelibolu yöresi bir yandan Karasi sahası Türkmenleri ve Anadolu içlerinden kaydırılan Türk aşiretleriyle; diğer taraftan Karadeniz’in batısındaki Türk soylu toplulukların uzantılarıyla iskan edilmiştir. Osmanlıların son dönemlerinde ise, Balkanlardaki gelişmeler üzerine yaşanan geriye göçler sırasında da bölgede yeni yerleşmeler kurulmuş görünmektedir. Yukarıda ana çizgisi vurgulanan süreç içerisinde Gelibolu merkezinde ve buraya bağlı köy ve kasabalarda çok sayıda bayındırlık eseri vücuda getirilmiştir. Bunların çoğu depremler ve savaşlar nedeniyle tahrip olup yıkılmışlardır. Bazıları, onarım görmüş veya yenilenmişlerdir. Bir kısım anıt ise sağlam olarak zamanımıza ulaşmıştır. Mimarlık eserlerinin yanında, yöredeki mezarlıklarda yer alan çok sayıda mezar taşı, tarihe tanıklık etmekte ve yörenin demografik özelliğinin önemli belgelerini teşkil etmektedir.

GELIBOLU ŞEHRİNİN TARİHİ DOKUSU VE TÜRK ESERLERİ

Gelibolu, boğazın Avrupa yakasında, yarımadanın kuzey ucunda bulunan bir liman şehridir. Şehrin ilk önce ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte; M.Ö. I. bin içerisinde burada ilk yerleşimin oluştuğu kabul edilebilir.

Yerleşimin ilk adının “critote” olduğu ileri sürülmüştür.(İrdesel 1998: 11). Bugün kullandığımız ismi “Kallipolis” veya “Gallipolis”den kaynaklanmaktadır. Şehir, “Hellespontus(Çanakkale)” boğazı üzerindeki Abydos, Sestos,...v.d. Antik şehirler gibi; M.Ö. 480'deki ve M.Ö. 479-449 arasındaki Pers akınlarına, M.Ö. IV. Yüzyılda Büyük İskender'in işgaline, M.Ö. III. Yüzyılda Selevkosların ve Bergama krallığının egemenliklerine tanıklık etmiş olmalıdır. (Kurtoğlu 1938: 14-22).

M.Ö. I. Yüzyılda kesin olarak Roma egemenliğine girmiş olması gereken şehrin şimdiki yerinde castrum tarzı bir kalenin yapıldığı sanılmaktadır. M.S. III. Yüzyılda Gotların saldırısına maruz kalan Gelibolu; M.V. yüzyılda Hun imparatoru Atilla'nın ele geçirdiği şehirler arasında gösterilmektedir (Mango ve Scott 1997:103). M. VII. ve VIII. yüzyıllarda Arap akınlarıyla karşılaşan şehir; M.395'ten itibaren Doğu Roma (Bizans)'nın sınırları içinde kalır. M.1204'te Latinlerin eline geçer ve M.1235'te Bizanslılar tarafından geri alınır. (Emecen 1996: 1).

Bizans döneminde şehrin kalesi genişletilmiş ve güçlendirilmiş olmalıdır. Bu dönemden günümüze sadece iç kaleye ait duvar parçaları ile birkaç mimari plastik kalmıştır. Bugün iç kalenin batı duvarının alt kısımlarında görülen 36-38cm.lik tuğlalardan oluşan hatıllı örgü Bizans devrinden kalmadır. Kalenin bu bölümü kareye yakın bir plan ortaya koymakta ve üzerinde Bizans devrinden XX. yüzyıla kadar izler taşımaktadır. (Çaylak Türker 2006: 175-198; Çaylak Türker 2007: 55-65; Çaylak Türker 2008: 537-547).

Öyle görünüyor ki; Gelibolu ve çevresinin Türklerle karşılaşması, Anadolu'dan gelen müslüman gruplardan önce, Doğu Avrupa'dan inen Hunlar ve halefleri dolayısıyla vuku' bulmuştur. Onlardan sonra, özellikle XIV.yy. başlarından fethedilene kadar; Karasiogulları, Saruhanogulları ve bilhassa Aydınoğlu Umur Bey, defalarca Gelibolu yarımadası ve Trakya'ya çıkarak akınlarda bulunmuşlardır. (Emecen 1996: 1).

Gelibolu 1-2 Mart 1354 günü meydana gelen depremin ardından Gazi Süleyman Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. (İnalçık 2008: 24). 13 Ağustos 1366'da Haçlılar tarafından ele geçirilip (Kurtoğlu 1938: 40) Bizans'a terkedilmiş; 3 Eylül 1376'da ise yeniden Osmanlı idaresine bırakılmıştır. (İnalçık 2008: 25).

Şehir kısa zamanda Osmanlıların başlıca deniz üssü ve kaptan-ı deryalık merkezi olmuş; askerî öneminin yanında ticarî canlılığı sayesinde hızla gelişmiştir. Osmanlıların ilk tersanelerinden birisinin, Yıldırım Bâyezid devrinde burada kurulduğu kabul edilir. (Uzunçarşılı 1988(4):394). Semerkant'a giden İspanyol elçisi Clavio 20 Ekim 1403'te Gelibolu'ya uğradığında şehir Süleyman Çelebi'nin kontrolünde gözükmektedir. Clavio; şehrin bir kalesinin bulunduğunu, Türklerin büyük bir tersanesi ve havuzları ile limanda kırk kadar gemilerinin varlığını nakleder. (Clavio 1975: 33).

XV. yüzyıl arşiv belgelerine göre; 40 mahalleden oluşan şehrin nüfusu 6000 civarındaydı. (Sezgin 1998:28-34). Nüfusun çoğunluğu Türk olmakla birlikte, özellikle Rumların teşkil ettiği gayr-i müslim nüfus 184 hane kadardı. Bunların arasında 4 -5 hane Latin tüccar, 4 hane Ermeni sayılmaktadır. (Emecen 1996:2-3).

XVI. yüzyıldan itibaren şehirde İspanyol Yahudileri de görülmeye başlanır. Aynı asırda nüfusunun 7000-8000'lere çıktığı; XVII. yüzyılda ise 5500 civarına indiği kaydedilmiştir. (Sezgin 1998:34-35).

Şehir, stratejik konumu nedeniyle Osmanlıların Akdeniz'e açılan kapısı olmuştur. Burada oluşturulan tersane zamanla büyütülmüştür. Bu da şehirde gemicilik sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Bunun yanında dokumacılık ve dericilik önemli iş kolları arasında yer almaktadır. Çarşı dokusunu oluşturan dükkanlar ve hanlar, bedesten ile iskele civarında yoğunlaşmıştı.

XVI. yüzyıldan sonra, zamanla eski canlılığını yitiren şehir, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında harap olmuştur. Tarih boyunca tekrarlanan depremlerin yanı sıra, bilhassa bu savaş, Gelibolu'daki mimarlık anıtlarının büyük ölçüde yıkılmasına ya da harabeye dönüşmesine yol açmıştır.

Gelibolu'daki mimarlık anıtları arasında kaleden geriye pek bir şey kalmamıştır. Asıl şeklini Bizans döneminde almış olması gereken kale, Osmanlılar eliyle tamir ettirilmiş ve güney tarafta limana hakim yükseltinin üzerine iç kale ve saray yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre altıgen biçiminde olan kalenin 70 kadar kulesi vardı. (Evliya Çelebi 2001: 162). Bu kaleden sadece iç kalenin duvar parçaları kalmıştır ki; bunların bir kısmı Bizans devri suruna aittir. (Çaylak Türker 2007:64-65). Bununla birlikte; şehrin XIV. yüzyıl sonları veya XV. Yüzyıl başlarındaki durumunu tasvir ettiğini düşündüğümüz bir gravür, kalenin şekli hakkında genel bir fikir vermektedir. (Res.1) Semavi Eyice, XVI. yüzyıldan bir albüm içinde gördüğü gravürün Gelibolu şehrini doğru tasvir etmediğini düşünmektedir. Gerçekten de bu gravür, iç liman ve tersanenin konumu bakımından hatalar içerir. Fakat kalenin genel biçimini Evliya Çelebi'nin tarifine benzer biçimde göstermesi –en azından– ana hatlarıyla güvenebileceğiniz bir kaynak olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca, iç kaledeki sarayı tasvir etmesi bakımından da değerlidir. Söz konusu gravür muhtemelen daha eski bir taslaktan hareketle çizilmiş olmalıdır. Tersanenin henüz üç gözlü haliyle gözükmesi ve iç kaledeki sarayın sağlam tasvir edilmiş olması; gravürün XIV. Sonu- XV. yüzyıl başlarından bir taslak ya da bilgiye dayandığını ortaya koymaktadır. Gravürde iç kalede tasvir edilen saray, I. Murad'ın yaptırdığı bina olmalıdır. Gelibolulu Mustafa Âli'nin de söz ettiği (Âli 1997: 125) sarayın harabeleri XVI. yüzyılda tersane genişletmeleri sırasında ortadan kaldırılmıştır. 20 Eylül 1641'de Gelibolu'da konaklayan bir Karayit, şehrin üç surla çevrili olduğunu anlattığına (Lewis 1956: 99) göre; kale XVII. yüzyılda ayakta. Bunu izleyen dönemlerde kalenin tedricen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.

Adı geçen gravürde de resimlenen tersane; iç kalenin güneyine yaslanmış. Tersanenin Yıldırım zamanında (Bostan 1992: 14-17; Bostan 2002: 123), dış limanın gerisine üç gözlü olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Bir başka görüşe göre, Gelibolu tersanesi I. Murad'ın emriyle, ilk Osmanlı denizcilerinden Mansur Bey tarafından kurulmuştur. Buna göre; Yıldırım Bâyezid, burayı Saruca Paşa'ya tamir ettirmiştir. Tamirat sırasında iç ve dış limanlar temizlenerek, tersaneyi korumak için yüksekçe iki kule yaptırılmıştır. (Kayabalı ve Arslanoğlu 1972: 760). Tersanenin iki ucundaki anıtsal kulelerden birisi ortadan kalkmıştır. H. İnalçık'a

göre; Yıldırım Bayezid zamanındaki tamirat ve tadilat sırasında sadece tek kule inşa edilmiş ve limanı deniz tarafından kuşatan bir de duvar yapılmıştır. (Sezgin 1998: 20; İnalçık 2008: 25). Gelibolu tersanesi sonradan büyütülmüştür. M.1526 yılında tersanenin 30 havuzu bulunuyordu. (Sezgin 1998: 83). M.1565 tarihli bir arşiv kaydına göre; limanda 18 gözlü yeni bir tersanenin kurulmasına karar verilerek içkaledeki eski sarayın da yıktırılması ve kereste, taş, tuğla gibi malzemelerinin tersane inşaatında kullanılması istenmiştir. Bu inşaatın bina eminliği için Gelibolu Hassa Harcı emini Halil; kâtiplik için Arslan Kethüdâ ve mimar olarak Gelibolu'daki Saruca Paşa İmareti mütevellisi Mehmed görevlendirilmiştir. (Turan 1970: 106-107). Bugün, sadece, iç liman diye tarif edilen ilk yapının harap dış duvarları ve bir kule görülebilmektedir. Şehrin tersanesi ve limana bakan tarafını tasvir eden çok sayıda gravür bulunmaktadır. İstanbul'a giden deniz yolu üzerinde bulunması dolayısıyla, birçok Batılı seyyah Gelibolu'ya uğramış veya şehrin denizden görünüşünü tasvir etmiştir.

Şehirde XIV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar inşa edilmiş çok sayıda dinî ve sosyal amaçlı binaların da çok büyük bir kısmı aynı âkıbete uğramıştır.

XVII. asırda Evliya Çelebi 164 tane cami, mescit, tekke ve zaviyenin varlığına işaret eder. (Evliya Çelebi 2001: 162). Bunların çoğu yok olmuştur.

¹ Bugüne gelebilenlerden Ulu Cami (M.1385) tamamen yenilenmiştir. XVIII. yüzyıl sonlarında Gelibolu'ya uğrayan Castellan'ın tanımına göre, Ulu Cami dokuz kubbeli bir yapıydı. (Castellan 1811: 57). Bundan hareketle, aslî halinin Bursa Ulu Camii ve Edirne Eski Camii gibi çok kubbeli plan tipindeki yapılara benzediği söylenebilir. Yapı M.1677'de ve M.1889'da onarılmıştır. Cami, M.1889'daki onarımda tümüyle yenilenerek şimdiki görünümünü kazanmıştır. (Ayverdi C.I, 1989(2):305-306). Azaplar Namazgâhı (M.1407), türünün en güzel örneklerinden birisi olarak hâlen ayakta. (Res.2) İlk biçimiyle de tek kubbeli bir yapı olması gereken Sofuca Halil Mescidi (XV. yy.ın ilk yarısı) (Gökbilgin 1952: 295) ve Yazıcızâde Mescidi de tümüyle yenilenmiştir. Her iki yapı bugün cami olarak kullanılmaktadır. Başlangıçta kare planlı-tek kubbeli olarak tasarlandığını sandığımız Kadı İskelesi (Buhurî) Camii H.965/M.1557-58 yılında Mahmud bin Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Sonradan onarımlarla aslı halini yitiren yapının sadece taç kapısı orijinaldir. (Res. 3) Aynı dönemden Cerrah Hüseyin Mescidi'nin (H.983/M.1575-76) batı kanadına sonradan ilave yapılmıştır. (Res. 4-5) Mescidin kuzey kapısı üzerindeki üç satırlık kitabe şöyledir:

*Kad bena beze'l-mescid-i şerîf sahibü'l-hayrat ve'l-basenât
El-Hac Hüseyin bin Abdullah el-Cerrâhü'l-emîr fî şehr-i
Rebiü'l-errel min şubûr sene selâse ve semânîn ve tis'a-mie*

¹ E.H. Ayverdi'nin Osmanlı mimarisini konu alan dev eserlerindeki bilgilere ek olarak Gelibolu yapıları üzerine son zamanlarda yapılmış lisansüstü tezleri zikretmek gerekir. Bu çalışmalarda bazı eksiklikler ve eleştirilecek hususlar bulunmaktadır. Bkz.; Ülkü 1998; Dumlu 1999; Polat 2002.

Evlıya Çelebi'nin bahsettiği Ahmed Paşa Camii ve Mesih Paşa Camii de yıkılmıştır. Çelebi'ye göre; Mesih Paşa, Mısır'dan getirttiği mimar, mühendis ve bennalara kubbesi kurşunla kaplanmış, tek şerefeli minareye sahip camiyi H.883/M.1478-79 tarihinde yaptırmıştır. Çelebi, kubbeli biçimde tanımladığı Ahmed Paşa Camii için H.941/M.1534-35 tarihini verir. (Evlıya Çelebi 2001: 162).

Şehrin ortadan kalkan diğer cami ve mescitleri ise şunlardır : Gazi Hüdavendigâr Mescidi (XIV.yy.), Hoca Hamza Mescidi (M.1407 tarihli kitabesi namazgâhın üzerinde), Hacı Hamza bin Karaca Mescidi (XV.yy. ilk yarısı), Hacı Mehmed Mescidi (XV.yy.), Hacı Mustafa Mescidi (XV.yy.), Ahmed Çelebi bin Hızır Bey Mescidi (XVI.yy.), Ali Fakih Mescidi (XV.yy.), Asılpaşa Hatun bint-i Saruca Bey Mescidi (XV.yy. ikinci yarısı), Ayşe Sultan Mescidi (XVI. yy. başı), Azablar Mescidi (XV.yy. ikinci yarısı), Bostancı İnebeyi Mescidi (XV.yy.), Cemşidzâde Mescidi (XV.yy.), Davud bin Âdil Mescidi (XV.yy.), Emir Paşa Mescidi (XV.yy.), Güdük Hızır Mescidi (XV.yy. ortaları), Hacı Ahmed bin İskender Mescidi (XV.yy.ikinci yarısı), Hacı Ali bin Hacı Hızır Mescidi (XVI.yy.), Hacı Doğan Dizdâr Mescidi (XV.yy.), Hacı Doğan Mescidi (XV.yy.), Hacı İbrahim Mescidi (Kilise Mescidi, XV.yy.), Hacı Kasım bin Hacı Timur Mescidi (XV.yy.ikinci yarısı), Hacı Koçak Mescidi (XV.yy.), Hacı Mürsel Mescidi (XVI. yüzyıl başı), Hacı Tanrıvermiş Mescidi (XV.yy.), Hacı Timurtaş Mescidi (XVI.yy.), Hacı Yegân Mescidi (XV.yy.), Hamza bin Hasancuk Mescidi (XV.yy.)², Haracı Hamza Mescidi (XV.yy.), Has Ahmed Bey Mescidi (XV.yy.), Hüsâm Hoca (Buçuk Kilinder) Mescidi (XV.yy.), Hüsâmeddin Mescidi (XV.yy.), Kapudan Mehmed Bey Mescidi (XV.yy. ilk yarısı), Karaca Paşa (Hasan Paşa) Mescidi (XV.yy.), Keçeci Hacı Mahmud Mescidi (XV.yy.), Kılabdancızâde Mescidi (XV.yy.), Kırmılı Hızır Mescidi (XV.yy.), Mehmed Bey bin Kul Hızır Mescidi (XV.yy.), Muhyiddin bin Hüseyin Bennâ Mescidi (XVI.yy.), Müteveli Hoşkadem Mescidi (XV.yy.), Paşa Bola Hatun Mescidi (XVI.yy.), Sinan Bey Kızı Mescidi (XVI.yy.), Sinan Bey Mescidi (XV.yy.), Sungurca (Sultanzâde) Mescidi (XV.yy.), Suyağı Mescidi (XV.yy.), Uzun Yusuf Mescidi (XV.yy.), Uzunca İbrahim Mescidi (XV.yy.), Ümiz bin Bazarlu Mescidi (XV.yy.), Yağcı Hızır Mescidi (XV.yy.), Yakub Bey Mescidi (XV.yy.). (Gökbilgin 1952: 240, 284, 285, 286, 438, 391, 298; Sezgin 1998: 107-124; Sezgin 2008: 703-715). E. Hakkı Ayverdi; eskiden iç kalede mevcut olan ve II. Bayezid tarafından yaptırıldığı düşünülen (Sezgin 1998: 119) “Kale Mescidi”ni Has Ahmed Bey'in zaviye-mescidi ile karıştırmış görünmektedir. (Ayverdi C.I, 1989(2): 307). Aslında bunların ayrı yapılar oldukları anlaşılmaktadır. (Sezgin 2008: 712).

Diğer taraftan İ. Sezgin, şehirde Çamlıca mahallesinde Yakub Bey Camii adıyla bir yapının bulunduğunu da kaydetmiştir. (Sezgin 2008: 701). XVI. yüzyılda inşa edildiği anlaşılan cami günümüze ulaşmamıştır. Sezgin, bu yapının vakıflarını

² İbrahim Sezgin, Hamza bin Hasancuk'un, şehirde ayrı bir mescidinin ve bir de muallimhanesinin bulunduğunu ileri sürer. Fakat bunlar aynı yapıyla ilgili olabilirler. Sezgin 1998: 115.

sayarken Kilidbahir’de bir de hamam gösterir ki; söz konusu hamam, Fatih’in boğaz kaleleri inşaatını yürüten ve Çardak’ta bir külliye (M.1463-64) yaptıran Yakub Bey’e aittir. Bu durum, Yakub Bey’in vakfiyesinde açıkça belirtilmektedir. Bu Yakub Bey’in Gelibolu’da sadece hamamı vardır. Vakfiyede Gelibolu’da başka bir yapısından söz edilmez.³ Dolayısıyla Gelibolu’daki Yakub Bey Camii ve Yakub Bey Mescidi başka bir Yakub’a ait olmalıdır. Bu arada, Palak (Pilak/Polak) Mustafa Paşa’nın XVI. yüzyılda yaptırdığı cami, medrese ve mektepten (Baltacı 1976: 574) oluşan külliye de, şehrin yok olan anıtları arasındadır. Aynı şekilde H.1060/M.1650 tarihli bir fermanla tamiratından söz edilen Gelibolu’da Sinan Paşa Camii (Uzunçarşılı ve diğ. 1985 (2): 34), bugün mevcut değildir. Üstelik bu yapıya ait başka bir kayıt da bilinmemektedir. Söz konusu cami; aşağıda adını verdiğimiz Sinan Paşa Zaviyesi’nin sonradan camiye dönüştürülmüş hâli midir? Yoksa, Sinan Paşa’nın zaviyeden ayrı olarak bir de camisi mi vardı ? Bu hususu aydınlatamış değiliz.

Yukarıda bahsettiğimiz Saruca Paşa Külliyesi’nin imareti (M.1436-37) muhtemelen “zaviyeli cami” tarzında bir yapıydı. Şehirde günümüze ulaşamayan Has Ahmed Bey Zaviye-Mescidi (XV.yy.)⁴, Bahşizâde (Alâeddin) Zaviye-Mescidi ve Kasab Tat Ahmed Zaviye-Mescidi (Gökbilgin 1952: 231,290; Sezgin 2008: 720) de “zaviyeli cami” niteliğindedir.

Mevlevihane hariç olmak üzere tekke ve zaviyeler yok olmuşlardır. Bunlar arasında Yazıcızâde Tekkesi (Evliya Çelebi 2001:163), Ahi Devle Zaviyesi (XV.yy. başları), Karaca Bey Zaviyesi (XIV.yy. sonları), Ahi Musa Zaviyesi (XV.yy.), Kadı Selâhaddin Zaviyesi (XV.yy.) (Gökbilgin 1952: 192, 236, 288), Hallac Ahmed Zaviyesi (XVI.yy.), Debbâğ Ahi Muslihiddin Zaviyesi (XV.yy.), Ahi Ahmed Zaviyesi (XVI.yy.), Sinan Paşa Zaviyesi (XV.yy. ikinci yarısı), Mehmed Dâğî Zaviyesi (XVI.yy.) ve Gelibolu yakınlarında Devletlü Kaba Ağaç denilen yerdeki Derviş Kulu Baba Zaviyesi (XV.yy.) sayılabilir. (Sezgin 1998: 131-136; Yüksel 1983: 139).

Ahi Devle Zaviyesi’nin üzerine XVII. asırda kurulan mevlevihane; M.1766’da vuku bulan depremden sonra M.1767 yılında III. Mustafa zamanında onarılmıştır. Yapı M.1805 ve M.1851 yıllarında yeniden tamir edilmiştir. M.1899-1900 yıllarında Sultan II. Abdülhamid, mevlevihaneyi yeniden inşa ettirmiştir. Dolayısıyla şimdi görülen bina II. Abdülhamid devrine aittir. M.1908’te tekrar onarılmıştır. (Res.6) (Şek.1,2) Bu onarım batı taraftaki kapı üzerindeki kitabede anlatılır. 1920’de Yunan işgali sırasında cephanelik olarak kullanılmış; bu sırada hâmuşan ve mezar taşları tahrip edilmiştir. (Tanrıkorur 1996: 6-8). Yapı, II. Abdülhamid devrinde kazandığı görünümüyle Eklektik bir üslubu yansıtır. Kuzey

³ Bkz.; Yakub Bey bin Abdullah’ın H.889 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Tercümesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No.:1767: 316.

⁴ E. Hakkı Ayverdi, yapının hem zaviye hem de mescit olduğunu nakleder. Ayverdi C.III, 1989(2): 274. Böylece, Has Ahmed Bey’in mescidinden başka bir de bu türde eserinin bulunduğu anlaşılıyor.

ve güney cephelerindeki kapılar zemin kata girişi sağlarken; batı cephedeki değirmi biçimli çifte merdivenle mahfil katına çıkılmaktadır. İçerde duvar , mihrap ve kubbe yüzeyleri kalem işi teknikte bitkisel motifler ve hat eserleriyle süslenmiştir. (Altuğ 2006: 545-560). 1994 yılından itibaren Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarıma alınmıştır. Restorasyon daha yeni tamamlanmıştır.

Mezar anıtlarından Alemdar Ali Baba (Emir Ali) Türbesi (XIV.yy.?), Şerbetçi Baba Türbesi (XIV.yy.sonu – XV.yy. başı), Mansur Bey Türbesi (XV.yy. başı), Saruca Paşa Türbesi (XV.yy. ortaları), ve Sinan Paşa Türbesi (XVI.yy. başı) (Yüksel 1983: 139-140) ayaktaadır. Bunlardan Emir Ali Türbesi tümüyle yenilenmiştir. Bu anıtların bir kısmı denizci komutan ve paşalarla, diğerleri ise şehirdeki tarikat ehliyle ilgilidir. Namazgâh yakınındaki Bayraklı Baba yatırı açık türbe niteliğindedir. Aynı şekilde, Yazıcızâde ve kardeşinin mezarları, yukarıda bahsettiğimiz Yazıcızâde Camii'ne bitişik, duvarlarla sınırlanmış ve üstü açık bir hazire biçimindedir. Eskiden burada bir türbe bulunduğuna dair bilgi sahibi değiliz. (Uysal 2002: 567-578).

Daha önce başka bir yazıda ele aldığımız için türbeler üzerinde tekrar ayrıntıya girmeyeceğiz. Fakat yapılardan **Mansur Bey Türbesi** hem mimarisi hem de türbede yatan kişiyle ilgili tartışma nedeniyle tekrar vurgulanması gereken bir yapıdır. (Res.7) (Şek.3) Önünde kapı revağı bulunan kare planlı, tek kubbeli türbenin içinde iki mezar vardır. Revak kuruluşu, yuvarlak kemer kullanılmış olması ve yapıya eklenmiş gibi durması nedeniyle özgün olmayabilir. Ya da bu durum sonradan yapılan onarımlardan kaynaklanmış olabilir. Şahideleri bulunmadığından kimlere ait oldukları kestirilemeyen lahit biçimli mezarlardan birisi basit tarzdadır. Daha büyük olan ve lahit biçimi taşıyan mezar, üzerine türbe yapılan asıl kişiye ait olmalıdır. Üzerindeki geometrik kompozisyonlar ve palmet motiflerinden oluşan bezemeler XIV.yy. – XV.yy. başlarına uygun düşmektedir. (Res.8) Bazı yayınlarda yapının, M.X. yüzyılın “Ene'l-Hâk şehidi” Hallacı Mansur adına bir makam kabri olarak yapıldığı (Eren 1990: 86; İrdesel 1998: 100; Çakmak ve Demir 1999: 168-169) ileri sürülmüştür. Biz bu görüşün ve rivayetin çok sonraları oluştuğunu düşünüyoruz. Ayverdi ve Eyice'ye göre (Ayverdi , II, 1989 (2): 493; Eyice 1989: 52) yapı, Yazıcızâde Mehmed'in kardeşi Ahmed-i Bîcân'ın türbesidir. Evliya Çelebi, Ahmed-i Bîcân'ın, Yazıcızâde'nin mezarı yanında yattığını belirttiikten sonra; onun asıl kabrinin Sofya'da ve Gelibolu'daki mezarının makam olduğuna dair bir rivayeti nakleder. (Evliya Çelebi 2001:165). Ahmed-i Bîcân'ın mezarı Yazıcızâde Camii bitişisindeki hazirede kabul edildiğine göre; bu yapı kime aittir ? Ya da adı geçen Mansur kimdir ?

Türk denizciliğini konu edinen bir makalede; M.1366'da İzmit sancak beyliğine atanan bir Mansur Bey'den söz edilmektedir. (Kayabalı ve Arsalanoğlu 1972: 760). Buna göre Mansur Bey; I. Murad'a Gelibolu'da bir deniz üssü kurulmasını teklif etmiş, bu düşünce sultan nezdinde kabul gördüğünden kendisine görev verilmiştir. Aynı yazıda Mansur Bey'in M.1401'de öldüğü ve Gelibolu'da yatmakta olduğu belirtilmektedir. Bu bilginin hangi kaynağa dayandırıldığını belirleyemedik. Bakabildiğimiz kroniklerde böyle bir isme rastlamadık. Ama

Gelibolu'da XV. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Kapudan Mehmed Bey Mescidi'yle ilgili 1475 tarihli tahrir kaydında (Sezgin 1998: 117); mescide para vakfeden "Râbia Hatun binti Mansur" ismi geçiyor. Gerçekten M.1401'de Gelibolu'da vefat eden bir Mansur Bey var ise, yukarıdaki kayıt baba-kız ömrüne uygun düşüyor. Lâkin bu bir tesadüf de olabilir.

Bundan başka, H.925/ M.1519 tarihli bir tahrir kaydında (Gökbilgin 1952: 438); II. Bâyezid devrinde Gelibolu kadısı olan "Mevlana Mansur Çelebi" adında bir şahsiyet karşımıza çıkıyor. Fakat binanın mimari karakteri XVI. yüzyıla pek uygun düşmemektedir.

Bu durumda yapının tarihini anlayabilmek için konuya başka açılardan yaklaşmak gerekiyor. Şayet şehirlerdeki doğal yapılaşmanın, zamana bağlı olarak merkezden dışarıya doğru vuku bulduğu varsayılacak olursa, üzerinde durduğumuz eserin çevresindeki tarihî binalar problemin çözümüne katkı sağlayabilir. Türbenin hemen yakınındaki Bayraktar Baba (Karaca Bey) mezarı M.1410-1411 tarihli; biraz ilerdeki Azablar Namazgâhı M.1407 tarihlidir. Türbenin aşağısında, deniz kenarında bulunan Yazıcızâde'nin çilehânesi de en azından XV. yüzyılın ilk yarısına aittir. Bu veriler, türbenin çevresindeki yapılaşmanın XV. yüzyılın ilk yarısında, hattâ ilk çeyreğinde gerçekleştiğini gösteriyor. Diğer taraftan türbenin mimari özellikleri de erken devir Bursa örneklerini ve Bolayır'daki Süleyman Paşa Türbesi'ni hatırlatmaktadır. Şehirdeki diğer türbelerin Gelibolu'da yaşamış sûfiler ve denizci komutanlarla ilişkilendirildikleri dikkate alınır; bu türbenin, Osmanlı denizciliğinde Kara Mürsel Bey (göreve gelişi M.1324) ve Saruca Paşa (göreve gelişi M.1390) arasındaki, tarihî bakımdan karanlıkta kalan devrede görev yaptığı ileri sürülen Mansur Bey'e ait olma ihtimali kuvvet kazanır. Bütün bu veriler ve yaklaşımlar arasında özellikle yapının tarihi çevresi ve mimari hususiyetleri dikkate alınarak, eser XV. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir.

Şehirde çok sayıda hazire bulunmaktadır. Bunların, şimdi mevcut olmayan cami ve mescitlerin hazireleri oldukları kanaatindeyiz. Hazirelerdeki mezar taşları okunarak yıkılmış cami ve mescitlerin yerleri belirlenebilir.

Arşiv kayıtlarında ve kaynaklarda belirtilen medrese, mektep, darü'l-kurra, imaret ve kervansaray (han) gibi yapıların tamamı yıkılıp gitmiştir.

Saruca Paşa'nın imaret, medrese, bedesten, kervansaray, hamam (Gökbilgin 1952: 247-248) ve türbeden oluşan külliyesinden sadece hamam ve türbesi ayakta kalabilmiştir. Son zamanlara kadar harabesi görülebilen ve 1952 yılında yıktırılan bedestenin altı kubbeli tipte olduğu bilinmektedir. (Cezar 1985 :287; Sezgin 1998 :63) İmaretin H. 840/ M.1436-37 tarihli kitabesi, sonradan türbenin giriş eyvanının doğu duvarına yerleştirilmiştir.

Tarihî kaynaklarda Saruca Paşa'nın medresesinden başka; Balaban Paşa Medresesi (XV.yy.ın ilk yarısı), Mihaliç Hatib Medresesi (XV.yy. ilk yarısı), Mesih Paşa Medresesi (XVI.yy. ilk yarısı) (Gökbilgin 1952: 223, 293, 391; Bilge 1984:170-174) zikredilmektedir. XVII. yüzyıldan bir rûznâmede ise; yukarıdakilerin dışında Mehmed Paşa Medresesi, Halil Beğ Medresesi, İmamiye Medresesi, Mehmed Da'î Medresesi, Derviş Çelebi Medresesi ve zaviyeden çevrilmiş Ahmed Beğ Medresesi

yer almaktadır. (Özergin 1974: 285). Yok olup gitmiş olan söz konusu yapılardan Mihaliç Hatib Medresesi'nin kitabesi bugün Yazıcızâde Çeşmesi adıyla bilinen yapının üzerinde bulunmaktadır. H.832/M.1428-29 tarihli kitabede Mihaliç Hatib'in II. Murad devrinde medrese ve han yaptırmışından söz edilmektedir.⁵ (Res.9) Arşiv kayıtlarında ise medresenin H.826/ M.1422 tarihli vakfiyesinin kayıtlı olduğu belirtilmektedir. (Bilge 1984: 173). İlk bakışta alışılmadık görünen bu durum aslında kitabede açıklanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla medrese inşası niyetiyle işe başlanılmış, bu sırada vakfiye de düzenlenmiş; fakat medresenin tamiri ve han inşası dolayısıyla kitabe sonradan yazılmış görünmektedir.

Hamamlardan Saruca Paşa Çifte Hamamı, Şengül (Çandarlı Kara Halil Paşa) Hamamı, Yakub Bey Hamamı, Kasap Hamamı (Kasapoğlu Ali Bey Hamamı, M.1434 tarihli vakıf kaydı var; Gökbilgin 1952: 281), Pazar Hamamı ve Has Ahmed Bey Hamamı zamanımıza gelebilmiştir. (Erat 1995: 63-76). Bunların çoğu haraptır. Buna karşılık, Yıldırım devri emirlerinden Karaca Bey'in (öl. M.1411) Gelibolu'daki zaviyesi için vakfettiği hamam (Gökbilgin 1952: 236) ve Balaban Paşa'nın yaptırdığı hamam (XV.yy. ilk yarısı) (Gökbilgin 1952: 223) ile Ahmed Çelebi bin Hızır Bey'in vakıf akarları arasında gözüken, Sofuca Halil Mahallesi'ndeki hamamı (XV.yy. ikinci yarısı) (Gökbilgin 1952: 391) yıkılmıştır. Evliya Çelebi'nin bahsettiği Alaca Hamam da mevcut değildir. (Evliya Çelebi 2001, 163). Bunların dışında İ. Sezgin'in zikrettiği Topçu Hamamı, Gazi Hüdâvendigâr Hamamı ve Çamlıca'daki Yakub Bey Camii yanındaki hamam da yok olan eserler arasındadır. (Sezgin 2008: 724).

Saruca Paşa hamamı çifte hamam düzeninde olup; özellikle örtü sistemindeki zenginlikle göze çarpar. (Res.10,11) Çandarlı Halil Paşa'nın İznik'teki imaretine (M.1437) vakıf olarak inşa edilen Şengül Hamamı enine sıcaklıklı tipte bir eserdir. Kasapoğlu Ali Bey Hamamı ve Yakub Bey'in Çardak'taki külliyesine akar olarak inşa ettirdiği hamam da aynı plan tipinde yapılmışlardır. Has Ahmed Bey Hamamı (M.1459) başlangıçta çifte hamam düzenine sahipken; sonradan bir bölümü yıkılmıştır. (Dumlu 1999: 33-34). Cami-i Kebir mahallesindeki Pazar Hamamı'nın bu isimle bir kaydı yoktur. Yapının XVI. yüzyıldan kaldığı tahmin edilmektedir. (Erat 1995: 67). Ancak, yapının; kaynaklarda zikredilen Karaca Bey Hamamı olması da muhtemeldir.

XVI. yüzyıl arşiv kayıtlarına göre Gelibolu'da on kervansaray bulunmaktadır. Bunlar Karaca Bey Kervansarayı (XIV.yy. sonu- XV.yy. başı), Hacı Hamza Kervansarayı (XV.yy. ilk yarısı), Hoca Hamza Kervansarayı (XV.yy. ilk yarısı), Mihaliç Hatib'in iki kervansarayı (XV.yy. ilk yarısı), Derviş Bayezid Kervansarayı (XV.yy. ilk yarısı), Mesih Paşa Kervansarayı (XVI.yy.) (Gökbilgin 1952: 236, 237, 284, 286-287, 293, 325, 439); Has Ahmed Bey Kervansarayı (XV.yy.), Hallac Ahmed Kervansarayı (XVI.yy.) ve iskele yakınında miriye ait bir kervansaraydır. (Sezgin 1998: 64). Bunların şehriçi hanları tarzında belli iş kollarına

⁵ Bu kitabenin okunuşundaki katkısından dolayı Yard.Doç.Dr. Mirza Tokpınar'a çok teşekkür ederim.

hizmet verdikleri düşünülebilir. Karaca Bey Kervansarayı H.925/M. 1519'da harap durumdadır. (Gökbilgin 1952: 237). Şimdi Yazıcızâde Çeşmesi üzerinde yer alan kitabelerden alttaki; H.807/M.1404-1405 tarihli bir hana (kervansaray) aittir. (Res.9) Metni henüz tümüyle çözemediğimiz için hangi baninin yapısından kaldığını kesin olarak bilemiyoruz. Fakat kitabe tarihi Karaca Bey'in yaşadığı yıllara uygun düşmektedir. Bu tarih Fetret devrine ve Emir Süleyman'ın idaresi zamanına rastlıyor. Mihaliç Hatib'in yukarıda bahsettiğimiz medresesiyle ilgili vakfiyesinde iki kervansaray (han) kayıtlı olmakla birlikte H.925/ M. 1519 tarihli bir kayıтта sadece tek kervansaray gözükmektedir. (Gökbilgin 1952: 293). Bu durumda, ikinci kervansarayın sonradan yıkıldığını düşünmek gerekir. Has Ahmed Bey'in kervansarayı XVI. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmış ve yerine Mehmed Paşa (Sokollu ?) tarafından yeni bir han yaptırılmıştır. (Sezgin 1998: 65).

Kilitbahır'de olduğu gibi, Gelibolu'da da birçok çeşme tespit edilmiştir. (Çaylak Türker 2002: 167-184). Bunların en eskisi H.853 / M.1449 tarihli olup, "Eken Çeşmesi" adıyla bilinen yapı gibi görünmektedir. (Res.12) Fakat mimari bakımdan en gösterişli olan eser; M.1725'de Kaymak Mustafa Paşa'nın yaptırdığı Telli Çeşme'dir. (Res.13) Öteki çeşmeler XVIII. yy. – XX.yy. başları arasında tarihlenirler. Bugün için Yazıcızâde Çeşmesi adıyla bilinen ve Yazıcızâde Camii'nin önünde yükselen eser de bir Geç Dönem yapısıdır. Fakat üzerindeki kitâbeler çok eski olup, herhangi bir çeşmeyle ilgili değildir. Bizim çözebildiğimiz kadarıyla, üstteki kitâbe –yukarıda bahsettiğimiz- Mihaliç Hatib'in medrese ve kervansarayı (H.832/M.1428-29) ile ilgilidir. Alttaki kitabe ise, yine yukarıda değindiğimiz bir hana (H.807 / M. 1404-1405) aittir. Arşiv kayıtlarında Sa'dü'l-Melik Çelebi bin Hacı Hamza'nın Gelibolu'da Subağı mahallesindeki altı yol ağzında ve Murad Dede Zaviyesi altında birer çeşmesinden söz edilmektedir. (Gökbilgin 1952: 338). Fatih devrinde yaşadığı anlaşılan Sa'dü'l-Melik'in çeşmeleri günümüze gelmemiştir.

Gelibolu'nun Köy ve Kasabalarındaki Türk Eserleri:

Çanakale ilindeki kültür varlıklarını ortaya koymayı amaçlayan projenin bir parçası olarak Gelibolu'ya bağlı Bayramiç, Yülüce, Evreşe, Kavak, Bolayır, Süleymaniye, Fındıklı, Burhanlı, Sütlüce, Bayırköy, Cevizli, Ilgardere, Pazarlı, Karainebeyli, Kocaçeşme, Adilhan, Kalealtı yerleşmeleri de incelenmiştir. Tespit edilen eserlerin fotoğrafları çekilmiş, kitabeleri okunmuş ve bazı binaların rölöveleri çıkarılmıştır. Yapılar üzerindeki araştırmalarımız hâlen devam etmekle olduğundan, aşağıda tespitlerimize ilişkin kısa bilgiler sunulmuştur.

Bugün mevcut olan köylere değinmeden önce; arşiv kayıtlarında geçen **Eşreflü köyü** hakkında birkaç not düşmek gerekiyor. H.860/M.1455-56 tarihli tapu tahrir kaydına göre II. Murad devri ümerasından Lulu Paşa; Eşreflü köyünde kendi adıyla anılan mezrayı, yeri belirtilmemiş olan kervansaraya vakfetmiştir. (Gökbilgin 1952: 291). Eşreflü köyünün eski adının Kavalı Kilisesi olduğu sanılmaktadır. Köy, Yıldırım Bayezid tarafından Hayreddin adında birisine evlatlık vakfı olarak verilmişti. (Gökbilgin 1952: 187). Günümüzde her iki isimde de bir köy yoktur. Burası Kan Yaya nahiyesi dahilinde gözükmektedir. Söz konusu nahiyenin

sınırları Gelibolu şehrinin kuzeyinden başlayıp güneye doğru Eceova'sı nahiyesine kadar ulaşmaktadır. (Sezgin 2008: 785). Eşreflü köyünde Lulu Paşa'nın adını taşıyan bir mezra bulunduğu göre; kervansarayın da köy civarında olması muhtemeldir. Bundan hareketle, bir menzil yapısı olduğu anlaşılan Lulu Paşa kervansarayının Gelibolu- Bolayır-Edirne yolu üzerinde; Gelibolu ile Bolayır arasında yer aldığı düşünülebilir.

Gelibolu'nun kuzeybatısında bulunan **Bolayır**, yarımadanın Saroz körfezine bakan bir yamacına kurulmuştur. Kasaba, Gazi Süleyman Paşa'nın fetihleri sonucu Türk topraklarına katılmıştır. (Tekindağ 1940(1997): 192) Süleyman Paşa'nın ölümünden (M.1360) sonra tanzim edilmiş olan vakfiyesine (Ayverdi 1968: 19-20) göre; burada kendisi tarafından bir imaret (zaviye), cami ve kervansaray yaptırılarak Seydi Kavağı, Bolayır ve Demircili köyleri vakfedilmiştir. Ölümünden sonra imarete gömülerek üzerine türbe yapılmıştır. Tacü't-Tevarih'e göre Süleyman Paşa'nın Bolayır'da bir konağı (saray ?) vardı (Hoca Sadedin Efendi 1974: 98). Bugün konak, imaret ve kervansaray ayakta değildir. Cami onarılarak günümüze gelebilmiştir. Kare planlı, tek kubbeli türbesi de onarım görmüştür. (Res.14,15) Türbenin yanında vatan şairi Namık Kemal'in mezarı bulunmaktadır. Caminin yanında göze çarpan iki mezar taşı geç döneme aittir.

II. Murad devrinden Derviş Bayezid'in Bolayır'daki hamamı ve kervansarayı (Gökbilgin 1952: 325) bugün mevcut değildir.

Bolayır'ın güneyindeki savunma yapısı kalıntılarının Çimpe kalesi olduğu ileri sürülmüşse de (bkz.; İrdesel 1998: 52-54), bunun gerçekle bir ilgisi yoktur. Söz konusu kalıntılar XIX. yüzyılda yapılmış tabyalardır. Kırım Harbi (M.1854) sırasında müttefik Fransız kuvvetleri burada konuşlanmışlardır. Çimpe (Cimpi/Cimbi/Çinbi) kalesinin lokalizasyonu daha önce M. Münir Aktepe tarafından yapılmıştır. (Aktepe 1950: 283-306). XV.yy. ve XVI. yy. Osmanlı tahrir kayıtlarında Gelibolu kazasına bağlı bir nahiyeye olarak gözükten Çimpe (Çinbi)'nin Gelibolu yarımadasında yer aldığı konusunda kuşku yoktur. Burasının Osmanlı devrinde Umurbeylü adıyla da anıldığı belirtilmektedir. (Sezgin 1998: 155). Son günlerde, Çimpe'nin Anadolu yakasında olabileceğine dair bir hipotez ileri sürüldüğünü de vurgulamak gerekiyor. (Bkz.; Günal 2007: 184-197).

Bolayır tabyalarının güneyinde, denize hakim konumdaki **Namazgâh Tepe**'de mermerden bir dikili taş göze çarpar. Uzaktan bakıldığında bir mezar taşını andıran bu anıt, aslında namazgâh mihrabı olarak yapılmış ve üzerine kitabeler kabartılmıştır.

Mermerden bir kaide üzerine yerleştirilen anıtın ön yüzüne, üstten iki dilimli kemerle çerçevelenmiş bir niş oyulmuştur. Nişin üstündeki yatay kartuşa kabartılmış "*Kulle mâ dahale aleyhe Zekerîyâü'l-mibrâb 1331*" ibaresi, bunun mihrap işlevi gördüğünü kanıtlamaktadır. Nişin altındaki yüzeyin sağ yanında "*329*" tarihi yazılıdır. Diğer yüzün üst yarısı, eş boyutlu iki kare çerçeveye bölünerek içlerine çapraz kartuşlarla sınırlanmış yazılar kabartılmıştır. Üst çerçevedeki dört satırlık yazıda: "*Şebzâde Süleyman Paşanın ilk Rumiline geçüb tımar kaldığı yerdir, Müretteb alayı*" ibareleri okunmaktadır. (Res.16).

Altaki çerçevenin en üst bölümünde ay-yıldız kabartması vardır. Bunun altındaki iki kartuşa: “*Uşak Redif Taburu hatırasıdır.*” yazılmıştır. Bunun altında iki oval madalyon ve aralarında küçük dikdörtgen bir çerçeve bulunmaktadır. Madalyonlardan birisinin içindeki yazı çözülememiştir. Fakat diğesinde “*Mülazim İsmail*” yazılıdır. En alttaki küçük kartuşta ise “1329” tarihi tekrarlanmıştır.

Taşı ilk incelediğimizde, tarihlerin tümünün hicrî olduklarını ve bu anıtın 1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşları sırasında dikildiğini düşünmüştük. Balkan Savaşlarında Bolayır’da bir kolordunun konuşlandırılmış olması ve 1913 Şubat’ında Osmanlı ordusu ile Bulgar kuvvetleri arasında Bolayır Muharebesi’nin (Balkaya 2004: 345-355) cereyan etmiş olması da bu düşüncemizi destekler görünüyordu. Buna karşılık, tek bir taşın üzerinde iki ayrı tarih ibaresinin varlığı şaşırtıcı bir durumdu. Fakat bu dönemde Hicrî ve Rûmî takvimlerin birlikte de kullanıldıklarını dikkate alınınca sorun aydınlandı. Gerçekten buradaki kitabede de, biri “Rûmî 1329”, diğeri “Hicrî 1331” olmak üzere, iki farklı takvimle aynı tarih verilmişti. Buna göre Namazgâh Tepedeki anıt M.1913-14 yılında, İkinci Balkan Savaşı sırasında ya da hemen akabinde dikilmiş olmalıdır. Kitabe, bu anıt mihrabın Müretteb Alayı bünyesinde bulunan ve Afyon yöresinden gelen Uşak Redif Taburu adına Mülazim İsmail tarafından diktirildiğini gösteriyor. Namazgâh Tepe mihrabı tarihî ve arkeolojik bir belge olmasının yanı sıra, o yıllarda uyanan tarih bilincini vurgulaması bakımından da dikkate değer. (Uysal ve Çaylak Türker 2007: 118-119).

Günümüzde **Kavak** beldesi olarak bilinen **Seydî Kavağı köyü** Gazi Süleyman Paşa Tarafından fethedilmiştir (Tekindağ 1940(1997): 192) XVII. yüzyılda köye uğrayan Evliya Çelebi; henüz meydana gelmiş bir deprem nedeniyle harap durumda olduğunu, eski binalarının hâlâ görünmekte olduğunu anlatır. (Evliya Çelebi 2001: 167). Saroz körfezine ulaşan fay hattı nedeniyle sürekli depreme maruz kalan köydeki tarihî eserler yıkılıp yok olmuştur. Ayverdi, Kavak’ta sadece Süleyman Paşa Camii’nin bulunduğunu zikreder. (Ayverdi: C.IV,1989(2): 851). (Res.17) Burada, yukarıda adını verdiğimiz kolonizatör dervişlerden Derviş Bayezid, II. Murad döneminde bir zaviye yaptırarak; köydeki hamamı ve kervansarayı, Bolayır’daki kervansaray ile hamamı ve Gelibolu’daki kervansarayı vakfetmişti. (Gökbilgin 1952: 325). Yapılar mevcut değildir. Aynı şekilde; M.1475 tarihli (Sezgin 1998: 63) tapu tahrir kayıtlarına göre; Mukbil Ece’nin Seydî Kavağı’nda yer alan kervansarayı da yıkılmıştır. Arşiv kayıtlarında adı geçen Bedreddin Bey Zaviyesi’nin, yerleşimdeki Bedreddin Bey mahallesinde yer aldığı sanılmaktadır. (Sezgin 1998: 135). Kavak beldesinde Namaz Tepe, yöre halkı tarafından yağmur duası yapılan bir mevkidir. Buradaki Kurt Baba ve Kerami Baba yatırları, üzerinde türbe olmayan mezarlardır. Kavak’da tarihî bakımdan en önemli kalıntılar mezar taşlarıdır. Genellikle geç döneme tarihlenen mezar taşlarının ayrıntılı biçimde envanterlenmesi gerekiyor.

Karainebeyli köyü, yörenin en eski yerleşimlerinden birisidir. Köyün, XIV. yüzyılda Karasi Türkmenlerince iskan olunduğu kabul edilir. Yörenin fatihi Ece Bey’in yatırı da köyün gerisindeki tepe üzerindedir. (İrdesel 1998: 104). Köyün adı, Yıldırım devrinde Karasi subaşı olan İne Bey’le ilgili olabilir. Burada Fatih

devrinde (XV.yy.) Sa'dü'l-Melik bin Hacı Hamza tarafından bir çeşme yaptırılmıştı. (Gökbilgin 1952: 338). Çeşme yıkılıp yok olmuştur. Buna karşılık XVI. yüzyıldan mütevazı bir külliye camii, çeşme ve hamamdan oluşan yapıları dikkati çekmektedir. Şimdiye kadar bilinmeyen bu eserler, ilk defa proje kapsamında incelenmişlerdir. (Uysal 2006: 153-163). (Res.18,19,20) Caminin üzerinde H.990/M.1582 tarihli inşa kitabesi ile avlu kapısı üzerinde H.1281/M.1864 tarihini taşıyan bir tamir kitabesi vardır. Çeşmede ise H.970/M.1562-63 tarihli inşa kitabesinden başka; H.1014/M.1605-1606 tarihini veren onarım kitabesi dikkati çekmektedir. Hamamın girişindeki kitabe H.979/M.1571-72 tarihini taşımaktadır. Cami kapısındaki H.990 tarihli inşa kitabesinin sonradan yazılarak buraya konulduğunu düşünüyoruz. Bu yüzden külliye inşası için çeşme ve hamamdaki kitabelerin esas alınması gerektiği kanısındayız. Buna göre külliye, kitabelerde adı geçen Hacı Murad bin Ali tarafından H. 970-979/ M.1562- 1571-72 yılları arasında yaptırılmıştır. Cami ve çeşme onarımlarla asıl özelliklerini yitirmiştir. Buna karşılık hamam orijinaldir. Bugün cami içinde saklanan teber ve asa gibi tarikat eşyaları, köyde yer alan ve şimdi yıkık durumdaki tekkeye aittir. Bu malzemelerden teber üzerinde görülen arslan ve çift başlı kartal figürleri, Selçuklu geleneğinin XIV-XV. asırlardaki uzantısıdır. Köydeki mezar taşları –Hacı Murad'ınki hariç- XVIII-XX. yüzyıllara tarihlenirler. Karainebeyli köyündeki kahvehane ise; geleneksel evlere benzeyen mimarisi ve kitabesi ile türünün nadir örneklerinden birisidir. Kapısı üzerindeki kitabe R. 15 Nisan 1315/ M. 27 Nisan 1899 tarihini vermektedir. (Res.21).

Kocaçeşme köyünde tespit edilen tek cephe, dilimli kemer nişli çeşme, H.1159/M.1746-47 tarihi itibarıyla bir geç devir Osmanlı eseridir. (Res.22).

Yülüce Köyü'ndeki cami ve çeşme de geç dönemden kalmıştır. Çeşmenin önündeki mezar H.1127/M.1715 tarihli olup, Hacı Mustafa adında bir şahsa aittir.

Evreşe'de okulun bahçesinde göze çarpan Musa Dede Türbesinin sadece temelleri kalmıştır.

Adilhan Köyü'nün adına ilk kez M.1569 tarihli kayıtlarda rastlanmaktadır. (Sezgin 1998: 162). Adilhan, XVI. yüzyılda Evreşe nahiyesine bağlı birçok köy gibi İstanbul'daki Süleymaniye Külliyesi'ne vakfedilmiş mülkler arasında yer almaktadır. (Kürkçüoğlu 1962: 27). Köyde bugün için bir hamam kalıntısı göze çarpıyor. (Res.23) Camisi yenilenmiştir.

Fındıklı Köyü'ndeki cami bir kiliseden çevrilmiştir. Burhanlı'nın 7 km. yukarısındaki "Eski Köy"de hamam ve caminin varlığı öğrenilmiş, fakat hava muhalefeti nedeniyle söz konusu yapılar incelenememiştir.

Bayırköy'deki caminin de kiliseden dönüştürüldüğü ileri sürülmektedir. Köyün hemen yakınında bir manastır harabesi bulunuyor. Köydeki çeşme H.1290/M.1873-74 tarihlidir. Çeşmenin yanbaşındaki çamaşırhane de aynı dönemden olmalıdır.

Cevizli'deki tarihi çeşmenin üzerinde H.1177/M.1763-64 ve H.1229/M.1813-14 tarihli olmak üzere iki kitabe bulunmaktadır. Köydeki tarihi

hamamın sıcaklık kısmı ayakta kalabilmiştir. Cevizli'deki mezartaşları H. 1069/M.1658-59, 1095/M.1683-84 gibi tarihler taşıyorlar.

Ilgardere köyündeki eski mezarlıkta Muslan Dede türbesi bir geç devir yapısı olmakla birlikte ayakta. Burada çok sayıda eski mezar taşı tespit edilmiştir.

Ilgardere ve Karainebeyli gibi XV. yy.da Karasi sahasından gelen Türkmenlerce iskan edildiği anlaşılan **Pazarlı** köyünün camisi 1959 ve 1973 tarihlerinde yenilenmiştir. Mezarlığında geç devir mezar taşları görülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, köylerin çoğunda karşımıza çıkan cami, çeşme, hamam gibi binalar ile yel değirmenleri, esas olarak XVIII-XIX. asırlarda yapılmış veya yenilenmişlerdir. Köylerde bulunan tarihi mezarlıklardaki mezar taşları da çoğunlukla aynı dönemlerden kalmadır. Bunlar Türk mezarları olmaları bakımından ayrı bir değer taşırlar.

Eski adı **Kiliseli** olan **Süleymaniye** köyünde tespit ettiğimiz han, bu türden en kayda değer binadır. (Res.24) Çünkü Gelibolu, Bolayır ve Kavak'ta yer alan kervansaraylar ortadan kalkmış olmalarına karşılık, Süleymaniye'deki ayakta kalabilmiştir. Enine dikdörtgen bir ön mekanın gerisinde, ayaklara atılmış kemerlerle bölünmüş iki sahnalı barınak bölümünden oluşan hanın tipi XIV.-XV. yüzyılda Beylikler devri için çok karakteristiktir. İstanbul'un fethinden önce, Osmanlıların Bursa-Gelibolu- Edirne yolunun menzillerinden birisi olduğu anlaşılan hanın giriş bölümü –ne yazık ki- önceki muhtarlardan birisi tarafından yıktırılmıştır. Hanın XIV.yy. sonu veya XV. yüzyıl ilk yarısında yaptırıldığını sanıyoruz. M.1475 tarihli tapu defterinde; Kiliseli köyünden Mustafa veled-i Hamza isimli kervansaraycının Yakut Paşa Kervansarayı'na hizmet ettiği kayıtlıdır. (Sezgin 1998: 192). Osmanlı tarihinde bir tane Yakut Paşa bilinmektedir ki; bu kişi Yıldırım'ın oğullarından Emir Süleyman'ın lalasıdır. Yıldırım'ın oğulları arasındaki mücadelede önce Emir Süleyman'ın, sonra Çelebi Mehmed'in yanında görünen Lala Yakut Paşa H.815/M.1412-13'de Çatalca civarında öldürülmüştür. (Gökbilgin 1952: 23-24). Defterde geçen kervansaray, bizim tespit ettiğimiz yapı olabilir. Hanın yanında eskiden bir de hamam bulunduğu söylenmektedir. Süleymaniye'nin girişindeki tarihi tekke yıkılmıştır. Burada görülen Küçük Baba türbesi, mimari bakımından orijinal değildir. Fakat içindeki mezar taşlarından birisinin üzerinde "*Küçük Baba'nın yedi sene hizmetinde olan Hüseyin Dede ruhuna fatiha 1226*" ibaresi (M.1811-12) okunmaktadır. Haziredeki diğer mezar taşları H.1216/M.1801-1802, H.1158/M.1745-46 ve H.1199/M.1784-85 tarihli dirler.

Bu çalışmanın da ortaya koyduğu gibi; Gelibolu şehri, Çanakkale ilinin tarihî anıtlar bakımından en zengin merkezidir. Burada listelenmeye çalışılan anıtlara geleneksel evler dahil edilmemiştir. Yeni tamamlanmış olan bir yüksek lisans tezi, söz konusu konutların tarihî şehir dokusunun göz alıcı görünümünü tamamladığını ortaya koymuştur. Bu açıdan Gelibolu; Safranbolu, Amasya, Tokat, Kastamonu ve Afyon gibi kentlerle yarışacak görkeme sahiptir. Fakat ilgisizlik ve bilinçsizlik, tarihî dokunun yok olmasına yol açmaktadır. Aynı acı tablo köyler için de geçerlidir. Özellikle mezarlıklar ve mezar taşları birer tapu senedi gibi değer taşımalarına rağmen yok olup gidiyorlar. Bu gidişattan birinci derecede sorumluluk,

kendi geçmişini insafsızca tahrip eden halkımıza aittir. Ancak, bu konuyla ilgili kamu birimlerinin ihmal ve hatalarını da göz ardı etmemek gerekir. Gelibolu ilçesindeki tarihî doku ve anıtların gelecek nesillere aktarılabilmesi için mülkî ve yerel idareler ile üniversitenin işbirliğinde yapılacak eğitim, envanter ve koruma çalışmalarına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Balkaya, İ.S.

2004 “Balkan Harbinde Bolayır Muharebesi ve Şarköy Çıkarmasına Dair Bir Eser”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı:2, Çanakkale, 345-355.

Turan, Ş.

1970 “Rodos’un Zaptından Malta Muhasarasına”, Kanunî Armağanı, Ankara, 47-117.

Çaylak, A.

1997 Çanakkale Çeşmeleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Emecen, F.

1996 F. “Gelibolu”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul.1996, s.1-6.

Kurtoğlu, F.

1938 Gelibolu ve Yöresi Tarihi, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ.H.

1988 Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara.

Sezgin, İ.

1998 XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Evliya Çelebi

2001 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.5, Haz.:Y.Dağlı- S.A.Kahraaman- İ. Sezgin, İstanbul.

Mango, C. ve Scott, R.

1997 The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History A.D. 284-813, Oxford.

Eyice, S.

1980 “Çanakkale Boğazı Kalelerinin XVI. Yüzyılda İtalya’da Basılmış Gravürleri”, Bedrettin Cömert’e Armağan (H.Ü. Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi), Ankara, 257-275.

Bostan, İ.

1992 Osmanlı Bahriye Teşkilâtı : XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire, Ankara.

2002 “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, Türkler, C.10, Ankara, 122-128.

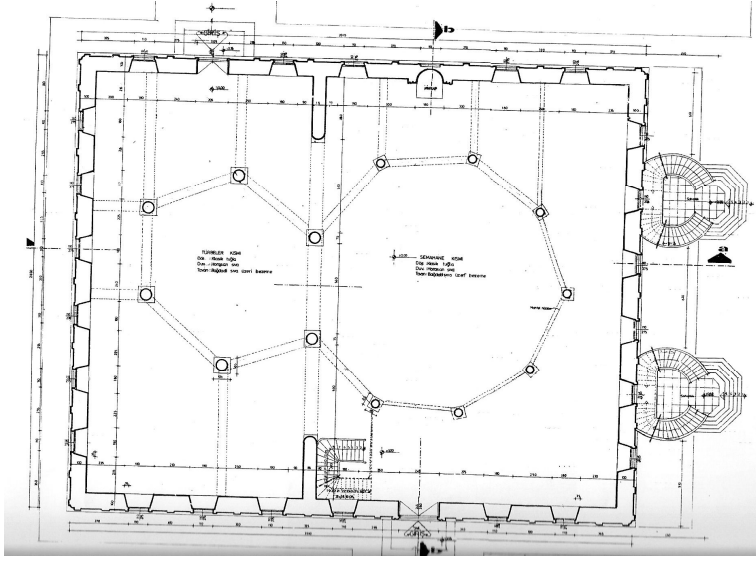
Kayabalı, İ. ve Arslanoğlu, C.

1972 “Türk Denizciliğinin Geçmişi”, Türk Kültürü, Sayı:117, Ankara, 748-851.

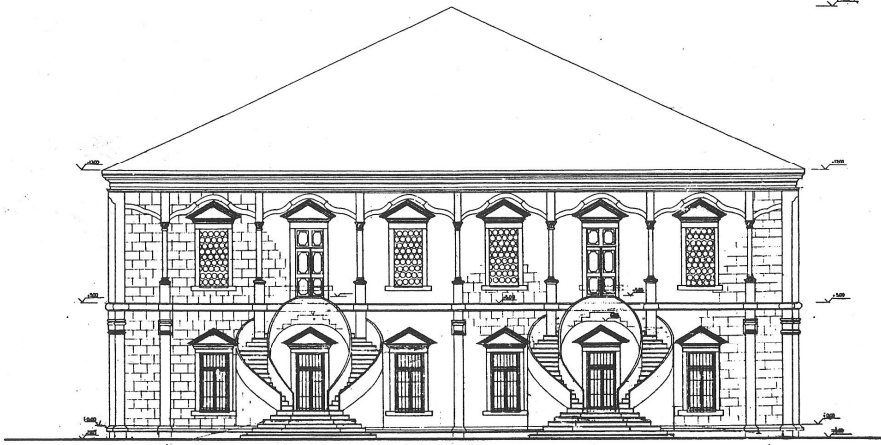
- Ayverdi, E.H.
1989(2) İstanbul Mimarî Çağının Menşei: Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri, C.I, İstanbul.
- Castellan, A.L.
1811 Lettres sur La Grèce, L'Hellespont et Constantinople, I, Paris.
- Tanrıkorur, B.
1996 "Gelibolu Mevlevîhânesi", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul,6-8.
- Ayverdi, E.H.
1968 "Gaazî Süleyman Paşa Vakfıyesi ve Tahrir Defterleri", Vakıflar Dergisi, Sayı:7, Ankara, 19-28.
- 1989 *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, 806-855 (1403 – 1451), C.II, İstanbul.
- Eyice, S.
1989 "Ahmed Bîcân Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, 52.
- Ayverdi, E.H.
1989 (2) Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, C.III, İstanbul.
- Ayverdi, E.H.,
1989(2) Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, C.IV, İstanbul.
- İrdesel, M.
1998 Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Gelibolu.
- Aktepe, M.M.
1950 "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", Tarih Dergisi, İ.Ü. Ed.Fak., Sayı:II, İstanbul, 283-306.
- Lewis, B.
1956 "1641-1642'de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi", Vakıflar Dergisi, Sayı:III, Ankara, 97-106.
- Altuğ, O.
2006 "Mevlevihanelerde Hat Sanatı ve Gelibolu Mevlevihanesi Yazıları", Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyumu Bildirileri (25-28 Mayıs 2006, Çanakkale), Çanakkale, 545-560.
- Uysal, A.O.
2002 "Gelibolu Türbeleri", Uluslar arası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof.Dr. Gönül Öney'e Armağan (10-13 Ekim 2001), İzmir, 567-578.
- Uysal, A.O. ve Çaylak Türker, A.
2007 "Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs-02 Haziran 2006, Çanakkale), C.1, Ankara, 107-126.
- Çaylak Türker, A.
2007 "The Gallipoli (Kallipolis) Castle in The Byzantine Period", Deltion, 55-66.
- Çaylak Türker, A.

- 2002 “Osmanlı Çeşme Mimarisinde Çanakkale Çeşmelerinin Yeri ve Önemi”, Ortaçağda Anadolu (Prof.Dr. Aynur Durukan’a Armağan), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 167-184.
Sezgin, İ.
2008 “XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Gelibolu Vakıfları”, Çanakkale Tarihi, C. II, 695-726.
Sezgin, İ.
2008 “Gelibolu Yaya ve Müsellemleri”, Çanakkale Tarihi, C.II, 779-792.
Ülkü, O.
1998 Gelibolu’da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
Dumlu, E.
1999 Gelibolu Hamamlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
Polat, Y.
2002 Çanakkale ve İlçelerindeki Osmanlı Dönemi Cami Mimarisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
Tekindağ, M.C.Ş.
1940(1997) “Süleyman Paşa”, İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul, 190-194.
Hoca Sadedin Efendi
1974 Tacü’t-Tevârih, C.I, Haz.: İ.Parmaksızoğlu, İstanbul.
Eren, R.
1990 Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri, Çanakkale.
Gelibolulu Mustafa Âli Efendi
1997 Kühü’l-Ahbâr, C.I, Haz.: A. Uğur v.d., Kayseri.
Uysal, A.O.
2006 “Gelibolu’nun Karainebeyli Köyünde Osmanlı Eserleri”, VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (7-9 Nisan 2003, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), İstanbul, 153-163.
Clavio,
1975 Timur Devrinde Semerkand’a Seyahat, Çev.: Ö.R. Doğrul, İstanbul.
Baltacı, C.
1976 XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul.
Çakmak, Ş. ve Demir, A.
1999 “Denizin Kilidi”, Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası, Sınırlar Ötesi Müze Projesi, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul: 161-175.
Gökbilgin, M.T.
1952 XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul.
Bilge, M.

- 1984 İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul.
Özergin, M.K.
1974 “Eski Bir Rûznâme’ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri”, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4-5, İstanbul, 263-290.
Çaylak Türker, A.
2006 “The Gallipoli Castle in The Byzantine Period”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.23, Sayı:2, Ankara, 175-198.
Cezar, M.
1985 Tıpkı Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, İstanbul.
İnalçık, H.
2008 “Fatih’e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı-Venedik Karşılaşması”, Çanakkale Tarihi, C.I, İstanbul, 15-44.
Günel, Z.
2007 “Asarkale Çimpi mi ?”, Lapseki Sempozyumu’07 (23-24 Haziran 2007, Lapseki), Çanakkale, 184-197.
Kürkçüoğlu, K.E.
1962 Süleymaniye Vakfıyesi, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.
Uzunçarşılı, İ.H. ve diğ.
1985 (2) Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu: Fermanlar, I. Fasikül, Ankara.
Yüksel, İ.A.
1983 Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520), V, İstanbul.

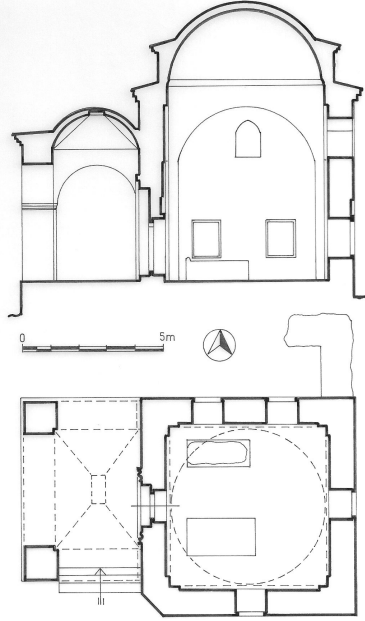

Şekil 1. Mevlevihâne'nin planı

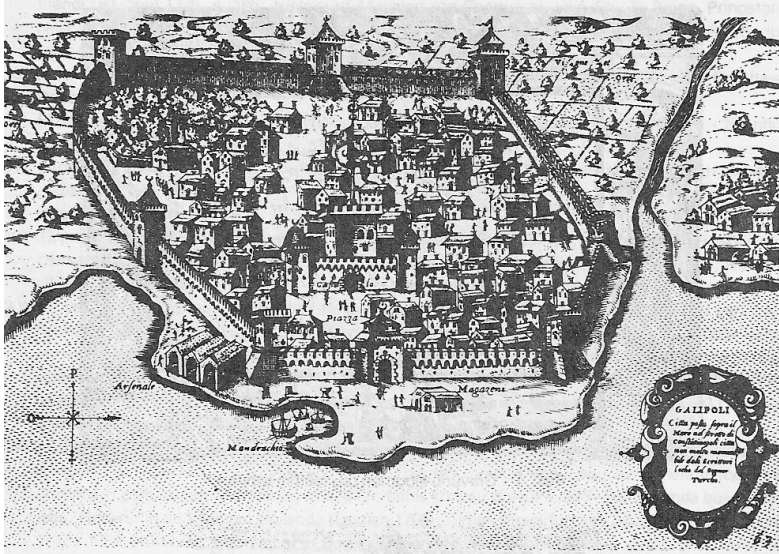

BATI GÖRÜNÜŞ 1/100

Şekil 2. Mevlevihâne, batı cephe restitüsyonu

Şekil 3. Mansur Bey türbesi planı ve kesiti.

Resim 1. Gelibolu'yu anlatan bir gravür (Eyice'den).

Resim 2. Azaplar Namazgâhı

Resim 3. Kadi İskelesi Camii

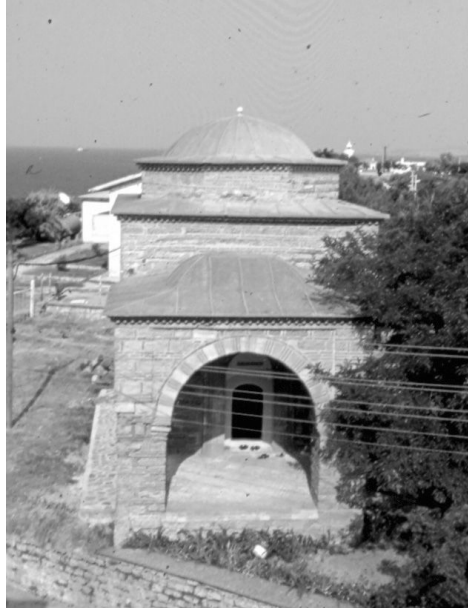
Resim 4. Cerrah Hüseyin Mescidi

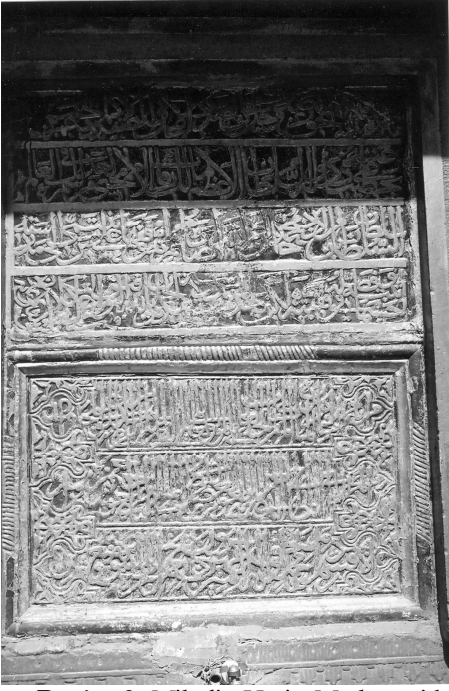
Resim 5. Cerrah Hüseyin Mescidi kitabe

Resim 6. Melevihane

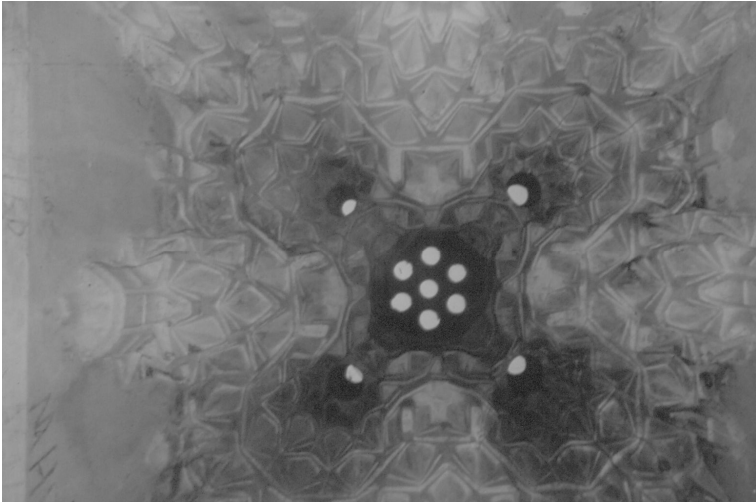
Resim 7. Mansur Bey Türbesi

Resim 9. Mihaliç Hatip Medresesi kitabesi (Yazıcızade Çeşmesi üzerinde)

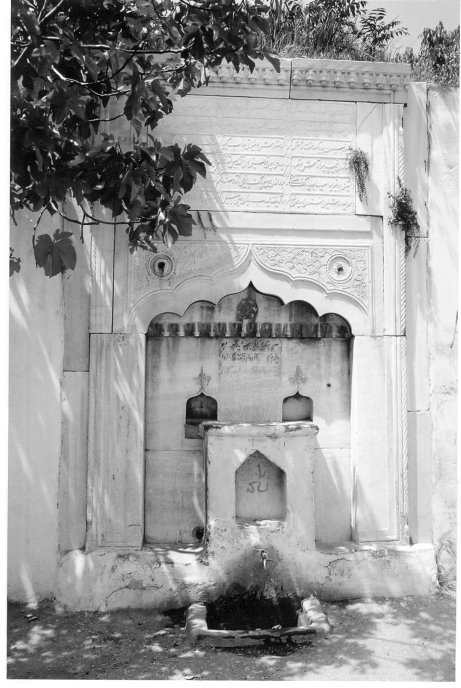
Resim 10. Saruca Paşa mukarnashlı örtü

Resim 11. Saruca Paşa mukarnashlı örtü

Resim 12. Eken Çeşmesi

Resim 13. Telli Çeşme

Resim 14. Bolayır Gazi Süleyman Paşa Camii

Resim 15. Bolayır Gazi Süleyman Paşa Türbesi

Resim 16. Namazgâhtepe’de mihrap

Resim 17. Kavak Köyü Camii

Resim 18. Karainebeyli Camii

Resim 19. Karainebeyli Hamamı

Resim 20. Karainebeyli çeşmesinin kitabesi

Resim 21. Karainebeyli, Kahvehâne

Resim 22. Kocaçeşme köyünde çeşme

Resim 23. Adilhan köyünde hamam harabesi

Resim 24. Süleymaniye köyünde han kalıntısı

GELİBOLU VE BİGA YARIMADASINDA BİZANS DÖNEMİ ŞEHİRLERİ

Ayşe Ç. TÜRKER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

ÖZET

Çanakkale boğazının yukarı, orta ve aşağı bölümlerindeki Bizans şehir kavramını karşılayacak merkezlerin nereler olduğu notitiae ve Konsil kayıtlarına göre değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Which centers would meet the Byzantine urban concept in the upper, middle and lower sections of Çanakkale Strait were evaluated according to notitiae and Council records.

Boğazın Avrupa kıyası (Gelibolu yarımadası-Thracian Chersonesos) Avrupa bölgesi; Anadolu kıyası (Biga Yarımadası) ise Hellespontus bölgesi sınırları içinde yer alır (Haldon 2007:66). Roma İmparatoru Diokletianus Dönemi'ndeki (285-305) bu idari bölgeler, imparator Konstantinos (306-337) Döneminde de varlığını sürdürür. Şehir kavramı geç Roma'dan Bizans Dönemine geçişte önemli bir değişim gösterir. Şehir kavramının Bizans döneminde nasıl bir değişim geçirdiği ve her iki bölgede Bizans şehir kavramını karşılayan yerleşimlerin hangileri olduğu üzerine çalışılmıştır. Bu amaca yönelik öncelikle kilise kayıtlarındaki veriler değerlendirilerek her iki bölgedeki şehirlerin dağılımı gösterilmeye çalışılmıştır. Listelerde tespit ettiğimiz Bizans şehirlerinin ise lokalizasyon sorunları bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sorun bölgedeki yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz arkeolojik veriler ile birlikte bir başka araştırmanın konusu olarak değerlendirilmektedir²³.

Antik çağdaki *polis* (*şehir*) kavramı Bizans döneminde farklılaşır. Antik çağ *polis*'indeki fonksiyonların çoğu bu dönemde kilise tarafından üstlenilir (Ostrogorsky 1959:47-66). Bizans şehrini oluşturan unsurlar; kilise, savunma duvarları (*şehir suru*), alış-veriş, üretim-tüketim işlerinin yapıldığı pazardır. Ayrıca tahıl, silah ve ticari mal depoları ve hamamlar da şehrin unsurları içerisinde yer alır. Erken Bizans dönemindeki düzenlemeler sonucu şehir ve piskoposluk makamının

²³ Bölgedeki çalışmalarımız Tübitak (SOBAG 104K074) tarafından desteklenmektedir. Arazi verileri ise Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle Prof. Dr. A. O. Uysal başkanlığında yürütülen yüzey araştırması kapsamında belgelenmektedir.

özdeşleştiği tarihsel verilerle izlenebilir (Vryonis 1963:113-132). Şehirlerdeki kilise yönetimi de bir bakıma antik çağdaki bağımsız şehir yönetiminin yerini alır. Eğitim, hasta, yaşlı, yetim ve ihtiyacı olanlara bakma, hastane ve yetimhane gibi kuruluşları işletme hizmetleri kilise ve din adamları tarafından sağlanmaktadır.

Bizans dönemindeki bu şehir kavramının değişimi üç evrede değerlendirilebilir. Bunlardan ilki geç Roma Döneminin devamı olarak gösterilebilir ve 7. yy. ortalarına kadar izlenir. İmparator Zenon döneminden itibaren bir piskoposun varlığı ayrıt edici bir özellik olarak belirlenmiştir (Brandes 1999:27). Bu dönemde şehirlerin bir piskoposa sahip oldukları görülür. Bu durum Theophanes kronografyasında da izlenir. “Şehir” olarak sözedilen yerleşimlerin çoğunda aynı zamanda piskoposların oturduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde “polis” kavramı teknik bir terim olarak kullanılmaya devam eder. “Polis” ile birlikte, geniş kırsal yerleşimleri tanımlayan “kosmopolis” de kullanılır. Bunların zaman zaman bir şehir gibi kurulmuş oldukları ancak şehirlerin haklarına sahip olmadıkları görülür (Dagron 1979:29-52). Aynı yüzyıllarda tarihi kaynaklarda geçen “kômê” veya “chôrion” köy yerleşmelerine işaret eder (Durliat 1990). “Kastron” ise savunması bulunan şehirleri tanımlamak için kullanılmıştır (Müler-Weiner 1986). Kastronlar genellikle askeri işleve sahip ama orduya bağlı bulunmayan merkezlerdir. Çanakkale boğazının orta bölümündeki Akbaş vadisinde bulunan bir Bizans savunma yapısına sahip yerleşim Sestos olarak lokalize edilir. Kale tarihi coğrafya araştırmalarında ve 18. – 19. yüzyıllarda bölgeyi ziyaret edenler tarafından *choiridokastron* (Mackay 1976), *coiridokastron* (Hales 1830:368), *cheirido-kaastro* (Post 1830:312) kalesi olarak adlandırılır. Malalas’dan kalesi olan yerleşimlerin bazı ayrıcalıklara da sahip oldukları öğrenilmektedir (Haldon 1999:10)

Bu dönemde birçok tarihçi şehir merkezlerinden “poleis” olarak sözeder. Ancak bunun geleneksel bir kullanım mı yoksa teknik bir terim olarak mı kullanılmış olduğunu tespit etmek güçtür. 7. yy.’ın ilk yarısında Theophylact Simocatta’nın aynı yerleşim yeri için üç farklı terim (“polis”, “polisma” ve “phrouion”) kullanması da bu soruna işaret eder (Haldon 1999:11). Aynı yerleşimin iki farklı kavram ile tanımlandığı da görülebilir. Örneğin Trakya’daki stratejik öneme sahip küçük bir kasaba olan Tzouroullon için Prokopius “phrouion” tanımını kullanırken, Theophylact Simocatta “polis” olarak adlandırmaktadır. Yasalara ait metinlerde ise şehir merkezleri veya şehirlerin haklarına sahip yerleşim alanları arasında ayırım yapıldığı izlenir (Haldon 1999:11-12).

Şehir kavramının gelişimindeki ikinci evre ise 7. yy. ortalarından itibaren ve 8. yy. boyunca izlenir. Bu dönemde “episcopal” yani “piskoposlar tarafından idare edilen” tanımlamasının yerleşmiş olduğu ve piskoposlukların şehir olarak tanımlandıkları tespit edilir. Bu yüzyıllarda “şehir” ve “episcopal” aynı şeyi ifade etmektedir (Brandes 1989).

Üçüncü evre ise 9-10. yy.lardan itibaren görülen şehir ile kırsal ayırımının çok açık olmadığı dönemdir (Angold 1985). Yukarı boğaz bölümünün Anadolu kıyısındaki Lapsekiye ait tarihi veriler bu model için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Angold, 13. yüzyıl başlarında Lapseki’de 163 kişilik bir erkek nüfus’un

bulduğunu bunların 113'ünün bir kasabada yaşamalarına rağmen tarımla uğraştıklarını söyler (Angold 1975:110). Bu veri şehirlerin, çevresindeki kırsal alanlar için bir Pazar merkezi oluşturmasına rağmen bazen şehirlerde de tarımsal faaliyetlerin yapıldığına işaret etmektedir.

Bizans döneminde bir şehir ekonomisinin gelişip gelişmediğinin tespit edilmesi amacıyla Kazhdan tarafından yapılan bir çalışmada ise sikke buluntuları incelenmiştir (Kazhdan 1954:164-88). Bunun sonucunda Bizans'da 7. yy.dan başlayarak günlük alışverişlerde kullanılan bakır paranın giderek azaldığı saptanmıştır. Buna göre de para ekonomisinin çöktüğü ve trampa sisteminin günlük yaşamda yaygın biçimde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Kazhdan bu durumun şehir yaşamını sarsan önemli bir etken olduğu görüşünü savunmaktadır.

Carolus Sancto Paula, Avrupa bölgesindeki 18 piskoposluğun isimlerini şöyle sıralar; 1.Heraclea 2.Panium 3.Coelos 4.Callipolis 5.Cyla 6.Aphrodisias 7.Theodosiopolis 8.Chersonesus 9. Drusipara 10. Lysimachia 11. Bizya 12 Selymbria 18 Arcadiopolis. Bingham (1855:325) tarafından verilen bu listedeki piskoposluklar arasında Eceabat yer almaz, ancak Darrouzès (1981:491) tarafından sıralan piskoposluklar listesinde Madyta (Eceabat) ismi bulunur.

İstanbul'da toplanan synod kayıtlarına göre Avrupa bölgesindeki piskoposluk merkezlerinin listesinde de Madytos, Coele ve Callipolis ile birlikte yer alır. Bu listede piskoposluklar şöyle sıralanır (Wiltsch 1846:422-23): 1.Heraclea 2.Bizya 3.Panium 4.Coele 5.Callipolis 6.Sabadia 7.Apros 8.Rhaedestus 9.Tzorulus 10.Sergentza 11.Druzipara 12.Lyzimachia veya Hexamilium 13.Lizicum 14.Chariopolis 15.Pamphilus 16.Daonium 17.Arcadiopolis 18.Selymbria 19.Madytus 20.Euchania 21.Metra ve 22.Chalcis.

Madyta ve Coelos'un aynı piskoposun idaresi altında bulunduğu ait veriler vardır (Bingham, 1855:323). Bingham, Avrupa bölgesinin büyük piskoposluklara sahip olduğunu bir piskoposun idaresinde birden fazla şehir bulunabildiğini vurgular (Bingham, 1855:324). Verilen örnekler arasında Coelos'un Callipolis'e bağlı olduğu görülür. Bu durum İznik'te toplanan konsilin kayıtlarından anlaşılır. Konsilde bu bölgelerin piskoposları tarafından ayrı piskoposluklara bölünmeleri için istekte bulunulduğu belirtilir. Bunlar arasında Heracleia'ya bağlı Panium, Arcadiopolis'e bağlı Bizya ve Aphrodisias'a bağlı Subsadia da bulunur. Konsilin aldığı karar özde bir yenilik yapılmayacağı yönündedir Ancak Kadıköy konsiline kadar bazı değişikliklerin olduğu izlenir. Callipolis, Coelos'dan, Panium ise Heracleia'dan, ayrılır (Bingham, 1855:324).

Çanakkale boğazının Anadolu kıyısının da içinde yer aldığı bölge ise Hellespontus bölgesi olarak adlandırılır. Bu bölge eski Mysia ve küçük Phrygia'nın bir bölümünde kurulmuştur ve adını Çanakkale boğazından alır²⁴. 692'deki Trullan Synodunun 36. kanonuna göre Hellespontus bölgesinin piskoposluk merkezleri; 1.

²⁴ Ramsay bu bölgenin topografyasının Anadolu'nun diğer bölgelerine göre güç olduğunu ve piskoposluk listelerinde bazı karışıklıklar bulunduğunu belirtir, bkz. William M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, İstanbul 1960, 165

Cyzicus (metropolis) 2.Germa 3.Poenus 4. Oca veya Occa 5.Baris 6.Hadrian 7.Lampsacus 8.Abydus 9.Dardanium veya Dardanus 10.Propontis 11.Ilium 12.Troas 13. Miletopolis 14.Ha...iana 15.Scepsis 16.Proconnesus 17.Parium'dur (Wiltsch 1846: 414-15).

Carolus Saneto Paula ise konsil kayıtlarına göre bölgedeki 19 piskoposluğun isimlerini 1.Cyzicus (metropolis) 2. Germa 3. Poemanium 4. Occa 5.Bares 6.Adrionethere 7.Lampsacus 8. Abydus 9. Dardanium 10 Ilium 11. Troas 12. Melitopolis 13. Adriana 14. Scepsis 15. Pionia 16. Praeconnesus 17. Ceramus 18. Parium 19. Thermae Regiae olarak tespit eder (Wiltsch 1846: 312-13).

6. yüzyıl sonlarında başlayan ve 7. yüzyıl ortalarına kadar süren Bizans-Sasani savaşları ve 7. yüzyıl ortalarından itibaren Bizans'ı ve Anadolu'yu tehdit eden Arapların Anadolu içlerine kadar rahatça ulaşmaları Bizans askeri sisteminde bir zafiyet olarak değerlendirilmiş ve sistemde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. *Thema* olarak adlandırılan bu yeni sistemden Theophanes kronografyasında 622-23 yılında sözedilmektedir. *Thema*lar tamamen askeri nitelikteki yönetim birimleridir ve *thema*'nın başında o askeri bölge için bütün askeri ve sivil otoriteyi elinde tutan bir *strategos*²⁵ bulunur. Ancak *thema* komutanlarının *strategos* olarak adlandırılmasına rağmen bazı istisnaların varlığı da anlaşılmaktadır. Örneğin Opsikion *thema*'sının yöneticisi *komes*²⁶, Optimasyon *thema*'sının *domestikos* olarak adlandırılmaktadır. *Thema*'ların kuruluşuyla birlikte eski eyalet yönetimi hemen sona ermemiş, eski eyaletler *thema*lar içerisinde bir süre varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hellespontus bölgesi sınırları içindeki Çanakkale boğazının Anadolu kıyısı 640 yılında Opsikion *thema*'sının kurulmasıyla *thema* idaresine geçmiştir. Opsikion İstanbul'a yakın, kuzeybatı Anadolu'da, imparatorluk muhafız birliklerini ve 6. yüzyılda merkezi ordudan kalan birlikleri içeren bir *thema*'dır. Opsikion *thema*'sı 7. yüzyılın orijinal *thema*'ları arasında sayılır. Tüm Bizans tarihi boyunca *thema*'lardan sınırlara yakın olanların ayrı bir öneme sahip oldukları bilinmektedir.

Avrupa kıyısındaki Gelibolu yarımadası 7. – 8. yy.larda Thraki *thema*'sı içerisinde gösterilir. Ancak kısa bir süre sonra bu temanın bölünmesi ile Makedonia *thema*'sının sınırları içerisinde yer alır. Bu themanın 802 yılından önce kurulduğu düşünülür. 920 yılı ve sonrasındaki dönemde de Makedonia *thema*'sı içerisinde yer alır (Haldon 2006:102-124).

Çanakkale boğazında Bizans şehir kavramını karşılayan yerleşimler Yukarı boğazda Gelibolu ve Lapseki, Aşağı boğazda Ilion ve Orta boğazda Madytos Koila, Abydos ve Dardanos'dur. Bu şehirlerin ortak noktalarından biri hepsinin bir limana sahip olmasıdır. Çanakkale boğazında bu yerleşimlerin dağılımları

²⁵ General karşılığında bir ünvanıdır. 8. yüzyıldan itibaren *thema*'ların askeri komutanlarıdır. *Strategos*lar aynı zamanda *thema*'nın mülki yönetiminden de sorumludur. 10. yüzyılda çok sayıda yeni küçük *thema*'nın oluşturulmasıyla *thema* komutanı *strategos*'ların da sayısı artar. 11. yüzyılda ise yerini *douks*'a bırakır.

²⁶ Opsikion komesi Artabasdos'a ait mühür için (750-850) bkz. G. Zacos ve A. Veglery, Byzantine Lead Seals I, Glückstadt 1972, 3079.

değerlendirildiğinde, Bizans şehir kavramını karşılayan yerleşimlerin orta bölümde yoğunlaştığı görülür. Bu yoğunluğun nedenlerinden biri olarak orta boğaz bölümünün yukarı ve aşağı bölgelere göre daha güvenli bir konuma sahip olması gösterilebilir.

Bölgedeki yüzey araştırmaları ve Çanakkale Müzesindeki çalışmalardan elde ettiğimiz verilere göre Boğaz kıyısındaki Bizans şehirlerinin gerisindeki alanlarda çiftlik yada köy yerleşimlerine ait veriler tespit edilmiştir. Bunlar yoğun tarım faaliyetleri yapıldığına işaret eder. Bu verilere göre kıyadaki yerleşimlerin bir Pazar merkezi niteliği taşıdığı söylenebilir. Özellikle orta boğaz bölümünün kıyısında Madytos Kepez ve Akbaş koyunda seramik üretimine işaret eden verilere ulaşılmıştır. Buna göre bölgede küçük çaplı mal üretiminin yapıldığı söylenebilir. Tüm bu veriler şehirlerin limanları ile birlikte değerlendirildiğinde Çanakkale boğazındaki şehirlerin uzun mesafeli ticaretin başlangıç noktası oldukları görülür. Orta boğaz bölümündeki Abydos'ta bulunmuş 492 tarihine ait bir gümrük tarifesi vardır (Durliat ve Goillou 1984). Bu yazıt İstanbul'a gemiyle gönderilen mallar ve onların dağıtılmasına ait bilgiler verir. Bu durum bölgedeki çalışmalarda elde ettiğimiz arkeolojik verileri destekler. Diğer yönden Çanakkale Boğazı'nın başkent ile kolay ilişki kurabildiğine işaret eder. Bu ise Çanakkale Boğazı'ndaki Bizans kıyı şehirleri için gerçek bir ticari önemdir.

KAYNAKLAR

- Angold, M.
1975 *A Byzantine Government in Exile*. Oxford.
- Angold, M.
1985 “The Shaping of the Medieval Byzantine City”. *Byzantine Forschungen* 10:1-37.
- Bingham, R.
1855 *The Works of the Rev. Joseph Bingham, vol.III*. Oxford.
- Brandes, W.
1989 *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*. Berlin.
- Brandes, W.
1999 “Byzantine Cities in the Seventh and Eight Centuries-Different Sources, Different Histories?”. *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and the Early Middle Ages*. Leiden-Boston-Köln:24-57.
- Darrouzès, Jean.
1981 *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris.
- Durliat J.
1990 “De la ville Antique ala ville Byzantine. *Le Probleme des subsistances*. Rome: Collection de L’Ecole Française 136.
- Durliat J. ve A. Guillou.
1984 “Le tarif d’Abydos” *Bulletin Correspondance Hellenique* 108:581-598.
- Haldon, J.
2007 *Bizans Tarihi Atlası*. İstanbul
- Haldon. J.
1999 “The Idea of the Town in the Byzantine Empire” *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and the Early Middle Ages*. Leiden-Boston-Köln:1-23
- Hales, William.
1830 *A New Analysis of Chronology and Geography, vol. IV*. London.
- Koder, J.
1986 “The Urban Chracter of the Early Byzantine Empire: Some Reflections on a Settlement Geographical Approach to the Topic” *The 17th International byzantine Congress. Major Papers*. New York:155-179.
- Leaf, Walter.
1923 *Strabo on the Toad, Book XIII, Cap. I*. Cambridge.
- Lilie, R. J.
1977 “Thrakien und Thrakesion” *JÖB* 26:7-47.
- Mackay, T. S.
1976 *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*. Richard Stillwell (der.). Princeton.
- Mango C. and R. Scott

- 1997 *The Chronicle of Theophanes Confessor*. Oxford.
Müller-Weiner, W.
1986 “Von der Polis zum Kastron” *Gymnasium* 93:435-475.
Ostrogorsky, G.
1959 “Byzantine Cities in the Early Middle Ages” *Dumbarton Oaks Papers* 13:47-66.
Post, Henry A.V.
1830 *A Visit Greece and Constantinople in the year 1827-28*. New York.
Ramsay William M.
1960 *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul.
Vryonis, S.
1963 “Problems in the History of Byzantine Anatolia” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* :113-132.
William Hales,
1830 *A New Analysis of Chronology and Geography History and Prophecy IV*. London.
Wiltsch, J. E. T.
1846 *Handbuch der Kirlichen Geographie und Statistik*. Berlin.
Zacos G. ve A. Veglery
1972 *Byzantine Lead Seals I*. Glückstadt.

GELİBOLU'DA SUFİ MEZARTAŞLARI VE TASAVVUF KÜLTÜRÜ

Gülgün YAZICI,^a Mesut YAZICI^b

^a Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

^b ÇOMÜ, Rektörlük

ÖZET

Gelibolu mezarlık ve bahçelerinde mevcut mezar taşları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda 63 adet sufi mezar taşı tespit edilmiştir. Bunların 20 tanesi Mevlevî, 16 tanesi Sa'dî, 8 tanesi Halvetî, 2 tanesi Bektâşî, 1 tanesi Bayrâmî, 1 tanesi Celvetî, 1 tanesi Nakşibendî tarikatine mensup şahıslara/yakınlarına aittir. 14 adet mezar taşının ise başlık veya isim kısmı kırık olduğu için hangi tarikate mensup olduğu tespit edilememiştir. Günümüze gelinceye kadar büyük ölçüde bozulan ve kayıplar veren tarihi mezarlıklarda tespit edilen bu sayı bile Gelibolu'da ne kadar zengin bir tasavvuf kültürü yaşandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, mezar taşı, tasavvuf

ABSTRACT

SUFİ GRAVESTONES AND SUFISM(ISLAMIC MYSTICISM) CULTURE IN GELIBOLU

After an academic study of gravestones in Gelibolu graveyard and mosque-yard we found 63 Sufi graveyard stones . After our study we can easily understand 49 grave's religious sects.(20 Mevlevi, 16 Sa'di, 8 Halveti, 2 Bektashi, 1 Bayrami, 1 Celveti and 1 Nakshibendi). Because of some destroys on graveyard stones (14 stones were destroyed or broked and were not able to read the name of the person) we were not able to understand 11 graveyard stones' religious sects. 63 Sufi graves show us that Gelibolu had a very rich Sufism life and culture.

Keywords: Gelibolu, gravestone, Islamic mysticism, epitaph

Avrupa ile Asya arasında önemli bir geçiş noktası olmasından dolayı en eski çağlardan beri önemini koruyan Gelibolu, Osmanlı döneminde de askerî, siyasî ve kültürel alanda en önemli merkezlerden biri olmuştur.

Gelibolu'nun tasavvuf kültürüyle tanışması, Türklerin Avrupa'ya geçişlerinde önemli bir görev üstlenen alperen gazi ve dervişler vasıtasıyla olmuş, fetihten hemen sonra da başta Yazıcızâde Mehmed, Ahmed-i Bicân olmak üzere pek çok sûfî burada faaliyet göstermiştir. Bu faaliyetler neticesinde Gelibolu'da çok sayıda tekke ve zaviye kurulmuş ve oldukça zengin bir tasavvuf kültürü oluşmuştur. Tarihi

kaynaklardan öğrendiğimiz kadıyla Gelibolu'da ilk kurulan tekkeler Ahi Devle ve Ahi Musa Zaviyeleridir, ancak Gelibolu'da daha sonraki tarihlerde kurulan pek çok diğer tekke gibi günümüze ulaşmamışlardır. Gelibolu Mevlevihanesi bu gün ayakta olan tek tarikat yapısıdır. Bunun dışında bahçesinde sufi mezar taşları bulunan bazı eski evlerin de tekke binası olarak kullanıldığı söylenebilir. Binaları yıkılıp günümüze ulaşmasa da ilçe merkezinde değişik mevkilerde rastlanan pek çok hazire ve tek tük mezar taşları tekkelerin varlığının dolayısıyla Gelibolu'daki tasavvuf kültürünün en önemli kanıtlarıdır.

Doğaldır ki bu tekkelerde yetişen sufiler, ancak edip, şair, hattat, musikişinas olup ilmi ya da sanatsal bir eser bırakmışlarsa isimleri günümüze ulaşmış, bunun dışındakiler ise tarihin karanlık sayfalarında unutulup gitmişlerdir, ancak geride bıraktıkları mezar taşları onları bugüne taşıyan ve Gelibolu'nun tasavvuf kültürünü aydınlatmamıza büyük ölçüde ışık tutan çok önemli vesikalarıdır.

Gelibolu'nun en büyük ve eski mezarlıkları Alaattin Kalfa Mezarlığı ile Yazıcızâde Camii Haziresidir. Yazıcızâde Camii haziresi halkın anlattığına göre 1940lı yıllarda yol açılması sebebiyle büyük ölçüde tahrip edilmiş, buradaki mezar taşlarının bir kısmı kırılıp atılmış, bir kısmı ise Alaattin Kalfa Mezarlığına taşınmıştır. Alaattin Kalfa Mezarlığına bunun dışında Mevlevihane de dâhil pek çok yerden yol ve inşaat çalışmaları gibi değişik vesilelerle mezar taşları getirilmiştir. Bu sebeple orada bulunan taşların asıl yerini tespit etmek mümkün değildir. Bu iki mezarlık dışında Gazi Süleyman Paşa Camii Haziresi, Zâdeler Haziresi, Halvetî Tekkesi Haziresi, Seyyidler Halvetî Haziresi, Eski Zaviye Haziresi sufi mezar taşlarının bulunduğu yerler arasında sayılabilir¹.

Gelibolu mezarlık ve hazirelerinde mevcut mezar taşları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda 63 adet sufi mezar taşı tespit edilmiştir. Bunların 20 tanesi Mevlevî, 16 tanesi Sa'dî, 8 tanesi Halvetî, 2 tanesi Bektâşî, 1 tanesi Bayrâmî, 1 tanesi Celvetî, 1 tanesi Nakşibendî tarikatine mensup şahıslara aittir. 14 adet mezar taşının ise başlık veya isim kısmı kırık olduğu için hangi tarikata mensup olduğu tespit edilememiştir. Bazı taşlar sufi şahsiyetlerin hanımı, kızı, oğlu, damadı gibi yakınlarına ait olmakla birlikte Gelibolu'daki tasavvuf kültürüne ışık tuttuğu için çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu tür taşlar, bazen bize o dönemde tarikatlar arasındaki ilişkiler konusunda da bilgi vermektedir. Örneğin Mevlevihane bahçesinde bulunan Sa'dî şeyhi Hasan Efendi'nin kızı ve Mevlevî Atâ Dede'nin hanımı Fatma Hanım'ın mezar taşı, iki tarikatın mensupları arasında evlilik bağları kurulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

MEVLEVÎ MEZAR TAŞLARI (HÂMÛŞÂN)

Mevlevîhânenin pek çok yapısı gibi hâmuşân kısmı da günümüze ulaşmamış, ancak bu bölümden sadece birkaç mezar taşı kalmıştır. Bu taşlardan bir kısmı Mevlevîhânenin bahçesinde bulunmuş ve içeri alınarak semahanenin türbe

¹ Gelibolu mezarlık ve Hazireleri için bkz. "Çanakkale Kentsel Kültür Varlıkları (Gelibolu Kitabeleri) Envanteri 2004", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, S.4, İst. 2005, s.203-218

bölümüne konmuştur. Restorasyon esnasında tuğlalarla kapatılmış 2. kat pencereleri açılırken de 2 kırık taş parçası bulunmuştur.

Aralarında mevlevîhânenin şeyhlerinden Rahmetullah Dede ile Hüseyin Dede'nin mezar taşlarının da bulunduğu hâmuşâna ait bazı taşlar ise Alaaddin Kalfa Mezarlığı'nda bulunmuş ve mevlevîhâneye getirilerek diğer taşların yanına konmuştur. Böylece hâmuşâna ait 18 adet taş bir araya getirilmiştir. Bu taşlar semahanenin türbe kısmında sergilenmektedir (Yazıcı 2008:762).

Çilehane'de bulunan Mehmed ibn Nuh Dede'ye ait mezar taşı, kitabesinde geçen “dede” ifadesinden dolayı kanaatimizce Mevlevî taşı olarak değerlendirilmelidir. Yine Alaaddin Kalfa Mezarlığında 1932 tarihli Zekeriya Dede'ye ait yeni harflerle yazılmış bir Mevlevî taşı daha mevcuttur. Böylece sayısı 20'ye ulaşan Mevlevî mezar taşlarının 2'si şeyh, 5'i derviş, 6'sı çilesini doldurup “dede” unvanı alanlara aittir.

Mevlevî mezar taşları tarih sırasına göre aşağıda sıralanmıştır:

M1

1125/1713 tarihli Gelibolu Mevlevîhânesi Şeyhi Rahmetullah Dede'nin mezar taşı (resim)

Yâ Hû
İntikâlü'l-merhûm
Rahmetullah Efendi
Şeyhü'l-Mevlevî
Rûhiyçün fâtiha
Sene 1125

M2

1202/ 1787-1788 tarihli Derviş Abdullah'ın mezar taşı

Merhûm Mevl(ev)i Ali
Dede'nin oğlu Derviş
Abdullah ruhuna fâtiha
Sene 1202

M3

1210/1795-1796 Gelibolu Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Dede'nin tarihli mezar taşı

Huve'l-Bâkî
Şem'-i pertev-i hânkâh
Ağa-zâde mürşidi
Ayn-ı cemde mâ-sivâdan
“İrci'î”² oldu nidâ
Yek semâ uşşâk-ı şeydâ

² Kur'ân, Fecir:28. Ayetin ilk kelimesi olup ayetin tamamı “sen O'ndan O senden razı olarak Rabbine dön” anlamındadır.

Şeyh Hüseyin el-Mevlevî
Fikrveş ism-i Celâl
Rûh ona hakkâ fedâ
El-fâtiha
Sene 1210

M4

1227/1812-13 Tarihli Derviş Monla Hasan'ın mezar taşı

Lâ ilâhe illa'llah Muhammedün resûlu'llah
Gelibolulu el-Hac Hüseyin
Oğlu cennet-mekân
Merhûm Derviş
Monla Hasan rûhuna
Fâtiha sene 1227

M5

1242/1826-27 tarihli Derviş Muhammed Ali'nin mezar taşı

Yâ Hû
Böyle buldum bu cihânı sanki bir zıllu'l-hayâl
Ol sebebden kimse etmez benim hâlimden su'âl
Ben dedim "el-hükmü li'llâh" râzıyım her emrine
Çün ezelden böyle takdîr eylemişdir zü'l-Celâl
Merhûm ve mağfûr ilâ-rahmeti Rabbihi
'l-Gafûr es-Seyyid Derviş Muhammed Ali
rûhuna rızâen li'llâhi'l-fâtiha
fî gurre-i Şevval sene 1242

M6

1246/ 1830-31 tarihli mezar taşı:

....
rûhuna fâtiha
sene 1246

M7

1253/1837-38 tarihli Derviş Ahmed'in mezar taşı

Aklı olan benden alsın ibreti
Tezkireci Muhammed Ağa'nın oğlu
Tarîk-i Mevleviyeden merhûm Derviş
Ahmed rûhiyçün li'llâhi'l-fâtiha
Sene 1253

M8

1258/1842-43 tarihli Derviş Şükrü'nün mezar taşı

Yâ Hû

Bu bâğ-ı gülşende bir gonca iken
Bâd-ı ecel beni eyledi hazân
Bir gül-i zibâ vü nâzenîn iken
Hak beni eyledi hâkle yeksân
Tarator-zâde Süleyman Ağa'nın
Mahdûmu Tarîk-i Mevlevîden Dervîş Şükrü
Rûhuna fâtiha
Sene 1258

M9

1261 / 1845 tarihli Mehmed ibn-i Nuh Dede'nin mezar taşı

Mehmed ibn-i Nuh Dede
Rûhiyçün fâtiha
Sene 1261

M10

20 Şevval 1291 / 30 Kasım 1874 tarihli Fatıma Hatun'un taşı

“Küllî men aleyhâ fân”³
Fenâ dünyaya meyl etmeñ bekâ olmaz olur yeksân
Görür âlemleri ... ibret olan irfân
Benim bu sînem üstünde bir fâtiha ihsân
İki âlemde şâd etsin anı ol Hâlık-ı Yezdân
Tarîkat-i ‘aliyye-i Sa‘diyye meşâyihından el-Hâc
Hasan Efendi kerîmesi ve tarîkat-i ‘aliyye-i Mevleviyyeden
Mehmed Atâ Dede zevcesi Fâtıma Hâtun rûhiyçün el-fâtiha
Fî 20 L.(Şevval) 1291 / M. 30 Kasım 1874

M11

1293/1876-77 tarihli İbrahim Dede'nin mezar taşı

Sivâsî
Çille-i merdânilerinden
Gelibolu'da te'ehhül eden telgraf-hâne
Hademelerinden İbrâhîm Dede
Efendinin rûhiyçün el-fâtiha
Sene 1293

M12

1297/1879-80 tarihli Mustafa Dede'nin taşı

Çille-i merdânı tekmîl eyleyü(p)
Bu kere irtihâl-i dâr-ı bekâ

³ “Yeryüzünde bulunan her şey fanidir.” Kur'an, Rahman:26

Eden merhûm ve mağfûr
Mustafa Dede rûhiyçün fâtiha
Sene 1297 / M1879-80

M13

1298/1880-81 tarihli Gelibolu Mevlevîhânesi ser-neyzeni Ziya Dede'nin mezar taşı

Huve'l-Hayyu'l-Bâkî
“İrci'î” emri erişdikde hemân-dem gûşuma
Terk edip dâr-ı fenâyı eyledim teslim-i cân
Tarîkat-i ‘aliyye-i Mevleviyyeden Nu‘man
Dede-zâde neyzen başı Ali Ziyâ
Dede ruhiyçün li’llâhi'l-fâtiha
Fî 8 Ramazan sene 1298

M14

2 Şevval 1350 /10 Şubat 1932 tarihli Zekeriya Dede'nin taşı

Huve'l-Bâkî
Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı arş-ı a‘zam nûr-ı Kur’an
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Tarîkat-i Mevlevîden Hacı Edhem
Dede dâmâdı Zekeriya
Dede rûhuna fâtiha
2 Şevval sene 1350

Bu taşların bir kısmı kırık olup bu sebeple bazılarında isim, bazılarında tarih tespit edilememektedir.

M15

Bolulu bir dervîşe ait mezar taşı:

Ya Hû
Boleviyyü'l-asl
Gelibolu Mevlevîh(ânesi)...

....

M16

Dağıştanlı bir dervîşe ait mezar taşı:

....
bir fâtiha okuyan olsa
merhûm ve mağfûrun leh Dağıştânî

....

M17

Huve'l-Bâkî
.. itdi Hudâ eyledi ...
...

M18

Allah Bâkî
Tarikat-i Mevle
Viyeden
Ethem Dedenin
Damadı Zekeriya Dedenin
Ruhuna
Fatıha ediniz
1932.1.10

Sadece “rûhuna” ve “efendinin” kelimeleri okunan 2 kırık taş parçası
(M19)

SA'DÎ MEZAR TAŞLARI

Gelibolu'da 5'i Alaattin Kalfa Mezarlığı, 5'i Zâdeler Haziresi, 3'ü Çilehane, 2'si Kulhızır sokakta Eski Zaviye olarak bilinen evin bahçesi, 1'i de Yazıcızâde Camii Haziresinde olmak üzere beş ayrı yerde toplam 16 tane Sa'dî mezar taşı bulunmuştur.

Alaattin Kalfa Mezarlığına değişik tarihlerde değişik yerlerden mezar taşları getirildiği için buradaki Sa'dî taşlarının kaynağını tespit etmek mümkün değildir. Diğer üç hazireden getirilmiş olabileceği gibi bugüne ulaşmamış başka bir Sa'dî Tekkesi haziresine de ait olabilir. Bu taşlar arasında yer alan 1324 tarihli Şeyh Sıdkı'ya ait mezar taşı, sufi mezar taşları arasında en dikkate değer olanıdır. Genç yaşta hummadan vefat eden Şeyh için Fuad isimli biri tarafından yazılan uzun manzum kitabe, mezar taşının devasa boyutta olması sonucunu doğurmuştur. Bu kitabeden şeyhin aynı zamanda Uşşâkî tarikatine de intisab ettiğini anlıyoruz.

Diğer hazirelere gelince bu mezar taşlarının bulunduğu yerler, ait olduğu şahıs isimleri ve ölüm tarihleri dikkate alındığında Gelibolu'da en az 3 tane Sa'dî tekkesi olduğunu söylemek mümkündür. Yazıcızâde Mehmed'in çilehanesinde Sa'dî mezar taşlarının bulunması ilginçtir, çünkü bilindiği gibi Yazıcızâde Mehmed ve kardeşi Ahmed-i Bî-cân, Hacı Bayram-ı Velî'ye dolayısıyla Bayrâmî tarikatine bağlıdır. Ancak Çilehanede bulunan mezar taşlarında geçen “mağara şeyhi” ifadesinden hareketle Sa'dîlerin Yazıcızâde Mehmed'in çile çıkardığı mağarayı bir irşad mahallî, bir tekke olarak değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Yine Alaattin Kalfa mezarlığı'nda bulunan Yazıcızâde şeyh Hüseyin Efendi ile Zâdeler Haziresinde bulunan İlyas Yazıcı-zâde Şeyh Mustafa Efendi'nin taşı Yazıcızâde

Mehmed ve kardeşi Ahmed-i Bî-cân'dan sonra bu soydan gelenlerin Sa'dî tarikatini benimsediklerini düşündürmektedir.

Alaattin Kalfa Mezarlığında Bulunan Sa'dî Mezar Taşları

S1

Yâ Hû
Tarîkat-i Sa'diyyeden
Merhûm ve mağfûr
Yazıcı-zâde es-Seyyid
Eş-Şeyh Hüseyin Efendi
Rûhiyçün el-fâtiha sene 1254

S2

Huve'l-Bâkî
La-ilâhe illa'llâh Muhammedun resûlu'llâh
Merhûm ve mağfûrun leh Hâdimü
'l-fukarâ eş-Şeyh Süleyman
Sıdkı bi-tarîki's-sâdâti
's-Sa'diyye el-Cibâviyye eş-Şeybânî
Kaddesa'llâhu sırrehu'l-'âlî
Rûhiyçün el-fâtiha
Sene 1284

S3

Huve'l-Bâkî
Tarîkat-i 'aliyye-i Sa'diyye
Meşâyihından
Kutbü'l-'ârifin
Şeyh Emin Efendi'nin
Rûhiyçün
Sene 1323

S4

Huve'l-Hayyu'l-Bâkî

Mâteminle Sıdkiyâ kan ağlıyor her şeyh ü şâb
İrtihâlin dâğ-dâr etdi bizi ey şeyh-i şâb

Hayf hengâm-ı bahârında hayâtın cismini
Dest-i hummâ eyledi teslîm-i âğuş-ı turâb

Âh bilmem ki neden sayyâd-ı bî-dâd-ı ecel
Dâ'imâ ehl-i kemal ü fazlı eyler intihâb

Hüsn-i hulk u halk ile sen fâ'ikü'l-akrân idin
Pîr idin sîretde ey nahl-i gülsitân-ı şebâb

Şeyh idin Sa'dî Cibâvî mesleğinde ey necîb
Râh-ı 'Uşşâkiye de etmişdin el-hak intisâb

Behre-dâr-ı 'ilm idin el-hak mücessem hilm idin
Safvet-i kalbinle etmişdin kulûbu iktisâb

İsmine her hâl ü kâlin mâ-sadakdı bi't-tamâm
Andan olmuşdu nasîbin bâliğ-i hadd-i nisâb

Çünkü "Îâ tekzib"⁴ buyurdu sâdiku'l-va'di'l-emîn
Bizce en 'âlî meziyyet sıdkdır bî-irtiyâb

Ol sebebden bizce me'mûl-i kavîdir ey sadîk
Mazhar-ı fevz ü necât olmaklığın yevmü'l-hisâb

Hâme-i Hakdır zebân-ı halk şâd ol Sıdkiyâ
Herkes ümmîd eyliyor zâtın için hüsn-i me'âb

Rahmet-i rabb-i Rahîme ol emânet yâ ahî
Kabrine etsin dem-â-dem ebr-i gufrân insibâb

Cennet ü didârına şâyeste görsün ol Kerîm
Eylesin vâreste-i kayd-ı hicâb u ıztırâb

Noktalı târihini söyler Fu'âd-ı nâle-kâr
Bâğ-ı firdevs-i na'îmden oldu Sıdkî kâmyâb

Li'llâhi'l-fâtîha 2 Receb 1324

S5

Huve'l-Bâkî

Îlâhî rûz-ı mahşerde bana gûn-â-gûn ecr eyle
Ne dertlerle helâk oldum şehîdlerle haşr eyle

Sana kurbân edip cânım eyledim turâb meskenim
Rahmânsın rahmetinle 'ısyânım 'afv eyle

⁴ "Yalan söyleme" anlamında hadis.

Tarîk-i Sa‘diyye meşâyihından
Merhûm eş-Şeyh es-Seyyid Âkif
... (kırk) rûhuna el-fâtiha
...

Zâdeler Haziresinde Bulunan Sa‘di Mezar Taşları

S6⁵

Yâ Hû
Bende-i Sa‘di tarîki sırr-ı cedd-i enbiyâ
Eyleyip bezl-i vücûdu râha-ı Hakka fedâ

Verip ömrün bekâya etmedi kendin zelîl
Geçdi fânî ‘âlemden verip Hakka rızâ

Halka .. etdi kabûl..
Eyledi ‘azm-i bekâ Şeyh Mehmed Seyyid Bahâ

Rûhiyçün fâtiha Ramazan 1110

S7

Kutbü’l-‘ârîfîn
İlyas Yazıcı-zâde
Merhûm Şeyh Mustafâ
Efendi rûhiyçün el-fâtiha
Fî 12 R sene 1207

S8

Huve’l-Bâkî
Bâd-ı ecel esdi gonca güle
Gözün yumdu erdi maksûduna
Şeyh Muhammed Efendinin
Mahdûmu Âdil Efendi
Rûhiyçün li’llâhi’l-fâtiha
Sene 1252

S9

Merhûm ve mağfûr
El-fukarâ ... es-Seyyid
Eş-Şeyh Ali Rıza rû
huna fâtiha sene 1258

⁵ Bu taş duvar dibinde ve silindirik olduğu için bazı satırları okunamamıştır.

S10

Huve'l-Bâkî
Tarîkat-i 'aliyye-i Sa'diyyeden
Merhûm ve mağfûrun leh Camcı
Zâde hâdimü'l-fukarâ eş-Şeyh
Es-Seyyid Hüseyin Muhtâr Efendinin
Rûh-ı şerîfiyçün
El-fâtiha
Fî 14 CA sene 1284

Eski Zaviye Haziresinde Bulunan Sa'dî Mezar Taşları

S11

Yâ Hû
La-ilâhe illa'llâh
Muhammeden resûlu'llâh
Tarîk-i Sa'deddin
El-Cibâvî es-Seyyid eş-Şeyh
Ahmed Keşfi kuddise sırrehu
'l-azîz rızâen lî'llâh fâtiha
Fî gurre-i M (Muharrem) sene 1252

S12

Şeyh Hacı Sa'îd Efendi kim
Mürşid-i Sa'diyân o merd-i reşîd

Eyleyip çün hezâr zıkr-i kesîr
Kıldı bu câyı gülşen-i tevhîd

Eyledi bî-direng nakl-i bekâ
İrci'î emrini edince şenîd

Hû deyip hadsiz oku târîhini
Hû ile göçdü Hakka Şeyh Sa'îd

Fî 19 RA (Rebî'ü'l-evvel) sene 1272

Çilehane'de Bulunan Sa'dî Mezar Taşları

S13

Hâzâ bi-tarîk-i Sa'diyye
Mağara şeyhi eş-Şeyh
Merhûm Hüseyin Efendi
Rûhiyçün el-fâtiha
Sene 1228

S14

Yâ Hû
Hâdimü'l-fukarâ eş-Şeyh
Tarîk-i Sa'diyyeden
Sa'îd Efendinin mahdûmu
Merhûm ve mağfûr
Es-Seyyid Hâfız Ali Sa'd
eddin rûhiyçün fâtiha
fî 22 sene 1252

S15

Yâ Allah Hû
Câmi'ü kemâlâti'z-zâhire ve'l-bâtına
El-müntesibu ilâ-isri sa'âdeti'l-Ahmediyye
Ve sâhibu kitâbi Muhammediyye el-vâsılı
İlâ-sırrı'l-hüviyyeti ve'l-vâhidiyyeti'l-ahadiyye
Kutbü'l-'ârifin Yazıcı-zâde Mehmed Efendi
Kuddise sırrehu'l-'ıyân hazretlerinin mağara-i münîf-i
Şeriflerinde mesned-nişîn-i irşâd olan
Tarikat-i 'Aliyye-i Sa'diyyeden merhûm ve mağfûr
El-muhtâcu ilâ-Rabbihî'l-Gafûr eş-Şeyh es-Seyyid
El-Hâc Ali Rıza Efendi rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten
Hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarıyçün el-fâtiha
Fî 15 Muharrem sene 1260

S16

Hû Dost
İlâhî rûz-ı mahşerde bana gûn-â-gûn ecr eyle
Ne dertlerle helâk oldum şehidlerle haşir eyle

Sana kurbân edip cânım eyledim turâb mesken
Rahmânsın âb-ı rahmetinle gel 'ısyânım 'afv eyle

Kutbü'l-'ârifin gavsü'l-vâsılın Yazıcı-zâde
Mehmed Efendi türbe-dârlarından mağara-i
Şerifin şeyhi el-Hâc Abdülkâdir Ağa
Rûhiyçün rızâen li'llâhi te'âlâ fâtiha
Fî 17 Z sene 1285

HALVETÎ MEZAR TAŞLARI

Gelibolu'da 4'ü Alaattin Kalfa Mezarlığı, 2'si buranın hemen yakınındaki Halvetî Tekkesi Mezarlığı ve 2'si de Karamanlar Mahallesiindeki bir evin bahçesinde yer alan Seyyidler Halvetî Mezarlığı olmak üzere üç ayrı yerde toplam 8 tane Halvetî mezar taşı bulunmuştur. Tasavvuf tarihine yönelik kaynaklarda Gelibolu'da Halvetî tekkesi bulunduğu dair bir bilgi bulunmamakla birlikte bu durum bize Gelibolu'da en az iki Halvetî tekkesi olduğunu düşündürmektedir. Taşların 6'sı şeyh, 1'i derviş, 1'i ise şeyh hanımına ait olup 1208-1257 arası tarihler taşımaktadır.

Bu mezar taşlarından hareketle Şeyh Mehmed Vehbî, Şeyh Hâfız Mustafa Efendi, Şeyh Münib Efendi, Şeyh Mehmed Sûfî, Şeyh Saîd, Şeyh İbrahim Efendi ve onun halifesi Sunkur Şeyh Hasan Efendi'nin Gelibolu'da Halvetî Tekkesi şeyhliğinde bulduklarını öğreniyoruz.

Alaattin Kalfa Mezarlığındaki Halvetî Mezar Taşları:

H1

Huva'llâhu Bâkî
Kutbü'l-'ârîfîn
Eş-Şeyh Mehmed Vehbî
Bi-tarîk-i Halvetî rûh-ı
Şerîfiyçün rızâen li'llâhi
Te'âlâ el-fâtiha sene 1208

H2

Huve'l-Bâkî
Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı 'arş-ı a'zam nûr-ı Kur'ân
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Kutbü'l-'ârîfîn tarîk-i
Halvetiyyeden eş-Şeyh Hâfız
Mustafa Efendi'nin rûhuna fâtiha sene 1252

H3

Huve'l-Bâkî
Çeşm-i 'îbretle temâşâ etdiği dem 'âlemi
Eyleyip meyl-i bekâ çekdi 'alâyıkdan eli
Nâmda olmuş muvâfık ismine ol dâverin
Kesb-i feyziyle olup hem tâlib-i sırr-ı Ali
Sa'y u cehd ile rızâ-yı pîre vaktin sarf edip
Nezd-i Hakda eyledi bî-iştibâh kadrin celî
Vahdeti etdi tarîk-i Halvetîde cüst-cû
Kabrinin nûr-ı İlâhî ola her dem meş'ali
Bende-i tarîk-i İstanbullu-zâde es-Seyyid
Derviş Mehmed Ali rûhiyçün el-fâtiha fî 11 N (Ramazan) sene 1253

H4

Huve'l-Bâkî
Fenâdan bekâya eyledi rihlet
Ede kabrini Hak ravza-i cennet
Tarîk-i Halvetîden Şeyh Münib
Efendinin zevcesi merhûme Ümmühan
Bacı rûhuna fâtiha
Sene 1257

Seyyidler Halvetî Mezarlığı'nda Bulunan Halvetî Mezar Taşları:

H5

Yâ Hû
Tarîk-i Halvetiyyeden
Kutbü'l-ârifin
Merhûm ve mağfûr
Şeyh Mehmed Sûfi Efendi
Rûhiyçün fâtiha
Sene 1234

H6

Hû
Tarîk-i Halvetî
Kutbü'l-ârifin
Merhûm Seyyid Şeyh Sa'îd Efendi
Rûhiyçün fâtiha
Sene 1250

Halvetî Tekkesi Haziresinde Bulunan Halvetî Mezar Taşları:

H7

Şeyh İbrahim Efendi 'ârif-i kutb-ı zemîn
Hem tarîk-i Halvetiyye sırrına oldu mübîn
Şer'î pâk-i Ahmedide oldurur ebrâr-ı Hak
İkisinde de mürebbî oldu ol veliyy-i dîn
Mahrem-ı sırr-ı Aliydi 'aşk zât olmuş ana
Ma'den-i şehri mahabbet mahzen-i hakke'l-yakîn
Bahr-ı 'aşkı cûşa geldi mâh-ı mâtemde anın
Seyyidânın sırrına rûhunu zebh etdi hemîn
Cennet-i Firdevs-i a'lâya 'urûc etdi hemân
Enbiyâ vü evliyâlar meclisinde hem zî-şân
Bir nefes hû çekdi târihden pes 'ömr tamâm

“İnnî zâhibun ilâ rabbî seyhedîni”⁶ sene 1203

H8

La-ilâhe illa'llâh Muhammeden resûlu'llâh
Tarîk-i Halvetîden Karyağdı
Zâde Şeyh İbrahim Efendinin
Hulefâlarından hâdimü'l-fukarâ
Merhûm Sunkur es-Seyyid eş-Şeyh
Hasan Efendi rûhuna fâtiha
Fî 29 N (Ramazan) sene 1245

BAYRÂMÎ MEZAR TAŞLARI

Bayrâmî tarikatının 2 önemli mensubu Yazıcızâde Mehmed ve Ahmed-i Bîcân kardeşlerin burada yaşamış olmasına rağmen Gelibolu'da kendilerininkinden başka Bayrâmî mezarı bulunmamıştır. Çilehanede bulunan mezar taşlarında geçen “mağara şeyhi” ifadesinden anlaşıldığına göre Yazıcızâde Mehmed'in çile çıkardığı mağara, Sa'diler tarafından irşad mahalli olarak telakki edilmiş ve Bayrâmîlik belki de Yazıcızâdelerden sonra Gelibolu'da fazla takipçi bulmamıştır.

Yazıcızâde Mehmed'in mezar taşı kitabesi:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm
Fe-a'lemu innehu
Lâ ilâhe illa'llah

BEKTÂŞÎ MEZAR TAŞLARI

Gelibolu'da her ikisi de Alaattin Kalfa Mezarlığı'nda bulunmuş olan Derviş Ali ile karısı Şerife Monla'ya ait sadece 2 tane Bektâşi mezar taşı vardır. Her ikisinde de Bektâşi sembolü olarak teslim taşları dikkat çekmektedir.

B.1

Na'ne-zâde Derviş
Alinin ehli merhûme
Şerife Monla rûhuna
El-fâtiha sene 1237

B.2

Kayıkçı kethüdâsı
Derviş Mehmedin
Oğlu merhûm Derviş
Ali rûhiyçün fâtiha
Sene 1239

⁶ “Ben rabbime gidiyorum, O bana yol gösterecektir.”Kur'an, Saffât: 99

CELVETÎ MEZAR TAŞLARI

Gelibolu’da sadece 1 tane Celvetî mezar taşı bulunmuştur. Alaattin Kalfa Mezarlığı’nda bulunan taş, 1199 tarihinde ölen Şeyh Mehmed Efendi’ye aittir. Bu taş bir şeyhe ait olduğuna göre Gelibolu’da bir Celvetî tekkesi olduğu düşünülebilir.

Huve’l-Bâkî
Cennet-mekân Firdevs-âşiyân
Merhûm ve mağfûrun leh
Eş-Şeyh Mehmed Efendi
Bi-tarîk-i Celvetî rûhiyün
El-fâtiha sene 1199

NAKŞİBENDÎ MEZAR TAŞLARI

Gelibolu’da 1 tane Nakşibendî mezar taşı bulunup Gazi Süleyman Paşa Camii haziresinde yatan el-Hâc Hâfız Hüseyin Efendi’ye aittir.

Huve’l-Bâkî
‘Âzim-i dâr-ı visâl ve nâ’il-i rahîk-i âmâl
Olan sâhibü’l-‘ilm ve’l-kemâl el-Hâc
Hâfız Hüseyin Efendi rahmetu’llâhi el-müte‘âl
Ricâl-i tarîkat-i Nakş-bendiyyeden Mehmed Can
Hazretlerinin yed-i sahîhinde sâlik
Ve ahz-ı hilâfetle iklim-i murâda mâlik
Olup rahmetu’llâhi ‘aleyh rûhiyün
İhlâsla fâtiha
Fî 14 Zi’l-hicce sene 1261

TARİKATİ TESPİT EDİLEMİYEN SUFİ MEZAR TAŞLARI

Alaattin Kalfa Mezarlığı ile Yazıcızâde Camii haziresinde bulunan bazı sufi mezar taşlarında ve Kahramanlar Mahallesinde bir bahçede tek başına duran bir mezar taşında “şeyh, derviş” gibi sufi terminolojisi kullanılmış olmakla birlikte bu şeyh ve dervişlerin hangi tarikate mensup olduğu belirtilmemiştir. Bu taşların çoğunun başlık kısmı kırık olduğu için başlığa bakarak da tarikatini tespit etmek mümkün olamamıştır. Taşların 2’si şeyh, 3’ü derviş, 2’si derviş oğlu, 1’i şeyh hanımı, 1’i şeyh kızı, 1’i şeyh oğlu, 1’i şeyh damadına aittir. Bir taşın sahibi ise muhtemelen bir tarikat muhibbi olması dolayısıyla “ehl-i dil, ehl-i tarik, ehl-i muhabbet” ifadeleriyle nitelendirilmiştir. Dervişlerden birinin hanım olması da dikkat çekicidir.

Bu taşlar vasıtasıyla hangi tarikate mensup olduklarını bilemesek de Gelibolu’da tasavvuf kültürünü yaşatan yüzlerce mutasavvıftan Şeyh Hüseyin bin Şeyh Mehmed, Derviş Kezban, Kıradoğlu Şeyhin oğlu Derviş Sa’d, Conkur Şeyh Hasan Efendi, Şeyh Mehmed Efendi, Derviş Ahmed, Çorçöp Hüseyin Ağa, Derviş

Hakkı, Şeyh Bedreddin Efendi, Tafremcikli Şeyh, Derviş Ali, Şeyh İsmail'in isimlerini ve yaklaşık olarak yaşadıkları tarihleri öğrenebiliyoruz.

Alaattin Kalfa Mezarlığı

1

Lâ ilâhe illa'llah Muhammedun resûlu'llah
İntekale min-dâri'l-fenâ
İlâ-dâri'l-bekâ Şeyh
Hüseyin bin Şeyh
Mehmed rûhuna fâtiha
Sene 1180

2

Huve'l-Hallâku'l-Bâkî
Merhûme ve mağfûre Derviş
Kezban rûhiyçün fâtiha
Sene 1191

3

Ya Hû
Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Kıradı oğlu Şeyhin
Oğlu merhûm Derviş
Sa'd rûhuna fâtiha
Sene 1243

4

...
Şeyh İsmâ'îl Efendinin
Oğlu es-Seyyid Derviş Süleyman
Efendi rûhuna el-fâtiha
Gurre-i Cemâziye'l-evvel sene 1247

5

Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kur'ân
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Conkur eş-Şeyh Hasan Efendinin dâmâdı
Merhûm Süleyman Ağa rûhuna el-fâtiha fî 13 Receb sene 1251

6

(Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân)
Bi-hakk-ı arş-ı a'zam (nûr-ı Kur'an)
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Şeyh Mehmed Efendinin kerîmesi
Gülsüm Molla rûhiyçün
li'llâhi'l-fâtiha sene 1252

7

Huve'l-Bâkî
Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kur'an
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Merhûm ve mağfûr
Mehmed-zâde Dervîş
Ahmed mahdûmu Hâfız
Mehmed rûhiyçün rızâen li'llâh
Fâtiha sene 1279

8

Âh mine'l-mevt
Ehl-i dil ehl-i tarîk
Ehl-i muhabbet ona vermedi
Rih-i ölüm â'ilesi dünyânın
En büyük zevki idi
Âl-i resûle hürmet rûhu(nu) şâd
Ede Mevlâ Çörçöp Hüseyin
Ağanın rûhuna el-fâtiha
Fî 4 Muharrem sene 1327

9

Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Mü'ezzin Dervîş Hakkı Efendinin
Mahdûmu merhûm Debbağ İsmail
Efendinin rûhiyçün fâtiha
Sene 1328

10

Hû
Merhûme ve mağfûrun lehâ
Îlâ-rahmeti Rabbihî'l-Gafûr
Eş-Şeyh Bedreddin Efendi'nin
(halîlesi) Emine Hatun

11

...

Vecd-i hâletle cihânı eyledi
Bülbül-i bâğ-ı hakikat nükte-sâz-ı ma'rifet
Tûtî-i gülzâr-ı Hak derdi gören ol mürşide
Gûş edince mutrib-i kudsîde tabl-ı rihleti
Hû-yı gül-bang ile kıldı 'âlemi deştgâh
Kıt'a-i havz-ı hayât târîh-i fevti...

Yazıcızâde Camii Haziresi

12

Merhûm ve mağfûr
Tafremcikli Şeyh
Zâde Kâtib Ali Efendinin zevcesi
Arife Tûtûnin rûhuna
El-fâtiha sene 1218

13

...

Derviş Mehmed Ağa
Sene 1320

14 Kahramanlar Mahallesindeki mezar Taşı

La-ilâhe illa'llâh
Muhammedun resûlu'llâh
Merhûm ve mağfûr es-Seyyid
Eş-Şeyh İsmail Efendinin
rûhiyçün fâtiha
sene 1202

SONUÇ

Çalışmamızda sufi mezar taşlarından hareketle Gelibolu'daki tasavvuf kültürünün aydınlatılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Gelibolu mezarlık ve hazireleri taranarak sufi mezar taşları tespit edilmiş, bunların kitabeleri okunarak metinleri verilmiştir. Bu çalışma sonucunda Gelibolu'da tespit edilen 63 sufi mezar taşının tasavvufi ekoller açısından geniş bir yelpaze sergilediği görülmüştür. Buna göre tekkesi hala ayakta olan Mevlevîliğin yanı sıra Sa'dîlik, Halvetîlik, Bayrâmîlik, Celvetîlik,

Bektâşîlik, Nakşibendîlik tarikatlerinin Gelibolu’da taraftar bulduğu, hatta pek çok şeyh mezar taşı bulunduğuna göre bunların tekkelerinin burada faaliyet gösterdiği söylenebilir.

Mezar taşlarında tespit edilen bilgilerin arşiv kaynaklarıyla desteklenmesi halinde Gelibolu tasavvuf kültürüne yönelik daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Karaarslan, N. ve G Yazıcı

2005 “Çanakkale Kentsel Kültür Varlıkları (Gelibolu Kitabeleri) Envanteri 2004”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 4: 203-218

Yazıcı, G

2008 “Gelibolu Mevlevihanesi”, *Çanakkale Tarihi*, Değişim Yayınları İstanbul, II: 749-778

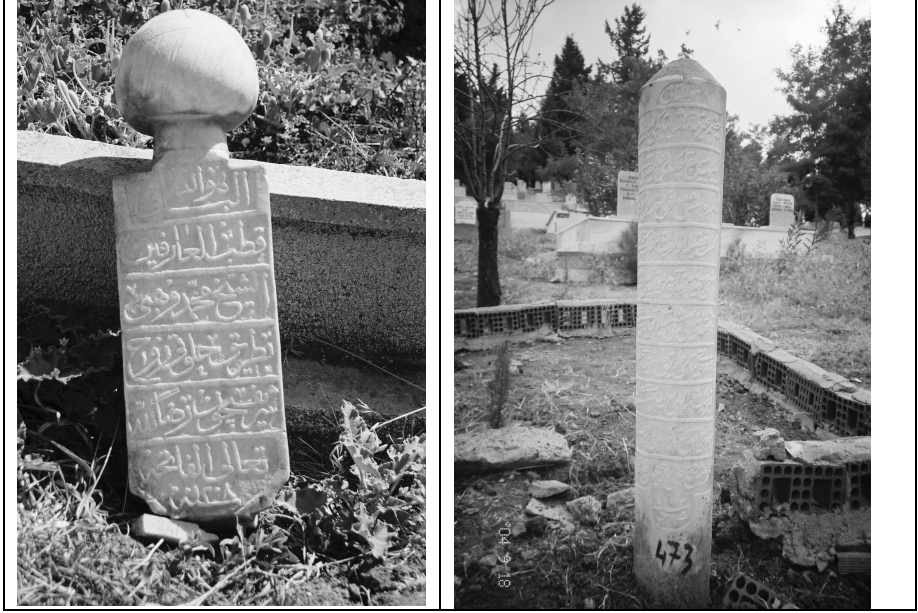

Resim 1. Yazıcızâde Camii Haziresinin 1942 Yılındaki Hali

Resim 2. Mevlevi Mezar Taşları

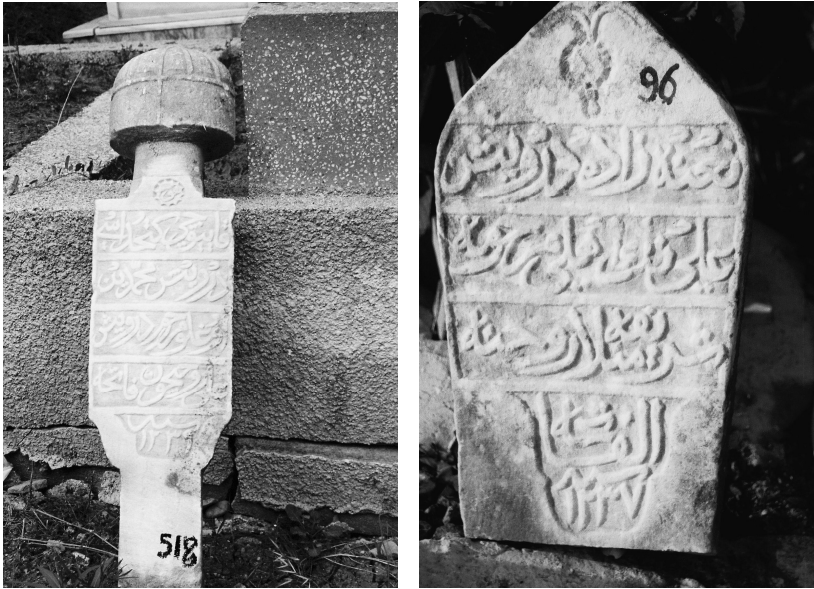
Resim 3. Halvetî Mezar Taşları

Resim 3. Halvetî Mezar Taşları

Resim 4. Sa'Dî Mezar Taşları

Resim 5. Bektâşî Mezar Taşları

Resim 6. Celvetî Mezar Taşı

Resim 7. Nakşibendî Mezar Taşı

Resim 8. Hangi Tarikate Mensup Olduğu Anlaşılamayan Mezar Taşları

GELİBOLU MEVLEVİHANESİ KUBBE KUŞAĞINDA YER ALAN TA'LİK HATLARIN RESTORASYON SONRASI DURUMU VE YAZILARIN YENİDEN YAZILMASI İÇİN UYGULAMALI ÖNERİLER

Orhan ALTUĞ

¹Sakarya Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü

ÖZET

Gelibolu için inanç turizminin önemli mekânlarından birisi de hiç kuşkusuz Gelibolu Mevlevihanesidir. Hat sanatı açısından oldukça zengin bir mimariye sahip olan dünyanın en büyük mevlevihanesinin 1994 sonrası başlayan ve 2000'li yılların başlarında sonuçlanan restorasyonunda kubbe kuşağındaki ta'lik hatların ehil olmayan kişiler tarafından üzerinden geçilmesi orijinal görüntüyü tamamen bozmuş, artistik hususiyetten yoksun bir hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum gerek hat sanatı açısından gerekse sanat tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Yazıları daha önce birçok araştırmacı gibi tarafımızdan incelenmiş olan mevlevihanenin kubbe kuşağındaki bozulmalara karşı gerekli tedbirler ivedilikle alınmalıdır. Bu tedbirlerin başında kalıpların alınarak yazıların yeniden yazılması kaçınılmazdır.

Bu bildiride, yapılan yanlışlara dikkat çekilerek yeni hazırlanacak yazı kalıplarının ön çalışması sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Hat Sanatı, Restorasyon, Celi Ta'lik Yazı.

ABSTRACT

Definitely, one of the most important belief tourism places for Gallipoli is Gallipoli Mevlevihane. The biggest Mevlevihane of the world which has rich architectural for the purposes of Turkish Calligraphy. Careless restoration of ta'lik calligraphys on dome belt that have made between 1994 and 2000 damaged original vision. This is very important for both Turkish Calligraphy Art and art history. Precautions must be taken againts damade on dome belt of Mevlevihane which examined previously by many researchers. One of the most important precautions is re-writing and taking mould urgently. In this proceeding, we focus on mistakes that have made and new writing templates will be presented.

Keywords: Turkish Calligraphy, Restoration, Celi Ta'lik Calligraphy.

Türk-İslam Medeniyetinin tarihsel gelişimi içinde ayrıcalıklı yerini muhafaza edebilen Mevlevilik, Mevlevihanelerin işlevi ile bu özelliğini yüzyıllara yaymış ve kültür tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Bu Mevlevihanelerin başında gelen ve geçtiğimiz yıllarda restorasyonu tamamlanarak kullanıma açılan Gelibolu Mevlevihanesi'nin Türk Kültür tarihine yeniden hizmet verecek olması pek çok açıdan önem arz etmektedir. Özellikle sanat tarihi açısından oldukça zengin olan yapının geçmiş kültürümüzün devamlılığını ve yeni nesillere ulaşmasını sağlayacak olması da bir başka değer olarak karşımıza çıkmaktadır. On yılı aşkın bir süre içinde tamamlanan yenileme çalışmaları genelde başarıyla sonuçlanmış ve bugünkü halini almıştır. Açılışından hemen sonra sema törenlerinin, sergilerin, panellerin hatta televizyon programları gibi bir çok sanatsal etkinliğin yapılması yanında layık olduğu görünüme yeniden kavuşmasını büyük bir mutlulukla izlemekteyiz. Bu restorasyon çalışması yalnızca bu olumlu gelişmeleri beraberinde getirmedir. Restorasyon sırasında dikkatimizi çeken en önemli sorun, kubbe kuşağındaki yazıların durumu oldu. Semâhaneyi örten büyük kubbenin kuşağında yirmi ayrı kartuş içine yazılan semâ gazelinin ne zaman yazıldığına ilişkin herhangi bir tarihe rastlamadık. İlk ikisi Mevlânâ'ya saygı belirten ve Arapça ile ifade edilen kartuşların diğer onsekiz adeti ise farsça dokuz beyitlik gazelden ibarettir.(Altuğ 2006: 557) Yazının estetik değeri bir yana, her hangi bir hat sanatı ögesi olarak değerlendirilemeyecek ve ne olduğu belirsiz şekillerin bilinçsiz eller tarafından uygulandığına tanıklık etmekteyiz. Resimlerden de anlaşılacağı üzere her bir kartuş içinde ayrı sorundan bahsetmek bir yana doğru uygulamaları görmek dahi imkansızdır. Boyacı anlayışından öteye geçemeyen uygulamalarda yapılan hatalarda kelimelerin anlamını bozacak kadar büyük hatalar söz konusudur.(Bkz. Kartuş 15, “*asâ-yî*”)

Bir sanat yapıtının hasardan korunması, bozulmasının önlenmesi, daha uzun süre yaşamasının sağlanması maksadıyla, tarihi belge niteliğini etkilemeden geleneksel ve ileri bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla yapılan bilinçli girişimler bütünü (Ahunbay 1997: 1553) olarak kabul edilen restorasyon kavramında amaç nesnel özü korumaktır. Gelibolu Mevlevihanesi'nin restorasyonu sırasında görüştüğümüz taşeron firma yetkililerine yazılarla ilgili çalışmalarda titizlik gösterilmesini ve bir uzmandan yardım alınması gerektiğini dile getirmiştik. Maalesef restorasyon sonrası bu konuda hiçbir girişim yapılamadığını gözlemlemekteyiz. Denetim eksikliğinin de neden olduğu bu sorunun giderilmesi amacıyla yapılan yanlışların bazılarında dikkat çekmek için kuşakta yer alan kartuşların bazı bölümlerinden detaylar üzerinde eskiz çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında Celî ta'lik yazının en önemli hattâtlarının yazılarından faydalanılmıştır. Hattât Hulûsi Efendi ve hattât Kemâl Batanay'ın yazıları bizim için çıkış noktası olmuştur.

Metinlerin genel düzenlenmesi ve yeniden yazılması oldukça zahmetli bir uğraş ve zaman gerektirmektedir. Kubbe kuşağındaki yazıların yeniden yazılması için bir ön hazırlık niteliği taşıyan bu çalışmanın amacına uygun sonuç vermesini umut ediyoruz.

KARTUŞ 1

YAZI METNİ

يا حضرت مولانا قدسنا الله بسره الاعلا

TRANSKRİPSİYONU

Yâ Hazretî Mevlânâ kaddesenâ'llâhu bi-sırrihi'l-'â'lâ

ANLAMI

Ey yüce Mevlânâ: "Allah bizî O'nun yüce rubuyla temizlesin." (Can 1995: 264)

KARŞILAŞTIRMA

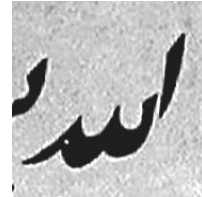
Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"Yâ Hazretî"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"Mevlânâ"

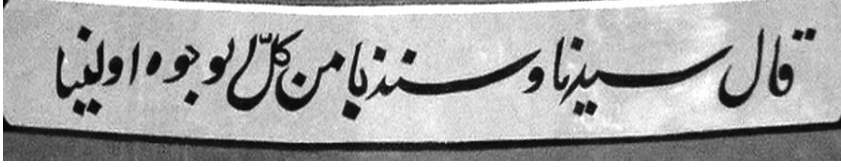
Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"Allah"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 2

YAZI METNİ

قال سيدنا وسندنا من كل الوجوه اولينا

TRANSKRİPSİYONU

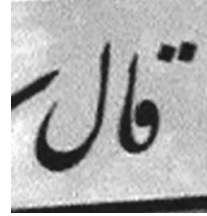
Kâle seyyudena ve senedunâ min külli'l-vücûhi evlânâ

ANLAMI

Efendimiz, dayanağımız ve her bakımdan en iyimiz...

KARŞILAŞTIRMA

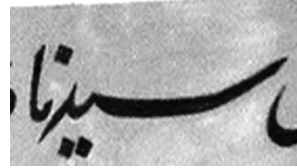
قال

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"kâle"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

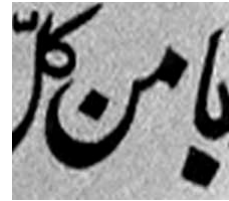
سیدنا

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"seyyudena"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

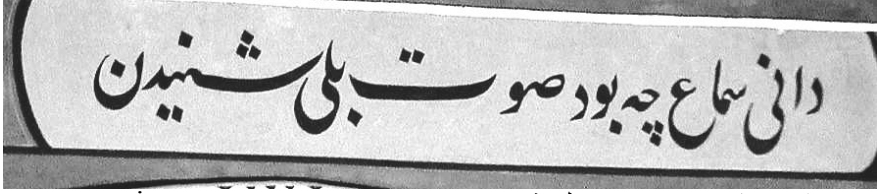
من

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"min"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 3

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود صوت بی شنیدن

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved savt-ı belâ şenîden

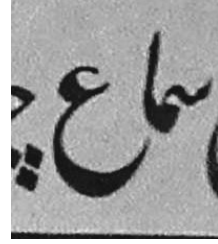
ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Belâ (evet) sesini işitmek

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“semâ”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

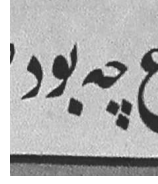
Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“belâ”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

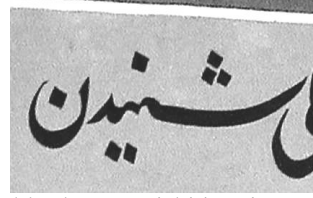
Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp” *ci
büved*”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

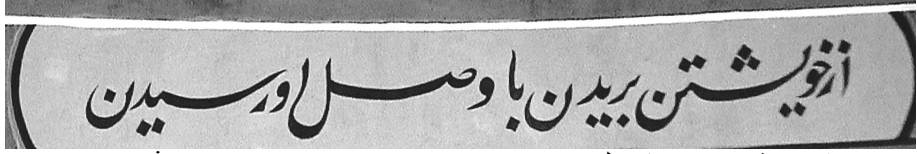

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp”
şeniden”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 4

YAZI METNİ

از خویشن بریدن باوصل و رسیدن

TRANSKRİPSİYONU

Ez hîşten büriden bâ vasl-ı u
resîden

ANLAMI

Kendini unutup Allah'a kavuşmaktır

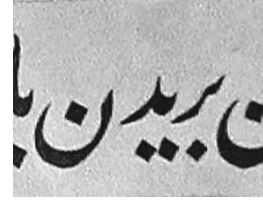
KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“Ez hîşten”

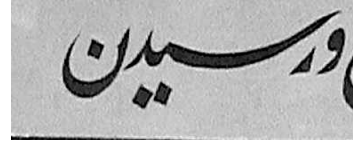
Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“büriden”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“resîden”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 5

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود احوال دوست دیدن

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved avvâl-i dûst دیدن

ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Dostun halini görüp, bilmek,

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp “*dûst*”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 6

YAZI METNİ

از پرده های لاهوت اسرار حق شنیدن

TRANSKRİPSİYONU

Ez perdehâ-yi lâhut Esrâr-ı Hak şenîden

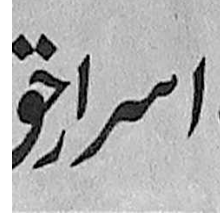
ANLAMI

Lâhut perdelerinden Allah'ın sırlarını işitmektir

KARŞILAŞTIRMA

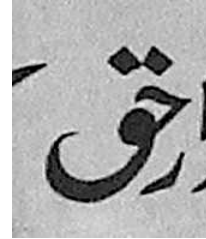
Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp "Esrâr"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

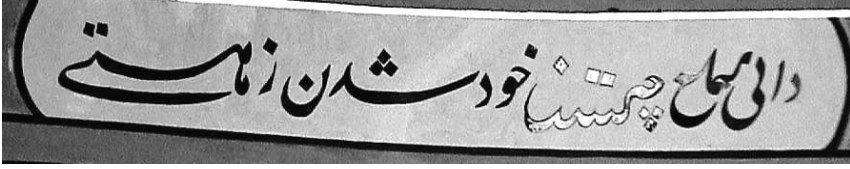

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp "Hakk"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 7

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود بی خوشدن زهستی

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çî büved bî-hod şûden zî-hestî

ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Varlıktan habersiz olmak

KARŞILAŞTIRMA

دانی سماع چه بود

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“*Danî semâ' çî büved*”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 8

:

YAZI METNİ

اندر فنای مطلق ذوق بقا چشیدن

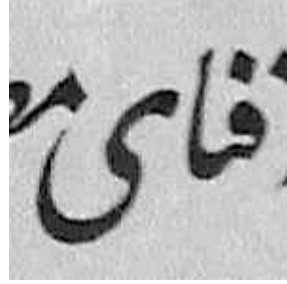
TRANSKRİPSİYONU

Ender fenâ-yı mutlak zevki bâkâ çeşîden

ANLAMI

Mutlak fânilik içinde bekâ zevkini tatmaktadır

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“fenâ-yı”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 9

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود در پیش ضرب عشقش

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved der-pîş-i zerb-i 'aşkeş

ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Dostun aşk darbeleri önünde

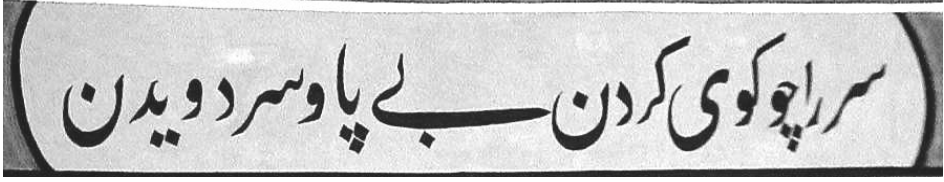
KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp “*der-pîş*”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 10

YAZI METNİ

TRANSKRİPSİYONU

Serrâ çü gûyî kerden bî-pâ vî ser devîden

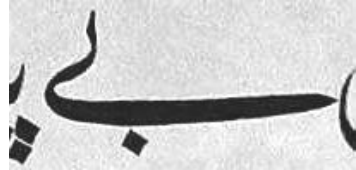
ANLAMI

Başını top gibi yapıp başsız, ayaksız dosta koşmaktır

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“bî”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 11

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود با نفس حرب کردن

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ‘ çî büved bâ-nefs harb kerden

ANLAMI

Semâ‘ nedir bilir misin? Nefisle savaşmak

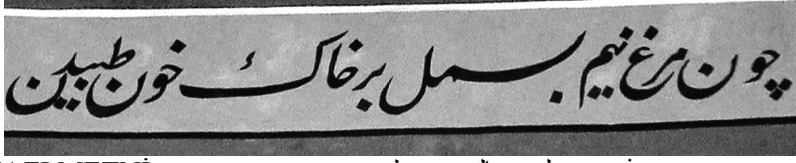
KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“bâ nefis”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 12

YAZI METNİ

چون مرغ نیم بسمل بر خاک خون طیبین

TRANSKRİPSİYONU

Çün murg nîm-bismil ber-hâk-i bân tebîden

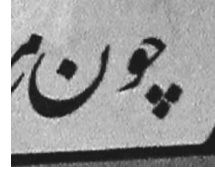
ANLAMI

Yarı boğazlanmış kuş gibi kanlar içinde
çarpınmaktadır

KARŞILAŞTIRMA

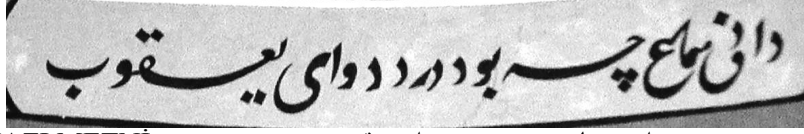

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“çün”

Kubbe kuşağındaki hatalı
yazının detayı

KARTUŞ 13

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود درد دوا می یعقوب

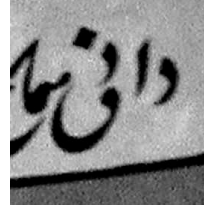
TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved derd-i devâ-yı
Ya'kûb

ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Ya'kûb
Peygamberin ilacı

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“*dânî*”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 14

YAZI METNİ

بوی وصال یوسف از پیرهن شنیدن

TRANSKRİPSİYONU

Bûy-ı visâl-i Yûsuf ez-pirehen şenîden

ANLAMI

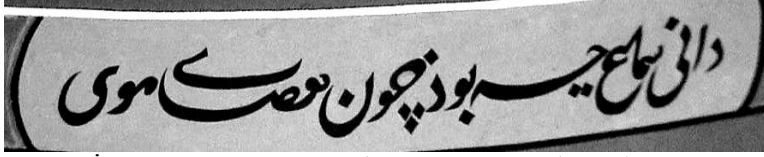
Yusuf'a kavuşma kokusunu
gömleğinden koklamaktır

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"visâl"

Kubbe kuşağındaki hatalı
yazımın detayı

KARTUŞ 15

YAZI METNİ

دانی سماع چه بود چون عصای موسی

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved çün 'asâ-yı Musâ

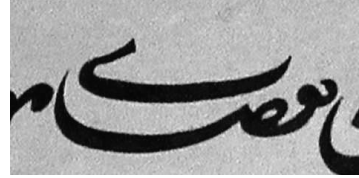
ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Musâ Peygamber'in
'âsâsı gibi

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp “
'asâ-yı”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 16

YAZI METNİ

آن سحرهای فرعون هر دم بدم کشیدن

TRANSKRİPSİYONU

Ân sihrihâ-yı Fir'avun her dem bi-zem keşîden

ANLAMI

Her dem Fir'avun'un sihirlerini yutmaktır

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“her”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının
detayı

KARTUŞ 17

YAZI METNİ

دانى سماع چه بود سرز □ مع الله

TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved sırr-ı zi- "li-ma'allah"

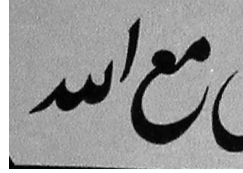
ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? "li Ma'allah" sırrına

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"Ma'allah"

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 18

YAZI METNİ

آنجا ملك نكنجد بی واسطه رسیدن

TRANSKRİPSİYONU

Âncâ melek negünced bî-vasıta resîden

ANLAMI

Meleğin bile sığınmadığı o ana vasıtasız olarak ulaşmaktadır

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
“melek”

Kubbe kuşağındaki hatalı yazının detayı

KARTUŞ 19

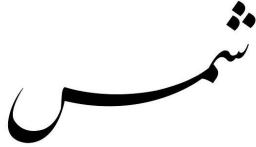
YAZI METNİ
TRANSKRİPSİYONU

Danî semâ' çi büved mânen-d-i
Şems-i Tebriz

ANLAMI

Semâ' nedir bilir misin? Şems-i
Tebrizi gibi

KARŞILAŞTIRMA

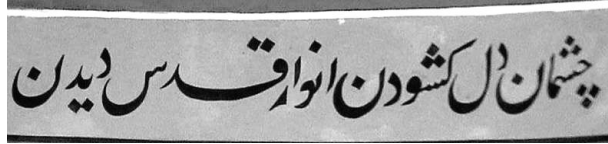

Yeniden düzenlenerek hazırlanan kalıp
"Şems"

Kubbe kuşağındaki hatalı
yazının detayı

KARTUŞ 20

YAZI METNİ

چشمان دل کشودن انوار قدس دیدن"

TRANSKRİPSİYONU

Çeşmân-ı dil kışûden envâr-ı kuds dâden

ANLAMI

Gönül açmak ve kudsî nurlarını görmektir

KARŞILAŞTIRMA

Yeniden düzenlenerek hazırlanan
kalıp "envâr-ı kuds"

Kubbe kuşağındaki hatalı
yazının detayı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu karşılaştırmalardan anlaşılacağı üzere yazıların özensizce yazılması, bu büyük mekânın korunmasından çok bozulmasına sebebiyet verecek hayati bir konudur. Hat sanatının ölçülü ve güzel yazma sanatı olduğu düşünüldüğünde amacından uzaklaşan bu düzenleme, Mevlevihanenin kuşağında yer almış ve restorasyon öncesi görüntüsünden uzaklaştırmıştır. Bu tür aksaklıkların oluşmasında hiç kuşkusuz denetim sorunu bulunmaktadır. Restorasyon sırasında yapılan bir hatanın düzeltilmesi çok daha zahmetli bir çalışma gerektirecektir. Bu nedenle restorasyonu başından sonuna denetim altında bulundurmak yetkili kurumların sorumluluğunda olmalıdır. Restorasyonu yapılacak her türlü sanat yapıtının konunun uzmanları tarafından değerlendirilerek, uygulamaya konması bir zorunluluktur.

Mevlevihanenin yazıları için yeni kalıpların hazırlanması, yetkili kurumlardan gerekli izinlerin alınarak uzman kişiler tarafından uygulanması Türk Hat Sanatı ve sanat tarihi açısından önemli bir görevdir.

KAYNAKLAR

Can, Ş.

1995, *Mevlânâ, Hayatı- Şahsiyeti- Fikirleri*, İstanbul: Ötüken Yay.

Serin, M.

1999, *Hulûsî Efendi'nin Ta'lik Meşk Murakkatı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ahunbay, Z.

1997 “Restorasyon.” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yay., 1553,1554.

Altuğ, O.

2006 “Mevlevihanelerde Hat Sanatı ve Gelibolu Mevlevihanesi Yazıları.” *Uluslar arası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*, 545-560.

RIZA TEVFİK'İN ESERLERİNDE GELİBOLU İZLERİ

Ömer ÇAKIR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bu tebliğ, Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın bilgi ve kaynak desteğiyle hazırlanmıştır. Saygıdeğer Uçman'a alenen teşekkür ederim. (Ö.Çakır).

ÖZET

Rıza Tevfik, Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. O, babasının görevi sebebiyle çocukluk yıllarının bir kısmını Gelibolu'da geçirmiştir. Annesini kaybettiikten sonra Gelibolu'ya gelen Rıza Tevfik burada acısını hafifletecek mutlu bir hayat yaşamıştır. Şairin bir çok vesileyle vurguladığı üzere Gelibolu'da geçen günleri onu derinden etkilemiştir. İlk şiir denemelerini burada yapan Rıza Tevfik, Gelibolu'da Hamza Bey sabülinden ilhamla müstakil bir şiir de kaleme almıştır. Diğer yandan Rıza Tevfik, bazı makalelerinde yer yer Gelibolu hatıralarından bahsetmektedir. Bu hatıralar, hem şairin biyografisini aydınlatmakta hem de vaktiyle Gelibolu'daki kültürel hayatı öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Tebliğimizde Rıza Tevfik'in Gelibolu'da geçen çocukluk günlerine dair izlenimleri ile bu izlenimlerin eserlerindeki akisleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Rıza Tevfik, Gelibolu, Hamza Bey Sabilleri

GİRİŞ

“Gelibolu! İşte benim vatanım ve cennetim orası idi. Orada geçirmiş olduğum serâzâde hayata müteallik hiçbir hâtıra yoktur ki benim bütün mânevîyetimde bir âmil-i müessir kudretini hâiz olmasın.”

Rıza Tevfik

Rıza Tevfik (BÖLÜKBAŞI), II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli şairlerinden biridir. O, babasının tayini(1882) nedeniyle çocukluk yıllarının bir kısmını Gelibolu'da geçirmiştir. Rüşdiye'yi Gelibolu'da birincilikle bitiren Rıza Tevfik'in üzerinde Gelibolu ve yöresinin önemli bir etkisi vardır. "Çocukluk cennetim" dediği Gelibolu'da mutlu bir hayat geçiren Rıza Tevfik, ilk şiir denemelerine de burada başlamıştır. Rıza Tevfik, Gelibolu ile ilgili duygu ve düşüncelerini çeşitli makalelerinde dile getirmiştir. Bunların dışında şairin Gelibolu ile ilgili "Gelibolu'da Hamza Bey Sâhili ve Ayazma İçin" adlı meşhur bir şiiri de vardır. Söz konusu şiir çok beğenilmiş olup Rıza Tevfik'in şiirlerine yer veren bir çok antolojiye alınmıştır. Bildirimizde Rıza Tevfik'in çocukluk yıllarını geçirdiği Gelibolu intibaları ile bunların şairin eserlerindeki izleri üzerinde durulacaktır.

RIZA TEVFIK'İN HAYATI VE GELIBOLU

Asıl adı Ali Rıza olan Rıza Tevfik, 7 Kânun-ı sâni 1869 tarihinde bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Cısr-i Mustafa Paşa (Tsaibrod) kazasında dünyaya gelmiştir (Uçman, 1999 : 13) Rıza Tevfik'in hayatının Gelibolu ile ilgisi babasının memuriyeti sebebiyledir. Rıza Tevfik, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal'a gönderdiği ve onun da Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde yer verdiği biyografisine şu cümle ile başlar: "*Ben Hoca Mehmed Tevfik Efendi ismiyle kendi âleminde maruf, fakat Gelibolu'da meşhur bir adamın beş evladından ilkiyim*"(İnal, 2002 : 1949). Rıza Tevfik'in "Gelibolu'da meşhur bir adam" olarak ifade ettiği babası Mehmed Tevfik Efendi, 1249 [1833/1834] yılında Makedonya'da doğmuş, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mezun olmuş, öğretmenlik ve çeşitli yerlerde memuriyetliklerde bulunmuş (İnal, 2002: 1949: Uçman, 1999: 13-15) ve nihayet 1890 yılında Gelibolu'da "seretan illetinden" yani kanserden vefat etmiştir (İnal, 2002: 1952). Mezarı, Gelibolu'da Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin "türbe kapısına mukabil bir cihete tesadüf eder"(Uçman, 1999: 150).

Mehmed Tevfik Efendi'nin görev yerlerinden biri İzmit Müdde-i Umûmî Muavinliği'dir. Bu sırada İzmit'te yaygın bir hastalık olan "malarya(sıtma)" dan ailede hemen herkes hastalanır ki bunlardan biri de Rıza Tevfik'in annesidir. Bir Çerkes kızı olan Münire Hanım henüz genç bir yaşta iken bu hastalıktan kurtulamaz ve İzmit'te ölür. Bunun üzerine Mehmed Tevfik Efendi "makamâta ricâ" eder ve aynı memuriyetle Gelibolu'ya tayin edilir (İnal, 2002: 1949-1951). İşte bu tayinle Rıza Tevfik'in Gelibolu ile olan ilgisi başlar. Kısa bir süre önce annesini kaybetmiş olan Rıza Tevfik için Gelibolu, "ana kucağı kadar latif" bir yer ve adeta yeni bir hayatın başlangıcı olacaktır. Bu noktada sözü Rıza Tevfik'e bırakalım: "*Gelibolu'da devr-i tufûliyetimin uzun ve sâkin gecelerini türlü türlü efsanelerle hoş geçirdiğim yer odasının eski ocağı, benim bâtırât-ı hayatımda ana kucağı kadar lâtif ve mukaddes bir yerdir*" (Uçman, 1982: 300). "*Ben o zaman on üç yaşım bir iki ay aşmışım. Gelibolu bize cennetü'l-meva oldu. O dilber memlekette tamamiyle serazat ve cevval, tendürüst, başarı lakin hassas ve meveddet-perver bir çocuk olarak tabiatın kucağında yaşadım ve büyüdüm. Babam hastalıklı bir adam olmakla beraber terbiye-i fikriyem ile meşgul olmaktan fariğ olmazdı. Orada rüşdiye tahsilimi ikmal ettim ve birinci çıktım*"(İnal, 2002: 1951).

Rıza Tevfik'in babası aslında oğlunun iyi bir tahsil görmesini istediğinden önce Gelibolu'da değil onu İstanbul'da okutmak ister. O sebeple Rıza Tevfik için "rüya âlemi" olan Gelibolu'dan onu "adeta zorla ayırıp İstanbul'a getirir ve dostlarından Ali Rıza Paşa'nın aracılığıyla yatılı olarak Mekteb-i Sultanî'ye kaydettirir (1882). O zamana kadar oldukça serbest bir hayat geçiren Rıza Tevfik, okuldaki disipline bir türlü uyum sağlayamaz. Derslere karşı ilgisizliği, biraz da tembelliği yüzünden iki ders yılı üst üste sınıfta kalınca okuldan uzaklaştırılır. Bunun üzerine Gelibolu'ya dönen Rıza Tevfik, burada Hamzabey sahillerinde yine eskiden olduğu gibi gönüllüce yaşamaya koyulur. Ancak kısa bir süre sonra yeniden okuma hevesine kapılınca, önce Gelibolu rüştiyesini tamamlar, ardından yine babasının tanıdıkları vasıtasıyla tekrar İstanbul'a bu sefer Mekteb-i Mülkiye'ye kaydettirilir(1886). Bu sırada gerek hoca kadrosu, gerekse ders programı bakımından memleketin ileri seviyedeki okullarından biri durumundaki Mekteb-i Mülkiye'de özellikle Recâizâde Ekrem'in öncülüğünde yeni bir edebiyatçı nesli yetişmektedir.

Mekteb-i Mülkiye'de, aralarında Rıza Tevfik'in de bulunduğu bir grup öğrenci Mizancı Murat, Recâizâde Ekrem, Hoca Zihni Efendi, Âtîf Bey, Mikâil Portakal Paşa ve Sakız Ohannes gibi her biri sabasında otorite kabul edilen değerli hocaların fikir ve telkinleri doğrultusunda bir takım yeni hamlelere hazırlanmaktadır. Daha sonraki yıllarda birer şair ve yazar olarak şöhret kazanacak Ali Ferruh, İhsan, Ali Kemal, Ali Rıza ve Ali Seydi gibi arkadaşlarıyla birlikte okuldaki uygun ortamdan yararlanan Rıza Tevfik de, bir yandan 1789 Fransız İhtilali'ni hazırlayan ünlü fikir adamlarının kitaplarını okur ve şiirler yazarken, bir yandan da bazı öğrenci hareketlerine katılır. Hattâ yine bu sırada, sadece kendi yazılarından meydana gelen Muâvin adıyla bir de okul gazetesi çıkarır. 1890 yılında, okuldaki faaliyetler hakkında saraya verilen bir jurnal üzerine, bazı hocalarla birlikte aralarında Rıza Tevfik'in de bulunduğu bir grup öğrenci okuldan uzaklaştırılır.

Bu sırada babasının ölümü üzerine tekrar Gelibolu'ya döner ve bir süre aile işleriyle meşgul olur. Kısa süren bir bunalım döneminden sonra, Jimnastik hocası Faik Bey'in tavsiyesiyle bu sefer Tıbbiye-i Mülkiye'ye kaydolur(1891)" (Uçman, 1999 : 14-15).

Rıza Tevfik'in bundan sonraki hayatı oldukça hareketli geçer. Tıbbiye mektebini ancak otuz yaşlarında bitirir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde at üstünde günlerce İstanbul halkına meşrutiyet ve hürriyetin ne olduğunu anlatır. Aynı yıl Edirne Mebusu olarak Meclis-i Mebus'a girer (Kasım 1908). Daha sonra İttihadçı arkadaşlarının "zorbalıklara kalkışmaları ve faili meçhul bazı cinayetler işletmeleri üzerine" onlardan ayrılır ve bir süre sonra muhalefet saflarında yerini alır. Bu sırada bir taraftan siyasî mücadelesini sürdürürken diğer yandan da çeşitli gazete ve dergilere politik yazılar yanında, şiirler ile dil, edebiyat ve felsefe ile ilgili makaleler neşreder. 1914-1918 arası siyasî faaliyetlerden uzak durur. 1918'den sonra yeniden siyasî hayatın içine girer. Mütareke döneminde Damat Ferit Paşa kabinesinden iki defa Şûra-yı Devlet Reisliği'ne getirilir. Bu sırada aynı zamanda Darülfünûn'da felsefe ve estetik dersleri de verir. Damat Ferit Paşa ve diğer isimlerle birlikte 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr antlaşmasına imza atanlardan biri de Rıza Tevfik'tir. İşte bu durum onun hayatının "en talihsiz kararı" olur. Bunun üzerine büyük tepkiler alır ve Darülfünûn'daki derslerini bırakmak zorunda kalır.

Rıza Tevfik, “siyasî görüş ayrılıkları nedeniyle” Anadolu’daki Millî Mücadele’ye karşı çıkar. Savaşın kazanılmasından kısa bir süre önce Kasım 1922’de Mısır’a gider. Sevr’i imzaladığı için daha sonra Türkiye Cumhuriyeti hükümetince 150’likler listesine dahil edilir. Böylece Rıza Tevfik’in yaklaşık yirmi yıl sürecek olan gurbet hayatı başlar. Rıza Tevfik, yurtdışındaki hayatının bir kısmını Ürdün’de bir kısmını da Lübnan’da geçirir. Bu arada kısa sürelerle Avrupa seyahatlerine çıkar. 150’liklerin affından beş yıl sonra 1943 yılında Türkiye’ye dönen Rıza Tevfik, 30 Aralık 1949’da İstanbul’da hayata gözlerini kapar ve ertesini gün 1 Ocak 1950’de Zincirlikuyu Asrı Mezarlığı’nda toprağa verilir (Uçman, 1999 : 15-20).

Anlaşılabileceği üzere Rıza Tevfik oldukça hareketli bir hayat sürmüştür. Bu hayatın belki de en sakin günleri Gelibolu’da geçer. Aslında Rıza Tevfik, seksen yıllık hayatının çocukluk yıllarını onun da bir kısmını Gelibolu’da geçirir. Ancak ömrünün sonuna kadar Gelibolu’da yaşadığı o mesut günleri hiçbir zaman unutmaz. “Çocukluk cennetim” dediği burada geçirdiği günleri ileride sık sık hatırlar ve bu günlere özlem duyar (Uçman, 1999: 14). Rıza Tevfik bu hususta yıllar sonra Lübnan’da bulunduğu bir sırada şöyle diyecektir:

“Hayatım pek beyecanlı geçti. Öksüz büyüdüm. Fıtraten pek hassas ve mebasin-i tabiate pek küçük yaşından beri hayran ve meftun idim. (...) Bugün bâlâ öyleyim. Issız, âsude, güzel sabillerde kanaatkâr, müsterib, ser-âzâd hâlimden memnun dolayyorum. Fakat beybude değil, Gelibolu’da Hamza Bey sabilinde hür ve baktıyar dolaşan tabiatın kucagında yaşayan ve büyüyen masum çocukluğumu o zamanki “benliğimi” ve mâneviyatımı arıyorum ve daha kaç sene böyle yaşayabileceğimi bilemediğim için her gördüğüm yere ve her tanıdığım kimseye ve benimle alâkadar olan şeylere şimdi hasret duyuyorum ki eğer bu derin hasreti sözle ifade edebilse idim dünyamın en büyük şairlerinden biri olurum” (İnal, 2002 : 1957).

RIZA TEVFIK’İN EDEBÎ ŞAHSIYETİ VE GELIBOLU

Rıza Tevfik’in edebî şahsiyeti ile Gelibolu arasındaki ilgiye baktığımızda yine önce bu husustaki kendi ifadelerine müracaat ediyoruz. Zira, onun İbnülemin’e terceme-i hâli(biyografisi) ile birlikte takdim ettiği resminin altında şunları okuyoruz:

“Bu resim Gelibolu’da alınmıştır. Ben o zaman on beş yaşını ikmal etmişim. En güzel ve tamamıyla hür ve hemen her vechile baktıyar geçen devr-i tufuliyetimi, o dilber ve mefabir-i tarihiye ile, an’anat-ı zaferle dolu memlekette geçirdim ve bu yaşında tabiatın her türlü cilve-i büsnüne meftun bir çocuktum. Bende biraz mizac-ı şairâne varsa o muhitin eser-i feyzîdir. Bu yaşında şiir zevkünden hiss almağa başlamışım. Tabiatle de pek samimi bir münasebetim vardı. O kadar ki

*Gelincik, böcek, kuş, deniz, çiğ, şafak
Mücevber hayâlimde hem-reng idi
Çayırarda neveste, nazîk, ufak
Çiçeklerde rûhum bem-âheng idi*

*Serâzâde, vahşi ve merdüm-güriz
Fakat daima hür ve heb serseri
Gezerdim, o hayret-efzâ, şule-riş*

Beyaz kumlu âsûde sabilleri ilâ abirihî...

Eski uzun ve gayr-i matbu bir manzûmeden naklettığım şu iki kat'a, maneviyet-i şairânemin ilk defa bu yaşında ve Gelibolu'da uyanmış olduğunu ve serazede mizacının tenmiye ve terbiyesinde de bu tesadüfün büyük bir dahlî olduğunu arz etmek için bu resmi takdim ediyorum" (İnal, 2002: 1951).

Kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Gelibolu'nun Rıza Tevfik'te şairane duyguların uyanmasında ve onun şiire yönelmesinde önemli bir etkisi olur. Bu noktada özellikle şu cümlenin altını çizmek gerekir: "*Bende biraz mizac-ı şairâne varsa o muhitin eser-i feyizidir*". Gelibolu'nun tarihî ve doğal güzelliği Rıza Tevfik'i adeta büyüler. Tabiatla iç içe geçen çocukluk günleri onda büyük bir tabiat sevgisine yol açar; ayrıca bu tabii güzellik onda şairâne duygular uyandırır ve böylece şiir yazmaya başlar.

Rıza Tevfik üzerine en dikkate değer araştırmaları yapan Abdullah Uçman'ın bu bağlamdaki tespitleri de şöyledir:

"Şair bir ruha sahip olarak dünyaya gelen Rıza Tevfik'in çocukluğunun en güzel yıllarını tarihî ve tabii bir dekorla iç içe bulunan Gelibolu'da geçirmesi, şiir kabiliyetin gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.(...) 'Fıtraten pek hassas ve mehâsin-i tabiata pek küçük yaştan beri hayran' olan Rıza Tevfik, bu sırada şairliğe istidadı olan hassas bir çocuktur. Öğrenim için henüz İstanbul'a gelmeden önce, 'çocukluk cennetim' dediği Gelibolu'da 'neşeli ve her hususta nikbin' bir hayat geçiren şair, ilk şiir denemelerini de yine 'tabiatla samimi bir münasebette bulunduğu' burada, 'mâneviyet-i şairânesi'nin uyanmağa başladığı on beş yaşlarında yapar.

Zengin bir tarih mirası ve güzel bir tabiatla kucak kucağa yaşadığı bu bir nevi şairâne hayattan âdeta zorla koparılarak İstanbul'a getirilen ve burada Galatasaray Sultanisi'ne kaydedilen Rıza Tevfik, okuldaki sıkı havaya ayak uyduramayınca, okuldan ayrılıp tekrar Gelibolu'ya döner. Muhtemelen yine bu sırada 'heveskârane şiirler' dediği bazı şiirler de kaleme alır; bu arada genellikle yaz aylarında kasabamın kahvelerine gelen saz şairlerinin ve âşıklarının meclislerine katılarak burada okunan şiirleri ve sohbetleri dinlemekten büyük zevk alır"(Uçman, 1999: 21-23)

Görüldüğü üzere Gelibolu'nun Rıza Tevfik'in edebî şahsiyetinin teşekkülünde büyük bir payı vardır. Bunun en önemli nedeni de buradaki tarihî ve tabii dokudur. Özellikle Gelibolu'nun tabii güzelliği ondaki şiir kabiliyetinin uyanmasına neden olmuştur; böylece şair ilk şiirlerini de burada yazmaya başlamıştır. Bunun yanında aşağıda makaleleri ile ilgili kısımda daha ayrıntılı bahsedileceği üzere burada saz şairlerini dinlemesi ileriki yaşlarda yöneleceği halk şiiri zevkinin de temellerini atmış olsa gerektir.

RIZA TEVFIK'İN ESERLERİNDE GELIBOLU

Makalelerinde

Rıza Tevfik, kendisini derinden etkilemiş olan Gelibolu'daki çocukluk yıllarına ait bazı gözlemlerini çeşitli makalelerinde yer yer dile getirmiştir. Bunlar, hem Gelibolu'nun Rıza Tevfik'in üzerindeki etkisini biraz daha izah etmesi hem de o

yıllarda Gelibolu'daki kültürel hayatı aksettirmesi bakımından son derece önemlidir. Bu bağlamda Rıza Tevfik'in makalelerine baktığımızda şunları görüyoruz:

Gelibolu'da Halk Oyunları

Rıza Tevfik, Salnâme-i Tıbbî'de "Raks hakkında" uzun bir yazı kaleme alır. Bu yazının bir kısmında "Memâlik-i Osmaniye'de raks ve muhtelif tarzları" üzerinde durur. "Bütün horalar şekil itibariyle umumiyet üzere müteşâbih ise de tarz-ı hususiyetlerine bakılınca aralarında kavmiyete mahsus kat'i farklar vardır" (Uçman, 1982: 22) tespitinde bulunan Rıza Tevfik çeşitli örneklerle bu düşüncesini izah eder. İşte bunlardan biri de Gelibolu'ya aittir:

"Hatta bu noktaya dair pek mühim olmak üzere şâyân-ı dikkat bir keyfiyet mütalâa edebilirim: Ecnâs-ı muhtelifeye mensup akevâmın en ziyade temas ile kaynaştığı memleketlerde (meselâ Gelibolu gibi ekseriya sabil olan memleketlerde) her türlü oyun oynanır. O gibi yerlerde Rum ve Adalı gemicilerle köylere gelen Yürükler karşı yakadan, Karabiga'dan daha içeriden gelen Anadolu lular daima münasebette buldukları cibetle bepsi dahi yekâdigerinin mensup olduğu kavmin oyunlarını oynarlar; fakat Türklerin Adalılar gibi cakalı hora oynamadıklarını kemâl-i dikkatle mütalâa ettiğim gibi Adalıların vesair Rumların dahi Zeybek havası oynadıkları zaman bizimkilerin aldığı kabadayı tavrı takınıp o gurur ve ciddiyet-i mahsûsa ile ağır ağır oynayamadıklarını ve oynayamayacaklarını layıkıyla gördüm ve hakikıyla anladım"(Uçman, 1982: 22-23). Aynı makalenin sonunda yine oyunlardan, zeybek havalardan bahseden Rıza Tevfik, bu kez de askerlerin Gelibolu'da resmî günlerde oynadıkları Zeybek'e dair hatıralarını anlatır:

"Bundan sekiz sene evvel Gelibolu'da bulunduğum sırada³³ cülûs-ı hümayûn-ı şevket-makrûn Hazret-i Padişahî'ye müsâdif olan rûz-ı firûzda on altı kişiden mürekekep bir beyet tarafından birkaç saat Zeybek havası oynandığını seyrettim. Onaltı kişinin teşkil ettiği halkamın orta yerine hamaset ve servet-i Osmâniyenin timsâl-i bi-misâli olan bayrağımız dikilmiş ve etrafına da davul takımı oturtulmuştu. Oynayanlar Nazilli Taburu'na mensup olup gayet mükellef giyinmiş ve Trablus sarılı külahlarından sarf-ı nazâr en ufağı bir metre seksen beş boyunda delikanlılar idi. Sert kumandaları ile oyunu idare eden Seyid Ali Çavuş, kara boyuklı ve pehlivan yapılı, tabminen kırk yaşlarında bir adamdı. Bir saat kadar devam eden oyunu bendenizle beraber seyreden kibâr-ı ecâibin ricası üzerine bir iki kere daha tekerrür ettirdik; itiraf ederim ki bundan aldığım zevk hiçbir oyunun keyfine benzemez"(Uçman, 1982: 26).

Mazi ile İlgili ve Gelibolu'ya Gelen Aşıklar

Rıza Tevfik'in Gelibolu'da geçen günleri onun ilerideki duygu ve düşüncelerine zemin teşkil edecek iz ve intibalarla doludur. Bu çerçevede onun eski hayat ile, eski kültür ile olan ilgisini kısaca hissen Şarklı tarafını da burada aramak lazımdır. Zira, "varsın gönlümün en derin, en gizli bir yerinde Osmanlı hayat-ı mâziyesinin izleri

³³ Bu satırların 1900 yılına ait bir yıllıkta (Nevsâl-i Âfiyet(Salname-i Tıbbî) olduğunu düşünürsek Rıza Tevfik'in bu oyunu 1892'de izlediği ve dolayısıyla bu tarihte Gelibolu'da olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tarih, Rıza Tevfik'in Gelibolu'da bulunduğu yılların tespitinde önemlidir.(Ö.Çakır)

bulunsun!..”(Uçman, 1982: 49) diyen şairi anlamak için onun Gelibolu ile ilgili şu cümlelerini okumak gerekir:

“Gelibolu’da bütün bir mâzînin taribini, hissiyatımla yaşayabildim ve yaşadığımı – mümkün olduğu kadar bazı ile- duyabildim. Bunu o vakit ancak hissedebilmişim; çünkü çocuktum. Şimdi layıkıyla anlıyorum: Ben o zamanlar, bir kurtün-ı vustâ hayatı geçirmişim! Gariptir ki okumayı yazmayı bile ibtida bir ecnebi mektebinde öğrenmeye başlamışım. Demek, bu terbiye-i ecnebiyem, beni hissen mâzîye alâkadar olmaktan, şarklılıkla muşaka etmekten men eyleyemedi! Hattâ bugün, şu yaşta bulunduğum ve bele fikren ne olduğunu yakinen bildiğim halde, bazı zamanlar olur ki zîhnimin sulta-i nüfuzundan kaçıp kurtulmak ve samimi benliğimi bulmak için, kendi gönlüme girer, saklanırım. O vakit ve orada Osmanlılığın mâzîsi ile benliğim muttasıl ve mütemadî olduğunu âdeta görürüm. Kendimde, mystique yani sufi bir mizac bile keşfederim. Böyle zamanlarımda, sakin, samût, esrarençiz bir viran türbe bulup ziyaret etmek ve o türbenin kuytu bahçesine koyu gölgeler seren bir çitlenbik ağacının altında oturmak, dinlenmek, dinlenmek isterim. Bu arzumu yerine getirmek için müddet-i medîde surlar kenarında dolaştığım çoktur. Harap tekkelerin loş ve hücre bahçelerinde bir büyük ağaç altında oturup da Kaygusuz’un, Pîr Sultan’ın, Abî’nin, Şâhî’nin şiirlerini okuduğum çok olmuştur”(Uçman, 1982: 48-49).

Rıza Tevfik’in “mazi ile alâkadar” olmasında, “şarklılıkla muşakasında”, “Osmanlılığın mazisi ile ilişkisinde” ve eski kültürle bütünleşmesinde ilk bağlar Gelibolu’da kurulur. Bu bağ onda “sufi bir mizac”ın teşekkülünde ve zamanla bu vadide eserler vermesinde etkili olacaktır. Öte yandan, bu bağlamda Gelibolu’ya gelen aşıkları dinlemesinin de payını göz ardı etmemek gerekir. Dolayısıyla Rıza Tevfik’in aşağıdaki satırlarını da göz önüne alarak onun tekke ve halk edebiyatına olan ilgisinin ilk adresi olarak Gelibolu’yu gösterebiliriz:

“Ben, ömrümün –en bahtiyar dimiyeyim, fakat,- en serâzâd, en lâkayd zamanlarını Gelibolu’da geçirmiştim. Gelibolu, hâl ü şanyla, an’anâtyla, tekkeleri ile, türbeleri ile, hatta çehre-i mebanisiyle, mâzînin hüviyet-i tarihîyesini, hemen olduğu gibi aksettirir bir yerdir. O kadar benliğini muhafaza etmiştir. Ben çocukken oraya ara sıra âşikler gelirdi. Tavanı alçak, duvarları isli, eski kabvelerin –sağlam ve fakat sâkhûde- peykelerinde bağdaş kurup otururlar; sabahları dama oynarlar; öğle olunca da saz çalarlar ve şiir okurlardı. Beni, hizmetkârlar, çok defalar onlara götürmüşlerdi. Pederim de müsaade ederdi” (Uçman, 1982: 51-52)

Gelibolu’da Hıdırellez Şenlikleri

Rıza Tevfik’in makalelerinde Gelibolu’ya dair anlattığı dikkat çekici hatırlardan biri de Gelibolu’daki Hıdırellez, şenlikleridir. Hızır İlyas yani Hıdırellez’in Türk kültüründe önemli bir yeri vardır ve hâlen de Türk dünyasının değişik yerlerinde kutlanmaktadır. Ansiklopedi’nin verdiği bilgiye göre, “Hıdırellez Bayramı (Hıdırellez), Türk dünyasında kutlanan mevsimlik bayramlardan biridir. Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdırellez günü, Hızır ve İlyas’ın yer yüzünde buluştukları gün olduğu savıyla kutlanmaktadır.(...) Hıdırellez günü, Gregoryen takvimi (Miladi takvimi)ne göre 6 Mayıs, eskiden kullanılan Rumi takvim olarak da bilinen Jühÿen takvimine göre 23 Nisan günü olmaktadır. 6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar olan süre Hızır Günleri adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım’dan 6 Mayıs’a kadar olan süre ise Kasım Günleri adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır.

Bu yüzden 6 Mayıs günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığını gösteriyor”(<http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1d%C4%B1rellez>, 10.7.2008)

Görüldüğü üzere, Hıdırellez, soğuk kış günlerinin bitip sıcak günlerin başlamasından duyulan mutluluğun bir ifadesi olarak kutlanmaktadır. “Benim çocukluğumda “Hızır İlyas yani Hıdırellez, mübarek ve uğurlu sayılır ve büyük şevk ve sevin ile tes’id edilirdi?” diyen Rıza Tevfik, bu hususta Gelibolu’da yaşadığı Hıdırellez gününü oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatır. Yıllar sonra 1943 yılında kaleme alınmış şu satırlar Gelibolu’daki gördüklerinin Rıza Tevfik’in hafızasında ne denli derin bir iz bıraktığını göstermesi bakımından da oldukça dikkat çekicidir.

“... çocukluğumun en uyanık, en tabiata yakın ve bahçıyar devrini Gelibolu’da geçirmiş bulunduğumdan dolayı orada Hıdırellez gününün zevkini ve heyecanını pek iyi bilirim ve dükkü vukuatın bir imiş gibi tafsilâtiyle hatırlarım. O zaman Müslüman cemaatin “kaç göç” ‘adet şiddetli bir kanun hükmünü icra etmekte bulunduğundan, bu gibi toplantılarda kadınlarla erkekler ayrı ayrı cemaatler teşkil edip kendi aralarında eğlenirlerdi. Erkek çocukların da on iki yaşlarına gelinceye kadar anneleriyle beraber bulunmalarına müsamaha edilirdi. Ben bir iki defa bu eğlencelerde ve bazen düğünlerde bulunmuştum. Kadınlar bir gün evvel Hıdırellez eğlencesine hazırlanırlar ve yemek tedarikinde bulduktan sonra bir de “niyet çömleği” hazırlayıp onu toplanacakları bahçeye götürürler, bir gül fidanının dibine yarıya kadar gömerlerdi. Bu çömleğin içinde münasebetli münasebetsiz birçok acayip şeyler bulunurdu. Meselâ bazı renkli kumaş ve yaşmaklı bez karpıntılar, kırmızı, beyaz gül goncaları, karanfil, tarçın, gömlek düğmesi ve daha bu gibi şeyler!.. Hanımlar öyle bir bahçede Hıdırellez sabahı o gül fidanının etrafına halk serip toplanırlar ve genç banım kızlar da baştan aşağı beyazlar giymiş oldukları halde hazır bulunurlardı. İçlerinden on altı, on yedi yaşlarında bir güzel kız, o cemaatte bulunan bir hanım veyahut bir gelinlik kız namına veya bir yavuklu kız hesabına çömlekten eliyle bir şey çıkarır ve onu irticâlen rübâî ve mâni uyduran, yani şairlik iktidarıyla maruf bir kadına verir, o da eline aldığı şeyin uyandırdığı telâhuk-ı efkâr (association d’idée) dan ilham alarak derhal dört mısralı rübâî söyler ve bunun içindir ki çok defalar bu rübâîlerin ve mânilerin birinci mısraı onu takip eden üç mısraın mânâsıyla uygun düşmez, münasebetsiz ve bazen de mânâsız bir kurur lâftır. Fakat ne olursa olsun kafiyeyi tayin eder. Meselâ kızın çömlekten tesadüfen tutup çıkardığı şey, “filbabri” dedikleri çiçeğin yaprağı olsa şair o yaprağın hatıra getirdiği fikirlerin delâletiyile:

Bahçelerde filbabri,
Var git ellerin yarı.
Sen bana yâr olmazsan
Yüzüme gülme barı!..

Rübâisini uyduruverir”(Uçman, 1982: 344-345).

Yazının devamında daha başka maniler ve rübai örnekleri veren Rıza Tevfik, başka bir makalesinde de Gelibolu ile ilgili unutulmaz bir hatırasına yer verir: Gelibolu’da bayram sabahı.

Gelibolu’da Bayram Sabahı

Rıza Tevfik’in Gelibolu’daki çocukluk günlerine ilişkin unutamadığı hatırlarından biri de babası ile gittiği bir bayram sabahı sahnesidir. Yahya Kemal’in Süleymaniye’de Bayram Sabahı isimli şiiri malumdur. Denilebilir ki bu eser kadar

olmasa da; bu şiirdeki samimi söyleyişi, dinî ve millî duyuş tarzının bir benzerini, bir bayram sabahının edebî anlatımını da Rıza Tevfik'in aşağıdaki satırlarında okumak mümkündür. Yahya Kemal'in ileriki yaşlarında hissedeceği millî romantik duyuş tarzını Rıza Tevfik, çocukluk günlerinde Gelibolu'da idrak etme şansını bulacaktır.

“Gelibolu! İşte benim vatanım ve cennetim orası idi. Orada geçirmiş olduğum serâzâde bayyata müteallik hiçbir bâtura yoktur ki benim bütün mânevîyetimde bir âmil-i müessir kudretini bâîz olmasın. Bugün o bâtırâtı burada ihyâ etmek istemiyorum, imkânı yoktur. Yalnız bir bayram namazında çocuk iken bulundum, o manzara-i bârikulâdenin sadme-i tesîriyle o kadar sarılmışım ki her bayram geldiğe zihnim Musalla'da dolaşır.

Musalla, deniz kenarında, Hamzabey sabiline bâkîm yüksek bir mevki'dir. Sabilden güyâ bir denize fırlayıp i'tilâ eden taşlar, o düz meydanın temel direkleri mesâbesindedir. Gelibolu fâtihleri sabah karanlığında Lapseki'den sallarla Hamzabey sabiline geçince evvel-emirde o muallâ çemen-zâra çıkıp sabah namazını cemâatle edâ etmişler ve bir iki gün zarfında oraya mermerden bir müsait namazgâh yapmışlar. Bayram yazı tesâdüf edip de havalar müsait bulunursa, abali fevc fevc o Musalla'ya gelip cemaatle namaz kılarlar ve kendi hissîyatıma itimaden idda ediyorum, insan eliyle yapılmış hiçbir mâbed yoktur ki o açık ve basit çemen-zârın dem-i fecirde vicdanlara ilham edebildiği heyecân-ı uhvîyi insana ibsâs edebilsin.

Lâtif ve âsûde zamanlardan bir yaz mevsimi idi; ben her çocuk gibi arefe gününün tahakkukundan mütebassul bir sevinç ile yattım. Hem yeni potinlerimi kucığıma alarak yattım uyudum ve bayram sabahı pek erken uyandım. O zamana kadar beni hiçbir câmie götürmemişlerdi. O sabah çok arzu ettim, merhum pederim ile beraber yola çıktık. Musalla'ya gidilecekti. Meşhur Muhammediye müellifi Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin türbesi şehrin hududunda, Musalla mevkiine îsâl ede ve Bolayır'a giden bir uzun yol üzerinde kâin viran ve engin bir mezâristan içindedir. Bu “Yazıcızâde Mezârlığı” eski fâtihlerin mekâbir-i mübârekesini câmi bir mahşer-i tarîhîdir. Merhum pederimin azîz müşârîniylehin türbe kapısına mukabil bir cihete tesâdüf eder. Biz sabah karanlığında o dört yüz elli yıllık mezâristanın içinde yavaş yavaş ve sâkit ve sâmit hayâletler gibi geçtik. Ben etrafımızdaki çitlenbik, servi ve sakız ağaçlarına yan gözle bile bakamıyordum. Bolayır'a îsâl eden Bağçeşme yoluna çıkınca mezâristanın duvarını dosdoğru takip ederek dört yol ağzına vâsil olduktan sonra sağa döndük. Artık oraları büsbütün hâlî idi. Ve teveccüb ettiğimiz yol üzerinde uzaktan hayâl meyâl Musalla'nın sabası hiss olunuyor gibi idi. O yola koyulunca sol tarafta bri şûre-zâr ortasında viran ve müthiş bir türbe vardı: Hallâc-ı Mansur türbesi!.. Bugün bile o şehid-i Hak'ın Gelibolu ile ne gibi bir münasebeti olduğunu bilemiyorum. Suriye'den oralara ne vakit ve nasıl gelmiş olduğuna dair hiçbir yerden malûmat alamadım. Fakat çocukluğumda o türbenin manzarası beni bârikulâde bir vech ile tesir ederdi. Kubbesinin swası dökülmüş ve tuğlalarının arasından yabani incir fidanları türemiş, saçaklarından dam korukları sarkar, dışı baykuşlarla, içi yarasa ile meskûn metrâk bir türbe!.. Kalın meşe tahtasından kabaca oyulmuş kapısı yan tarafına yıkılmış kalmış olduğu için azîm, yekpâre mermer sanduka gelenlerin geçenlerin mutlaka nazâr-ı dikkatini celb ederdi. Rüzgar estikçe pencerelerinin aralıklarından ve sakf-ı harâbenin fûrcelerinden acâyip ve müthiş sesler çıkarır ve sandukayı tavaf eden hava cereyanları kuru yapraklarla türbenin içinde bir kasırga busûle getirirdi.

Bu viran kubbenin civarından geçerken yarasa kuşları âdeta etrafımızı sardı; sakınmağa mecbur olduk. Ben pek iyi bildiğim o türbeye şöyle bir baktım; onun hizasında ve

Musalla yolunda alîl duran yel değirmenleri bakâkaten bana gulyabanî gibi göründü. O anda tüylerim ürperdi. Mâmâfih o civara vâsıl olunca birçok kimselere müllâki olduk ve yine dindarâne samt ve buzû ile Musalla meydamna geldik. Bir hayli insan bizden ewel erişmiş; namaz-gâhın mihrabına karşı diz çökiüp uzun saflar teşkil etmişlerdi. Biz de usulca bir tarafa oturduk. Ben hayran ve pür-beyecan bakıp duruyorken birdenbire cemâat tekбір almağa başladı. Orada, o esnada ilk defa olarak işittiğim gulgule-i tekбірın rûhumda bâsıl ettiği beyecân-ı ulvîyi lisân-ı beyân ile ifade etmek ihtimali yoktur. Yalnız şu kadar söyleyebilirim ki karanlık ve fırtınalı gecelerde birdenbire gök gürleyip de ıssız vâdilerde dalgası çalkana çalkana nasıl temâdi ederse, o cemâat-i müslimenin yek-dih, yek-âvâz olan tekбір sadâsı da benim fezâ-yı rûhumda öyle medîd akisler husûle getirerek uzadı gitti. Ve beni pek ezici ve pek mübim bir hiss-i ulvî ile mütebeyic etti. İki dakikalık bir fâsıla-i samt ü buzû ile tekбір sadâsının tekerrürü o kadar sâde, o kadar vicdan-şümûl ve ulvî bir ibâdet idi ki hiçbir dinde, hiçbir âyinde bu derece müessir ve azametli bir nidâ-yı tehlîl görmedim. Hele açık bir meydanda, saf bir sema altında bu tesbîh, bütün kâinatı insanın nazarında bî-hudut bir mâbed gibi gösteriyordu.

Halk namaza başlayınca ben olduğum yerde oturdum, ibâdet edenlere baktım. Ufken üzerinde vâzhan görünen Zühre yıldızını, benüz çehresi solmayan bazı sûtâreleri seyrettim. Nihâyet yavaş yavaş ufuklar ağarmaya başladı. Birçok seneler tahsile devam ettikten sonra anlayabildim ki o sabah, Musalla ufuklarında gördüğüm lâtif beyazlık bizim eski şairlerimizin tebâşir-i subh (l'aube matinale) dediği cilve-i âsumânîdir.

Bayram namazı edâ olunduktan az bir müddet sonra namazgâhın sol tarafından Lapseki üstünden tarifi nâ-kâbil renk ve ziyâ cilveleri nazar-ı hayretimizi celb etmeye başladı; güttike kızallık arttı ve denizin içinden güneşin nasıl doğduğuna ilk defa olarak o zaman şahit oldum. Bu muhteşem levha-i tabiiyenin tesirinden olsa gerektir ki hâlâ ibâdetin dem-i tulû ve gurûb ile alâkasını samîmiyyen duyuyorum. Ve –herkese garîp gelse bile- bana pek tabii görünüyor ki bu çocukluk hâtıraları sayesinde ben medeniyet-i İslâmiyeye meftûn olmuş kalmışumdur.

Ben de bu ilk bayram namazının hâtırası yaşadıkça asîl ve müttakî ecdâdım – her felâkete rağmen- mutmain ve baktiyar yaşatmış olan dîn-i İslâm'ın kudsiyeti rûhuma tükenmez kuvvetler ifâza edecek ve bana ulvî ilhâmât-ı şâirâne verecektir. Sabahın kudsî güzelliğine çocukları âşinâ etmek için bayram namazına götürünüz. Tesir-i Kibriyâ'yı gönüllerinde duymağa alıştırmız” (Uçman 1999: 149-152).

Şiirlerinde Gelibolu yahut Hamza Bey Sahili

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Rıza Tevfik'in şiirleri ve ilmî eserleri için şöyle der: “En değerli şairlerimizden olan Feylosofun şiirleri ve ilmî eserleri bakkında söz söylemeğe hacet varsa “Güneşin nurunu tarife ne hacet vardır” mısramı irad ile iktifa ederim”(İnal, 2002: 1965).

Bu tespit bir dostun takdiri gibi görünse de Rıza Tevfik'in Türk şiirinde kendine özgü bir yeri vardır. Ancak biz burada onun Türk şiirindeki yerinden ziyade onun şiirindeki Gelibolu izlerinden söz edeceğiz. Zira, yukarıda belirtildiği üzere şiire yönelişinde böylesine büyük bir tesiri olan Gelibolu'nun onun şiirine aksetmemesi mümkün değildir. Bu cümleden olarak, şiirlerine baktığımızda Gelibolu en belirgin olarak onun “Gelibolu'da Hamza Bey Sahili ve Ayazma İçin”

adlı şiirinde kendisini gösterir. Söz konusu şiir, “Gelibolu’da Hamza Bey Sahili ve Oradaki Ayazma” başlığı altında ilk defa İrtika mecmuasının 9 Temmuz 1319/21 Temmuz 1889 tarihli nüshasında (Nu.19, s.75-76) yayımlanmıştır. Birkaç gün sonra Terakki gazetesinde (Nu.45, 15 Temmuz 1315/27 Temmuz 1899, s.353-354) de yayımlanan şiiri Rıza Tevfik’in hem Serâb-ı Ömrüm-I (s.106-109) hem de Serâb-ı Ömrüm II (s.202-205) adlı eserlerinde yayımlanmıştır. Son olarak Abdullah Uçman’ın Rıza Tevfik’in bütün şiirlerini yayımladığı Serab-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri (Bölükbaşı, 2005: 150-154) adlı eserde de yer almaktadır. Bu neşirlerin dışında oldukça beğenilen bu şiir Rıza Tevfik’in şiirlerine yer veren değişik antolojilere de girmiştir.

Abdullah Uçman’ın belirttiği üzere, “*manzumenin İrtika’daki ilk neşrinde başlığın hemen altında şu ifadeler yer almaktadır:*

Vapurla Çanakale’ye doğru hareket etmek üzere Gelibolu öniünden geçerken dikkat etseniz sağ tarafta bir güzel sabil görürsünüz ki bu bazı yerleri yüksek ve mütekebbir taşlarla nazar-ı dikkati câlibdir. O sabilin en mühim ve en güzel kat’ası Hamza Bey dedikleri küçük kumsal bir koydur. Koyun garb cibeti yine yüksek taşlarla mabduttur. Bazı yerlerinde yirmi metreden ziyade yükselen o taşlarda abcâr-ı bahriyeden ve küçük midye kabuklarından müteşekkil bir mecmua-i âsâr-ı mâzî vardır ki tarih-i hilkatın acâibâtından bâhis olan sahâyişinden addolunsa sezâdır. O dişli taşlar Musalla denilen mürtefî bir mevkiin temel direkleri hükmündedir. Anadolu yakasından Rumeli cibetine geçen kabramanlar ibtidâ Hamza Bey sabiline çıkmışlar ve Musallâ’da ilk sabah namazını kalmışlar. Mevlid sahibi Süleyman Dede, fâtih-i memleket Süleyman Paşa Hazretleri’nin fırtınalı bir gecede kırk kişiyle bir sala binip Rumeli’ye geçişlerini takdiren tebrik için bi’l-irticâl:

Kerâmet gösterip halka sıya seccâde salmışsın

Yakasın Rumeli’nin pençe-i himmetle salmışsın

Beytini söylemiş imiş.

Osmanlılğın şerefli tarihini bilenler bu âvâze-i takdîri o memleketin umkundan işitir gibi olurlar. O yerlerde başka bir hal vardır”(Bölükbaşı, 2005: 1509)

Rıza Tevfik’in dikkat çektiği o yerlerdeki başka bir halin varlığı, kaynağını “dini, tarihi ve tabii” dokusundan alır. Bu dokuyu derinden hisseden ve bunu da en güzel bir şekilde şiirlerinde dile getiren ilk ve tek şair Rıza Tevfik olsa gerektir. Rıza Tevfik başta Hamza Bey sahili olmak üzere Gelibolu sahillerinin kendisinde bıraktığı etkiyi 1922 yılında yayımladığı bir makalede şöyle dile getirecektir:

“Gelibolu sabillerini karşı karşı bilirim; gidip tekrar ziyaret etmek değil, fakat oturduğum yerde oraları düşünsem ve hayâlen gezmiş olsam yeniden otuz sene yaşamış ve ömrümü tazelemiş olduğumu şevk ile hissederim. Fransa sabilinde Cote d’azure pek dîlberdir, lâkin bana bir şey söylemiyor. Niçin?... Gönülmü istintak edince anlıyorum ki öteki benim ömrümde dâbil, beriki hiç değil!..”(Uçman, 1982: 300)

İşte, Rıza Tevfik’in değil görmeyi hayal ettiğinde bile ömrünü tazeleyen bu sahiller, sanatkarı çok yönlü etkileyerek bir şiirin doğumuna sebep olmuştur. Rıza Tevfik, yine İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal’a gönderdiği bir mektupta söz konusu şiiri için şöyle der:

“Mecmua-i acizânemin ikinci kısmı vezn-i aruz üzere gençliğimde yazmış bulunduğum bazı şiirlerdir. Bu sebepten dolayı pek tabiidir ki ifade etmek istediğim efkâr ve hissiyâtı hakkıyla ifade edememiş olduğum birçoklarında zahir bir kusur-ı beyandır. Bununla beraber takriben otuz yaşlarında iken yazmış olduğum “Gelibolu’da Hamza Bey Sahili” unvanlı manzume umumî bir teveccüh ve şöhrat kazanmış ve bilhassa Abdülhak Hamid Bey merhumun nazar-ı tahsinine mazhar olmuştu.”(İnal, 2002: 1956)

Abdülhak Hamid’in beğenisini kazanan bu şiir, aynı zamanda Rıza Tevfik üzerindeki Hamid tesiri için bir dönüm noktası olması bakımından da dikkate değerdir. Zira, Uçman’ın yerinde tespiti ile “*Daba çok felsefî mahiyette bazı meselelerde hareket noktası olması bakımından Rıza Tevfik’in ilk şiirlerinde görülen Abdülhak Hamid tesiri, 1899 tarihinde yayımlanan meşhur ‘Gelibolu’da Hamza Bey Sahili’ adlı şiirine kadar devam eder. Abdülhak Hamid tesiri arzû vezniyle yazılan kit’alar halindeki bu manzumede de kısmen hissedilmekle beraber, şiirin ifade tarzındaki yeni unsurlarla değişik estetik anlayış, onun asıl şahsiyetini bulmaya doğru attığı önemli bir adım olarak da görünmektedir*”(Uçman, 1999: 26).

Söz konusu şiir dörder mısralı 18 kıtadan oluşmaktadır. Toplam yetmiş iki mısralık uzun sayılabilecek bir şiirdir. Şiir aruz vezninin dört “mefâilün” kalıbı kullanılarak kaleme alınmıştır. Kâfiye şeması genel de çapraz olmakla beraber, üçüncü ve yedinci kıtalarda sarma kafiye düzeni uygulanmıştır.

Muhtevasına baktığımızda adeta her bir dörtlükte Gelibolu’nun dinî, tarihî ve tabii cephesinin şairde bıraktığı intibain farklı bir çehresini görürüz. “O yerlerde güneş mahmûr-ı fikret bir perîdir”, sabah rüzgarı ise “bir bestekâr-ı serseri” gibidir. Deryanın mücellâ sathı bazen ayın bazen da balıkların cilveleştiği bir yer olur. Denizin ufkundaki mübhem duran uzaklıklar insanı düşüncelere daldırır. Vahşi sahilin bitiği yerde, taşlar hizasında bir çağlayan vardır ki insanın gözünden dökülen yaşlar gibidir ve insana tükenmez ilhamlar verir. Şair deniz hakkında şöyle der:

*Denizler! Pek küçük yaştan beri mir’at-ı endişem,
Denizler! Her zaman cevân-geb-i fikir ü hayâlimdir,
Gebi râkût, gebî pür-cûş o hayrân olduğum âlem
Benim timsâl-i ömrümdür, hayâtımdır, meâlîmdir.*(Uçman 1999: 115)

Rıza Tevfik, tabii güzellikleriyle beraber Gelibolu topraklarına kuvvetli bir tarih şuuru ile bakarak bu toprakların kudsî olduğunu söyler. “Mübarektir o topraklar!”. Zira, “ibâdethâneler vardır. O topraklar mübârektir, çünkü “gazâ etmiş, şehid olmuş” erlerin mezarı vardır. “Yazılmıştır şuûn-ı hilkatın her yerde mânâsı/ O sengistân-ı pür-ibret mezarlık taşlarından” diyen şair, mezarların “zemininde biten vahşi çiçekler”i “insan âzâsı”na “çemen-zârında”ki “şebnemler”i de “bütün göz yaşları”na benzetir.

Şiir, Gelibolu sahillerinin şairde uyandırdığı ilhamları ifade ede ede ilerler ve nihayet yine o sahillerin hatırasıyla son bulur. “Sekiz yıl” dolaştığını söylediği bu yerler hem çocukluğunda hem de sonraki yıllarda Rıza Tevfik’i “hüsünüyle meshûr” edecektir. Şiir şu dörtlüklerle son bulur.

Sekiz yıl ben o hüzn-efzâ temâşâgâh-ı ibrette,

*Dolaştım şâd ü âvâre, bugün dil-basta mebcûrum,
Arar dalgın nigâbım âşinâ bir çebre bilkatte
O taşlıklarda zâhirdir, onun hüsniyle meshûrum*

*O sabiller ki bâlâ gûşumda geçmiş zaman söyler,
Sabâîfidir –kopuş kalmış- kitâb-ı bâtırâtımdan;
Verir aks-i sadâ her dalgası bir dâsitân söyler,
Yıkılmış kâinâtımdan, hayâl olmuş hayâtımdan.*(Uçman 1999: 115)

Görüldüğü üzere, şiirin dili pek de sade değildir. Şiirin yayımlandığı dönemde (1899) Servet-i Fünun edebiyatı en parlak günlerini yaşamaktadır. Manzarayı tasvirde ziyade görünenin şair üzerindeki etkisinin şiire taşınmış olması açısından Servet-i Fünun’un tabiat anlayışı ve bu anlayış doğrultusunda yazılmış şiirleri ile yer yer benzerlikler göstermektedir. Bununla beraber tabiatın şairde felsefi düşünceler uyandırması da Hamid etkisine bağlanabilir.

SONUÇ

Rıza Tevfik, çocukluk yıllarının bir bölümünü Gelibolu’nun tabii, târihî ve dinî atmosferinde hür ve oldukça mesut bir şekilde geçirmiştir. Bu durum onda çok yönlü bir etkiye sebebiyet vermiştir. Gelibolu’nun tabii güzelliği onda hem şâirâne duyguların uyanmasına ve bu suretle şiir denemelerine başlamasına hem de tabiatla maddî ve manevî bir yakınlık kurmasına neden olmuştur. Bunun yanında Gelibolu’nun târihî ve dinî dokusu da Rıza Tevfik’te eskiye olan sevgi ve ilgi ile beraber ileride yöneleceği “tekke ve halk edebiyatı” eğiliminin temellerini atmış denilebilir. Dolayısıyla, Rıza Tevfik’in Gelibolu yıllarının şairin hayatında, şarklı kimliğinin teşekkülünde ve edebî şahsiyetinin oluşumunda önemli bir etkisi vardır.

Rıza Tevfik ilk şiir denemelerine burada başladığı gibi en çok beğenilen şiirlerinden birini de Gelibolu’nun doğal güzelliğinden ilham alarak yazmıştır. Zira, onun Gelibolu’da Hamza Bey Sahili ve Ayazma İçin başlıklı şiiri başta Şair-i Azam Abdülhak Hamid olmak üzere herkesin beğenisini kazanmış ve çeşitli antolojilere alınmıştır. Bu şiir mekânın poetikası bağlamında Türk şiirinin en güzel örneklerinden biridir.

Öte yandan, Rıza Tevfik’in makalelerinde Gelibolu’ya dair anlattıkları eskiden Gelibolu’da yaşanmış olan canlı kültürel hayatı da öğrenmemize imkan vermektedir. Zira, şairin Gelibolu’ya gelen aşıklara ilişkin anlattıkları bunun en güzel örneğidir. Ayrıca, Hıdırellez şenliklerine dair verdiği bilgilere gör bir zamanlar Gelibolu’da özellikle kadınların katılımı ile bu şenliklerin oldukça renkli ve edebî bir surette geçtiğini göstermektedir.

Son tahlilde, güzel bir yerde tabiatla içe içe mutlu bir şekilde geçen çocukluk insan üzerinde büyük bir tesir meydana getirmekte, ömrü boyunca unutamayacağı izler bırakmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biri Rıza Tevfik’in Gelibolu’da geçen çocukluk yıllarıdır. Tabii burada en büyük pay Gelibolu’nun doğal ve millî dokusuna aittir. Bu da göstermektedir ki, Gelibolu’nun

günümüz çocukları üzerinde de aynı tesiri bırakabilmesi için “güzelliklerinin” mümkün olduğunca korunması gerekmektedir. Acaba, Rıza Tevfik’i kendine bağlayan Gelibolu’dan bu güne ne kadarı kaldı?

KAYNAKLAR

İNAL, İ. M.

2002 *Son Asır Türk Şairleri, c. IV*. Ankara : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Uçman, A.

1999 *Rıza Tevfik*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Uçman, A.

1982 Rıza Tevfik’in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Rıza Tevfik.

2005 *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri* (Hazırlayan: Abdullah Uçman). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

GELİBOLU DOĞUMLU BİR RESSAM: ELİF NACI (1898-1987)

Gül SARIDİKMEN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Temel Eğitim Bölümü

ÖZET

Ressam, müzeci, yazar, gazeteci kimlikleriyle çok yönlü bir kişilik olan Elif Naci, 10 Ağustos 1898'de Çanakkale'de Gelibolu'da doğar. Modern Türk resminin önde gelen isimlerinden biridir. 1914'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ne gider. Kısa süre Warnia Zarzıeckı ve sonrasında İbrahim Çallı'nın öğrencisi olur.1916 yılında gazeteci olarak görülür. İleri, İkdam, İfham, Milliyet, Tan, Son Telgraf ve sonrasında Cumhuriyet gazetelerinde yer alır. Çok uzun yıllar Cumhuriyet Gazetesi'nde arşiv uzmanı olarak çalışır.Sanatçı, sanat yazıları alanında çok üretkendir, İkdam, İfham, İleri, Tan, Milliyet, Son Telgraf, Cumhuriyet, Türk Düşüncesi, Türk Sesi, Türk Yurdu, Varlık, Yedi Tepe, Yeni İnsan, Hayat, Hayat Tarih, Sanat Çevresi gibi pekçok gazete ve dergide yazıları yayımlanmıştır. “On Yılda Resim 1923-1933”, “Şarkta Resim” ve “Anılardan Damlalar” adlı kitapları yazmıştır. Sanatla ilgili konferanslar vermiştir. Türk resim sanatı içinde, D Grubu'nun kurucuları arasındadır ve gerek sergilere katılımı gerekse yazılarıyla grubun sözcüsü, savunucusu olmuştur. Müzecilikle ilgili bir kişilik olarak da önemlidir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi müdürlüğü, Fatih Müzesi'ni kurma görevi, Topkapı Sarayı Müzesi müdür muavini ve Rumelibisarı onarımı emanet komisyonu başkanlığı ile görevlendirilir. 1963'te Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğünden emekli olur.

Çok sayıda kişisel sergi açmış, yurtiçi ve yurtdışında karma sergilere katılmıştır. 8 Mayıs 1987'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elif Naci, Gelibolu, Türk resmi, müzeci, gazeteci, yazar

ABSTRACT

ELIF NACI: A PAINTER WHO BORN IN GALLİPOLİ

Elif Naci, who was born in Gallipoli in August 10, 1898, was a multitalented person; he was a painter, an author, a journalist and a museum curator/an art collector. Elif Naci is one of the prominent Modern Turkish painters. In 1914, he registered to the School of Fine Arts. For a short time, he took lessons from Warnia Zarzıeckı and İbrahim Çallı. In 1916, he appears as journalist. He works in several newspapers such as İleri, İkdam, İfham, Milliyet, Tan and Cumhuriyet. In Cumhuriyet he works as archive expert for a long time. Elif Naci is very productive art columnist. Many of his writings were published in newspapers and journals such as İkdam, İfham, İleri, Tan, Milliyet, Son Telgraf, Cumhuriyet, Türk Düşüncesi, Türk Sesi, Türk Yurdu, Varlık, Yedi Tepe, Yeni İnsan, Hayat, Hayat Tarih, and Sanat Çevresi. He wrote following

books: Paintings in Ten Years 1923-1933, Painting in the East, and Drops from the Memories. He gave speeches about art. Elif Naci is the founder of D Group in Turkish painting art. He became speaker and advocate of the Group by his writings and joining exhibitions. He is also an important figure in terms of his interest in museums. He held important posts such as director of the Museum of Turkish and Islamic Arts, founder of Fatih Museum, deputy director of Topkapı Palace Museum, and head commissioner of Rumelibisar restoration project. He was retired in 1963 when he was a director at Topkapı Palace Museum. He did many personal exhibitions and participated in many of them in Turkey and abroad. He died in May 8, 1987 in Istanbul.

Key words: *Elif Naci, Gallipoli, Turkish painting, museum curator, journalist, author*

Ressamlığı, yazarlığı, gazeteciliği ile çok yönlü bir kişilik olan Elif Naci, 10 Ağustos 1898’de Çanakkale Gelibolu’da doğmuştur (Res. 1). Elif Naci, Hafız Sıdika Hanım ile Miralay Hacı Hüseyin Hüsnü Bey’in oğludur. Elif Naci’nin doğumundan birkaç ay sonra, babasının askerlik görevi nedeniyle Edirne’ye yerleşirler. Çocukluğu Edirne’de geçer. İlköğrenimine 1905’te Edirne’de Dâr-ül İrfan’da başlar ve 1908’de ailesinin İstanbul’a gelmesiyle öğrencilik dönemini, İstanbul’da Ayasofya Rüştüyesi ve Vefa İdadisi’nde (Vefa Lisesi) sürdürür. Vefa İdadisi’nde resim öğretmenini, Türk resminin önde gelen isimlerinden biri olan Şevket Dağ (1876- 1944) olur.

Elif Naci, kendisiyle yapılan bir söyleşide, Gelibolu’da doğduğunu, üç aylıkken Edirne’ye gelmiş oldukları bilgisini verir ve “Çok ilginçtir ki bir deniz kentinde doğduğum halde denizi ancak sekiz yıl sonra İstanbul’a geldiğimde gördüm.” der (Ersoy 1985: 8).

“On dokuzuncu asrı Edirne’de bitirip yirminci asra İstanbul’da geldim. Yirminci asrın İstanbul’unda ressam olmaya karar verdim.” (Elif Naci 1981: 116) diyen Elif Naci, 1914’te Sanayi-i Nefise Mektebi’ne gider. I. Dünya Savaşı’nın çıkışıyla birlikte askere gönderilir ve 1916’da Levazım Yedek Subayı olarak görev alır. Savaş sonrasında, yarım bıraktığı Akademi’ye dönerek 1928’de mezun olur.

Sanatçı, I. Dünya Savaşı’ndan sonra azınlık okullarında Türkçe ve Sosyal Bilimler öğretmenliği yapmıştır (*Doğumunun 90. yılı Anısına Elif Naci Resim Sergisi 12 Aralık-29 Aralık 1988*, sergi broşürü).

Elif Naci, 1916 yılında gazeteci olarak görülür. İlk olarak İleri gazetesinde, sonrasında İkdam ve İfham gazetelerinde, 1925’te Milliyet Gazetesi’nde gazeteciliğini sürdürür. 1934’te Tan gazetesinde çalışmaya başlar. 1937’de Son Telgraf ve sonrasında Cumhuriyet gazetelerinde yer alır. Çok uzun yıllar Cumhuriyet Gazetesi’nde arşiv uzmanı olarak çalışır.

11 Aralık 1925’te Fatma Makbule Hanım ile evlenir (Res. 2-3) ve 1927’de kızları Pelin doğar. Elif Naci, Makbule Hanım’a çok değer verir ve anılarında “...ben bir kadınla evlendim, ama bu kadın –bugün benim her şeyimdir- ve şunu söyleyeyim ki o kadınla ben evlendiğim zaman hiçbir ansiklopedide adım geçmezdi. Bugün eğer, ansiklopediler, bir Elif Naci diye iltifat edip, efendim, sayfalarına

geçiriyorlarsa, e bu, müsaadenizle bu Elif Naci, o Makbule Hanım'ın eseridir, diyeceğim.” (Elif Naci 1981: 120) şeklinde düşüncelerini ifade eder.

Elif Naci, 1923'te Yeni Resim Cemiyeti'nin kuruluşuna katkıda bulunur. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nde sonra kurulan ikinci sanat derneği olan Yeni Resim Cemiyeti, Sultanahmet'te bir öğrenci evinde, Mahmut Fehmi Cûda, Şeref Kâmil Akdik, Büyük Saim (Özeren), Refik Fazıl Epikman, Elif Naci, Muhittin Sebati, Ali Avni Çelebi, Ahmet Zeki Kocamemi tarafından kurulmuştur.

1923-1933 arası Türk Resmini konu alan “On Yılda Resim” adlı kitabı, 1933'te yayımlanır. Kitapta, Yeni Resim Cemiyeti için Elif Naci şu satırları yazar:

“Cumhuriyet'in çocukları, gençlik, coşkun bir aşkla, imanla çalışıyordu. Aradan altı ay geçti. Genç nesil Cumhuriyet'ten hız ve alev alarak büyük bir bomba gibi patladı.

1924 senesi mayısının on beşinci günü resim hayatının inkılap günüdür. Cumhuriyet'in ilk senesinde genç ressamlarımızı bir araya toplayan cumhuriyet'le beraber doğan bu teşekkül 'Yeni Resim Cemiyeti' ilk sergisini açıyordu.

...

Bu genç cemiyetin merkezi Türbe'de eski Hilaliahmer binasında bir küçük odadan ibaretti. Gençler burada toplanıyorlar, konuşuyorlar, çalışıyorlardı. Nihayet 1924 senesi mayısının on beşinci günü işte sergilerini açmış bulunuyorlardı.

Bugünkü Tayyare Cemiyeti'nin bulunduğu binada o zaman 'Matbuat Cemiyeti' vardı. O binanın alt kat salonlarını kadın erkek yirmi genç ressam birden istila edivermişti.” (Elif Naci 1933: 8-10)

Yeni Resim Cemiyeti, birliği kuran isimlerin çoğunun yurtdışına öğrenime gönderilmesiyle kısa sürede dağılmış olur. 1928'de yurda dönecek bu isimler, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'ni kuracaklardır. Elif Naci, bu birlik içinde de yer alır. Birliğe üye olur ve sergilerine katılır.

Elif Naci, 1933'te ressam Zeki Faik İzer'in Cihangir'deki evinde, Abidin Dino, Cemal Tollu, Nurullah Berk ve heykeltıraş Zühtü Müridoğlu ile birlikte Türk resminde, yeni bir grup olarak D Grubu'nun kurucuları arasında yer alır. Hem alfabenin dördüncü harfi olması, hem de Osmanlı Ressamlar Cemiyeti/Güzel Sanatlar Birliği, Yeni Ressamlar Birliği, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nden sonra kurulan dördüncü grup olması nedeniyle “D Grubu” adını almışlardır. D Grubu, modern Türk resminde önemli bir yere sahip olmuştur. Sanatı, halka sevdirmek ve tanıtmak için uğraş vermişlerdir. Grup 1933-1951 arasında faaldir. D Grubu, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ile birlikte Cumhuriyet'in genç sanatçı kuşağını temsil ederek sanat alanında etkili olmuştur. Çoğu Paris'te André Lhote'un kübist, yapısalcı ve Fernand Léger'nin sentetik kübist biçim anlayışı benimseyerek dönemin yaşayan sanatını Türk sanatına taşımış (Yaman 2002: 7-8) ve kendilerinden önceki 1914 Kuşağı/Türk İzlenimcileri olarak adlandırılan kuşağın akademik izlenimciliğine de karşı çıkmışlar ve yeni sanatı,

düzenledikleri sergilerle halka göstermeyi amaçlamışlardır. Grubun ilk sergisi, yüz atmış desenden oluşur ve Beyoğlu Narmanlı Han'daki Mimoza Şapka Mağazası'nda açılan bu sergiyle birlikte, Türkiye'deki resim sergileri artık parasız gezilmeye başlanır (“*d*” *Grubu ve Türkiye’de Resim*, 1947).

Elif Naci, D Grubu dağılana kadar grup üyesi olarak görülür ve gerek yazılarıyla, gerekse eserleriyle varlık gösterir. Sanatçı, D Grubu içinde oldukça etkin bir isimdir. Grubun sergilerinin hazırlanış hikâyesini şu sözleriyle belirtir:

“Ben Milliyette çalışırdım. Gazetecilerden çok ahbabım vardı. Havadis soranlara meselâ; «Onbeş gün sonra sergimiz var.» derdim. Ertesi gün bütün gazeteler; «D» Grubunun açacağı sergiyi ilân ederdi. Hiçbir şeyden haberleri olmayan arkadaşlar bu sürprizli emri, vakii okuyunca, derhal faaliyete geçerlerdi, hakikaten onbeş gün sonra sergimizi açmış bulunurduk.” (Elif Naci 1964: 18) der.

“Ben Elif Naci, ‘D’ Grubunun Çığırkanı...” başlıklı makalesinden de anlaşılacağı üzere, kendini D Grubu'nun sözcüsü, savunucusu olarak görmüş; gazetecilikle de alakalı olarak grupla ilgili haberleri, yazıları yazmıştır. Yazının girişindeki “Evet!... Yıllar boyu gönüllü savunuculuğunu yaptığım ‘D’ Grubunun...” (Elif Naci 1983a: 12) sözleri sanatçının gruba olan bağlılığını gösterir.

Elif Naci, 1930'da Alay Köşkü'nde ilk kişisel sergisini açar. Yaşamı boyunca İstanbul, Balıkesir, Bağdat, Ankara, Bursa, Elazığ, İzmir, Tekirdağ ve Trabzon'da yirmi dört kişisel sergi açmıştır. Galatasaray Sergileri, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği Sergileri, D Grubu'nun Sergileri, İnkılâp Sergileri, Devlet Resim ve Heykel Sergileri başta olmak üzere çok sayıda karma sergiye katılmıştır. Atina, Bağdat, Belgrad, Budapeşte, Bükreş, Leningrad, Moskova, New York ve Viyana'da da eserleri sergilenmiştir.

1924'te Sanayi-i Nefise Mektebi talebesi olarak Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi'nde Elif Naci Efendi, “Poşad” ve “Eskiz” resimleriyle yer alır (*Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi* 1340 [1924]). 1931'de Güzel Sanatlar Birliği'nin 15. Galatasaray Sergisi'ne “Hasta Ayın Çocukları” ve “Manzara” resimleriyle (*Güzel San'atlar Birliği Resim Sergisi 15 inci Galata Saray Sergisi* 1931); 1932'de de 16. Galatasaray Sergisi'ne “Paskal'ın Meyhanesi” ve 2 adet “Manzara”, 2 adet “Poşad” ile katılır (*Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 16 ıncı Galata Saray Sergisi* 1932).

Elif Naci 1937'de Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde müdür yardımcısı olarak görev alır ve sonra müdür olarak görevine devam eder. Sanatçı, idari görevleri yanında ressamlık ve yazarlık faaliyetlerini sürdürür.

Elif Naci, 1939'da Malatya Arslantepe arkeoloji kazılarında hükümet komiseri olarak bulunur ve Fransız arkeolog Prof. M. De la Porte ile çalışırken eski Malatya görünümelerini resmeder (*Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında* 1976, 84). CHP'nin düzenlemiş olduğu Yurt Gezileri kapsamında, 1940'ta Samsun'a gider

(Res. 4). “Denizde Çaparlar”, “Çarşamba’nın Çarşambası”, “Fener’den Samsun’a Bakış”, “Samsun Parkı”, “Kıyıda Çaparlar”, “Samsun’un Koyu”, “Tütün Tarlası”, “Hükümet Dairesi” (*Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi* 1944: 33) adlı resimleri, Samsun gezisinin eserleridir (Res. 5). 1941-1943 arasında, II. Dünya Savaşı nedeniyle Balıkesir’de ikinci kez askerlik yapar ve bu arada 1942’de Balıkesir Halkevi’nde bir de kişisel sergi açar. 1942’de kurulan Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti’nin de üyeleri (*Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti 1 inci Plastik Sanatlar Sergisi* 1943; *Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti 2 inci Plastik Sanatlar Sergisi* 1944) arasında yer alır. 1943’te “Şark’ta Resim” adlı kitabı yayımlanır.

Elif Naci, 1952’de Fatih Müzesi’ni kurmakla görevlendirilir ve 1953’te müze müdürü olur. 1953’te Topkapı Sarayı Müzesi müdür muavini olarak Rumelihisarı onarımı emanet komisyonu başkanlığı ile görevlendirilir. Rumelihisarı restorasyonlarını gerçekleştiren Yüksek Mimar Cahide Tamer, bu konuyla ilgili yayınladığı kitapta belgelere de yer vermiştir. Bunlardan, 4 Mart 1957 tarihli bir belgede, Emanet Heyeti başkanı olarak “Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Hâluk Şehsuvaroğlu (veya Müdür Muavini Elif Naci)” adı geçer. 30 Mayıs 1957 tarihli bir başka belgede Rumelihisarı Restorasyon İşleri Emanet Komisyonu Başkanı olarak Elif Naci’nin adı ve imzası yer alır. Emanet Komisyonu’nun 6 Mart 1957 tarihli bir başka belgesinde yine başkan olarak Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Muavini Elif Naci adı ve imzası görülür (Tamer 2001: 109-111). 1963’te Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğünden emekli olur.

Elif Naci, sanatçı, müzeci, idareci, gazeteci ve araştırmacı olarak çok faal bir yaşam sürmüştür. Müzelerdeki görevleri sırasında hem sanatçı, hem iyi bir araştırmacı olarak büyük başarılar göstermiştir. Kendisi, tarih alanında da birtakım gerçeklerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki görevi sırasında, padişah mezarlarını açtırmayı istemiş ve yıllardır tarihçilerin tekrarladığı bir hatanın düzeltilmesini sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmed’in zehirlenerek mi yoksa kendi eceliyle mi öldüğünü, bir de mumyalanarak mı gömülmüş olduğu söylentilerini gündeme getirerek gerçeğin ortaya çıkması için mezarın açılmasını istemiş, ancak mezarın açılmasına izin verilmemiştir. Ayrıca, onaltıncı padişah olan Genç Osman (II. Osman) ile ilgili yanlış bilgilerin de düzeltilmesini sağlamıştır. Genç Osman’ın arslan gibi kuvvetli bir delikanlı yerine, Topkapı Sarayı’nda padişah elbiseleri seksiyonunu düzenlerken eline aldığı kanlı giysilerin ölçülerinden yola çıkarak dinç ve yetişkin biri olmayıp, cılız ve sıksa bir insan olduğunu bildiren Elif Naci, Genç Osman ile ilgili olarak şunları söyler:

“... Yedikule’ye götürülürken yeniçerilerin terbiyesizliğine isyan bile edemeyişini de gözönüne aldık bir de Genç Osman’ın öldüğünü kanıtlamak için tarihlerin yazdığı gibi kulağının kesilerek Mustafa’nın annesi Handan Sultan’a getirilmiş olmasını da yadırgadık. Mütalâlarının alınması için çağırduğım uzmanlar da kesik bir kulaktan teşhis kabil olamayacağı gibi beline kadar kanla mülemma olan giysinin de bir kulak kesilmesi ile değil, ancak başının kesilmesi ile oluşabileceği kanısına vardılar. Eğer Valde Sultana

Osman'ın başı getirilmişse ertesi gün cenaze gömülürken 'başı da bizdeydi alıp onu da beraber gömün' diyemeyeceklerine göre Osman başsız olarak gömülmüştür. Bunu açsınlar bakılsın dedik. Yine muhterem o Anıtlar Kurulu buna 'Olamaz, padişah mezarı açılmaz' dediler ve açlamadı ama iki yıl sonra sivri akıllı bir türbedar mezarı açtı. Zavallı genç padişahın başsız olarak gömüldüğü görüldü..." (Ülkümen 1985: 14-15)

Sanatçı, sanat yazıları alanında çok üretkendir; İkdam, İfham, İleri, Tan, Milliyet, Son Telgraf, Cumhuriyet, Türk Düşüncesi, Türk Sesi, Türk Yurdu, Varlık, Yedi Tepe, Yeni İnsan, Hayat, Hayat Tarih, Sanat Çevresi gibi pekçok gazete, dergi ve mecmuada köşe yazarlığı yapmış, sanat, tarih, sanat eleştirileri türünde yazıları yayımlanmıştır. Ayrıca sanatla ilgili konferanslar da vermiştir. 1955'te Bağdat Paktı kültür alışverişi nedeniyle Irak'a giderek kişisel resim sergisi açmış ve Türk resim sanatı ile Türk halkı üzerine iki konferans vermiştir.

Gazeteci, araştırmacı, yazar, müzeci Elif Naci'ye "Ressam Elif Naci" olarak sanatına bakıldığında; Elif Naci yazılarında, küçüklüğünde duvarları kirleterek resim yapmaya başladığını, Vefa İdadisi'nde resim öğretmeni Şevket Dağ'dan altıdan yukarı not alamadığı söyler. O zamanlar ressam değil, aktör olmayı çok istemiştir. İlk Darülbeydi kurulduğunda aktör olmak için sınava girip kazanmış, ancak anne ve babasının hafız olması nedeniyle oyuncu olmasına izin verilmemiştir. Bunun üzerine Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir. İlk resim hocası, Warnia Zarzecki olmuştur. Kısa süre sonra yurtdışından dönen İbrahim Çallı, okulda ders vermeye başlar ve Elif Naci onun öğrencisi olur. Elif Naci, asıl resim serüveninin İbrahim Çallı ile başladığını belirtir. Artık, resme tutkuyla bağlanmıştır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide, "Geçim sıkıntısı çektiğim, boya almakta güçlüklerle karşılaştığım dönemlerde bile resim yapmaktan uzak duramadım. Bir hastalık diyebiliriz. Resim yapmadığım günü yaşamamış sayıyorum. Beni uzun yaşatanın resim olduğuna inanıyorum." (Ersoy 1985: 8-10) sözleri, Elif Naci için resmin vazgeçilmezliğini ve onun resme ne kadar tutku ile bağlı olduğunu gösterir.

Elif Naci ilk dönemlerinde, Çallı etkisinde izlenimci nitelikte çalışmalar yapar. Enteriyör/ev içi sahneleri, İstanbul yaşamından sahneler, figür, peyzaj ve natürmortlar resmetmiştir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde çalışmaya başlayınca, Türk sanatı eserlerinden etkilenir ve soyuta yönelir. Hahlar, çiniler, hatlar, minyatürlerden etkilenerek yerel kaynaklara yönelir ve sanatı bunlardan etkilenir. Arap harfleri, halı motifleri resimlerinde yer alır (Res. 6-10). Bir süre sonra bu tarz resimlerinden dolayı eleştiri alınca, bundan vazgeçer ve "Evet, sonra ben müziksel bir havaya girdim." diyerek figürsüz soyut kompozisyonlara yöneldiğini ve tam kırk yıl soyut çalıştığını söyler (Ersoy 1985: 10). Son dönemlerinde tekrar figürlü çalışmalara yönelir ve oldukça renkli natürmortlar, peyzajlar yapar (Res. 11-20).

Kendisi de ressam olan ve Elif Naci gibi sanat yazıları yazan Nurullah Berk, sanatçıyı yazı sanatıyla minyatür resminden anıları birleştiren bir ressam olarak değerlendirmiştir (Berk 1977: 47). Elif Naci, Süleymaniye'deki Türk İslam Eserleri Müzesi'ndeki idari görevleri yanında, fırsat buldukça buraları da resmetmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'ndaki 1947 tarihli yağlıboya "Süleymaniye" (Res. 21) ve İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki "Sinan'ın Bahçesi" (Res. 22) gibi resimlerinde, Süleymaniye Külliyesi'nden görünümüleri, soyutlama olmadan, izlenimci nitelikte, gözleme dayalı, doğalcı yaklaşımla gerçeğe uygun görünümeler sunar (Sarıdikmen 2007: 110, 298-301).

"Türk resmi, Türk sanatı Alplerin ötesinde değil, Torosların eteklerinde doğacaktır." (Elif Naci 1981: 116; Elif Naci 1985: 4) diyen sanatçı, bunu en basit haliyle, Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki halı salonunda yer alan Selçuklu halılarıyla açıklar. Picasso ve Braque doğmadan yedi yüz yıl önce Selçuklu halı dokuyucusunun karanfil stilize ettiğini ve bu stilizasyonu adeta Picasso'yu kışkırtacak derecede yaptığını söyleyip modern sanatın Batı'da değil de, Doğu'da doğduğunu ispatlamaya çalışır. Doğu'ya karşı tutkusunu, dile getirir ve sanatın Batı'dan değil, Doğu'dan doğduğuna inanır (Elif Naci 1981: 118).

Sanatçı, gazetelerde sanat yazıları yazmıştır. Ancak, gazete ressamı olarak hiç çalışmamış, buna özellikle dikkat etmiştir. Bunu, "Resamlık başka, gazete ressamlığı, illustrateur olmak bambaşka şeyler." (Elif Naci 1981: 120) diyerek açıklar.

1976 yılında Resimde ve Basında 60 yıl jübileleri yapılmış ve "Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında" adında bir kitap basılmıştır (*Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında* 1976) (Res. 23). Kitapta, sanat, müze, basın alanından yetmiş kişinin Elif Naci için yazdıkları yer almıştır. Kitabın "Son Söz" başlığında yer alan yazıyı, Elif Naci kendisi yazmıştır.

"Yaşam düş gibi kısacık, bir göz açıp kapayana dek, bir şimşek aydınlığında geçiyor... Daha yaşama oburluğuna tam şöyle tıkabasa doymadan, dilediği başarıya ulaşmadan bir de bakıyorsun, Azrail'le İmam Efendi başının ucuna gelivermiş ve arkadan yakınlarının geçici ah-u-vahları...

...

Ve yetmiş sekiz yıldan beri taşıdığım, eskimiş, yıpranmış, artık miâdını doldurmuş bir köhne kalbim içinde hâlâ resim ve espiri yapmaya yelteniyorum." (Elif Naci 1976: 80)

Sanatçının "On Yılda Resim 1923-1933" ve "Şarkta Resim" kitaplarından sonra, 1981'de yayımlanan üçüncü kitabı "Anılardan Damlalar" adını taşır.

Elif Naci, dobra dobra konuşmayı, yazmayı sever. Yüzüncü yılı vesilesiyle Sanat Çevresi'ndeki "Söyletmen Beni" başlıklı yazısında, Akademi'ye karşı sert bir tavır sergiler. "Ben girerken Sanayi Nefiseydi, çıkarken Akademi oldu, şimdi Üniversite. Hele bu yeni makyajı ile onu hemen hiç mi hiç tanıyamıyorum..." der ve yazısında "Olur a...- yanlışlıkla götürürler diye vasiyet ettim, Cenazemi Fındıklı'dan geçirmesinler." diyecek kadar da kızgındır (Elif Naci 1983b: 50).

Elif Naci, gerek ressam, gerekse gazeteci olarak ödüller almıştır. 1983'te kendisine Kültür Bakanlığı tarafından Onur Ödülü, 1984'te ise İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından Burhan Felek Ödülü verilir.

Elif Naci, hakkında yazılanlardan anlaşıldığına göre oldukça neşeli, esprili, hoş sohbet ve çalışkan bir kişidir. Topkapı Sarayı Müzesi müdür yardımcısı olduğu yıllarda, akşam beşte Saray'dan ayrılıp Cumhuriyet Gazetesi'ne gitmiş ve arşivdeki işlerini yürütmüştür.

Gerçek bir "İstanbul beyefendisi" olarak nitelendirilen Elif Naci, gazetecilik, idarecilik, yazarlık ve ressamlığı bir arada yürütmüş; her alanda da başarılı olmuş, hayatı dolu dolu yaşamıştır. Türk resim tarihinde hem sanatçı, hem yazar olarak yer edinmiş olan Elif Naci, 8 Mayıs 1987 Cuma günü İstanbul'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

- 1924 *Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi 340 (1924)*, sergi broşürü, İstanbul: Matbaa-yı Milli.
- 1931 *Güzel San'atlar Birliği Resim Sergisi 15 inci Galata Saray Sergisi*, sergi broşürü. İstanbul: Marifet Matbaası.
- 1932 *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 16 ıncı Galata Saray Resim Sergisi*, sergi broşürü. İstanbul: Marifet Matbaası.
- 1943 *Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti 1 inci Plastik Sanatlar Sergisi*, sergi broşürü. İstanbul: Vakıf Matbaası.
- 1944 *Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti 2 inci Plastik Sanatlar Sergisi*, sergi broşürü. İstanbul: Latif Dinçbaş Matbaası.
- 1944 *Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi*, sergi kataloğu. Ankara.
- 1947 *"d" Grubu ve Türkiye'de Resim*. İstanbul: Halk Matbaası.
- 1976 *Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında*, İstanbul: Hilâl Matbaacılık.
- 1985 "Elif Naci Kronolojisi", *Sanat Çevresi* 76: 18.
- 1988 *Doğumunun 90. Yılı Anısına Elif Naci Resim Sergisi 12 Aralık-29 Aralık 1988*, sergi broşürü, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Güzel Sanatlar Bölümü.
- 2002 *İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi / İzmir State Museum of Paintings and Sculpture*. T.C.Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü. Balcıoğlu, Ş.
- 1987 "Elif Naci'ye Selâm...", *Sanat Çevresi* 104: 12-13.
- Berk, N.
- 1977 *Türk ve Yabancı Resminde İstanbul/İstanbul Chez Les Peintres Turcs et Etrangers*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Edgü, A. (ed.)
- 1998 *Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)*. İstanbul: Milli Reasürans T.A.Ş.
- Elif Naci,
- 1964 "d Grubu", *Yeni İnsan*, S.19, Temmuz, 16-19.
- Elif Naci,
- 1981 *Anlardan Damlalar*. İstanbul: Karacan Yayınları 97.
- Elif Naci,

- 1983a “Ben Elif Naci, ‘D’ Grubunun Çığırtaını...”, *Sanat Çevresi* 60: 12-15.
Elif Naci,
1983b “Söyletmen Beni”, *Sanat Çevresi* 53: 50.
Elif Naci,
1985 “Kendimle Hesaplaşma”, *Sanat Çevresi* 76: 4-5.
Ersoy, A.
1985 “Elif Naci ile Söyleşi”, *Sanat Çevresi* 76: 8-11.
Giray, K.
2000 *Çallı ve Atölyesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Giray, K.
2000 *Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu*, ikinci baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Göncü, B., (ed.)
1991 *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu/Greater İstanbul Municipality Painting Collection*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:4.
Gören, A.K.
1998 *50. Yılında Akbank Resim Koleksiyonu*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
Katıpoğlu, H. (haz.)
1996 *Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu / The Collection of İstanbul Museum of Painting and Sculpture Mimar Sinan University*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
Nirven, N.
1982 “Elif Naci ile Bir Söyleşi”, *Sanat Çevresi* 49: 18-20.
Rona, Z. (ed.)
2002 *Çağa Resim Koleksiyonu / The Çağa Painting Collection 1975-2002*. İstanbul: Sanat-Bilgi-Belge Ltd.
Saridikmen, G.
2007 *Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık örnekleri 1860-1960*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Tamer, C.
2001 *Rumelihisarı Restorasyonu Belgelerle ve Anılarla 1955-1957*. İstanbul: Türkiye Turing Otomobil ve Kurumu.
Tanaltay, E.
1986 “Elif Naci ile Bir Gün”, *Sanat Çevresi* 93: 20-22.
Ülkümen, P.
1985 “Müzeci Elif Naci”, *Sanat Çevresi* 76: 14-15.
Yaman, Z.Y.
2002 “d Grubu d Group 1933-1951”, *d Grubu d group 1933-1951*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 7-40.

Resim 1. Fotoğraf, Elif Naci, 1940. (Edgü 2001, 168)

Resim 2. Fotoğraf, Elif Naci ve eşi Makbule Hanım. (Ersoy 1985, 8)

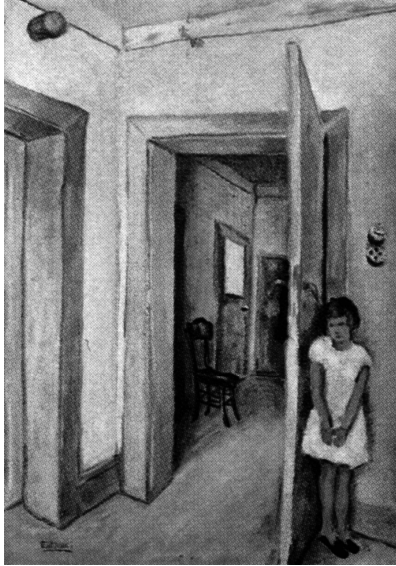
Resim 3. Elif Naci, Eşi Makbule Elif Hanım, desen.
(*Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında* 1976)

Resim 4. Fotoğraf, Halil Dikmen, Elif Naci ve Nurullah Berk, 22 Ağustos 1940, İstanbul Galata Rıhtımı'ndan vapurla Samsun'a giderken. (Edgü 2001 168)

Resim 5. Elif Naci, Samsun Parkı, tuval üzerine yağlıboya, 32x45.5 cm. (Edgü 2001, 168)

Resim 6. Elif Naci, Saklanan Çocuk, karton üzerine yağlıboya, 73x53.5 cm. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

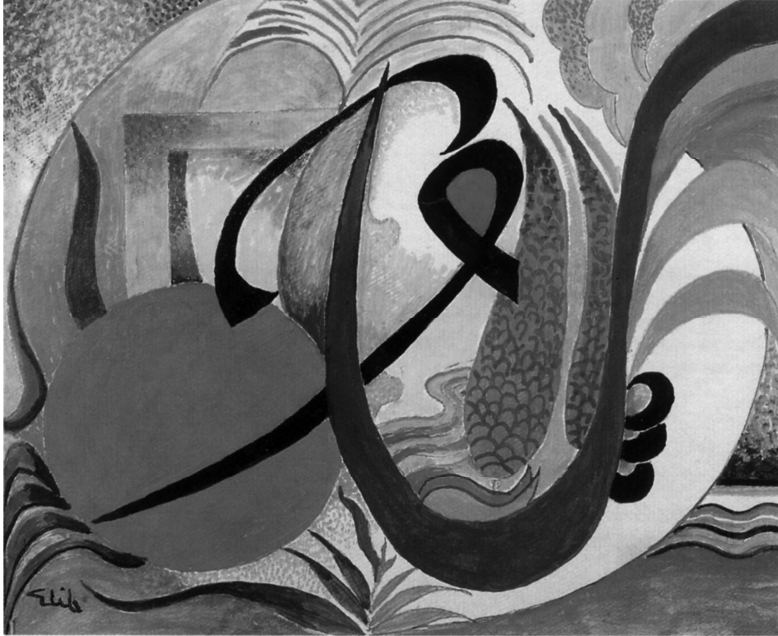
Resim 7. Elif Naci, Sardunya Saksısı, duralit üzerine yağlıboya, 51.5x47 cm. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

Resim 8. Elif Naci, Saksıda Biber, duralit üzerine yağlıboya, 54x40 cm. Çağa Resim Koleksiyonu. (Rona 2002, 171)

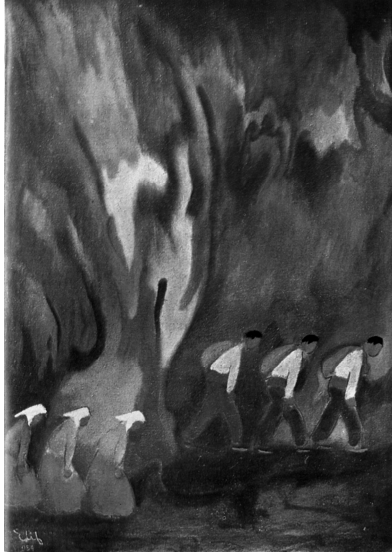
Resim 9. Elif Naci, Soyut Kaligrafi, mukavva üzerine yağlıboya, 50x35 cm.
Akbank Resim Koleksiyonu. (Gören 1998, 88)

Resim 10. Elif Naci, Kaligrafi, kağıt üzerine guaj, 27x32 cm.
Akbank Resim Koleksiyonu. (Gören 1998, 88)

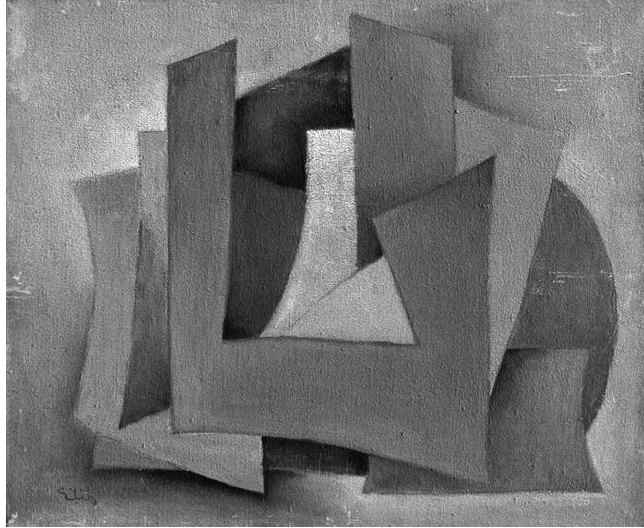
Resim 11. Elif Naci, Bir Göçmen Ailesi, tuval üzerine yağlıboya, 36x30 cm. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

Resim 12. Elif Naci, Soyut. (*Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında* 1976)

Resim 13. Elif Naci, Kompozisyon 61 x 45.5 cm. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

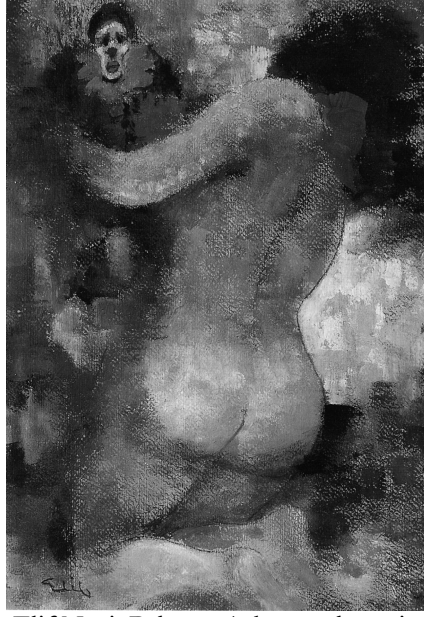
Resim 14. Elif Naci, Kompozisyon, tuval üzerine yağlıboya, 38x46 cm. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu.

Resim 15. Elif Naci, Kompozisyon, tuval üzerine yağlıboya.
Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu. (Giray 2000, 281)

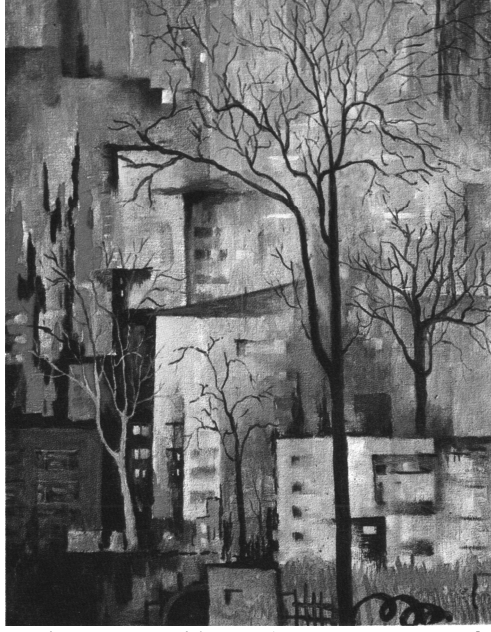
Resim 16. Elif Naci, Labirent, tuval üzerine yağlıboya.

Resim 17. Elif Naci, Palyaço Aşkı, tuval üzerine yağlıboya. Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu. (Giray 2000, 282)

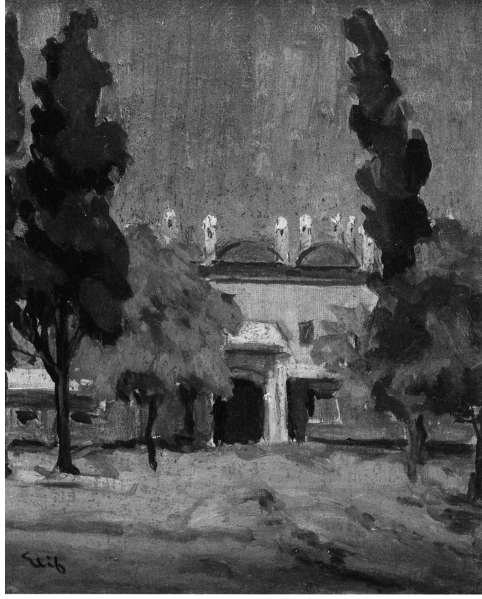
Resim 18. Elif Naci, kağıt üzerine çini mürekkebi, 15.5x12.5 cm. Elif Tül Tolunay Arşivi. (*D Grubu D Group* 2002, 41)

Resim 19. Elif Naci, Soyut, yağlıboya. (*Doğumunun 90. Yılı Anısına Elif Naci Resim Sergisi 12 Aralık-29 Aralık 1988, sergi broşürü*)

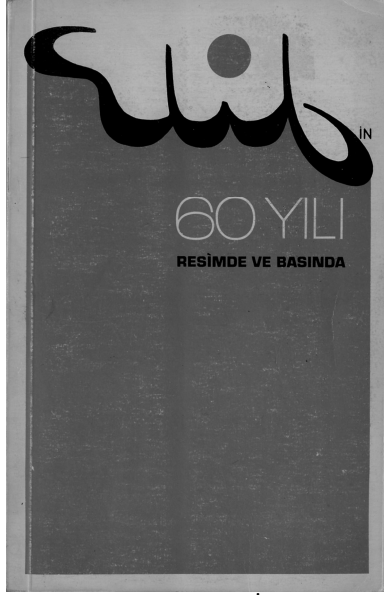
Resim 20. Elif Naci, Manav, 1983, duralit üzerine yağlıboya, 33x41 cm. (*Sanat Çevresi 76, 1985*)

Resim 21. Elif Naci, Süleymaniye, 1947, ahşap üzerine yağlıboya.
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. (Göncü 1991, 147)

Resim 22. Elif Naci, Sinan'ın Bahçesi, tuval üzerine yağlıboya, 51x34 cm.
İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi. (*İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi*
2002, 56)

Resim 23. *Elif'in 60 Yılı Resimde ve Basında*, İstanbul, 1976, kitap kapak resmi.

ARİF DAMAR'IN SANAT ANLAYIŞINDAKİ EVRELER

Hulusi GEÇGEL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Fakültesi - Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Arif Damar, 23 Temmuz 1925 tarihinde Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinin Karainebeyli köyünde doğdu. 1940 kuşağını temsil eden şairlerin başında gelmektedir. 1940 yılında yayımladığı ilk şiirinden itibaren kariyerinde bızlı bir şekilde ilerlemiştir. Henüz 15 yaşındayken yazdığı toplumcu gerçekçi çizgide şiirlerle adını duyurmuş, bu akımın önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. Garip ve İkinci Yeni gibi şiir hareketleriyle de ilişki kurarak şiirini yenilemesini bilmiştir. 1940'lı yıllarda yazdığı ilk şiirlerinde "Arif Barikat" adını kullanan sanatçı, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı bu yıllarda anti-emperyalist bir tutumla Yeni İnsanlık, İnsan, Gün dergilerinde çıkan şiirleriyle toplumcu gerçekçi sanatçılar arasında yer aldı. Bu dönemde, "kavgacı, ama barışçıl ve insancıl yanı ağır basan yoğun içerikli, dil öğesini, biçim kaygısını taşıyan, iççiliği tütüz" şiirleriyle tanındı. Sanatçı, 1956 yılında "Arif Barikat" takma adını bırakarak gerçek adı olan "Arif Damar" adını kullanmaya başlamıştır. Sanatçının poetikasındaki bu değişim, edebiyat tarihimize "İkinci Yeni" adıyla yer alacak yeni bir şiir hareketinin başladığı döneme denk gelmektedir. 1960'tan sonraki şiirlerinde, özellikle biçim ve söyleyiş bakımından toplumcu gerçekçilerden ayrılan Damar, İkinci Yeni hareketinin de etkisiyle, kendine özgü buluş ve imge gücüne dayanan bir şiir kurmaya yönelir.

Anahtar Sözcükler: Arif Damar, Toplumcu Gerçekçilik Akımı, İkinci Yeni Şiiri

ABSTRACT

Arif Damar was born on 23rd. July, 1925 in a village called Karainebeyli located in Gallipoli, in Çanakkale. He is one of the most wellknown representatives of 1940s. He has been running his writing career since 1940, the year he published his first poem. He had written his first poem with the understanding of Socialist-Realist Movement when he was 15, then, he modified his poetry by poetic movements such as, 'Garip' and 'İkinci Yeni' without losing his connection to the socialist essence of his poetry. In his poetry collection in 1940s, he used another name, 'Arif Damar'. Within this period, when World War II took place, his poetry subscribed to the Socialist-Realist line, which was against Emparialism but fore Humanism. The artist stopped using the name 'Barikat' in 1956 and started to use 'Arif Damar', his real name instead. This change also announces the change in his artistic understanding. In those years, 'İkinci Yeni' Poetry Movement, focusing on abstract implications, was at its peakpoint. Arif Damar's poetry was diverted from Socialist-Realist Movement after 1960s, especially concerning the structure and expression of his writing style. He was against the Socialist-Realist idea of writing 'for the society' and claimed that this did not mean 'writing in the way that society

would understand . He did not find it right that the poetry which was not written within the same conventions was considered as 'abstract poetry'.

Keywords: *Arif Damar, Socialist-Realist Movement, İkinci Yeni Poetry Movement*

GİRİŞ

Düzyazılarında “Ece Ovalı” takma adını kullanan Arif Damar, Çanakkale’nin yetiştirdiği önemli sanatçılardan biridir. Henüz 15 yaşındayken yazdığı toplumcu gerçekçi çizgide şiirlerle adını duyurmuş, bu akımın önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. İlk şiirini yayımladığı 1940’tan bugüne sanat yaşamını işçiliği titiz şiirleriyle sürdürmektedir.

Arif Damar, dünya görüşündeki ortak yanlara karşın, sanat anlayışı yönüyle Nâzım Hikmet’ten farklı çizgileri de yakalayabilmiş toplumcu gerçekçi sanatçılardan biridir. Sanatının 1959’dan sonraki evresinde ise, “toplumcu” ve “gerçekçi” dünya görüşünü korumakla birlikte; sanat anlayışındaki “toplumcu gerçekçi” çizgiyi terk ederek dolaylı anlatıma ve imgeleme yaslanan bir şiir anlayışına ulaşmıştır.

Damar, 1960’tan sonraki şiirlerinde, özellikle biçim ve söyleyiş özellikleri yönünden toplumcu gerçekçilerden ayrılır. Toplumcu gerçekçilerin “halk için yazmak” anlayışına karşı çıkar ve bunun “halkın anlayacağı biçimde yazmak” anlamına gelmediğini savunur. Bu şekilde yazılmayan ürünlerin “kapalı şiir” olarak değerlendirilmesini doğru bulmaz. Dünya görüşünü ve şiirinin toplumcu özünü değiştirmeden yazdığı bu şiirler; kendine özgü buluş ve imge gücüne, uzak çağrışıma ve dolaylı anlatıma yaslanmaktadır. Bazı temsilcilerinin işi anlamsızlığa kadar götürdüğü İkinci Yeni şiirinden, toplumcu içeriğiyle belirgin bir biçimde ayrılır.

ARİF DAMAR’IN YAŞAM ÖYKÜSÜ

23 Temmuz 1925 tarihinde Çanakkale’nin Gelibolu ilçesine bağlı Karainebeyli köyünde doğdu. Babası doğduğu köyün hocası Hacı Hüsnü Efendi, annesi Mükerrer Hanım’dır. Beş yaşında iken babasını, 11 yaşında da annesini kaybetti. Köy ilkokulunda başladığı ilköğreniminin son sınıfını, bir yıl bakımını üstlenen teyzesinin yanında, Çanakkale Cumhuriyet İlkokulu’nda tamamladı (1937). Ortaöğrenimini Edirne’de ve İstanbul Yenikapı Ortaokulu’nda (1941) tamamladı. İstanbul Erkek Lisesi’nde başladığı lise öğrenimini yarım bırakarak (1943) hayata atıldı. Geçimini sağlamak üzere çeşitli işlerde çalıştı. Ankara’da 1944-1947 yılları arasında Atatürk Orman Çiftliği’nde memurluk görevinde bulundu. Kayseri ve Sivas’ta tamamladığı askerlik hizmetinden sonra İstanbul’a döndü ve bir süre Mahmutpaşa’da seyyar satıcılık yaptı (1950). Geçimini uzun süre özel şirketlerde muhasebecilik yaparak sağladı (1954-1968).

İlk şiiri (Edirne’de Akşam) 1940 yılında Yeni İnsanlık dergisinde çıktı. Bir süre yönetimine de katıldığı Yeryüzü dergisinde 15 Kasım 1951’de yayımlanan "Dayanılmaz" adlı şiirinin ardından gizli örgüt üyesi olduğu suçlamasıyla Aralık

1951’de tutuklandı. İki yıl tutuklu kaldı ve delil yetersizliğinden serbest bırakıldı. Günden Güne (1956) adlı şiir kitabı 22 Ocak 1957’de toplatıldıysa da, yargılanma aklanmayla sonuçlandı.

24 Kasım 1967’de Türk Solu dergisinde yayımlanan "Che" başlıklı şiirinden dolayı açılan davadan da 12 Temmuz 1968 aklandı. 1969’da Suadiye’de Yeryüzü Kitapevini kurup yönetti. Kitabevi’nde "yasak yayın bulundurduğu" gerekçesiyle 6 Temmuz 1982’de sıkıyönetimce gözaltına alındı. Tutuksuz olarak yargılandı ve 16 Eylül 1982’de üç ay hapis cezasına çarptırıldı. Bozcaada Tutukevi’nde yattı (Nisan 1984). Seslerin Ayak Sesleri (1975) adlı kitabında "Vietnam" başlıklı eski bir şiirin Sakarya gazetesinde yayımlanması üzerine açılan davada sivil mahkeme görevsizlik kararı verdi (5 Kasım 1983). Dosyasının gönderildiği Gölcük Askerî Mahkemesi’ndeki yargılama ise, aklanmayla sonuçlandı (8 Mart 1984). 1984’te kitapevini kapatıp kendisini bütünüyle şiirlerine verdi.

Arif Barikat adını kullandığı ilk şiirlerini 1940’lı yılların başında Yeni İnsanlık, İnsan, Gün dergilerinde yayımladı. Şiirleri ve yazıları *Ant*, *Yeryüzü*, *Dost*, *Yelken*, *Yeditepe*, *Milliyet Sanat*, *Gösteri*, *Yazko*, *Papirüs*, *Varlık* gibi dergilerde ve *Ulus*, *Tanın*, *Demokrat* gibi gazetelerde yayımlandı. Ece Ovalı takma adıyla *Ulus* ve *Tanın* gazetelerinde makaleler yazdı. İki uzun öyküsü (Sarhoş Kâğıt, Yanlış Yorum) *Büyük Gazete* ve *Vatan*’da yayımlandı.

Ant ve *Yeryüzü* dergilerinin yazı kurullarında, Türkiye Edebiyatçılar Birliği’nin yönetim kurulu üyeliğinde (1963-1966) bulundu. 1959 *Yeditepe* Şiir Ödülü, 1994 *Salihli Dionysios* Şiir Ödülü ve 1996 *Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü* sahibidir.

ESERLERİ

Günden Güne (1956), *İstanbul Bulutu* (1958), *Kedi Akli* (1959), *Saat Sekizi Geç Vurdu* (1962), *Alıcı Kuş* (1966), *Seslerin Ayak Sesleri* (1975), *Alıcı Kuşu Kardeşliğin* (1975, ilk beş kitabının toplu basımı), *Ölüm Yok ki* (1980), *Ay Ayakta Değildi* (1984), *Acı Ertelenirken* (1985, ilk yedi kitabından seçmeler), *Yoksulduk Dünyayı Sevdik* (1988), *Ay Kar Toplamaz ki* (1990, *Toplu Şiirler*), *Onarırken Kendini* (1992), *Eski Yağmurları Dinliyordum* (1995, seçmeler), *Kitaplar Kitabı* (2000, *Toplu Şiirler*), *Külliyen Red* (2002), *Kırık Makara* (2004), *Gitme Kal* (2006).

SANAT ANLAYIŞINDAKİ EVRELER

Arif Damar’ın şiiri, sanat anlayışındaki değişime bağlı olarak iki döneme ayrılır. İlk dönemini 1940-1959 yılları arasında toplumcu gerçekçi çizgide yazdığı şiirler; ikinci dönemini ise, 1959’dan günümüze sanat kaygısını daha öne alarak yazdığı şiirler oluşturur.

Toplumcu Gerçekçilik Anlayışının Hâkim Olduğu Dönem (1940-1959)

1940’lı yıllarda yazdığı ilk şiirlerinde “Arif Barikat” adını kullanan sanatçı, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı bu yıllarda anti-empyralist bir tutumla *Yeni İnsanlık*, *İnsan*, *Gün* dergilerinde çıkan şiirleriyle toplumcu gerçekçi sanatçılar arasında yer

aldı. Bu dönemde, “kavgacı, ama barışçıl ve insancıl yanı ağır basan yoğun içerikli, dil ögesini, biçim kaygısını taşıyan, işçiliği titiz” şiirleriyle tanındı.

Arif Damar’ı sanatının ilk yıllarında etkileyen en önemli sanatçı, Nazım Hikmet olmuştur. Damar, Nâzım Hikmet şiiriyle tanışmasını şöyle anlatır:

1939 yılında Nazım Hikmet'in bir şiiri çıkmıştı. Şiirden ziyade beni altındaki not etkiledi: 'Kesemde verecek bir şeyim yok, Yüreğimden verdim' çok sevdim bunu. Daba sonra onun diğer kitaplarıyla tanıştım (Gündoğdu, 2005: 50).

Şiirimizde toplumcu gerçekçi anlayış, Nâzım Hikmet’in öncülüğünde başlamış ve Garip şiirini yeterince toplumcu bir şiir olarak görmeyen, hatta gerici bir tutumun ürünü kabul eden 1940 kuşağı şairlerinin şiirleriyle yaygınlık kazanmıştır. 1940 Kuşağı; Değişim, Dönem, Alan 67, Yeni Gerçek, Şiir Saati, Yordam, Yelken, Ant, Yön, Halkın Dostları, Türk Solu gibi toplumcu gerçekçi çizgide dergiler çevresinde toplanarak ürün veren şairlerin genel adıdır.

Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*’nin “Giriş” bölümünde (1985: 10-11), çağdaş Türk şiirini getiren ve sürdüren iki çizgi olduğunu savunmaktadır: Bunlardan birinin, hiç benzemeyen yanlarına karşın, şiirlerinin bazı belirleyici özellikleriyle birbirine yol açmış şairler olarak değerlendirdiği “Nedim - Yahya Kemal – Nâzım Hikmet – Orhan Veli” çizgisi; diğersinin de, “Şeyh Galip – Ahmet Haşim – Necip Fazıl – Fazıl Hüsnü Dağlarca” çizgisi olduğunu düşünmekte ve “çağdaş” veya “yeni” şiirin oluşumunda diğer sanatçıların yol açıcı etkileri olsa da, bu çizgilerden birinde Nâzım Hikmet’ten, diğersinde ise Necip Fazıl’dan daha geriye gidilemeyeceğini savunmaktadır.

Özkırımlı (1995: 199) da, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde asıl yeniliğin Nâzım Hikmet’le başladığını savunmaktadır:

Bu dönemde şiirde biçim ve özjü temelden değiştiren asıl yenilik Nâzım Hikmet tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçüyü (vezni) atan, özjü biçimin bağlarından kurtaran Nâzım Hikmet’tir. İlk iki kitabıyla (835 Satır, Jakond ile Si-Ya-U, 1929) şairâneye karşı çıkmış, mısraçı anlayışı yıkmıştır.

Arif Damar, bir süre yönetimine de katıldığı Yeryüzü dergisinde 15 Kasım 1951’de yayımlanan "Dayanılmaz" adlı şiirinin ardından gizli örgüt üyesi olduğu suçlamasıyla Aralık 1951’de tutuklanır. İki yıl tutuklu kaldıktan sonra delil yetersizliğinden serbest bırakılır. “Dayanılmaz” başlıklı bu şiirde, genel olarak emperyalizme karşı çıkılır ve sömürünün karşısına emek, barış, kardeşlik gibi kavramlar koyulur. Şiir aracılığıyla, toplumsal bir bilinç oluşturularak okur, ulusal bağımsızlığı tehlikeye sokan gelişmelerden haberdar edilmeye çalışılır.

Damar, 24 Kasım 1967’de Türk Solu dergisinde yayımlanan "Che" başlıklı şiirinden dolayı açılan davadan da, 12 Temmuz 1968’de aklanır.

Sanat Kaygısının Hâkim Olduğu Dönem (1959'dan Günümüze)

1956 yılında yayımlanan *Günden Güne* adlı şiir kitabı, “Arif Barikat” takma adını bırakarak “Arif Damar” adını kullanan şairin sanat anlayışındaki değişimin de ipuçlarını vermektedir. Sanatçının poetikasındaki bu değişim, edebiyat tarihimizde “İkinci Yeni” adıyla yer alacak yeni bir şiir hareketinin başladığı döneme denk gelmektedir.

İkinci Yeni Şiir Hareketi

Teşbih, istiare, mecaz, mübalağa gibi edebî sanatlara sırt çeviren Garipçiler; 1940'lara kadar gelen şiir geleneğini reddederek yeni bir şiir anlayışı oluşturmaya çalışmışlardır. Şiiri, “bütün hususiyeti edasında olan” ve “insanın beş duyusuna değil, kafasına hitap eden tamamen anlamdan ibaret” yalın bir söz sanatı olarak görmelerinin bir sonucu olarak; hayale, tasvire, duyguya ve şairaneliğe hoş bakmamışlar ve bunları şiirden kovmuşlardır. Türk şiirinin yenileşmesinde ve söyleyiş imkânlarının genişlemesinde bu düşüncelerin bir kısmının yararları da olmuştur. Ancak, bu ilkeler işlevlerini yitirip kısa bir süre sonra eskিয়েince, şiirde şairanelik, müzikalite, duygu, hayal, imge gibi temel yapı unsurları yeniden aranır olmuştur.

İkinci Yeni, işte böyle bir şiir ortamında, Garip şiirinin koyduğu ve zamanın gittikçe yıprattığı yasaklara bir tepki olarak doğmuş ve kapılarını şiirden kovulan bütün bu öğelere sonuna kadar açmıştır.

İkinci Yeni hareketinin ortaya çıkışını daha çok dönemin sosyal-siyasal yapısına bağlayan toplumcu-gerçekçiler, Birinci Yeni'yi nasıl “İkinci Dünya Savaşı'nın azgınlaştırdığı CHP diktası” toplumcu-gerçekçi sanat anlayışının önünü kesmek için öne çıkardıysa, İkinci Yeni'yi de “çeşitli nedenlerle” bir dikta dönemine giren DP'nin 1950'li yıllardaki politikalarının beslediğini ileri sürmektedirler.

İkinci Yeni'nin ortaya çıkış sebeplerini dış dünyadan çok edebiyatın kendi içindeki gelişiminde arayan eleştirmenler ise, özellikle Garip'in şiiri öyküye dayandıran tutumuna bir tepkiden hareketle, “anlatan değil, duyuran şiir” olarak İkinci Yeni şiirinin başladığını savunmaktadırlar.

“Yeni gerçek”, İkinci Yeni şiirinin gerçeklik anlayışını oluşturmuş ve anlam “soyut” bir karaktere bürünmüştür. Gerçekliği algılayıştaki bu öznellik, Garip şiirinin temel özelliklerinden birisini oluşturan “nesnel gerçeklik”e de şiirsel anlamda bir tepkiyi ifade etmektedir.

İkinci Yeni şiirinin ilk örneklerinden itibaren dikkati çeken başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Sözdizimindeki bozmalar (değiştirim),
2. Kelime deformasyonu,
3. Alışılmamış bağdaştırmalar (birbirinden uzak çağrışımlı kelimelerin aynı sözdizimi içinde kullanılması),
4. İmgeli bir anlatıma yaslanma,
5. Soyutlamaya, kapalı anlatıma yönelmek.

İkinci Yeni sanatçılarının “Şiir geldi kelimeye dayandı”, “Şiir kelimelerle kurulur” ya da “Şiir salt kelimeciliktir” sözleri, bu şiir hareketiyle dadaizm, sürrealizm ya da letrizm arasında benzerlikler kurulmasına yol açmıştır. Bu yakıştırmaların arkasından da, anlamsız şiir suçlamaları gelmeye başlamıştır. Bu sözlerle ifade edilmek istenen temel düşünce, şiirin bir şeyler anlatmak için değil; kendisini kurmak için yazıldığıdır. Garipçiler şiir dilini, her türlü sanattan arındırarak, tıpkı nesirdeki gibi, tek anlama dayalı olarak kullanıyorlardı. Böyle bir dil kullanımı, kelimelerin anlam (gösterilen) yanını öne çıkararak gösteren tarafını (İkinci Yenicilere göre kelimeyi) göz ardı ediyordu. İkinci Yeni şairleri ise, kelimelerin kendisini öne çıkarmışlardır. Cümleden değil de, kelimedenden hareketle kurdukları şiir dili, “kelime oyunculuğu”yla ya da “anlamsızlığa saplanmak”la suçlanmalarının temel gerekçelerinden birisini oluşturmuştur.

Oktay Rifat, 8 Aralık 1958’de Yeditepe dergisinde yayımladığı “*Anlam*” başlıklı yazısında, ilk ortaya çıktığı yıllarda daha çok “Anlamsız Şiir Akımı” olarak isimlendirilen yeni şiirin anlam yapısıyla ilgili olarak görüşlerini bildiren birtakım açıklamalarda bulunmuştur. “Anlamsız şiir” sözünün “bir şey anlatmayan şiir” diye algılanmaması gerektiğini belirten sanatçı, bir şey anlatmamanın en kestirme yolunun susmak olduğunu, her ağzını açan kişinin ister istemez bir şey anlatma sorumluluğu yüklendiğini savunmaktadır:

Anlamsız şiir, bir şey anlatmamak şöyle dursun, bize anlamlı şiirin anlatamadığı şeyleri anlatıyor, bizi insandan uzaklaştırmak şöyle dursun, bize insan gerçeğinin, dış gerçeğin ta kendisini vermeye çalışıyor (Fuat, 2000: 88).

Oktay Rifat’ın bu yazısı üzerine, Memet Fuat da Varlık dergisinin 15 Ocak 1959 tarihli sayısında “*Yeni Şiiri Anlamak*” başlıklı bir yazı yayımlamış ve burada “anlamsız şiir” nitelemesinin yanlışlığına dikkati çekmiştir.

Memet Fuat, Türkçede “anlamsız şiir” olarak adlandırılan İkinci Yeni tarzı şiirlere, İngilizce’de eleştirmenlerin “obscure / difficult / irrational” dediklerini belirtmekte ve bu kelimelerin karşılıkları olarak Türkçe’de “karanlık, kapanık, belirsiz, anlaşılması güç, zor, çetin; akla yakın olmayan, akılla anlaşılabilen” kelimelerinin kullanılabilceğine işaret etmektedir (2000: 88).

Arif Damar’ın Toplumcu Gerçekçilerden Ayrılışı

Şiirlerini 1959’a kadar sanat anlayışını savunduğu “Toplumcu Gerçekçilik” çizgisi içinde yazan Arif Damar, kendi ifadesiyle, “sürrealist akımın devrimci bir akım olduğunu” kavrar ve uzak çağrışımına, dolaylı anlatıma ve imgeleme yaslanan bir şiir anlayışına ulaşır:

O dönemde bu konu ile ilgili kuramsal bir kitap dilimize çevrilmemişti. Yalnızca bazı kitaplarda Marx’tan Engels’ten kısa örnek sözler vardı. Örneğin Engels şiirde toplumsal mesajın bir elmanın kokusu gibi olması gerektiğini söylemiştir. Marx,

Shakespeare’i ezbere bildiği gibi Latin şairlerini de çok iyi tanır. Marx biçime çok önem verirdi; bir şiir için günlerce uğraşır (Damar, 2006: arka kapak yazısı).

1959’dan sonraki şiirlerinde, özellikle biçim ve söyleyiş bakımından toplumcu gerçekçilerden ayrılan Damar, İkinci Yeni hareketinin de etkisiyle, kendine özgü buluş ve imge gücüne dayanan bir şiir kurmaya yönelir. Ancak, bu şiirler, bazı temsilcilerinin işi anlamsızlığa kadar götürdüğü İkinci Yeni akımının tersine; toplumsal içeriği dışlamayan, yine yüksek sesle okunacak coşkun söyleyişlerdir.

Toplumcu gerçekçilerin “halk için yazmak” anlayışına karşı çıkar ve bunun “halkın anlayacağı biçimde yazmak” anlamına gelmediğini savunur. Bu şekilde yazılmayan ürünlerin “kapalı şiir” olarak değerlendirilmesini doğru bulmaz:

Yanlış anımsamıyorsam Brecht: “Halk için de savaşan entelektüeller için de yazmak, halk için yazmaktır” demiştir. Bu şekilde yazılmayan şiirler için kapalı şiir diyorlar. Halbuki Ritsos, Neruda bizim ülkemizdeki toplumcular gibi mi yazıyor?

Şimdi tekrar söylemem gerekirse; ben toplumcuyum, gerçekçiyim; ama toplumcu gerçekçi değilim! (Damar, 2006: arka kapak yazısı)

Damar’ın dünya görüşü ya da şiirinin içeriği değişmemiş; ancak, sanatı algılayış biçiminde büyük değişiklik olmuştur. Sanatçı, artık şiirinin içeriği kadar biçimine, üslûbuna ve imgeye de ağırlık verecektir:

Düşün ki Askeri Mahkeme’de bir şiir için yargıldım. Şimdi ben aklıktan geliyorum dedim, evet sosyalistim diyorum da. Ama kardeşim, şiiri bir şeyin mesajını vermek için yazdığında estetik bir değeri olmuyor. Onların anladığı anlamda toplumcu gerçekçiliği, o anlayışı eleştirdim. Eleştiriyorum da (Gündoğdu, 2005: 50).

Arif Damar, 1958’de çıkan “İstanbul Bulutu” adlı kitabıyla, 1959 Yeditepe Şiir Ödülünü kazanır. Ödül, dönemin hâkim sanat anlayışını temsil eden İkinci Yeni hareketinin en parlak şairlerinden biri olan Cemal Süreya ile paylaşılmıştır. 1959’da “Kedi Akli”, 1962’de “Saat Sekizi Geç Vurdu” adlı kitaplarını yayımlar. Bu kitaplar, olumsuz aşırılıkları benimsenmese de, sanat anlayışı bakımından İkinci Yeni’ye çok yakın şiirlerden oluşmaktadır. Sanatçı, düşüncelerini, dünya görüşünü değiştirmiş değildir. Özellikle 1960 sonrasında yazdığı şiirler gözden geçirilince, temelde hiçbir değişme olmadığı kolayca anlaşılır. Biçimde, şiirleştirme yöntemlerinde yaptığı değişikliklerin ise, arkada kalmama, gelişmelere ayak uydurma çabasından doğduğu açıktır. Bu kaygısı Arif Damar’ı 1940’ların toplumsalçı şairlerinden iyice uzağa düşürmüş, bağımsız bir havaya girmesine yol açmıştır (Memet Fuat: 1985, 31).

SONUÇ

Arif Damar, aynı dünya görüşünü paylaştığı toplumcu gerçekçilerden bir süre sonra sanat anlayışı yönüyle ayrılarak farklı çizgileri yakalayabilmiş bir sanatçıdır. Sanatını

Garip ve İkinci Yeni hareketleriyle de ilişkilendirerek şiirine açılımlar getirmeyi başarmıştır.

Henüz 15 yaşında toplumcu gerçekçi sanat anlayışıyla yazdığı şiirlerle dikkati çekmiş ve bu akımın önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. 1959'dan sonraki şiirlerinde ise, dünya görüşünü paylaştığı toplumcu gerçekçilerden, sanatı algılayış biçimiyle ayrılmıştır.

Edebiyatımızda Tanzimat'ın birinci dönem sanatçılarıyla başlayan ve Cumhuriyet döneminde toplumcu gerçekçiler tarafından da sürdürülen “sanat toplum içindir” anlayışının, sanattan ödün veren tutumuna karşıdır. Elinden geldiği kadar, toplumcu şiir okurunun şiir beğenisine katkıda bulunmak, o beğeniyi geliştirmek istemektedir.

Arif Damar, ilk şiirinin görüldüğü 1940'tan bugüne, 65 yılı aşkın sanat yaşamı boyunca şiirinin toplumcu özünü hiç değiştirmeden, döneminin Garip ve İkinci Yeni gibi şiir hareketleriyle de ilişki kurarak şiirini yenilemesini bilmiştir. Dönemin baskın sanat akımlarından Garip, İkinci Yeni ya da 1940 kuşağı sanatçılarının ortak konu ve biçemlerinin dışında, kendisine özgü bir şiir kurabilmiştir.

KAYNAKÇA

Damar, A.

2006 Gitme Kal, Şiir Dizisi- Kendi Seçtikleri , İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Gündoğdu, C.

2005 “Arif Damar ile Söyleşi”, Aralık 2005: 50-54.

Memet Fuat,

1985 Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul: Adam Yayınları.

Memet Fuat,

2000 İkinci Yeni Tartışması, İstanbul: Adam Yayınları.

Özkırımlı, A.

1995 Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Ankara: Ümit Yayıncılık.

NAMIK KEMAL'DE ETİK VE ESTETİK DEĞERLER

Himmet UÇ

Diyarbakır Dicle Üniversitesi
Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

ÖZET

Namik Kemal'in güzellik anlayışı, mutlakçı güzellik anlayışı doğrultusundadır. Batı estetik tarihinde dinlerin tesirinden kurtulan sanat, güzelliği bir özneye bağlamaz. Ne güzeldir der, ama hristiyan ve İslam estetiği ne güzel yerine ne kadar güzel yaratılmış der nesneyi özneye bağlar. Namık Kemal'in görüşleri nesneyi özneye bağlayan bir güzel anlayıştır, mutlakçıdır. Alemdeki her güzellik yansımalarıdır. Bu tasavvuf ve kelam düşüncesinde, mutlakçı filozoflarda, Alman ve Fransız romantiklerinde de böyledir. Namık Kemal'in ahlak anlayışı insanı kendisi için değil cemiyet ve insanlık için yaşatan bir idealist ahlakıdır. Bütün ömrü insanlara yaşadıkları topraklar ve değerler için fedakarlık yapmaya, heveslerinden hem kendi hem de toplum için vazgeçmeye çağrı ile geçmiştir. Kendisi de bunları laf olsun diye söylememiş, bizat yaşamış, onlar uğruna hayatını hakir görmüş, değerleri uğruna sürgünde ölmüştür. Onun kadar hayati ile fikirleri arasında tam bağlantı kuran bir başka aydınımız yoktur denebilir.

ABSTRACT

Namik Kemal's moral philosophy is based on self-sacrifice, patriotism, living his country, abdicating his amusements, disdaining death for freedom and public service. He made them the basis of his life and art in most of his poems. Namık Kemal didn't lead a comfortable life while claiming all those. He himself experienced what the thought and comforted the exiles and dark cells with honour. According to him, the underdevelopments of our country compared to Europe, stemmed from misgovernment as well as inability to bring up the idealist man. Namık Kemal is the most idealist man of the Turkish history of thought. Namık Kemal's idea of beauty is both based on English and French philosophers and is especially under the influence of İslam philosophers and islamic theology. For him, beauty is reflection of absolute beauty on objects and things. By drawing a lesson from these reflections, people can form themselves according to the absolute value perspective. His idea of beauty is paralleled with that of the mystic and Ottoman poetry

Key words: Morality, self sacrifice, patriotism, country, beautiful, absolute beauty

Evrenin güneşi olduğu gibi milletlerin de güneş gibi adamları vardır. Onlar milletlerin önünü aydınlatır, Namık Kemal hem devrini hem milletin geleceğini aydınlatacak klasik ve her devirde modası geçmeyen düşüncelere sahiptir. Bugün

dahi onun yorumları , evrenselliğini koruyan , mahalli kalmamış düşüncelerdir. Namık Kemal hakiki anlamıyla büyük insandır. Ruhunun safveti , ahlakının güzelliği, fikrinin asaleti ve kendini emrine tahsis ettiği vatani için daima yanan ihtiraslı kızgın bir aşkla besleyen ideal insan. Aileden dokuz vezir yetişmiştir, Halit Fahri onun için “ Kemal doksan vezirden ağır basar “ der.

Namık Kemal düşündüğü gibi yaşamıştır.Konuştuğunda konuşmanın ona getireceği felaketleri hesaba katmadan konuşmuştur , yazmıştır. Ömrü rahat döseğinde geçmiş bir insan değildir, onun kadar fikirlerini pervasız ifade eden , onun da hayran olduğu divan şairi Nefi'dir. Her ikisi de zulmen öldürülmüş sayılırlar. Namık Kemal İbret gazetesini çıkardı, Vatan Yahut Silistre piyesini oynattı, Mutasarrıf oldu, sürgün edildi, bazen taltif edildi, bazen tekdir edildi, ailesinden çocuklarından ayrı tutuldu, bu demde garibane vefat etti . Bu akibetini bildiği için

Ölmeden görürsem millette ümid ettiğim feyzi
Yazılsın seng-i kabrime vatan mahzun ben mahzun

Dedi v e dediği gibi gerçekleşti. O hürriyet dedi ve öyle öldü, mezarında bile eğer ülkesinde hürriyet olmasa ağlayacağını söyledi.

Bizim çin görünür mü cemal-i hürriyet
Düşündüğüm bu idi hali ihtizarımda
Eğer çi sakit-i mevtim fakat bu millet için
Sabahı haşre kadar ağlarım mezarımda

Yahya Kemal, Kemal'in Gelibolu'da bulunuşunu onun dünya görüşü ile bağlantılı bulur. “ Namık Kemal Tekirdağ'ında doğdu ve Gelibolu'da toprağa verildi . Kainata bakışı o sahilin adesesindedir. Bazı şahsiyetler hayata vatana ve tarihe bütün ömürlerinde doğdukları toprağın dairesinden bakarlar. Milletimizin Avrupa'ya karşı en şedid azimlerine şahit olan o toprakta doğmuş olması ve çocukluğundan beri milli varlığımızı o sahilden tahlil etmesi Namık Kemal'in yaradılışında esrarlı bir unsur olmuştur denilebilir” (Yücebaş ,1959, 22)

Yahya Kemal 'e göre Namık Kemal bir “meydan adamı”dır. O kelimelere yeni ruhlar verir, canlandırır. Nefi için tavşanı tasvir etse aslana benzetir derler, Namık Kemal en sakın kelimeleri bile insan ruhunu harekete geçiren bir duruma getirir. Ateşin bir ruhla kelimeleri canlandırır, ve insanları hareketlendirir. . Yahya Kemal “ bütün hayatında hatta 1876 dan sonra nisbeten uslanmış olduğu senelerde bile siyasi ihtiraslar içinde idi . Yüz elli seneden beri devletin dertlerini benimsemiş bir ailenin oğlu idi . Babadan babaya ta Topal Osman Paşaya kadar bütün cedleri iktidar mevkiinin büyük işlerine karışmışlardı. Namık Kemal onların siyasi hummalarına varisti. “ (Yücebaş 1959,23)

O bir münasakacı başyazar ve siyasi hatipti. Bir beladan değil bin beladan bile etkilenmeyen bir ruha sahiptir. Ömrünün sonlarını adalarda geçirdi , herkes onunla alakardı , o da herkes ile alakardı.

Yahya Kemal onu milliyetimizi ve tarihimizi temsil eden pek az adam içinde görür. “ Bütün milli tarihimizin bizim milliyetimizi tam bu ayarda temsil etmiş beş

on şahsiyeti varsa biri Namık Kemal ‘dir. Bu temsil kabiliyeti onun hüviyetindedir. “ (Yücebaş 1959,25)O teorik bir milliyeti değil dem ve damarlara karışmış , yüzlerce yıldır hükmünü icra etmiş bir milliyet kavramını ortaya koydu.

Namık Kemal Volter Monteskiyo ve Ruso gibi bir eleştirmen olma yolunu tuttu. Hugo’yu kendine örnek seçti . Ama bizim toplumumuz ve yönetim mantığımız onların türü bir eleştiriyi kaldırmadı , bu yüzden ömrü sürgünlerde, sürgün gibi görevlerde geçti . Bizde iki yüz yıldır Osmanlı da ve Cumhuriyette yönetici sınıf hiçbir zaman eleştiri ile yaşamayı kabul etmedi, bir yazarın eleştirisi ile devletin yıkılacağı kuruntusuna kapıldılar, yazarlar bu yüzden sürgünleri , hapishaneleri mesken ettiler. Dün de öyleydi bugün de öyledir, yarın inşallah öyle olmaz.

Namık Kemal ‘in gazelleri de divan şiirindeki gazellerden ayrılır, sadece isimleri ile onlara benzerler. Onun gazelleri lav gibi yakıcı ,etkileyicidir. Tabasbus ve dalkavukluk araçları değillerdir. O kadar etkileyici idi ki Cenab o öldüğünde on sekiz yaşındadır ve “ Biz gençliğimizde Namık Kemal kolunu kaldırıverirse saltanat yıkılır der. “(Yücebaş, 1959,86 der. O çocukluktan beri haksızlığa tahammül edemez. Dedesi Sofya paşası için o altı yaşındadır, hükümet konağına girenlerden ayak bastı parası alınır. Namık dedesine “ Dede bu para helal değildir”(Yücebaş, 1959,68) diye çıkışır.

Süleyman Nazif onun için “ Avrupa’ya bıçak olarak giden Namık Kemal Avrupa’dan ustura olarak dönmüştü “(Yücebaş, 1959, 48) der. Etkileyici bir eleştirisi vardır. Fuat Paşa “ Bu adamı asmalı , sonra altına oturup ağlamalı “(Yücebaş, 1959,93) diyerek onun değeri ile korkutucu tarafını izah eder.

NAMIK KEMAL ROMANTİZMİ

Alman ve Fransız romantizmi idealist alman ve Fransız filozoflarının fikirleri ile doğmuştur. Namık Kemal de büyük idealleri ve fikirleri olan bir büyük adamdır. Onun fikirleri de bir nesli besleyeydi ondan bir Türk idelizmi doğardı. Namık Kemal “ Eğer İstanbul ahalisi Paris ahalisi gibi olsaydı ben bir Ruso ve Monteskiyo olabilirdim “ der. Buradan kıymetinin bilinmediğini söylemek ister. Hala öyledir, fikirleri ve idealizmi bir nesli besleyecek bir nitelikte iken kuru bilgilere kurban edilmiştir Namık Kemal . Namık Kemal Alman romantiklerinden değil, Fransız romantiklerinden etkilenmiştir.Bu ayrı bir bahis olacak kadar geniştir.

KAİNAT KİTABI

Namık Kemal bütün idealist felsefeciler, kelimacılar gibi kainatı okunması gereken bir derin metin olarak görür. İster kitabın yazarı, cümlelerin öznesi kabul edilsin ister edilmesin, kitapda görünen derinlik kendine ait olduğundan çok müellifine yazarına aittir.

Hoşa metn-i derun ki ruşenadır her sevadından

Kemal-i kadret-i Bari meal-i hikmet-i eşya

Göçkün,1999, 43

O kadar derin bir metindir ki her satırından O'nun kudreti ve eşyanın yaratılış nedeni okunur ve görünür. Yaratılışın biçim teorisi vardır, her canlı biçimsel olarak ruhuna uygun tasarlanmıştır. Biçimini gören onun görevine uygun bir yapıda düzenlendiğini anlar. Namık Kemal'in " Meail-i hikmet-i eşya " demesi bu anlamdadır. Felsefede de din de de Allah'ın dışındakiler eşyadır, eşya insana yararlı olan şeydir. Her varlığın görünümü fonksiyoneldir, koyunun süt verisi ile biçimi arasında onun ne işe yarattığı görünür, açıktır, Namık Kemal'in " ruşenadır" yani parlar gösterir der. Bilimler de kainat denilen kitabın derinliği üzerinde çalışırlar. İnsan vücudu bu metnin en derin sahifesidir, bilimler asırlardan beri vücudun bitmez tükenmez bilimsel verilerini görmekte ve görmek için çalışmaktadırlar.

ESTETİK VE GÜZEL

Namık Kemal güzel anlamına gelen *h ü s ü n* kelimesini şiirinde çok kullanır. Bir metin kadar, bir güzelliğin de insan anlayışına hitap eden tabakaları katmanları vardır. Herkes güzellikten anladığı kadar onun güzelliğini kabul eder. Geometri ve matematik bilen bir insanın güzellikteki simetriyi ve orantıyı anlaması onları bilmeyenin anlamasından farklıdır. Feyiz bir şeyin görünür hale gelmesi manasına da gelir. Kainat bu hali ile bir feyizdir. Bir hikmet mushafıdır, hikmet bir şeyin anlamlı olması işe yaraması anlamındadır. Kainattaki güzellikler sadece güzellik değil hem de işe yaramak anlamındadır. Varlıklar hem estetik hem dekoratif hem de fonksiyoneldir. Güneş hem estetik hem işe yarar yani fonksiyonel hem de evreni süsler dekoratiftir. Bir odada koltuğun görevi vardır, dekor olarak bir yeri vardır, hem de güzelliğe hesaba katılır. Alemdeki her nakış, hikmet kitabındaki her nakış Allahın esma isimlerinin sırlarını gösterir, açar. Namık Kemal bütün bu anlamları şu beyti ile ifade eder.

Aceb bir Mushaf-ı hikmetsin ey feyz-i ilahi kim
Eder her nakş-ı hüsnün keşf-ı raz-ı Allamü'l -esma

Göçkün,1999, 43

Bir papatyadaki yaprakların aynı büyüklükte ve geometrik tasarım olarak bir arada olması Allah'ın geometri ile varlığı inşa ettiğini gösterir. Bu onun hakim isminin derinliğidir. Bilimsel olarak da böyledir, bir insan gözünün derinliğine incelenmesi onu yapanın isimlerini basar sıfatının derinliğini gösterir, görmesini bilmeyen görmek denen fiili ve gören azaya yapamaz ve veremez. Bu manayı destekleyen bir beytinde de Namık Kemal şöyle der.

Kitab-ı hüsnünün her safhası bir sure-i i'caz
Hatt-ı ruhsarının her nüktesi bir Ayet ül Kübra

Göçkün,1999, 43

Kainat bir güzellik kitabıdır alimler, sanatkarlar, edebiyatçılar, şairler bu güzellikleri bulup anlatmaktadırlar binlerce yıldır. Bulutların resmini çizen bir batılı ressam gökyüzünün her an değişmekte olan bir resim tablosu olduğunu söyler. Bulutların güneş ve ışıkla meydana getirdiği tablolar her an trilyonlarca semaya resimler çizer. Onun güzellik kitabının her bölümü mucizeler gösterir, mucize

insanı şaşırtan olay demektir. Alemdeki her olay, güzellik kitabının insanı şaşırtan bir bölümüdür.

İnsanlarda sır araştırma bir özelliktir. Kolomb yeni dünyaların varlığını araştırdı, bu sırrı çözmek istedi ve Amerika'yı buldu. Galile, “ Bir şey keşfetmek isteyen hayal gücünü kullanmalı, icadlardan yararlanmalı ve tahminlerde bulunmalı.” Der. Eşyanın sırlarını araştırmak bilim adamlarının , eşyaya o sırları koyan Allah'ın sırlarını araştırmak da din adamlarının velilerin dikkatini çekmiştir. Namık Kemal “ ukül aşüftedir idrak-ı sır-ı şan-ı zatında “ derken akılların bu sırları araştırmaya çılgın aşıklar gibi düşkün olduğunu söyler. Allahın güzelliğinin güneşi alemdeki her zerreyi ,atomu aydınlatır, bütün güzellikler güzelliklerin ilahına aittir. Anlamında konuşur.

Eder mihr-i cemalin ruşena her zerre-i alem
Vücut ancak senindir ya İlah ı hüsn amenna

Göçkün,1999, 44

Her atom, yani zerrede parlak bir şekilde Allah'ın güzelliği görülür. Atom varlığın yapı taşıdır, taş güzel olmayınca bina da güzel olmaz. Her atom bir vücut azasının parçasıdır, parçanın güzelliği tümün güzelliği ni hazırlar. Güzellik her atom zerresinin yerine yerleştirilmesi ile oluşur. Her şeyin yerli yerinde olması güzelliği doğurur. Namık Kemal bunu demek istemektedir. Varlıktaki bütün güzellikler bir güzelden gelmektedir, o da güzelliklerin ilahı olan Allah'tır.

İnsanda güzelliklere hayranlık hatta tapınmak gibi bir özellik vardır. Hem de güzellik birleştiricidir, bir şeyi herkes severse o sevgi onları birleştirir. Namık Kemal

“ Cemalin ol perestışgah-ı vahdet “ demesi bu anlama gelir. Güzelliği sevmeğe teşvik toplumu birleştirmek içindir. Birçok insan aynı sanatçıyı veya bir başka şeyi sevmekte birleşirler. Allah'ın da sevgisi insanları bir araya getirir, birliği temin eder. Allah'ın alemi aydınlatan güzelliği insanları kendine aşık eder. “ müştak-ı cemal-i alem-efruzun” bu anlama gelir.

Tasavvufdaki güzellik anlayışı ile idealist felsefenin ve mutlakçıların güzellik anlayışlarının hareket noktaları birdir. Mutlak güzellik, Allah ile bağlantı kurmadı mı bağımsız bir güzellik gibi görülür. Tasavvufta ise mutlak güzel Allah'dır, sanat felsefesi eşyadaki güzelliği eşyaya ait gösterir , her hangi bir özne ile bağlantı kurmaz, Tasavvufta ise eşyanın kendi güzelliğini kurması , evrendeki büyük güzellik tasarımı içinde yerini almasını imkansız görür, bu yüzden bütün güzellikleri yaratanın Allah olduğunu söyler. Birbirinden çok da farklı değildir bu güzellik anlayışı. Namık Kemal Tanrı ile bağlantılı bir güzellik ve estetik anlayışına sahiptir. Hayret sanatın da dinin de , felsefenin de , mitolojinin de hareket noktası olan bir kelime ve durumdur. İnsan çok hayran olduğu bir şey için hayretimden parmağımı ısırırım der. “To be astonished” hayret etmek demektir, sanatın gayesi sanat eseri karşısında hayretini ortaya koymaktır. Divan şairleri büyük sanatçı idiler dünyada divan edebiyatı kadar organize insan ve nesne ilişkileri kuramı zengin olan bir başka edebiyat yoktur, ama onun ruhundan bir sanat felsefesi çıkaramamışız. Namık Kemal hayret kelimesini de çok kullanır şiirlerinde. Onun

kullandığı ile sanatın , sanat felsefesinin kullandığı asnotished aynı mealdedir. Alemde birbirinden farklı eşyalar ve nesnelere vardır, ama onları hepsini bir gaye ve hayat etrafında farklı elemanları birleştirmek bir birleştirici el sayesinde olur, batı sanatı buna armoni der, bizim tasavvuf felsefemiz ise vahdet der. Bir ressam farklı elemanları boya, fırça, tuval gibi kullanarak ortaya uyum içinde bir resim getirir bu armoniyi uyumu sağlayan sanatçının ustalığıdır. Alemde binlerce çeşit nesne element, canlı bitki türü vardır , ama hepsi hayata hizmet edecek onu elde edecek bir şekilde bir el tarafından birleştirilmiştir, birisi buna vahdet , vahid , diğeri ise öznesiz bir cümle kullanır veya gizli özne kullanır. Ama hakikat değişmez, sadece ifadeler değişmiş. Biz bu edebiyatın bu büyük estetik düzenine eski deyiş çıkmışız ne gariptir.

Namık Kemal varlıktaki bu çeşitliliği topyekün ve panoramik bir bakışla birmiş gibi görür. “ Kesret-i eşya ki suretbend-i vahdettir bana “ bu anlamdadır. İşte bu farklı binlerce elemanı bir gaye etrafında birleştirmek şairi hayret ettirir, onu bir hayret aynası olarak görür, nasıl çok güzel birini aynada görünce insan taşkın bir sevgi ile hayret ederse alem aynasında milyonlarca nesneyi hayat faaliyeti devam ettirecek şekilde birbirinin sınırını aşmadan istihdam eden çalıştıran yani vahdet yani Allah’ın bu harika sanat harikasına şair “ Pertev-i nur-ı nigh mirat-ı hayrettir bana “ şeklinde ifade eder.

Hayal bütün bilimlerin ,bütün icadların meydana gelmeden önce varlık vadisine ayak bastığı yerdir. Galile “ Bir şey keşfetmek için hayal gücünü kullanmalı” der, birçok içad önce hayal edilmiştir. Namık Kemal de kendi hayalini hayalin Eflatun’ una benzetir. Eflatun o zaman düşüncesinde bir şeyin en ideal noktası olarak kabul edilir. Namık Kemal de hayalinin çok geniş olduğunu söyler, siyasi anlamda da Namık Kemal ve arkadaşları realiteyle bağını koparmış bir hayalcilik peşindedirler, hüsrancıları da bu hayal ile hakikat arasındaki bağı kurmada gösterdikleri yetersizliktir. Ancak burada hayalinin büyüklüğünü söyleyen Namık Kemal bu hayali ile hikmet ürettiğini yani varlığın sırlarını , insanın sırlarını keşfettiğini söyler. Aynı şekilde hayali mananın büyük nüshasıdır. Mananın büyük nüshaları onun hayalinde görülür.

Ben felatun-ı hayalim alem-i irfanda

Nüsha-i Kübra-yı mana tab-ı hikmettir bana .

Göçkün,1999, 47

Namık Kemal fahriyesinde Nesimi , Nefi gibi yüksek perdeden konuşur. Ama onun konuşmasındaki gurur gibi görülen şey Allah’ın ve varlığın şahası olan insanın alemdeki yerini belirlemek içindir yoksa kabaca öğünmek anlamında değildir. Batı felsefesinde de insanın kozmik alemde yerini belirlenmesi konusunda binlerce sahife karalanmıştır. İnsan yüzlerce değişik şekilde tarif edilmiştir . Namık Kemal , Yunus’da da görülen şatahat ve balapervazane manaları kullanır, ama maksadı insanın önemini vurgulamaktır.

Tefsir-i aşkım ben kaza fihrist-i mücmeldir bana

Tahkik-i mahiyet usül-i idrak-i medhaldır bana

Göçkün ,1999,49

İnsan aşkın tefsiridir, yorumudur. Çünkü sanatçı sanat eserinde sevgisini ortaya koyar, ona ne kadar itina gösterirse eseri güzel olur ve güzel olduğu oranda da sanatçısı onu sever, bir şekilde eser aşkın yorumudur, kalitesine göre . Picasso nasıl eserine sevgi ile bağlı ise, onun incelikleri onun aşkın yorumu ise, insan da Allah'ın en önemli eseri olduğu için insan aşkın bir yorumudur. Batıda masterpiece, şahaser, bizde Ahsen ül asar, dindeki ahsenül takvim sözü bu manaları karşılar. Alemdeki bütün olayların fihristi insanın varlığıdır, yani varlığın her şeyi insanın vücutunda hem birleşmiştir, hem de vücuttaki açılım alemlerine verir. Nasıl bir kitabın fihristi o kitabın kendisi ise insan da varlığın fihristidir, ona bakan varlığın açılımını görür. İnsan vücudundaki elementler varlıktaki elementlerin özetidir. İnsan bedeni güneş, ay ve diğer yıldızlarla alakadardır, ışık ile alakadardır, hava ile su ile alakadardır. Yani kainatta ve yer yüzünde ne varsa insan da vardır, böylece insan varlığın özüdür, özetidir, fihristidir, bilim de de böyledir, dinde de böyle, sanat da da böyledir. İnsanın açılımı kainat, kainatı özetidir fihrist., insandır. Bir şeyin mahiyetini tahkik etmek araştırmak bilimin ana temalarından biridir, Namık Kemal insanın asıl maksadının araştırmak olduğunu söylemek ister. Şeylerin mahiyetini araştırmak der idrak metodolojisinin girişidir. Yani bir şeyi idrak etmek için o şeyi tahkik etmeli hakikatını araştırmalıdır. Bilimin de dinin de sanatın da gayesi araştırmaktır. Batı bugün ki seviyeye araştırarak gelmiştir, biz ise araştırmayarak.

FELSEFE, HİKMET VE KELAM

Namık Kemal , insanın hikmet fenlerinin metni olduğunu söyler. Hikmet fenleri , biyoloji, zooloji , , kimya, fizik, matematik gibi fenlerdir. Yaratılışın işlerinin sırlarını insanın mahiyeti saklar. Bu ne demektir. Mesela insanın sindirim sistemi ile hava ve su arasında bağlantı vardır, su ile havanın yapısı insan bedeninin onları özümsemesine göre şekillenmiştir. Bu yüzden yaratılış ile insan bedeni arasındaki bağlantıların sırları fenlerin konusudur, ama bunlar da insan bedeninde ve manasında saklıdır. “Metn-i fünun-ı hikmetim sırr-ı şunun-ı fitratım “ bu anlama gelir. Burada hem tasavvufi , asli olarak da fenni anlamlar gizlidir. Şu mısra daha derinliklidir.

Tertib-i icadımdadır tafsil ü icmal-i kaza

Her guşe-i ebad-ı ten bir sun-ı ekmeldir bana

Göçkün ,1999, 49

İnsanın yaratılışında bir sıralama vardır,yani insan kozmik zamanların olgunlaşmasından sonra kendisine sıra gelen bir varlıktır. Evren insanın yaşayacağı şekle gelinceye kadar geldikten sonra insan yeryüzüne gelmiştir. Yoksa ilk jeolojik zamanlarda insan yeryüzünde yaşamazdı. Sema , bulutlar, su , bitkiler ve hayvanlardan sonra insana sıra gelmiştir. Namık Kemal bu sıralamanın varlığın yaratılış kurallarını içine aldığını , yani kazanın özetini ve açıklaması olduğunu söyler. İnsan vücudunu her köşesi çok mükemmel bir sanat eseridir. Bunlar bilimsel hakikatlerden doğmuş beyitlerdir. Tıp ilmi insanı her uzvunun inceliklerini araştırır, bunlar sanat eseri kadar harika düzenlenmiştir. Felsefemiz yok değil bizim bin yıllık edebiyatımızın tanzim edici bir dehadan yoksun olmasındandır,felsefemizin

olmayışı, yoksa bu satırlar da bütün felsefe , ilim ve kelimelerinin özü yatmaktadır.

Namık Kemal felsefe okumuştur, bazı yorumları ipuçları halinde bunu gösterir.

Gönül ger olsa da raz aşna-yı hikmet ül işrak

Ne mümkün durdan metn-i derunun şerh ü tefsiri . Göçkün,1999, 370.Meşaiyyun 'un başında gelen Aristo aklın her şeyi kavrayacak bir nitelikle olduğunu öne sürer, Şahabettin Suhreverdi ise İşrakiye ile aklın her şeyi ihataya yetmediğini söyler. Namık Kemal ise bunların ikisinin de hikmet , meselelerin hakikatını ,evrenin ve insanın sırlarını anlama konusundaki fikirlerini onaylamadığını söyler. Uzaktan bir metnin derinliğini görmenin mümkün olmadığını söyler. Burada anlatılmak istenen yani Mutlakın ışığında varlığın sırları çözülebilir, işrakiyyun ve meşaiyyun uzaktan kainat metnine baktıklarından hakikatı anlayamazlar, imkansızdır onların gayreti .

Perde tasavvufda Allah ile kul arasında amel ve itikadın derecesine göre konulmuş ancak insanın anlayışındaki körelme v eya gelişmeye göre kalkan inen engeller demektir.Sanat felsefesinde perde ise sanat eseri ile sanatçı arasındaki bağları kişinin sanat anlayışına göre indiren kaldıran engel demektir. Picasso'nun bir resmi kimine göre bir boya karmaşasıdır, anlayan için ise paha biçilmez bir eserdir. Aradaki anlayış farkları perdelerdir. Perde'nin bir diğer anlamı , fizik ile metafizik, varlık ile varlık ötesi arasındaki engellerdir, burada da metafizik bilgisi ve yaşam ile perdeler kaldırılabilir ve indirilebilir. Varlık ile varlık ötesi arasındaki perde kimilerine göre ölüm ve mezarlıktır, oraya kimisi perde, kimisi puşi manası vermiştir. Ölüm perdenin arkasına geçmektir, herkes perdenin arkasını bilemez, çok merak eden mutasavvıflar perdeye çarparak düşüp ölmüşlerdir. Kabir perdeyi kaldırıp tekrar kapatmak demektir bu anlayışa göre . Namık Kemal perde kelimesini kullanır farklı beyitlerde farklı şekillerde.

Perde-küşa-yı hüner sırr-ı hudus ü kıdem

Feyz-resa-yı nazar mihr-i amadır bana

Göçkün,1999, 59

Kıdem ve hudus hem tasavvuf hem de felsefenin terimlerindedir. Hudus eşya ve nesnelere sonradan kazandırılan hareket ve özellik demektir. Olay bir fail , bir özne tarafından meydana getirilir, alemdeki her şey bir zamanın bir noktasından sonra geleceğe doğru olmuştur, bu hudustur.Her olayın bir faili öznesi olduğu gibi , her hudusu da ihdas eden yapan vardır. Hudus mahluklar,olaylar ise ihdas eden ise hareket prensibini veren Allah'tır. Kıdem de hudusun zıddı bir başlangıç noktası olmayan ve bir özne tarafından oluşturulmayan varlığı daimi olan demektir. Namık Kemal hudus ve kıdemın sırrını, hüner açan perdeleri nazarı besleyen feyz ve kör güneşe benzetir. Kişi varlıktan anladığı oranda varlık ile insan arasındaki , varlık ile Allah arasındaki perdeleri açar. Namık Kemal bunları, yani perdeleri açmayı bakışı besleyici olarak görür, bakışın gelişmesi olarak görür. Kıdem ve hudusun sırrını yine nazarı besleyen olarak görür, çünkü bunlardan anlamak maddi göz kadar manevi basiret ile mümkündür. Ayrıca bir perde de varlık ile onun fonksiyonu

arasındaki perdedir. Güneş bir varlıktır, her varlığın hayatına şuurla müdahale eder, ama bunları yapamaz, kördür, yaptığına göre demek perdenin arkasında bir güz sayesinde kör güneş açık gözlü imiş gibi iş yapar, aradaki perde Allah'tır. Bundan sonraki beyitte ise gönül ehli olan kişiler için kayıtlar yoktur, onlar kayıtların perdelerin arkasını görürler. Onlar her varlığın arkasında varlığı kadim olan birini görürler . Varlığın sahibinin kitemi konusu onlar için zorluk değildir.

Ehl-i dil azadedir kayd-ı makulattan

Bahs-i kitem nasıh ı eyn ü metadır bana

Göçkün,1999, 59

Tasavvuf felsefesinin güzellik ve estetik konusundaki fikirleri organize edilmemiştir, batı felsefesinde henüz estetik konusu düzenlenmeden evvel tasavvuf felsefesinin büyük bir estetik alanı vardır, ama organize eden büyük bir zekaya rastlamamıştır. Namık Kemal canan, gül, hüsün, hasen, tahsin gibi kelimeler ile bir güzellik felsefesi izah eder, bu şiirine dağılmış bir yorum düzenidir.

NAMIK KEMAL BENİ VE PSİKANALİZ

Psikanalizm bir yazarın eserlerindeki ruhundaki değişimleri ve ruhunun grafiğini çıkarır. Bu yönden Namık Kemal görülmedik bir psikanalitik eleştiri metnidir. çocukluğundaki olaylardan itibaren onun ruhu kendi içine kapalı değil , topluma dönük , toplumu canlandırmaya yönelmiş özel bir ruhtur. Bütün eserleri onun bu ruhunun yansımalarıdır, şiirleri tiyatroları ezilmeyen , bükülmeyen , vazgeçmeyen bir ruhun kahramanlık akisleridir. Midilli'de ve diğer adalarda sürgün yıllarında , Avrupa'da sürekli ülkedeki değişimleri takip eder mektuplar yazar, devlet adamlarını ikaz eder, edipleri yönlendirir. Bütün mektupları onunun ruhunun cevheri elmasa benzeyen ruhunun hiç vazgeçmeyip daima hakkı ve doğruyu ortaya kamuya sürdüğünü gösterir.

Felek her türlü esbab-ı cefasın toplansın gelsin

Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten mısraları onun ruhunun haritasıdır.

Namık Kemal'in ruhu bütün büyük eleştirmenler de olduğu gibi , dobra, birebir, sözünü sakınmayan, her türlü olumsuzluğa rağmen doğruyu söylemekten geri durmayan bir super egodur. Onun çok sevdiği eleştirmenlerden olan Molier de Fransız toplumunu eleştirilerinden dolayı klise tarafından neredeyse aforoz edilmiş, toprağa bile gömülmesine karşı çıkmıştır. Ruso, Monteskiyo, Volter, Hugo onun sevdiği ve hatta onlar gibi olmak istediği adamlardır. Birisi Namık Kemal 'i Hugo ile kıyaslar, Namık Kemal verdiği cevapta “ kendini dev aynasında görmediğini “ söyler “ Doğu dünyasından sevdikleri de yine ruh olarak yüksek seciyeli , büyük işler başarmış olan adamlardır. Nefi, Celaleddin Harzemşah, Emir Nevruz, Fatih , Yavuz Sultan Selim, Selahattin Eyyubi ve daha başkaları hep onun ruhu ile paralellik gösteren büyük insanlardır.

Hogo'nun Sefiller deki Digne Papazı , Celal piyesindeki Perihan , Celal ve Cezmi de yüksek ruhlular insanlardır. Celal adeta Namık Kemal'in benzediği mükemmel örnektir. Bir insanın binbir engel karşısında aldığı olumlu tavırları

tesbit için yazılmış bir tiyatro eseridir. Vatan piyesindeki Zekiye de yüksek ruhlu bir kızdır. Namık Kemal'in psikanalitik eleştirisi edebiyatımızdaki en harika eleştiri örneklerine neden olacak bir eleştiridir. Aynı bir etüd gerektirir. Üstelik Namık Kemal hayatı boyunca ruhunun kıvamını değiştirmemiştir. Onun ruhu gazeteyi milli davaların halk nezdinde savunulduğu bir avukata çevirir.

Namık Kemal'in yirmi kadar bana redifli gazelinde psikanalitik açıdan grandiozing men olarak isimlendirilmiş bir kişiliği sergilediği görülür. İnsanın kozmik düzen içinde o düzenle ilişkileri üzerine kurulmuş olan bu şiirlerde şair düzenin kendisine verdiği yetkin yer i rdeler, insanın büyüklüğünü anlatır, ama kendini esas alarak bu sonuçlara varır. Namık Kemal'in daha sonraki hayatında da gördüğümüz kendinden emin olma, son derece ciddi bir kendine güvenmenin kaynağı bu şiirlerle inşa edilmiş olan ruh düzeninden kaynaklanır. Psikanalitik açıdan asıl Namık Kemal'in ruhu bu şiirlerde inşa edilmiştir, sonraki hayatındaki bütün cesaret gösterileri , sonuçları düşünmeden bildiği doğrultusunda gitme tasavvufi olarak aldığı bu kendine güvenme fikrinden kaynaklanmıştır. Tasavvuf felsefesinde zayıflık ve gücü dengeli bir biçimde kullanmak insanın evren ve Allah'la olan münasebetlerini dengeler, ama Namık Kemal bu iki kanattan oluşan dengeyi tek yönlü , sadece kendine güven şeklinde algılamış, sürekli insanın zayıflığını değil gücünü kendi şahsından hareketle nazara vermiştir, bu onun geleneksel tasavvuf düşüncesinden ayrı bir yorum düzeni takip ettiğini gösterir. Tasavvufda insan kendini Allah'a intisabla çok güçlü hissedebilir, ama önüne sen aciz ve ,bir mikroba mağlub olan zavallısın kendine bu kadar güvenme telkini karşısında güvenle güvenmeme arasında dengeyi sağlayan bir muvazene düzeni vardır. Namık Kemal bunu böyle anlamaz o hep kendine güvenle yaşamıştır, hiçbir zaman kendini sorgulamak gibi tutum izlememiştir. Bu onun psikanalitik açıdan ruhunun resmidir, ayrıca trajedisi de bu anlayışında gizlidir. Hatta Namık Kemal kendine güven ile gururu karıştırır, çok zaman kendine güven onda gurura dönüşür, bu tarz bir yorumda yine tasavvuf ilkelerine aykırıdır, Namık Kemal objektif olarak değil mizacına göre bir öğreti oluşturmuştur.

Tasavvufda belli bir zamana bağlı olarak oluşun kamil insana Namık Kemal bir süreç fikrine bağlı olmaksızın varmıştır, o hep tasavvufun nihai noktasında ermiş ve gelişmiş bir insan gibi konuşur, bana redifli bütün mısralarında bu görülür. İnsanın günlük hayatında onun üzen olaylar da onu sevindiren olaylar da vardır. Tasavvuf yeni bir dünya inşa etmemiş, insanın ilişkiler ağına bir bakış açısı getirmiştir. Namık Kemal kendini üzen kahr sayılan olaylar ile kendini sevindiren cemel nitelikli olaylar karşısında farklı bir tutum sergilemediğini, Allah'a yakın olmanın sevinci ile uzak olmanın üzüntüsünü eşit gördüğünü söyler. Bu sıradan bir tasavvuf hayranının düşüncesi değil , çok zaman kırk yıllık bir süreçten sonra elde edilen bir haldir. Namık Kemal de böyle bir süreç yok, ruhsal açıdan kahr ve lütuf, yakınlık ve uzaklık konusunda bir olgunluk düzeyi elde etmiştir.

Vasıl-ı bezm-i yakinim mazhar-ı kahr u cemel

Bud-ı mutlak Kurb-ı Ev edna müsavidir bana

Göçkün ,1999, 61

Namık Kemal itikadını hüznün ve neşeye aynı uzaklıkla durarak kurduğunu burada ortaya koymuştur. Onun yakın itikad meclisinde hüznün ile neşe , yakınlık ile uzaklık şaire aynı uzaklıktadır. Gerçekten Namık Kemal bu doğrultuda bir hayat sürmüş, daime riskli kahır türü olaylara karşı sakinmeden çekinmeden kendini atmıştır.

Lazımsa redifli gazel Namık Kemal'in çok yüksek bir noktadan, kemale ermiş bir üslub ve eda ile bir şahısla , hayat konusunda yetersiz, acemi bir prototiple konuşmalarını ona dikte ettirdiği hayat , ahlak , insan , fedakarlık ve benzeri konulardaki fikirleridir. Namık Kemal burada da kendi beninden emin bir supervizor gibi , psikanalistlerin sınırlarını belirlediği bir noktadan konuşur. Namık Kemal'in kişiliği hiçbir zaman kendini eleştiren bir konuma girmez. Otuz dört beyitten oluşan ahlak ve hayat felsefesinde Namık Kemal idealis t ve fedakar bir insan portresi çizer. Değerlendirmeler büyük oranda ahlaki konulardadır, ahlakın da sosyal ve toplumsal tarafı nazarı itibara alınmıştır. Namık Kemal'in bu gazellerdeki fikirleri , gazel türüne karşı şartlanmış bir tepki mantığı ile yorumlandığından buradaki fikirler gazel türünün horlanmasına kurban gitmiştir. Leonardo'nu yirmi bin sahifelik külliyyatı üzerinde hücre hücre çalışılarak büyük sanatçı Avrupa'nın , dünya sanatının gündemine oturtulmuştur. Namık Kemal 'in buradaki fikirleri horlanan bir edebiyat ve dünya görüşüne kurban edilmişlerdir. Namık Kemal büyük bir şairimizken hakkında bir elin parmaklarını dahi aşmayan sıradan kitaplar ortaya konmuştur.

Fedakarlık üzerine bir ahlak anlayışı kurulmuştur, bu uzun şüürde. Şair insana kendine güv enme , gayretine güvenme , başkasının yardımı ile bir işte başarı kazanmanın imkansızlığına örgütler. Başkasında görülen kötü bir durumu ayıplamak yerine insanın kendi garipliklerini ayıplaması gerektiğini, insanın maksatlarını elde etmek için ağlamanın yetmeyeceğini böylelikle çocuk olunacağını, gayretli insanın kendinden sonra gelecek nesilleri irfanla yükselmeyi öğretmesi gerektiğini , ataların ancak bu şekilde gayretlerini gösterebileceğini , bir kişi de olsa kimsenin hakkını görmezlikten gelme , kimseyi ezme, Allah'ın nimetlerinden insanları uzak tutmaya çalışan ın şeytandan farkı olmaz. Haksız işlerde Allah'dan yardım isteme, Allah'ın gücünü başkalarını idam etmekte cellad gibi kullanma, kendilerinden olduğun insanlığı esaret kayıtlarından kurtar, onlardan kurtarırsan yeryüzünü bir cennet yapmış olursun. Zulüm bu alemde devam etmez, şerli insanlar kendilerine bir başka yer seçsinler. Sultana değil hürriyet denilen sultana iltifat etmeliyiz, bu şekilde yer yüzünü her beladan kurtarmış oluruz. Yükselmek alçak gönüllülükle

Milletin efendisi ise onlara çalışmakla olur. Bu şekilde peygamberin ahlakı elde edilmiş ve onu benzenmiş olunur. İnsanlara zulm ile şiddet ile terbiye etmek imkansızdır, insanlık tarihi bu konuda en büyük şahittir. İşleri fikri güçlü olanlara emanet etmelidir, yoksa dünya harab olacaktır. Medeniyeti zulmetmek olarak anlarsak, dünya esastan yıkılmış olacaktır. Büyüklerin vaat ettiği şeylerden dolayı kendini salah ümidine düşürme, makamın bir gün sona ereceğini düşün,

maksudun bir gün gününü dolduracağını bil. Zeka bir yanmakta olan ateş parçasıdır, şanı yüksektir ve değeri düşmez. Kabiliyet te kendini birçok şeyden geri çeken şahıslarda bulunur. Başkalarının ahlak konusundaki aldatıcı fikirlerine kapılma, bu konuda senin üstadın vicdanındır. İnsanın yaratılışında acizlik ve güçlülüğün birleşmesi gibidir cihandaki tavrın dayandığı uygulama hikmet ve felsefe. İnsanın gücü ve güçsüzlüğünden doğmuştur her şey, alemde de aynı kanun geçerlidir. Sonbaharda güçsüzleşen tabiat, baharda güçlenir, yazda daha da artar bu güç. Kabiliyetli insanların kabiliyetlerini değerlendirme hasretleri öldükten sonraya kadar gitmez, kabiliyet sahibinin biraz sabretmesi gerekir, bu şekilde bu aşağılık dünyadan intikamını alır. Çalışmayı karıştırmak gibi yorumla, alemdeki nizamı şeytan gibi karıştırmak istiyorsan. Bilgi ve ilim harcandıkça artar, eksilmeyen eleştirilmeyen bir gelir ancak ilimdir. İyi makamlara gelmek konusunda ıztırap çeken insanları benim bu konuda çektiğimi düşünerek anla. Güzel ile çirkinin birbirinden fark etmek için zıtların birbirine girmesi gerekir, ancak onların güzelliği böyle anlaşılır. Namık Kemal bu şiirde estetiğin de birçok prensiplerini göz önüne serer. Güzellik daima zıddı ile karşılaştırıldığında mahiyeti ve kıymeti ortaya çıkar. Hatta peyzajcılar çevre düzenlemelerinde zıtlıkları yerleştirmek sureti ile güzelliği pekiştirirler. Güzelin zıddı olmasa idi yani çirkin güzellik belli olmazdı. Dolayısı ile çirkinin varlığı güzelliği netleştirir ve kıyas unsuru olur. Bu batı ve doğu estetik anlayışında değişmeyen bir sabit estetik kategoridir. Namık Kemal kendisi ve kendisi gibi olanlara sabır ve metin olmanın lazım olduğunu söyler, felek de bu konuda ne kadar çok zulmederse etsin . Hak yolunda canından ve teninden olmayı hatırlamak istiyorsan , sen karar ver ne olursa olsun düşünme , ben de öyle düşündüm. Gayret demircisi demirini ateşlemek için şimşegi mi bekler, onu ateşlendirmek için gönülden bir yakıcı gayret gerekir. İnsanı burada çalışmama teşvik eder. İnsanların kalbinin kırılması alemi tahrib eder, cihani bolluk içinde tutmak istiyorsan gönül yıkma. Faniliğin en parlak aynası ağarmış saçlardır, saçların ağarması dünyanın faniliğini hatırlatır. Başkasını yönlendirmek için aklın senin önderindir. Bu nesirler beyitlerin izahıdır.

Namık Kemal'in ruhunun haritası gibi olan manzumeleri vardır, bunlar bir tane değildir. Ama bunların en önemlisi Hürriyet Kasidesi'dir. Namık Kemal mensub olduğu milletin şehadet devirlerindeki ruhunu bu şiirde tahlil eder. Bu millet zayıfa yardım eder, mazlume el çekmez yardımdan. Bu millet bir aşiretten bir devlet çıkarmıştır. Metindir, bir hakikate inandı mı onun inadı cihani titretir. Bu milletin hamuru şehid kanı ile yoğrulmuştur. Namık Kemal kendi ruhunu anlatırken milletin ruhu ile özdeş ifadeler kullanır. Milleti ve kendisi hamiyet meydanında zilletin toprağındansa mezar toprağıni tercih ederler.

Namık Kemal bu ruhla çok cefalar çekmiştir, bunların bilinmesini ve anılmasını ister. O sıkıntılarını vezirlik, başbakanlığa tercih eder. Attila İlhan Namık Kemal'i mangal l yürekli şairlerin içinde sayar. Mangal yüreklidir , hem de mangal gibi bir ruhu vardır, kendini de başkalarını da ısıtır. Binlerce hayranı olması lazım gelen Namık Kemal'in ne yazık ki bu ülkede hayranı azdır, çünkü bildiği bir iki roman ismi ile bir iki şiir beytidir.

AKIL VE NAMIK KEMAL

Namık Kemal 'ın düşüce sistemini bir batılı ekole yaslandırmak gerekirse o bir akılcıdır. Namık Kemal ileri düzeyde estetik ahlak ve felsefi fikirleri olan konuların felsefesini yapan bir düşünürdür. Lazımsa redifli gazelindeki fikirlerinde akıl konusu ağırlıklı olarak işlenmiştir, Onları sadeleştirirsek akla verdiği önemi görürüz “ Günahlardan kaçan kişiler başkalarının kabahatlarını cezalandırmakta acele ederler, böyle acele etmek bir gerek olsaydı dini uygulayanlar, kanunlar bir cellad tayin ederdi. Alemdeki düzen gurur , kendini beğenmişlik ile ayakta durmaz, bu ifadenin zıddı yardımlaşma dır, alemde herkes birbirine yardım ederek ayakta durmaktadır. Gururun en büyük örneği şeytandır, o gururu ile yoldan çıkmıştır. Alem de gurur ile değil yardımlaşma ile ayaktadır. Bulutlar nebatların imdadına, nebatlar hayvanların , hayvanlar ise insanların, gıda zerreleri insan hücrelerinin imdadına koşarlar. Hayat bu seri yardımlaşma ile devam eder. Bu da hem dinin hem de idealist felsefenin ana temalarından biridir. Kainatta bir yaşama kanunu kurmuştur Allah, bu her canlının kendine yetmesi üzerine kurulmuştur, insan eğer isterse Allah'dan yardım alabilir. Namık Kemal istediğini elde edememenin ıztrabını her fırsatta zikreder, çünkü o itilmiş, horlanmış. Bu aşağılık dönen dünyada yükselmek bir yerlere gelmenin şartı imtihan ile ise , o imtihana girmek için kabiliyet bulurduk. Birliği tesis konusunda onu tesis etmeye çalışanların yanlışları vardır, bu sayı ile ifade edilmez. Her şeyi dünya gözü ile görenler için rüya da vardır. Bu davada halkı şahit gösterebiliriz.Namık Kemal şöhret , ikbal konularını konuşmaktan yorulmuştur. Bu konuda onu hatırlamaları yeter insanların. “ Göçkün ,1999, 66-70 Namık Kemal'in buradaki fikirleri çok geniş yorumları yapılacak çok anlamlı beyitlerdir. Niçe'nin aforizmalarının çoğu saçmadır, bunlar da Namık Kemal'in anlamlı aforizmalarıdır.

Namık Kemal hüsn kelimesi ile yaptığı ilk bakışta estetik imaj izlenimi veren birçok imajda mübalağa ile realite ile bağıni kesmiş, ütöpic bir estetik yorum yapar.

Olunca mihr-i hüsnün münakis derya-yı eşkimde

Eder her bir hababı bir sipih-r-i sernigün peyda

Göçkün, 1999,345

.....

Mihr olsa gark-ı jeng olur ol dil ki hüsnünün

Ayine-i cernal-i müniri bulunmaya

Göçkün 1999. 345

Hürriyetin sabahı cihanın güzelliği olarak yorumlar, güzellik ile hürriyet arasında bağlantı kurar. Güzelliğe sosyal nitelik kazandırır.

Olmuş hüsn-i cihan hürriyetin sabahı

Göçkün 1999: 345

Güzelliğin güneşi gözyaşlarımın deryasına yansırsa , her bir gözyaşı damlası bir yıldızın başını yere eğdirir.

Senin güzelliğin güneş olsa onu toz a garkeder, ancak gönül senin güzelliğinin nurlu güzellik aynasıdır. Burada modern estetikteki nisbetlere, orantılara , matematiğe dayanan bir güzellik telakkisi yoktur.

Namık Kemal pek tasvir yapmaz şiirlerinde , Vaveyla ve Hilal ‘i Osmani ‘de hüsnü müşahhas bir güzelliğe dönüştürür, ondan öncekiler soyut güzelliklerdir. Geceyi tasvir ettiği bir dörtlüğünde tasvir görülür, bu onun şiirinde bir aşamadır.

Geceyi görünce sanırsın güya
Kara kan dalgalı bir ulu derya
Kırları dağları içine almış
Kabarmış kabarmış da dona kalmış /

Göçkün 1999: 420

Yedi beyitten oluşan r a ğ m ı n a redifli gazelde Namık Kemal kendi ruhu için bir psikanaliste itirafta bulunan insan gibi konuşur. Ölümün inadına insanlardan kaçmayacağını , toprak olmadan yaşama hevesi içindeki ömrün inadına korkmayacağını; temiz kalbini bastığı yerlerden alçak tutmaması gerektiğini bir yerde sebatsız toprağın inadına ayak diretmesi gerektiğini ; hiçbir zaman batıl bir düşünceyi hak olarak düşünmediğini , bütün yanlış ilahların inadına Allah’a dayandığını ; eğer yere yüzünü sürerek zilletli bir şekilde yaşamak zorundaysa bunun inadına toprağın altına girmeyi tercih edeceğini, İnsanların gittiği noktanın şer olduğunu , bütün onların inadına yalnız kalmaya razı olduğunu , insanların aşağılayıcı mevki taleplerine iltifat etmediğini , şansının iltifatlarına rağmen bundan kaçtığını ; fikirlerini hiçbir korkutucu sebebden dolayı gizlemediğini , var olan bilgi ve irfanını dehalarin inadına ortaya koyduğunu bu şiirde anlatır. Yine pervasız , yalnızlıktan hoşlanan, kahraman özellikleri olan bir grandioz menin özelliklerini serheder.

Namık Kemal kainat ve tabiat gözlemleri türünden şiirlerinde bir felsefeci veya gözlemlere dayanarak fikir üreten bir ilim adamı gibi, bazen da tasavvuf çöşküsü ile konuşan insan gibi kendi ile söyleşir. Tabiattaki olayların arkasındaki sırları araştırıyım derken ledünni mesaili görmeye kalkar

Esrar-ı suna bak dil-i hikmet itabda
Gör sernivîşt-i alemleri Ümmü’l Kitab’da

Göçkün 1999: 67

Olayların hikmet inceliklerini araştırmaktan yorulmuş olan gönül sanat eserlerinin inceliklerine bakarken ordaki esrarengizlikleri görmek yerine bütün olayların kaydedildiği hıfzedildiği bir nevi kainatın hafızası durumunda olan Levh-i Mahfuz’da insanın kaderini görür. Divan şairleri de kainata bakmışlar ama devirlerinin aleme bakacak bilimsel verileri olmadığından aynı şeyleri tekrar etmişlerdir, Namık Kemal de bu gözlemlerde onları neredeyse aşmaz.

Kainat bir kitaptır, ilim adamları , din adamları , filozoflar bu kitaptan çok şeyler çıkarmışlar ve çıkarmağa devam etmektedirler. Ama Namık Kemal bu kitaba onlar gibi bakmaz, hatta bakamaz. Bazen farklı bir yorum görülür. Ruhun bekası konusunda konuştuğundaki gibi.

Gelmez fena-yı cism ile ervaha ihtilal

Verdin nühuftedir yine buyi gül abda

Göçkün 1999,87

Cesedin ölümü ile ruh bozulmaz, tıpkı gülün gül suyuna dönüştüğündeki suyun kokusunda yine gül olması gibi. Burada bir gözlemden hareketle ruhun bekasını anlatmak ister Namık Kemal ama çok zayıf bir gözlemdir.

Namık Kemal'in şiirlerinde vurguladığı önemli temalardan biri insana hizmet temasıdır. Hürriyet Kasidesi'nin ana hatlarından birini oluşturur. Daha sonraki şiirlerinde de yer yer bu görüş savunulur.

Görmesin imdad ya Rab rahmetinden ta ebed

Sarf-ı makdur etmeyen hem cinsinin imdadına

Göçkün 1999,79

İnsanların imdadına koşmayan , onlar için gücünü sarfetmeyene Namık Kemal Allah'ın yardım etmemesini temenni eder.

Ta ki icra-yı teavündür temeddünden murad

Farz olur ıslahı her cemiyettin efradına

Göçkün 1999,79

İnsanların birbirine yardım etmesi medeniyetin kendisidir, cemiyetin her ferdi böyle düşünmelidir.

Benlikçi, kendini düşünen, zevklerinden çıkamayan insanları Namık Kemal ülkeyi berbad eden insanlar olarak görür.

Ülkesinin canlanmasına yenilenmesine kendini , canını feda etmeyen, kendine düşkünlüğünden , zevklerine tapmasından dolayı ülkenin berbad edilmesine çalışır.

Para ile izzet ve saadet kazanmayı Namık Kemal zillet , aşağılık bir durum olarak yorumlar. Hayatı böyle anlayan insanlarda dolu olan aleme lanet eder.

Sonra kendisinin ancak insanların hüznünü şikayet konusu edeceğini belirtir. Kendi dertlerini hatırına bile getirmediğini söyler.

Bais-i şekva bize hüzn i umumidir Kemal

Kendi derdim gönlümün billah gelmez yadına

Göçkün 1999, 79

NAMIK KEMAL İDEALİZMİ

Şiirimizde Namık Kemal idealizmi onunla birlikte gitmiştir. Çoğu şiirimiz insanın hevesleri ve aşklarını şerheder, Namık Kemal de böyle bir durum yoktur. O hevesleri insanı geri koyan engeller olarak görür.

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi

Azmimize hail ise kıralım ten kafesi

Göçkün 1999: 120

Namık Kemal romantizm tarihinimizin en önemli kurucu üyesidir. Duygu, hayal gücü , akıl ötesi, rüya, sevgi gibi öğeler romantizmin dünyasını inşa ederler. Namık Kemal Fransız romantizminin büyük ustası olan Victor Hugo'nun eserleri ile ne zaman tanışmıştır, onun çekim alanına ne zaman girmiştir. 1867 'de Fransa'ya kaçtıklarından önce muhakkak onun adını duymuştur. Paris hayatından sonra Fransız romantiklerinin tesiri onun şahsi dünyası ve mücadele hayatında

daha belirgin bir yapı kazanmıştır. Namık Kemal 'in gazellerindeki müstağni, hakimane, etkileyici, pervasız, korkusuz ruhu bütün romantik şairlerin ruhsal yapılarının ortak özelliğidir. Namık Kemal bu şiirlerde daha sonraki romantik mücadele hayatının üzerine kurulacağı ruhsal zenginliği ve güçlülüğü elde etmiştir. Paris'ten sonra başlayan siyasi arenadaki mücadelesi bu dönemde yaptığı ruh üzerine yığılmıştır. Namık Kemal'in şiirlerinde azami bir gururlu duruş görülür. Bu ona hayatı boyu dimdik durmayı , kuvvetli insan görüntüsünü vermiştir, bir korsa bir dayanak olmuştur. Romantiklerdeki mistisizm Namık Kemal 'de azami görülür. Şiirleri boyunca kendini aşmış bir insan portresi çizer. Konuşurken bulunduğu noktadan bu fark edilir. Özellikle gazellerinde onu devamlı dinleyen ve onun telkinlerine , ruhsal reçetelerine amade bir insan görülür, şair sürekli onunla konuşur, onu zenginleştirmek, güçlendirmek ister. Namık Kemal çözülen insanımızın yeni bir kimlikle ortaya çıkması için bir anonim kişilik ortaya çıkarır. Mesela şu beyitlerde görüldüğü gibi.

Düşme heves-i rifat ü ikbaline dehrin
Bin berk-i bela hasıl olur cevvi havada
Mahviyet olur akile sermaye-i rahat
Yok dağdağa-i havf ü reca bezm-i fenada
Teslim ü rızadır işi erbab-ı kemalin
Olmaz elem-i hırs u tezellül ukalada

Göçkün 1999, 80

Dünyanın rütbe ve mevki elde etme hevesine düşme, bu seni bin belaya duçar eder. Akıllı insana rahat sermayesi tevezudur, mahviyettir. Böyle olunca korku ve ricanın eleminden kurtulur insan. Kemal sahiplerinin yapısı ruh hali her zaman rıza ve teslimiyettir, akıllı kimselerde hırs ve zillet , kendini aşağılama yoktur. Namık Kemal çok samimi bir eda ile konuşur, bütün romantiklerde olduğu gibi. Psikanalitik açıdan Namık Kemal'in ruhunun özellikleri bu şiirlerde şu özelliklerle görülür. Berrak ve keskin bir akıl, ahlaki açıdan güzel , çirkin ve gülünç olana karşı yanılmaz duyarlılık, cesaret, keskin mücadele hevesi.

Alman ve Fransız romantiklerinde tabiat , önceki dönemlerden farklı bir şekilde edebiyat metinlerine bir ruh gibi girer. Namık Kemal de tabiat divan şiirinin tabiatdır, ölçülmüş biçilmiş bir tabiattır.

Bir ser-i maktu'a benzerdi şafakta mehtab
Yarı görmüş var ise derd ile kıymış canına

Göçkün,1999, 84

Beyitte bir görüntü, gözün gördüğüne sadakat neviinden bir tabiat vardır. Bu tür beyitler onda nadirattandır. Divan şiirinde sevgiliye kıyas edilen , sevgilinin yanında mahcub bir tabiat vardır, bu batılı romantiklerin metinlerinde yoktur.

Pertev-gedadır ol yüzü mahımdan aftar
Olsun hakir baht-ı siyahımdan aftar

Göçkün 1999, 87

Güneş sistemleri sevgilinin güzelliği yanında yoksuldu. Amma tabiat manzarası .

Şiirinde hüsün kelimeleri romantik estetikten ziyade divan şiirinin hisar altına alınmış romantik güzelliğini anlatır. Kimse o güzelliğe bir realite duygusu , yeni bir yorum anlayışı getirmemiştir, A Hamit dan başka . Hüsün kelimesi her yerde sevgiliye feda edilmiş, orantı, nisbet gibi estetik mükemmeliyetlerden uzaktır.

Sanma asar-ı şafak gördükçe tab-ı hüsnünü

Şem-i bezm –i hüsnünün pervane-i can sızıdır

Ah-ı dilden pertev-i hüsn –i dil ara muztarip

Gelince cevher-i hurşid-i hüsnün yada ahımdan

Çerağ-ı hüsnüne Suzan olan pervane-i aşkın

Şehsüvar-ı hüsn ü an sensin zemin ü asman

Darb-ı destinle dönerler guy-ı çevganın gibi

Göçkün 1999, 144

Yeryüzü ve gökyüzünün en güzeli sensin, senin el darbelerinin hareket eder yeryüzü ve gökyüzü. Kainattaki değişim insan sayesinde sağlanır manasına gelir. İnsanın batı felsefesindeki yeri ile şark felsefesindeki yeri farklılıklar olmakla birlikte esasta aynıdır. Alem insanın hayatını devam ettirecek bir konumdadır. İnsanın varlığı da güzelliği de zemin ve gökyüzünün duruşları ile oluşur. Güneşin yeri değişse elbeteki insanın da güzelliği bozulur. Yüz hatlarımızın organik düzenimiz tamamen sistemin işleyişi ile bağımlıdır. Burada Namık Kemal geleneksel estetikten farklı bir yorum getirir güzellik kavramına .

Hüsün kelimesi ile kurulmuş olan imajlar arasında Hilal-i Osmani şiirinin ilk nevhastaki imaj bir başkalık arz eder. Bir müşahhas ,kayıtlı güzelliği anlatırken mutlak güzelliğin, sınırsız güzelliğin cisimleşmiş şekli olduğunu söyler. Mutlakçı estetiğe göre her güzellik perde arkasındaki sınırsız güzelliğin yansımasıdır. Burada da bir sevgilinin sonsuz güzelliğin cisimleşmiş şekli olduğu söylenir, daha sonra o sevgilinin diğer özellikleri anlatılır.

Hüsn-i ezeli teccüm etmiş

Dünyaya bakıp terahhum etmiş

Mahzun mahzun tebessüm etmiş

Oı hande senin dehanın olmuş

Göçkün 1999, 403

İkinci nevhada ise ezeli sabahın tebessümü anlatılır.

Subh-ı ezel ibtisama düşmüş

Göçkün 1999, 403

Ondan sonra yine sevgilinin portresi çizilir bu gülüşten sonra .

Üçüncü nevhada hüsünden doğan imajlar ile tabiat arasında bağlantılar kurulmuştur. Ressam itinası ile çizilmiş bir tabiat levhasıdır.

Hüsnünde bu incila nedendir
Mehtab yanında bir semendir
Parlaklığı mihrehande zendir /

Göçkün 1999, 404

Dördüncü nevhada yine hüsün kelimesi ile ilgili imajlar vardır.
İlahlara yakışan bir güzellik söz konusudur artık.

Bir böyle cemal olur mu Ya Rab
Bir böyle cemal olur mu ya Rab

Göçkün 1999, 404

Namık Kemal hüsün konusunda divan şiirindeki klasik hüsün kelimesinden doğan imajlardan uzaklaşmış yeni bir imaj düzeni ile ortaya çıkmıştır. Şiirlerindeki iki yüze yakın hüsünden doğmuş imajlar iç inde bu imaj farklılık gösterir. Diğerleri sevgilinin güzelliği merkezinde üretilmiş güzellik tasarımlarıdır, pek yenilik göstermezler, Namık Kemal onlarda bir divan şairi boyutunu aşmaz.

Aynı dönemdeki bir şiirinde yine hüsün-i ezeli ve hüsün ü an imajları görülür. Öyle bir güzellik kaynağıdır ki güneş onun yanında gizlenir, bu mutlak güzeldir her halde. Bu güzellik şairin rüyasına girince de bir başka güzel olur .
Göçkün,1999, 406

Afitab , gayb gibi metafizik yaratılışlı kelimelere Namık Kemal Divan şiirinin panayırındaki alışılmış malların fiyakasını bile veremez.

Cemal kelimesi de estetik nitelikli bir kelimedir, Namık Kemal bu kelimeye de yenilik getirmez, belki de getiremez.

Merdüm i çeşm-i kelim olsa nola pervanesi
Pertev-i şem-i cemalın nur-ı eymelidir bu şeb.

Göçkün1999, 93

Celal ve cemal tasavvufda başka anlamlarda, estetik de başka anlamlardadır.Celal ihata edilemeyen bir büyüklüktür. Kant bu kelimeye benzer yüce kelimesini ve yücenin yansımalarını bulmuştur. Namık Kemal celal ve cemal kelimelerinin tasavvufda da bir karşılığı olan sevgi ve korkuyu, dehşet ve ülfeti kamil insan noktasından kullanır.

İbadetin feyzine kavuşan ibadet ehli için korku ve sevgi, celal ve cemal birdir.

Nail-i feyz-i ubudiyet olan ehl-i dile
Yarin envar-ı cemaliyle celali bir olur

Göçkün 1999, 230

Yüce koterogorisinin , metafizik romantik estetiğinin en can alıcı kelimelerinden olan hayret de Namık Kemal'in şiir dünyasında tabiat karşısında değil sevgilinin güzelliği karşısında yerini almıştır.

Namık şua-i hayret ile çeşm-i hasretim
Mişkat-ı bezm –i sohbet -i ahbabdır bu şeb

Göçkün 1999, 94

Seyr kelimesi estetiğin dünyaya açılan kapısıdır, seyir estetiğin neredeyse anahtar kelimesidir. Bütün estetik faaliyetlerden ondan sonra başlar. Namık Kemal bu kelimedenden hareket etmez, onun ile oynar.

Her bir habab seyrine bin çeşm-i can açar
Şevkınla kim sirişkim eder aşıkâr mevc / Göçkün 1999, 96

Bazen idealist estetikçilerin görüşüne yaklaşırsa da geleneksel bakış açısından kurtulamaz.

Bir cihan-ı gaybdır mülk-i şehadet kim olur

Rikinin her zerresinde bin ser ü can nabedid Göçkün 1999, 98

Namık Kemal'in sanatçı olmak gibi bir gayesi olduğunu zannetmiyorum. Sadece siyasi ve vatani kelimelere yeni içerikler kazandırmak konusunda başarılıdır.

Birinci mısranın azametli cümlesi birden bire sevgilinin ağız suyunda kayboluverir.

Namık Kemal'in şiirlerinde bir de duygusal tarafı vardır gizlenemez. Duygusallık bütün büyük romantiklerin özelliklerinden biridir.

Namık Kemal soyut düşünce sanatında derinleşir , kelimeler ile hayat ve tabiat arasında bağ kurmada uzman sayılmaz.

Kemal Bey'in dili yakıcı bir dildir. Nasihat iç erikli, toplumsal içerikli , idealist düşünmeye ve yaşamaya güç veren ifadelerinde yakıcı bir dil kendini hissettirir. Namık Kemal divan şiirinin imajlarını büyük oranda aktarıcıdır, ama tasavvufi konuda periyodik ve zamandızinli bir tasavvuf telakkisi yoktur, ona göre , onun romantik mizacına göre bir tasavvuf söz konusudur. Gazelerde kullandığı rediflerde çok anlamlı ve çok katmanlı özellikler verme konusunda geleneği aştığı söylenemez.

Bazen da tasavvufu da mizacına kurban eder.

Dehrde efal ü eser meşhud esma nabedid

Yer yer emvac-ı güher meşhud derya na bedid /Göçkün 1999: 100

Namık Kemal bu şiirlerde bir üstün insanın peşindedir, cesur , atak ve toplum için her şeye katlanacak ve gerekirse ölecek bir üstün insan peşindedir. Namık Kemal bu talebiyle bir felsefi talebin peşinde olabilir. Niçe'nin afrorizmalarında tutarsız da olsa bir üstün insan peşindedir, Namık Kemal de genel anlamda şiirlerinde ve fikirlerinde milletin problemlerine çare olabilecek çok ciddi özellikler ile belirginleşmiş bir insanın peşindedir.

Yüksel ki yerin bu yer değildir

Dünyaya gelmek hüner değildir

Demesi gibi.

Namık Kemal istigna kelimesini şiirlerinde kullanır, bu kelime bir tasavvuf ıstılahıdır, tok gözlülükve insanlara ihtiyacını ve zayıflığını anlatmamak hatta belirtmemektir. Tanpınar onda erken inkişafın bir özellik olduğunu söyler, erken inkişaf bütün dehalatın temel özelliklerindedir. Tahsil süresinin çok yetersiz bir

süre olması , da dehalara has bir özelliktir. Yalnız kalmaktan , zulümden özel bir enerji alması ile de dehadır Namık Kemal . O her zaman yalnızdır.

Mert olan fert kalmaktan korkmaz

Der.

Genc i istiğna serir-i şan-ı devlettir bize Göçkün,1999, 115

Tok gözlülük içeren beyitleri yer yer görülür.

Meşreb-i erbab-ı himmet ihtişam etmez kabul Göçkün,1999, 160

DEHA NAMIK KEMAL

Namık Kemal in deha olduğu , hareketleri ve mücadelelerinin dahice olduğu birçok eleştirmence kabul edilmiştir.Bizim fikir tarihimizde benzeri olmayan bir dehadır. Hatta o dehaları yargılayan bir dahidir. Mektuplarında birçok dahiye bizde ve batıda eleştirir, örneklerle onları konulması gerektiği yerlere koyar. Yaptıkları şeyler karşısında insanlar hayret ederler, ve birçok insan için onun yaptıkları imkansızdır, bu bir deha özelliğidir. Rıza Nur onun için “ kudret ona deha vermiş o da dehasını Türk milletine vermiştir” der. Her dokunduğunu alev haline getiren bir dehadır. Sait Paşa ‘nın dedikleri de onun bir deha olduğunu gösterir. “ Said Paşa Namık Kemal’i bir harika-i Tabiat saymakta onun her ehli kalemi hayrette bıraktığını bütün marifet sahiplerinin onun saçtığı ışık önünde utanıp örtüneceğini itiraf etmektedir. Namık Kemal “i şarkın Victor Hugo su diye kabul eden Sait Paşanın onu misilsiz bulması her halde çok manalıdır. “ (Yücebaş 1959: 92)

Namık Kemal deha mıdır? Onun hayatı gözden geçirilirse dehaca davranışları vardır. Devri- İstila risalesini ayakta bir kaynağa müracaat etmeden on iki saatte dikte ettirmesi onun olağanüstü yanını belirler. Mektuplarındaki haberi olduğu , eleştirdiği eser ve insan sayısı büyük bir yekün tutar, bunlar da onun deha tavrını gösterir. Yeni Osmanlılar içinde kişilik olarak çevresinde bir hayranlar zinciri oluşturacak yeterlilikte olan odur. En büyük niteliklerinden biri de beklenmedik ve sıradan insanın veremeyeceği karaları vermesi ve alması gibi. Şiirlerinde çok vurguladığı ikbal hevesinden uzak durma isteği de bir dehaca tutumdur.

İkbal ile ya Rab dilimi derbeder etme

Biçareyi hasretkeş-i derd ü keder etme

Etmem yine azm-i reh-i ikbale tenezzül Göçkün 1999: 137

Cah ile ehl-i kemalin iştiharın görmedik Göçkün 1999: 156

Bir halvet-i has içre beni gark-ı şuhud et

Esrarımı malum-ı kaza vü keder etme

Bu redif birkaç mısra beyitte de devam eder. Bunların dışındakiler tasavvufi taleplerdir. Namık Kemal ilk beyitte dilinin makam mevki talebi ile dağılmasını,

dert ve keder de n uzak olmasını ister. Dehalar zulümden, ıstıraptan gıda alırlar. Napolyon’a göre “Zulüm dehaların ekmeğidir” Namık Kemal’in hayatı boyunca en aşına olduğu tutumlardan biri zulümdür. Ama o kendine yapılan bu zulümden gıda alır, onlar onun ruhunun tellerini harekete geçiren farklı tesirde notalar gibidir.

Zulüm kelimesi şiirlerinde çok tekrar edilir.

Nem mümkün zulm ile bidad ile imhayı hürriyet
İle zulme başkaldırır ama ezilmez.

Yine

Kılab-ı zulme kaldı gezdiğin nazende sahralar

Derken de kendine zulm yapanları köpekler olarak niteler.

Yukardaki ikinci mısradan da yalnızlık ister Allah’tan . Yalnızlık dehaların üretim sürecidir, toprağın altında yalnız kalan tohum gibi dehalar da yalnızlıktan sonra büyük bir gayretle kamusal alana fırlarlar. Bu ellerinde olan bir şey değildir. Namık Kemal’in hayatı toprağı delen bitki misali çıkışlarla doludur, İstanbula geliş bir çıkış , mücadelesi bir çıkış, sürgünü, cemiyetler kurması , batıdaki hayatı , edebi istekleri, edebiyat konusundaki denetleyici eleştirel tutumu dehalara hastır, hep birbiri içinde tunellere benzer. O hiçbir zaman zulmün kendisini hayattan ve mücadeleden koparmadığı bir adamdır. Bu ruhsal zenginlik şiirlerinde psikanalitik olarak kendini ortaya koyar.

Deha iradenin işi olmaktan çok erken gelişen hürriyettir, bağımsızlık hissidir. İnsanda irade bir zaman içinde , hürriyet hissi de daha uzun süreli bir zaman içinde biçimlenir.

HÜRRİYET VE NAMIK KEMAL

Namık Kemal’i Newyork limanı önündeki dev cüsseli heykel gibi bizim manevi bir hürriyet abidemizdir. Bizim de öyle bir heykel ile onun hürriyet anlayışını yüceltmemiz gerekir. O hiçbir zaman modası geçemeyecek bir hürriyet kavramları ve yorumları getirdi edebiyatımıza. Namık Kemal dalkavuklukla korkaklığın istibadla zilletin beline ilk darbeyi indiren büyük hürriyetperverdir. Cümlelere ruhunun engin galeyan ve heyecanını vererek insanları etkiler. Milleti irade, azim ve ahlakının dirilmesi için konuşur. Onun üslubunda samimiyet, fikrin namusu , fazilet, şiddet , heyecan , belagat , kahramanlık ve feragat görülür. Yüksek bir idealizmi körükler. İnsanların uyuyan vicdanlarını harekete geçirir, onlara içten içe bir titreyiş getirir.

Namık Kemal hürriyeti iki yönlü yorumlar. Birisi insanın kendini ifade etme hakkı olarak, buna devletin içinde bulunduğu olumsuzlukları eleştirme hakkı olan hürriyet de gelir. Onun hürriyet kasidesi yazması, ironik olarak değer denilen şeyin sadece hürriyet olabileceğini yoksa vezire , padişaha, tabasbus etmek, yaranmak için , veya bir şey talebi için şiir yazmak onun mizacına aykındır. Yaranmak gerekirse hürriyete yaranmak gerektiğini onu elde etmek için çabalamak gerektiğini anlatır.

Onun hürriyetten ikinci anladığı ise insanın zevklerine esaretidir ki onların esaretinden kurtulmayan, hayatın basit ayrıntılarını azmini iradesini, gayretini verip basit işlerle uğraşmaktır ki bu nefse ve isteklere esir olup yüce şeylerden uzak durmaktır. Namık Kemal bu isteklere esareti, gayretsizliği, insanın bedeninden çıkamayışını eleştirir. Asıl hürriyet bu enfüsi, içsel ve bedene ait hürriyettir, bunu elde eden insanlar başarılı olurlar. Namık Kemal'in şiirlerinde bu tür hürriyet yüceltilir.

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi

Azmimize hail ise kiralım ten kafesi beyti bunlardan biridir. Namık Kemal'den AkiFe gayretsiz insanı diriltip ortaya ç alışkan bir millet çıkarma gayreti vardır. Her iki şair de bu insanı diriltmek için çabalarlar. Akif

Ey dipdiri meyyit ik i el bir baş içindir

Davransan elde senin başta senindir

Demesi ile yine milleti diriltmek ister.

Onun hayatında ve mücadelesinde hürriyet özel bir konuma sahiptir

Ben esir-i aşkıyım sultan-ı hürriyet

Ne efsunkar imişmin ah ey didar-ı hürriyet

Ona göre güzel bir matematik ve geometrik denge değil, hürriyetin kendisidir.

Namık Kemal Arapçada ve Farsçada olmayan bir kelime türetti, hür kelimesinden hürriyet.

Olmuş Hasen cihanda hürriyetin sabahı

Vermiş Hüseyin cismin ifnaya pare pare

Kendini feda etme özelliği dehalarındır. Namık Kemal kendini feda etmekte acelecidir. Yaptığı işin ne getireceğini pek düşünmez, normal insanda bu ihtiyatsızlık gibi görülürse de onda değildir. Bütün çıkışlarında kendini feda etmeyi hiç hesaba katmaz.

Sebat u azme hail bir deni dünya mı kalmıştır

Musırrım sabitim ta can verince halka hizmette

Hayatımdan muazzezken vatandan infisal ettim

Altı da bir üstü de birdir yerin

Arş yiğitler vatanın imdadına

Divan şiirinin imajlarını mizacına göre yorumlayarak yeni sayılabilir imajlar oluşturan Namık Kemal kelam-felsefe-tasavvufun ortak bazı terimlerini imajlarında kullanır.

Selb ü icab-ı taayyünden mürekkebdır cihan

Asl ü fer-i hesti-yi nabud bir ecza iki Göçkün 1999, 143

Alem bir sahife gibidir, nasıl sahife yazılan ve silinenlerden oluşursa , cihan da var olan ve yok olanlardan meydana gelir. İki arasında denge gidiş ve gelişlerin alemdeki umumi düzeni bozmayacak şekilde olmasıdır. Varlık bu denge halidir. Kısmen de olsa burada bir felsefe izi görülür. Çünkü bu konuda felsefe ile kelim birbirine yakın şeyler söylerler.

Masdar-ı efal- ü tasrifati idrak eyleyen

Benedir ahkam-ı Zeyd ü Amr'a hal-i alemi / Göçkün 1999, 147

Yaratılış ve sorunları ile ilgilidir bu beyit. V arlıkta işler ve tasrifat , kayıp ve kazanmak vardır. Var olmak ile sarfetmek birbirine zıt iki şeydir, felsefede birbirine zıt şeyler sayesinde varlık devam eder, kelim da da böyledir. Gece gündüz tezdadı, ölüm varlık tezdadı, soğuk sıcak tezdadı,, yağmur ve buharlaşma tezdadı gibi , bu tez adı Namık Kemal Ömer ile Zeyd arasındaki tezada benzeterek izah eder. Zıtlıklar alemin varlığını sağlar.

S e y r kelimesi üzerinde daha önce durduk, contemplation anlamına gelen seyir insanın evrenle münasebetini sağlayan bir kelimedir. Şiirler içinde bu kelime az kullanılmıştır, yeni bir kullanımında kelime yeni bir şekle bürünmüştür.

Seyr eder sırr-ı nihanımdan Hüda ayniyetin

Ahsen-i takv im –i icadındadır mecla-yı aşk Göçkün 1999: 152

Kelimelerin estetik içinde kazandığı anlamların bir lügati yok, ama kavramların lügati var. Seyretmek, bakmak ve görmek bütün sanat din ve felsefenin en etkili kelimeleridir. Bakmak ve görmekle başlar, seyretmek görmenin sürekliliğlidir. Seyretmek görme halinin devamıdır. Seyretmek İslam felsefesinde birbirini takip eden duruma hapsolmaktır. Seyretmek sonrası yorumlar oluşur. Varlıkta insan seyrederek yaptıklarını , Ayrıca Allah da yarattıklarını kendine has bir bakışla seyrederek, o onların tutumlarını görür ve ona göre onlara davranır. Bir ressam kendi eserine bakar seyredilecek hale geldikten sonra başkasına gösterir. İnsanın içinde bir gizli sır vardır, bu sır Allah ile bir iletişim bir ayniyet noktasıdır. Namık Kemal onu kaseder.

Hüsn ü Aşk redifli gazelinde b u kelimelere getirilen anlamlarda şarklı bakışın farklı bir yanı yoktur Namık Kemal bu gazelde Şeyh Galib 'e bir gönderme yapar, daha güzel olan budur.

Aşıkım hüsn-i hayal i Galib-i üstada kim

Şive-i icaz eyler beyan-ı Hüsn ü Aşk Göçkün 1999. 153

Bu göndermeler başka yerlerde de vardır.

Neşe-mend-i ittihadım Galib-i Üstad ile Göçkün 1999: 172

AHLAKCI VE TOPLUM İÇİN BİR AHLAKİ KURAM KURAN NAMIK KEMAL

Dünya anlayışı menfaatlerinin etrafında dönenler için yer yer ağır eleştiriler yapar.

Kıyas-ı nefsi mizan eylemektir cahilin kanı Göçkün 1999: 176

Mütevazi insanlar, mahviyet sahipleri bu niteliklerden dolayı yükselirler.

Olurlar vasıl-ı cay-yi kemal erbab-ı mahviyet Göçkün 1999: 220

İnsanı düşüren , alçaltan menfaatleri için eğilmektir.

Tıpkı kuşlar gibi

Tutan mürganı hırs-ı danedir hak-i mezellekte

Sükun bu alem-i süflide kayd-ı masivadandır. Göçkün 1999: 220

Onun topluma fedakarlık yapmak manasında biçimlenen ahlaki anlayışının abidesi Hürriyet Kasidesidir.

Namık Kemal vücudun hamurunun vatan toprağından meydana geldiğini , bu yüzden her ferd vatan için vücudu parçalansa dahi kahramanlıktan geri durmamalıdır.. Bir aşiretten bir imparatorluk çıkarmış olan bir milletin fertlerinin hamuru şehitlik kanı ile yoğrulmuştur. Bu imajı hissetmek için hissedenin çok derinlikli millet sevgisi olmalıdır. İşte bu sözün arkasındaki şahıs Namık Kemal'dir. Bu millet yüksek himmetli, çalışkan , ciddi insanlardan oluşur. Bu yüzden bir aşiretten çalışarak bir imparatorluk çıkarmıştır. Bu beyitin tersten perspektifi siz ise bu imparatorluğun başını yiyeceksiniz demektir, gerçekte de öyle olmuştur. İhanetle , tembellikle , gayretsizlikle imparatorluk kurulmaz, yıkılır demektir. Hain bir ruhla hiçbir şey inşa edilmemiştir. Biz öyle bir milletiz ki aşağılanmaktansa mezara girmeyi aşağılanmaya tercih ederiz. Bu milletin karakter özeliğidir. Hiçbir zaman başka milletlerin ayağını öpmemiş bir millettir demek. Bu millet celladın can alıcı kahredici ipini esaret zincirine tercih eder. Ama esaret sadece zincire vurulmak demek değildir, esaret heveslerinin, çıkarlarının, hamiyetsizliğinin bağları ile iş göremez hale gelmektir. Böyle bakınca her tembel insan kendi kendini zincire vurmuş insandır. Tembellik, tenperestlik, çıkarıcılık , menfaatperestlik en büyük ihanettir, zincirdir. Bir millet hainleri yüzünden değil, tembel çoğunluklar yüzünden geri kalır. Haini lanetleyen insan akşama kadar tembel tembel oturur, iş görmez, üretmez, kendi gibi milyonlar vardır, asil hain ihanet eden bir kişi den çok bu gayretsiz kalabalıklardır.

Vatan kendisine sadakatla bağlı olan onun için gayret eden sadık dostlarını yanından ayırmaz

Namık Kemal yaşayışı ile telakkileri arasında bağlantılı bir insandır. Kişiliği milleti için fedakarlık üzerine kurulmuştur.Kendisi anlatır.

Sipihrin bahtını ikbalini hep paymal ettim

Hamıyyet mesleğinde terk i evlad ü iyal ettim

Hayatımdan muazzezken vatandan infisal ettim

Sebat ü azme hail bir deni dünya mı kalmıştır

Musırrım sabitim ta can verince halka hizmette

Fedakarın kalır ezkarı daim kalb-i millette

Denir bir gün gelir de saye-i feyz-i hamiyette

Kemal'in seng-i kabri kalmadıysa namı kalmıştır Göçkün 1999: 337

Yeni Osmanlılar Cemiyeti içinde de onlar adına mücadelenin hürriyet adına olduğunu söyler.

Çıkıp dava-yı hürriyet miyane

Atıldık biz de cay-i imtihane

Muhalif gittik evza-i cihane

Bu yolda bakmadık ikbale cane

Neler ettik ala rağm üz zamane Göçkün 1999, 337

Kendini milletine esir görür, maksadının milliyet ve hürriyet olduğunu belirtir.

Ben bu sinimde esir olmuş idim milletime

Feyz-i hürriyet ü milliyet idi maksudum Göçkün 1999, 371

Hamiyetli insan talebidir, onun gayreti , çalışkan insan talebidir isteği.

Feryad-ı ehl-i hacete imdada say edin

Ey gayret-i vatan çeken erbab-ı iktidar

Ehl-i vatan mahabbetidir gayret-i vatan

Zannetmeyin ki toprak içindir bu itibar Göçkün 1999, 375

Namık Kemal insanın ruhunun işi, vazifenin de bedenden önce olduğunu söyler, bu güzel bir ahlaki tesbittir.

Vezaif can-ı tendedir mukaddem

Biz e efalimizdir ruh-ı azam Göçkün 1999, 338

Sonsuza dek kendinin mert olduğunu söyler.

Ta ebed merd olmağa ahd eyledim şanımla ben

Hüccet-i namusumu imzaladım kanımla ben Göçkün 1999, 180

Her iki dünyasını toplum için feda ettiğini söyler.

İzz-i dareyni fedadır maksadım İslam için

Halkı temin eylerim dinimle imanımla ben

Namık Kemal insanlar için, din için , devlet için , bütün değerler için ölümü özendirir.

Ne şandır din yolunda Hakk'a bezl-i can edip durmak

Ne devletdir şehid-i zihayat olmak bu dünyada Göçkün 1999, 365

Hayatını milletine, hamiyete vakfetmiştir.

Vakf eyledim vücudumu ben rah-ı millete

Bezl eyledim hayatımı fıkır-i hamiyete

Cismim ademde olsa da hunum boğar seni

Vermem mecal ben sana halka hıyanete Göçkün 1999, 367

İnsana ismini hayırla yadedecek şekilde yaşamayı örgütler

Adını hayr ile andırmağa eyle himmet

Aleme geldiğinde bir taşı terk etme delil

Taşı da nakışını da mahv eder amma eyyam

Ebedi dair olur elsine de zıkr-i cemil Göçkün 1999, 370

Hayat tecrübesi dolu beyitler Namık Kemal'in şiirlerinden eksilmez. Zaten o öyle konuşmayı özellikle sever.

Şan ve şöhret yolunda daima korkanlar, onları kaybetmekten kurtulamaz. Bulaşıcı hastalıktan korkan hasta olur.

Kalmaz ikbalinde daim havf eden idbardan

Derd-i sariden tehaşi eyleyen illetlenir Göçkün,1999, 263

Makam sevgisi artar dünyada fesad artıkca, insan ihtiyarladıkca tamahkarlık artar.

Hubb-ı cah artar cihan oldukça makrun –ı fesad

Cismi zaf ettikçe istila tama kuvvetlenir./ Göçkün 1999, 263

Namık Kemal Midilli adasına sürgün edildikten sonra Osmanlı-rus savaşı esnasında Vaveyla, Vatan Mersiyesi , Murabba, Bir Muhacir Kızın İstimdadı gibi meşhur vatani şiirlerini yazmıştır. Vaveyla şiirinde Vatan ile dialog içinde onun durumunu anlatır. Bir tiyatro sahnesi gibi tanzim edilmiştir şiir. Vatan sırtında kanlı kefen olan bir genç kızdır, bu tablo şaire dokunmuştur, onun böyle gezmemesi gerektiğini söyler. Ama onun görüntüsünden de kurtulamaz.

Bu tasavvur dokundu sevdama

Ah böyle gezer mi hiç canan

Gül değil arkasında kanlı kefen

Sen misin sen misin garib vatan Göçkün 1999, 401

Vatan böyle sırtında kanlı gömlek ile giderse , kaybedilirse şair kalanların da şehid olarak onun arkasından gideceğini söyler.

Sen gidersen bizi kalır sanma

Şühedan oldu mevt ile handan

Sağ kalanlar durur mu hiç giryan

Tende yaştan ziyadedir al kan Göçkün 1999, 401

Şair vatana Kabe'ye giderek, kanlı haliyle Ravza-i Nebiye görünmesini belki Allah'ın bu şekli görünce o mukaddes mekanlarda ona merhamet edeceğini söyler. Kucağındaki bütün şehitleri ona göstererek merhametini ister. buradaki vatan coğrafyası bütün İslam dünyasını içine alan bir coğrafyadır.

De ki “ Ya Rab bu Hüseyin'indir

Şu mubarek Habib-i zışanın

Şu kefensiz yatan şehidanın

Kimi Bedr'in kimi Huneyn'indir

Tazelensin mi kanlı yareleri
Mey dökülsün kabır-i Eshab'a
Yakışır mı sanem şu mihraba
Haç mı konsun bedel şu mizaba
Dininin kalmasın mı bir eseri Göçkün 1999, 403

Hilal –i Osmani 'de şair en büyük estetik şuurini yazar, sanki bir başka Namık Kemal'dir orta yerde. İstiklal Marşı ile imaj benzerlikleri olan bir şiirde büyüleyici bir güzellik felsefesi ortaya konur.

Vatan Şarkısı bir asker dilinden söylenmiştir. Yahya Kemal'in Akıncı şiiri ile az da olsa kuruluş olarak benzerlik gösterir bir kahramanlık şiiridir. Askerin .bütün fikrinin emelinin vatan olduğunu , vatani koruyan kalenin bedeni olduğunu , süsünün kanlı kefen olduğunu , kan verip can verip nam ve kam aldığını anlatır asker. Bayrağımızda görünen kan ile kılıçtır, can korkusu ile gezmez, vatanın her köşesinde bir aslan yatar, Osmanlı adı insanları düşmanları titretir, ecdadımızın büyüklüğü ve korkutuculuğu dünyaca bilinmektedir, yaratılış değişmez bu insanlar yine onlardandır. Top patlayınca dostlara cennet kapısı açılır, dünyada bir şey bulmamıştır ki asker ölümden de korksun .. Böyle kahraman nitelikli bir askerin şarkısıdır şiir. Göçkün,1999, 423

Asker Şarkısı'da aynı niteliktedir. Vatan Türküsü isimli şiirde vatanın sevgisi anlatılır.

Yine bir asker dilinden kaleme alınmış gibidir. Yiğitler düşman karşısında vatanın imdadına koşarlar, koşarken de kurtuluştadırlar. Vatan herkesin anasıdır, herkesi lutufları ile besleyen odur. Vatan beldeleri ve insanları korur onun şanıdır bu . Ama onun gücü süngünün ucundadır. Merdane gayret göstermeliyiz , canımızı değil vatan için şan kazanmayadır isteğimiz Yara erlerin teninde nişandır,ölüm ise askerinin son rütbesidir, altı da üstü de bir dir yerin yiğitler vatanın imdadına koşun.

Namık Kemal vatan için insanların rahatlarını terk etmeleri ve vatan yolunda gurbeti de her türlü çilesine rağmen istemelidirler.

Refah-ı millet için terk-i rahat edelim

Vatan yolunda yürü azm-i gurbet eyleyelim Göçkün 1999, 435

Süleyman Nazif , Namık Kemal ölünce İstanbul'da babasının oturduğu eve varır, ona “ Baba bugün Namık Kemal öldü “ der. Said Paşa da cevap olarak “ Millet dedi, millet dedi, millet dedi gitti” der. Namık Kemal milletin her yönden üstün niteliklerle donatılmasını isteyen bir şairliğin ve mücadele adamlığının temsilcisidir.

Öldükten sonra da vatanının ve milletini arzu ettiği gibi görmezse mezanna , vatanın ve kendinin mahzun olduğunu yazılmasını ister.

Ölürsem görmeden millette ümmid ettiğim feyzi

Yazılısın seng-i kabirime vatan mahzun ben mahzun Göçkün 1999, 381

Şiddetli bir hamiyet sahibidir, milletinden ümitlidir, insanın gayesi kendine çalışmak olmamalıdır ona göre , fedakarlığın en büyük şartı yine ona göre insan olmaktır.

Bizdedir teyid-i Hakk aşkı hamiyet bizdedir
Feyz-i istikbal için ümmid-i millet bizdedir
Nefsine say eylemektir sanma şan-ı ademi
Biz fedakarız delil-i ademiyet bizdedir Göçkün 1999, 381
Neşe şiddet kazandıkça zevk ve şevk iştihası artar, devlet , varlık arttıkça arzu çoğalır.

Neşe germ oldukça artar iştiha-yı zevk ü hayat
Devlet efzayış bulunca arzu kesretlenir Göçkün 1999, 263
Dünyayı elemlere boğan hep büyük insanlar veya öyle yorumlanan insanlardır.

Ekabirdir eden hep alemleri müstağrak-ı alam
Bu mihnetler bütün ahkam-ı çerh-i kineverdendir Göçkün 1999, 264
Dünya bir şeye aşıkane bağlananlara bir imtihan yeridir, herkes isteği kadar bela çeker

Cihan ki aşık bir dar-ı imtihan görünür
Çeker eşedd-i bela ehl-i dil vedadı kadar /Göçkün 1999, 270
Yaptığı işe ahrette bile ücret istemez
Fülime ukbada Mevla'dan mükafat istemem
Kaniim emniyet-i vicdan ü irfanımla ben / Göçkün 1999, 180
Bilgisi ile başkaları üzerinde yüzeysel baskı kuran şahısları Namık Kemal Allah'ın feyzinden uzak görür.

Olur bibehre erbab-ı tabasbus feyz-i mevladan
Perestiş şivesi zahirdir ifrat-ı temennadan /Göçkün 1999, 193
Dostluğu önemser ve dostların birbirinin kusurunu görmediğini söyler

Mahabbet dostun noksanını temyize manidir
Olan araya Rağıp aybını düşmeden öğrensün Göçkün 1999, 196
Devletin nimetlerinden uzak olmanın şöhreti artırdığını söyler

Tebaüd merkez-i devletten eyler şöhreti müzdad Göçkün 1999, 205

Aşağılık mizaçlı insanlar düşükçe kendini yüksekte görür.

Hakir olsa ne rütbe kendisin ali görür hodbin Göçkün 1999, 205

Temkinli , nerede nasıl hareket edeceğini bilen insanları över
Namık Kemal milletin bir araya gelmesine engelin isteklerinin peşinden koşmasından dolayıdır.

İttihad-ı millete meyl-i heva vermiş halel
Cevher-i fitratta asar-ı salabet kalmamış Göçkün 1999, 281
Milletin arasında adalet hissi kalmamışsa, devletin adı arşa bile çıksa yine iner.
İnsan elde ettiğini sarfettikçe yükselir, devletin sermayesi alimlerin
kazandığıdır.

Eder kesb-i terakki bezl ü sarf ettikçe mahsülün
Umumun danış-i meksubudur sermaye-i devlet Göçkün 1999, 284

Ehl-i temkindir eden tedvir-i dolab-ı umur Göçkün 1999, 209
Zevklerin daima sonunun derd olduğunu söyler
Alemin bir zevki yık kim ahır der olmaya Göçkün 1999, 209
Dünya malında gözü yoktur.

Rağbet etmez hıfz-ı male Namık'a derya dilan/ Göçkün 1999, 209
Namık kemal devrinde irfan sahiplerinin zarar ettiğini söyler.

Bir devrde geldik ki bu bazar-ı fenaya
Sermaye-i irfanı olanlar zarar eyler Göçkün 1999, 238
Cesurdur

Merkez-i hake atsalar da bizi
Küre-i arzı patlatır çıkarız / Göçkün 1999, 378

Namık Kemal'in ahlakçılığı ferdi yaşamın ekseninde toplumsallığa ve toplum için fedakarlığa, hamiyete, diğergamlığa yöneliktir. O bir köşede kendini kurtarmağa çalışan ferdi ahlakın ekseninde kalmış bir ahlak peşinde değil, insan içindeki manevi hassalar ile duyguların tanziminin toplum açısından topluma neler kazandıracağını düşünerek hareket eden bir ahlakçıdır. Bir nevi ahlak sosyologudur.

Hevesleri terk etmenin, milletin imdadına koşmakla ilk bakışta bağlantısı yok gibidir, ama millet için fedakarlık etmeyen insanları engelleyen basit meşguliyetler ve heveslerdir. İnsanı maksadına gitmekten alıkoyan hevesleri, boş istekleridir. Şu ifadelerde heveslerle toplumsal sorumluluk arasında bağ kurar.

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi
Kıralım hail ise azmimize ten kafesi
İnledikçe eleminden vatanın her nefesi
Gelin imdada diyor bak budur Allah sesi Göçkün 1999, 335

Daha sonra gayretten hareketle toplumsal sorumluluğu tetikler

Bize gayret yakışır merhamet Allah'ındır
Hükm-i ati ne fakirin ne şehinşahındır
Dinle feryadını kim terceme-i ahındır
İnledikçe ne diyor bak vatanın her nefesi

Hürriyet için sorumluluk ve fedakarlık ister Namık Kemal toplumdan insanlardan.

Mahveder kendini bülbül bile hürriyet için
Çekilir mi bu bela alem-i pürmihnet için
Din için , devlet için , can çekişen millet için
Azme hail mi olurmuş bu çürük ten kafesi / Göçkün 1999, 336

Sen ben kavgası toplumu bitirmiştir, birbirine düşen insanlar ,birbirine gelemeyen insanlar için düşmana gerek yoktur. Onlar birbirine gayet iyi düşmandırlar.

Memleket bitti yine bitmedi hala sen ben
Bize bu hal ile bizden büyük olmaz düşmen
Dest-i adadayız Allah için ey ehl-i vatan
Yetişir terk edelim gayri heva vü hevesi Göçkün 1999, 336
Namık Kemal ferdi hürriyeti de başkasının lutfuna esir olmamak da görür.
Kimsenin lutfuna olma talib
Bedeli cevher-i hürriyettir Göçkün 1999, 392

Toplumu geri koyan, insanları onun için fedakarlıktan alı koyan hevesler, gayretsizlik, hürriyet için fedakarlık etmeme ve sen ben kavgasıdır. Bunlar evrensel ahlaki doğrulardır, bizi toplum olarak geri koyan ve hala geriye iten bu tutumlardır. İmparatorluklar bu kötü anlayışlardan ve yaşayışlardan yıkılmıştır, daha çok şeyi yıkabilir bu özellikler.

İNSAN ANLAYIŞI

İnsan denilen büyük sanat eserinin ortaya konma nedeni insanın isteklerini yenmesi ve kamil insan olmasıdır. Yoksa yaratılışın gayesi insanın biçim ve güzelliği değildir.

Nefsini terk et ki oldur matlab-ı asar-ı sun
Sanma hilkatten ki bu şekl ü şemâildir garaz Göçkün 1999, 317

Namık Kemal insanın Allah'ın sanatının özeti olduğunu söyler. Mutlaktan kayıtlıya bir estetik ve sanat anlayışıdır.

Ey zübde-i sanat-i ilahi
İnsan idi fitratın kemahi Göçkün 1999, 352

Bazı beyitleri Nesimi ve Hallaç'ın devrinde söylenseydi Namık Kemal'in başı rahat etmezdi. Onun da siyasi sözleri başını rahat ettirmemiştir zaten .

Remz-i Bismillah sırr-ı feyzidir efkârımın
Nüsha-i Kabra-yı hikmet şerhidir güftanmın Göçkün 1999, 212

Ol mihr-i celi şaşaa-i fenn-i bediim
Envar-ı belagat görünür her suhanimden Göçkün 1999, 215

Nesimi ve Hallac yolunda beyitleri az da olsa görünür.

Kainata bir garib emmüzec-i küldür tenim

Suret-i Rahman benim sima-yı timsalimdedir Göçkün 1999, 246

Şairim vahy-i mania lutf-ı güftarımdadır Göçkün 1999, 256

Bizim tasavvufumuz kalbi bir gözle kainatı yorumlamadır. Fenlerin gelişmesi ile bu kalbi yorumların akıl ile olan bağlantıları son dönemlerde bulunmuştur. İnsan kainatın bir özetidir, bu bir tasavvufi hakikattir. Ama bilimsel yönü de vardır, bütün elementlerin maddi ve manevi alemlerin nümuneleri insan vücuduna yüklenmiştir. Namık Kemal bilimsel yansımaları değil, tasavvufi manaları nakleder.

İnsanın yüzü , bu sadece sima anlamında yüz değildir, nasıl bir sanat eseri sahibinin şefkati ve dikkati ile meydana çıkarsa insan da hayatını ve uzuvlarını ancak kendisine merhamet eden biri sayesinde devam ettirir. Uzuvlar ihtiyaçları ile birlikte düşünülmüşlerdir. Batılı düşünce adamları özellikle fenciler ve felsefeciler fenni bilimleri okuduktan sonra felsefeye dönmüşlerdir. Descartes ömrünün büyük bir kısmında fizik ile uğraşmış hatta bazı küçük icadlar yapmıştır. Ama bizim düşünce fikir adamlarımız sadece geleneksel dini öğrenmiş onun hayat ve bilimle bağlantılarını merak etmemişlerdir.

Namık Kemal insanın yeryüzüne yükselmek için geldiğini , yoksa dünyaya gelmenin bir değer olmadığını söyler, bu onun idealist insan yorumunun bir parçasıdır.

Yüksel ki yerin bu yer değildir

Dünyaya geliş hüner değildir Göçkün 1999, 354

Adil Giray'ın ağzından yapılan konuşma Namık Kemal'in insan, çalışma, gayret ve yükselme konusundaki fikirlerinin bir hülasasıdır. Orada anlatılan biyografik bilgi gibi kısımlar belki de Namık Kemal'in hayatı olabilir.

“geldi dem-i rağbet-i maarif

Oldum nice fenne ben de vakıf

Her ilme sarf-ı dikkat ettim

Bir müşküle olmadım müsadif

Her hangi kitabı dert edinsem

Güya ben idim ona müellif

İdrakime sayım oldu yaver

Tahkikime hafızam müradif

Yüksel ki hünerinle kani olma

Yüksel ki bunun da fevki vardır

İnsanlığın ayrı zevki vardır

İhsan-ı Hüda'ya mani olma Göçkün 1999, 356

İnsan bilimin , felsefenin, dinin, sanatın öznesidir. Hiçbir düşünce yoktur ki insanı dışarda bıraksın. Namık Kemal imparatorluğun sosyal badireler yaşadığı dönemlerde toplumdaki insan anlayışındaki bozulmayı gözlemlemiş ve eserlerinde yeni bir insan tipi oluşturmak için heyecanlı , çok anlamlı beyitler öne sürmüştür. Onun insanı halka hizmetten usanmayan bir insandır, mazluma yardım etmek

insanın tabiatı gereğidir. Milletdeki bozulmayı da geçici olarak görür, çünkü millet cevherdir, yere düşmekle kıymetini kaybetmez. O gün millet bazı kötü günler geç iriyorsa da bu cevherdeki millet birgün yine aslı özelliğini hatırlayacaktır. Bütün siyasi eleştirilenler, sanatçılar halkı hiçbir zaman suçlamamışlardır. İnsan kendini fedakarlıktan alıkoymamalıdır, bir canın muhafazası için .İnsan kendi nefsinden utanmalıdır, yoksa başkasının suçlamasından değil . İnsan zaman zaman başarısız olur, ama başarısızlığın verdiği pişmanlığı başarıya dönüştürmek gerekir. Yüksek kabiliyetler böyledir. Milletin kalplerinin aynı maksatlar için bir araya gelmesi başarıyı getirir, bir konuda farklı düşüncelerden rahmet eseri çıkar. İnsan ne kadar kötülük görse yine geri adım atmamalı, çalışmaktan kaçmamalıdır.. İnsanın gönlündeki gayret etmek elmasa benzer, baskıdan ve ağırlıktan etkilenmez. Hürriyet Kasidesinde ideal insanı ortaya çıkarmak için söylenmiş bu beyitler her zaman için geçerliliğini koruyan evrensel değerlerdir, hiçbir millet için de değişmez.

KAİNAT İNSAN VE TABİAT GÖZLEMLERİ

Namık Kemal kabiliyetli insanlar için cihanı bir ibret mizanı olarak görür. Alman romantikleri için kainat ve dünya insanlara ibret aldırın olaylarla doludur. Descartes askere giderken “ kainat kitabını okumaya gittiğini “söyler dostlarına . Kur’an ‘a göre de alem ibret levhaları ile doludur. Kuran da bakmak, görmek, düşünmek, fıkretmek gibi fiiller ile insanın olaylara bakması örgütlenir. Semayı nasıl direksiz tuttuğumuz, bulutlardan suyu nasıl indirttiğimiz, arıdan nasıl balı aldığımız daha nice nice olaylara insanın düşünerek bakması gerektiği konusunda yönlendirmeler vardır. Ama birçok insan nesnelere bakmaz, bakamaz onun ilgi alanını para ve benzeri şeyler çeker. Namık Kemal Newton’un yerçekimini bir elmanın düşmesinden ortaya çıkardığını söyler. Dünyadaki bütün büyük keşifler bakmasını ibret almasını bilen insanlarca ortaya çıkarılmıştır. Klisede dua ederken lambanın hareketinden yerçekimini bulur bir kaşif, bir başkası meridyeni belirlemek için elinde bir demir parçası ile günlerce bir meridyen boyunca yürür. Onun için bu beyti söyler Namık Kemal

Cihan erbab-ı istidada bir mizan-ı ibrettir

Tenezzüldür ağır cevherlerin şanı terazuda Göçkün 1999, 385

İnsan vücudunun yapısından hareketle insanın fani olacağını , öleceğini ama sürekli olmanın yolunun insanı sürekli kılacak işler yapmakla mümkün olacaktır. Yani varlık ötesinde değer olacak şeylerle uğraşmaktır.

İnsan atomlardan inşa edilmiştir. Atomlar her insan uzvunun yapısına göre farklıdır. Tuğlaların bir araya bir estetik mantıkla getirilmesinden evler apartmanlar inşa edildiği gibi insanın atomlarından da güzel nesnelere meydana gelir, bunun en önde geleni insandır. Atomlardan meydana getirilen vücutların güzelliği onları tuğla taşı gibi bir güzellik mantığı ile bir araya getirenin güzelliğidir.

Tende her zerremizi hüsnüne mirat ederiz

Nice bin suret ile vahdeti isbat ederiz Göçkün 1999, 394

Atom zerratını birlikten ve birlikten güzelliğ doğmayı bilen birisi inşa edebilir, bu da onun birliğinden vahdetinden doğar. Doğu estetiğinde vahdet her şeydeki güzelliği inşa eden güçtür, batı estetiğinde ise faile değil , fiile yüklenmiştir estetik olay. Armoni nesnelere bir araya getirilmesinden meydana gelir doğu estetiğine göre , batı estetiği ise ne güzeldir der, faili gizler.

Ecza-yı beşer calib-i tacil-i fenadır

İbka-yı eser mucib-i tahsil-i bekadır Göçkün 1999, 390

Hakikat kavramı dinlerin, felsefenin, bilimin ana temalarındandır. Namık Kemal hakikatin aklen isbat edilecek nitelikli olduğunu-, hakikatı ancak onu göreceği ışığa sahip olanlar görebilir. Her akıl hakikatı göremez, hakikatler çeşitlidir. Her ilimin hakikat anlayışı farklıdır. Dini hakikatler, fenni hakikatler, sanatsal hakikatler farklıdır, her birinden anlamak için o sahayı iyi bilmek gerekir.

Hakikat sence meçhul olsa da aklen müberhendir

Güneş amalara pinhan ise binaya ruşendir Göçkün 1999, 392

Namık Kemal hakikatı görme bulma, araştırma hassası olmayanların onu göremeyeceğini , tıpkı kör olanların güneşi görmediği gibi .

Kısmen felsefe nitelikli beyitler nadiren gözükür. Geleneksel kainat kitabı yorumlarıdır .Kainatın manası muhabbetin sırlarının açılmasıdır.

Şerh-i esrar-ı muhabbettir meal-i kainat Göçkün 1999, 220

Bu düşünce batı felsefesinde Almanların aydınlık devri filozofları olan Schelling ve Goethe 'nin fikirlerine benzer, bizim kelimacılar da bu yolda düşünür.

Bir beytinde Sokrat'tan bahseder.

Nağme-i Davud senden nale-i Sokrat ile

Din ü akli eylemiştir birbirine yadigar Göçkün 1999: 222

Sokrat din ile akli barıştırmıştır demek ister Namık Kemal, felsefede Sokrat'ın yerini bilmeyen bu imajı gerçekleştiremez.

Dakayık bin incelikleri gören demektir, filozoflar ve bazı mutasavvıflar bu özelliğe sahiptir, bilim adamları özellikle sırları araştırırlar, bazen şairler de bu özelliğe sahiptir.

Namık Kemal sırlara aşına olan incelikleri görenler kötü ve artık, eksik ve noksan birdir. Onlar sırlarını görmek istedikleri şeyin kalitesini hesaba katmazlar , iyi kötü olması onların sırları bulmasını engel olmaz.

Dakayık bin olan raz aşınaya biş ü kem birdir Göçkün 1999: 225

İnsan güzelliklerden etkilenir , hatta bazı güzellikler insanı hayret ettirir.

Divan şiirinin dünyasında bir realite ise de , filozof ve fenciler de eşyanın fenni sırlarından etkilenirler.

Hayret-ı berk-i cemalinden ki dil bihuş olur Göçkün 1999: 230

Namık Kemal filozoflara da bir eleştiri gönderir. Onlar Allahın her şeye en ideal şekilde yaratmasını yanlış anlarlar ve onu tabiat, sebebler gibi kavramlarla sınırlandır, bu şekilde de sapıklık yolunda kahrılar , yorum yaptıkları kadar.

Kemal-i Halık'ı takyid ile hayal-i hakim

Kalır dalalde tenzihe itiyadı kadar Göçkün 1999: 270
Mektuplarında Volter'in felsefi yorumlarının eleştirdiği bir metinde bu fikir anlatılmıştır.

Hudus kelimesi divan şiiri ve kelamın en önemli kelimelerinden olduğu gibi fenomenologların son yüzyılda keşfettiği olaydan başkası değildir. Fakat biz hudus kelimesi ile kalmış onu kainat gözlemleri , fennin yeni bakış açıları ile geliştirmedeğimiz için kelime olduğu yerde kalmış, adeta bir hazine olan kelime yerinde saymıştır. Namık Kemal bu redif ile kurduğu şürinde kelime ile oynar. Bunun en son beyti en farklı beyittir.

Namık olmaz bu cihan içre bekacı-yı vücut
Fehm eden molduğunu nükte-i mana-yı hudus / Göçkün 1999: 277

Allah'ın yarattığı olaylar başlar ve biter süreklilikleri yoktur. Manasının geçiciliğini anlayan insan kelimenin de manasını anlamıştır.

İnsan 'ın evrendeki yeri ile ilgili sözlerde ciddi yorumlar görülür.

Fihrist-i şununat-ı kaza vü kaderiz biz

Serlevha-i mecmua-i raz-ı beşeriz biz / Göçkün 1999: 291

İnsan evrendeki olayların fihristidir, ona bakan evrendeki olayları görür. İnsan sınırlar mecmuası olan kainatın baş levhasıdır. Bu cümlede anlatılan insan ve kainat konusunda felsefe –kelam ve bilimin özeti bir cümledir. Namık Kemal bu sözleri daha da genişletip sunsaydı , daha etkileyici olurdu.

Namık Kemal hakikatları idrak etmekte çok ileri noktada olduğunu , söyler.

İdrak-ı hakayıkta ki erbab-ı rusuhuz Göçkün 1999: 29

Namık kemal insanın yerini irdelemeye devam eder.

Alemin yaratılışının nedeni olgun insan ortaya çıkarmaktır,

Alem-i icaddan insan-ı kamildir garaz Göçkün 1999: 316

Bazen Namık Kemal redif hatırı için hakikatı yaralar.

Alemin tavrında hiç asar-ı hikmet kalmamış

Akl-i faalin meger hükmünde kudret kalmamış Göçkün 1999: 280

Alemin tavrında nasıl hikmet kalmaz. Alemin her an sonsuz değişiminde fenni, ilmi, dini felsefi hikmet doludur. Bu derin anlam kalmamış redifine feda edilmiş.

Namık Kemal kudretin yaratılış kanunlarına göre hareket ettiğini , onun hükümlerine göre eşyayı şekillendirdiğini söyler.

Eyliyor kudret taalluk fıtratın ahkâmına Göçkün 1999: 377

Alemdeki kanunları yaratan Allah kendi ibda ve inşa faaliyetini de o kanunlar doğrultusunda yapar.

Namık Kemal fikirlerinin, tasavvufi imajlarının kaynağı olarak tasavvuf ehlinin piri olan Hz Ali'yi görür.

Namık sözünde bunca mania-yi dil nişin

İlhamdır ki feyz-i Aliden zuhur eder Göçkün 1999: 235

Namık Kemal de Hz. Ali'ye benzer mizac olarak, Hz. Ali İslam tarihinde dobra, dürüst ve apolitik mizacı ile şöhret bulmuştur. Siyaset sahasında galibiyeti yoktur ama, ilim, irfan ve kemalatta bir kıble olmuştur.

Hayret, hayran, tahayyür, kelimeleri estetik tasarımları yansıtır. Büyük sanat eserleri karşısında insanlar bir şaşkınlığa düşerler.

Şöyle hayranım ki bilmem hayretim hala nedir

Ben kimim idrak ne dünya vü mafıha nedir /Göçkün 1999: 255

Bu cümlede hayret ve hayran kelimeleri kullanılmıştır, ama kelimelerle oynanmıştır, hayreti doğuran bir tabiat olayı veya içsel bir olay yoktur. Batı estetiğinin farkı hayretin, şaşkınlığın nedenini vermektir.

Bu şekilde düzenlenmiş bir beyitte ise cemalinin aynasının sırrını gönül kimden öğreysin, büyüklük onu temaşaya dalmış, bütün varlık şaşkındır, hayrettedir.

Sırr-ı mirat-ı cemalin kimden öğreysin gönül

Kibriya vakf-ı temaşa masıva hayrettedir Göçkün 1999: 259

Eğer divan şiirine yüzyılın yeni bakış açıları girmiş olsaydı, biz batıdan yüzlerce yıl önce modern bir estetikle dünyayı çok farklı şekillerde görecektik. Ne yazık ki kimse bir yenilik getiremeden, divan şiiri defterini hem kendisi hem batı hayranları kapatmıştır. Eşya ve nesne ilişkilerinde, görmek ve bakmak gibi fiillerde dünyanın en düzenli ilk edebiyatlarından biri olması yanında hep aynı kalmış olmak, yeni perspektifler girmeyişi yüzünden bu harika edebiyat mücerredin ve mücerretleştirilmiş varlığın yorumunda kalmıştır. Divan şiiri batılı estetiğin temel kavramları ile oynar ama onlarla yeni bir dünya inşa edemez.

Namık Kemal ahlakçıdır, sosyal ve toplumsal değerlerin, vatanın korunması üzerine kurulmuş bir vatan sevgisi vardır. Namık Kemal'in hayatında vatan iki şekilde görünür, biri sürekli memleketinden ayrı olan şair vatan ve memleket hasreti ile doludur, ayrıca sürgün ve ihtiyarı olarak gittiği gurbetler de vatanın başına felaketler gelmekte memleketler terk edilmekte insanlar ölmektedirler, bunları uzaktan seyreder ve vatan hissi harekete geçer bu yüzden vatan manzumelerinin çoğu psikanalitik olarak zihninin en çok dolu olduğu vatan konusundadır. Namık Kemal estetik olarak divan şiiri estetiğinin güzellik kuramına göre düşünür, bazen farklı imajlar ortaya sürer. Özellikle Midilli sürgününden ve adalar sürgünü yıllarındaki yeni şiirlerindeki güzel felsefesi değişir. Namık Kemal felsefe okumuştur, bu konuda az da olsa yakaladığımız bazı kayıtlarda onun kainat gözlemlere ve tabiat hususunda yorumlarına rastlarız. Namık Kemal bir filozof gibi konuları ele alır, estetik yorumlar yapar. Namık Kemal Ruso, Monteskiyo, Volter, Bacon, Stuart Mill gibi filozofların eserlerini okumuş, ama siyasi nitelikli yorumlarına ilgi duymuştur. Volter'in felsefe lügatini okumuş olan Namık Kemal sanat endişesinden ziyade ahlaki ve toplumsal yönden onların eserlerine bakmıştır. Namık Kemal'in şiirinde tasavvuf felsefesinin etik estetik, ahlaki değerleri çok işlenmiştir. Hayatında özellikle hazırlık yıllarında tasavvuf önemli bir öğretim ögesidir.

ELEŞTİRMEN NAMIK KEMAL

Namik Kemal bir eleştirmendir, edebiyat tarihi onun edebiyatımıza yeni türler getirme, eski edebiyatın gündemden kovulması , edebiyatın değişen toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde revize edilmesi , edebiyat dünyamıza eserleri ile sokulan insanların eserlerinin eleştirisi ile ve daha başka edebiyat meselelerinin eleştirisi ile ilgili meselelerden bahseder.

Namik Kemal 'in eleştirisinin en önemli basamağı siyasi eleştirmen olmasıdır. Hatta onun edebiyat eleştirilerinin bile parantezi siyasi eleştiridir. O hem edebiyatı hem de yönetici sınıfı , hem halkı , üçünü birden panoramik bir bakışla eleştirir. Yönetici sınıfın yönetim felsefesini beğenmez,

Görüp ahkam-ı asrı münharif sıdk ü selametten

Çekildik izzet ü ikbal ile bab ı hükümetten

Der. Halka ideal ahlak, fedakarlık, yaşadığı topraklar için sıkıntılara katlanma, ölme , şehid olma, heveslerden kaçınmayı telkin eder. Edebiyata yeni toplum için yeni ifade şekilleri ve ruh telkin eder.

Zalim yöneticilere yardım eden insanları aşağılık olarak değerlendirir. Ancak köpek insafsız avcıya hizmet etmekten zevk alır. Zincire vurulmuş aslanı gayretsizliğinden dolayı eleştiremeyiz, eli kolu bağlanmış aydınların da suçu onlarda değil, onların elini kolunu bağlayıp işlevsiz hale getirenlerdedir. Namık Kemal bu arslandır, eli kolu bağlanıp çalışmaz hale getirilen odur. Bunlar dönemin devlet adamlarıdır , yönetim felsefeleridir. Kabiliyetli insanları yere atıp onları harcayan yönetim anlayışıdır. Namık Kemal elini kolunu bağlayan zihniyete taviz vermez. Ne kadar cefa sebepleri varsa onlara karşı durur ve bir adım geri atmaz. Vatanı , milleti için fedakarlıkta bulunan civanmert insanlarla kavga edemez, ruhu mert olmayan insanlar ve yöneticiler. Onların zulmü hamiyetin kanının ateşinde erir. Zulm ile olumsuz tutumlarla kimsenin hürriyet aşkı öldürülemez, onu öldürmek için insandaki hürriyeti idrakin tahrib edilmesi gerekir bu da mümkün değildir. Namık Kemal bir kenara itilmesinden dolayı kendini kenara itenleri , gündem dışı yapanları zulüm köpeklerine benzetir. Onun gezdiği sahralar zulüm köpeklerine kalmıştır, o bir arslandır. Ama karşıtları ise zulüm köpeğidir. Kendisinin bunları görerek gafletten uyanmasını söyler. Bu satırlar Hürriyet kasidesinde yönetici sınıfa karşı söylenmiş sözlerdir. Hem Namık Kemal'in cesaretini hem de dönemin hürriyet anlayışının ileri düzeyde olduğunu gösterir. Çünkü bugün bile yönetici sınıfa bu tür farslarla saldırmak mümkün değildir. Fuat Paşa'nın “ Bu adamı asıp sonra altında oturup ağlamalı “ demesi bu satırlardaki eleştirinin dozundan dolayıdır.

Namik Kemal'in etik , felsefi, estetik dünyasına bir ışık tutmaya çalıştık. Yorumlarımız şairimizin metinleri dayandırılmıştır. Namık Kemal daha ince eleştirilere sahip bir şair ve yazardır. Makaleleri ve devrin ona bakışı, Avrupa hayatı , Avrupa basını araştırmaları yapılırsa özellikle düşüncesinde batı tesiri iyiden iyiye incelense onun büyüklüğü daha da tebarüz edecektir.

KAYNAKLAR

- Akün, Ömer Faruk, İslam Ansiklopedisi, 1975, Namık Kemal Maddesi.
Göçkün, Önder, 1999, Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri, AKM Yayınları
Özön, Mustafa Nihat, 1938, Namık Kemal ve İbret Gazetesi, Remzi Kitabevi
Tansel, Fevziye Abdullah, 1969, Namık Kemal'in Mektupları, 1-4 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi
Yücebaş, Hilmi, 1959, Bütün Cepleriyle Namık Kemal, Ahmet Halit Kitabevi.

GELİBOLU’DA GELENEK-GÖRENEK VE ŞİİRLERİN DİLİNDE “GELİBOLU”

Hamdi GÜLEÇ

Çanakakale Onsekiz Mart Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Gelibolu yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğusundaki son kara parçasıdır. Gelibolu ilçesi, yarımadanın kuzeydoğu kıyısında, Çanakakale boğazının Marmara’ya açıldığı noktada yer alır. Osmanlı devleti zamanında Trakya’nın en önemli iskelesi olan Gelibolu, “güzel şehir” anlamını taşımaktadır. Gelibolu bugün, geçmişte yaşanmış olaylara şabıtlık etmiş, yaşayan bir tarihtir. Tarihin, yeşilin ve mavinin tüm tonlarıyla iç içe yaşadığı önemli bir kenttir. Gelibolu’nun önemi, Osmanlıların eline geçtikten sonra daha da artmış ve Türklerin Avrupa sahasında bir hareket merkezi olmuştur. Aynı zamanda Türklerin Avrupa’daki ilk Türk şehri olmuştur. Gelibolu, Osmanlıların elinde sanat ve kültür bakımından çok gelişmiştir. Gelibolu, bilim ve denizciliğin de önemli merkezlerinden biridir. Piri Reis ünlü coğrafi eseri olan Kitab-ı Babriye’yi Gelibolu’da yazmıştır. Gelibolu, gelenekleri içinde ad koyma törenleri önemlidir. Gelibolu, gelenekleri içinde askere uğurlama da dikkat çekmektedir. Düğün, çeyiz, bayram, söz kesme, sünnet gibi geleneklerin günümüzde de yaşatıldığı ve canlılığını koruduğunu görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Gelibolu, gelenekler, görmekler, şiir

ABSTRACT

Gallipoli is located on the peninsula in the European part of Turkey. The name of Gallipoli peninsula –which is the one of the most important harbour of European part of Turkey in the term of Ottoman Empire –means “beautiful city”.

Also Gallipoli is an alive historical place which witnessed to a big war and lots of events. Its cultural features and art developed at the Ottoman Empire time. And it is an important center of science and navigation. Piri Reis wrote his famous book Kitab-ı Babriye in Gallipoli.

Key words: Gelibolu (Gallipoli), traditions, customs, poetry

Gelibolu yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğusundaki son kara parçasıdır. Gelibolu ilçesi, yarımadanın kuzeydoğu kıyısında, Çanakakale boğazının Marmara’ya açıldığı noktada yer alır. Osmanlı devleti zamanında, Trakya’nın en önemli iskelesi olan Gelibolu, “Güzel Şehir” anlamını taşımaktadır. Halk arasında ise “rüzgarı, yelibol” şehir anlamında da kullanılmaktadır (Kaşıkçı 1999:73).

Gelibolu, bugün geçmişte yaşanmış olaylara şahitlik etmiş, yaşayan bir tarihtir. Tarihi, yeşilin ve mavinin tüm tonlarıyla iç içe yaşadığı önemli bir kenttir. Gelibolu'nun önemi, Osmanlıların eline geçtikten sonra daha da artmış ve Türklerin Avrupa sahasında bir hareket merkezi olmuştur. Aynı zamanda Türklerin Avrupa'daki ilk Türk şehri olmuştur. Gelibolu, Osmanlıları elinde sanat ve kültür bakımından çok geliştirmiştir. Gelibolu, bilim ve denizciliğinde önemli merkezlerinden biridir. Piri Reis, ünlü coğrafi eseri olan *Kitab-ı Bahriye*'yi Gelibolu'da yazmıştır (İrdesel 2003). Gelibolu, gelenekleri içinde ad koyma törenleri önemlidir. Gelibolu geleneklerinden askere uğurlamada dikkat çekmektedir. Düğün, çeyiz, bayram, söz kesme, sünnet gibi geleneklerin günümüzde de yaşatıldığını ve koruduğunu görüyoruz.

Gelibolu'da ad koyma geleneği belli törenlerle yapılır. Gelibolu yöresinde, ad koyma töreninde İslâm kültüründen gelen unsurlara yer verilmektedir. Doğan çocuğa önce bir ad seçilir. Bu ad, ailenin bir büyüğünün, bir din büyüğünün veya tanınmış bir kişinin adı olabilir. Bazen de çocuğun doğduğu dini ve milli gün ve zamana uygun bir ad verilir. Çocuğun adı, üç gün içersinde konulması gerekir. Ailenin ekonomik durumu iyiye, törene katılanlara ikramda bulunur. Eğer, mevlit okunmuşsa sonunda yemek verilir. Gelibolu gelenekleri içinde askere uğurlamanında ayrı bir önemi vardır. Askere gidecek gençler, askere gitmeden bir hafta öncesi, akraba ziyaretlerine giderler. Akrabaları, kendilerini ziyarete gelen gençlere çeşitli ikramlarda bulunurlar.

Askere gitmeden bir gün önce, topluca asker düğünü yapılır. O gece davul zurna eşliğinde köy gençleri oynarlar. Askere gidecek gençler, baba ocağından ayrılma günü geldiğinde, sancak ile birlikte ev ev dolaşmaya başlarlar. Asker adayları evden ayrılırken, anne, baba ve başka büyükleri varsa, onların ellerinden öper, Allah'a ısmarladık der, helallaşırlar. Evden çıkarken, askerlik günlerinin su gibi geçmesi dileğiyle, asker adayının arkasından su dökülür.

Gelibolu ve köylerinde bayramlardaki geleneklerde dikkat çekicidir. Bayram hazırlıkları, bayramdan bir hafta öncesinden başlar. Bayramın ilk günü erkekler, güzel ve temiz elbiseleriyle camiye giderler ve bayram namazını kılarlar. Sonra, bayram tebrikleşmesi yapılır. Bayram gelenekleri içinde mezar ve akraba ziyaretlerinin de ayrı önemli bir yeri vardır. Bayramda küçükler de unutulmaz. Bayram harçlığı verilerek sevindirilir. Bayram günü köy meydanlarında veya açık bir alanda salıncaklar kurularak eğlenilir. Nişanlı erkeklerde, nişanlılarını bu salıncakta sallayarak hoşça vakit geçirirler (Bilici 2002).

Yeni olan Gelibolu'da genç kızlar. Evlilik öncesi, evleri için gerekli eşyaları, aile fertleriyle birlikte hazırlamaya başlarlar. Genç kızların hazırlamış oldukları bu eşyaya “çeyiz” denir. Gelibolu yöresinde başlık parası isteme geleneği yoktur. Ancak aileler, maddi güçleri nisbetinde geline çeşitli ziynet eşyaları takarlar. Düğün esnasında gelinin yakasına para iğnelenilir. Düğünlerde klarnet, davul, darbuka, def, keman eşliğinde yöresel oyunlar oynanır (İrdesel 2003).

Gelibolu köy düğünlerinde genç kız ve kadınlar bindallı veya urba (giysi) giyerlerdi. Bindallı, eskiden kırsal bölgede gelinlik olarak kullanılırdı. Bugün onun

yerini beyaz gelinlik almıştır. Bindallı üç etekli bir giysidir. Gelibolu’da sünnet düğünleri de geleneksel olarak yapılmaktadır. Sünnet düğünü aile büyükleri arasında önceden belirlenir. Belirlenen bugünden bir hafta önce, sünnet çocuğuna özel giysileri giydirilerek dost, akraba ve tanıdıklar evlerinde ziyaret edilir.

Kendilerine sünnet davetiyeleri verilerek sünnete davet edilir. Sünnetten bir gün öncede sünnet evinde akraba ve tanıdıklarla birlikte sünnet yatağı hazırlanır ve süslenir. Bu yatağın süslenmesine özen gösterilir. Aynı günün gecesinde kına gecesi yapılır. Bu gecede yöresel bazı eğlenceler yapılır. Sünnetten önce, sünnet çocuğu, sünnet olmuş deneyimli başka çocuklarla birlikte atlı geziye çıkarılır. Yörede sünnet çocuklarını at üzerinde gezdirmek yerleşmiş bir gelenektir. Sünnet davetlileri genellikle bir zarf içinde veya yatağın baş ucuna konulmuş olan sünnet şapkasının içine para koyarlar. Bu bir bakıma sünnet masraflarına katkıda bulunmak amacını taşır. Bu arada isteyen aileler mevlit okuturlar. İkramlarda bulunurlar. Sünneti izleyen gece evde veya tutulan bir düğün salonunda sünnet düğünü eğlenceleri yapılır. Kırsal bölgelerde ise yemekli davul-zurnalı yöresel oyunlar eşliğinde sünnet düğünü eğlenceleri yapılır.

Gelibolu çevresinde el sanatları geleneği de oldukça gelişmiştir. İlçe ve köylerde genç kız ve kadınların güzel ve ilginç olan, nakış ve el örgüleri vardır. Cacala, denen kilim dokuma işleri bazı köylerde halen yapılmaktadır. Erkeklerin becerileri ise çiftçilikle ilgili, olan tırmık, yaba, ellik gibi aletler üzerinedir. Gelibolu’da balıkçılıkla uğraşanların, balık ağı örme ve tamiri el becerileri olarak bugün de yaşamaktadır. Ayrıca çeşitli turistik eşyaların yapılması ve pazarlanması da dikkat çekicidir (Bilici 2002).

Gelibolu’da hıdrellez geleneklerinin de ayrı bir yeri vardır. Hıdrellezden bir gün önceki akşam dilekte bulunarak bir mendilin, bir çıkının içine bir miktar para konulur. Bu mendil hiç kimse görmeden gizlice bir gül fidanına bağlanır. Ertesi günü sabahı güneş doğmadan kalkılarak bu para buradan alınır ve ilk denk gelene veya yoksullara verilir. Böylece dileğin yerine geleceğine inanılır. Hıdrellez günü erkenden kalkılır, azıklar hazırlanır, herkes piknik ve mesire yerlerine çıkar. Getirilen azıklar yenir ve eğlenilir. Akşam köy meydanında ateş yakılır, herkes bu ateşten atlar. Herkes kendi ineğinden bir kova süt sağır ve sütün içine incir yaprağı atılarak üstü örtülür. Bir ağacın dibine konulur. Birkaç saat sonra kovaya bakılır. Eğer süt yoğurt olmuşsa “ Hızır geldi, bu yıl işim rast gidecek, bereketli bir yıl olacak” denilir. Bu gelenekler günümüzde de Gelibolu’nun bazı köylerinde devam ettirilmekte ve yaşanmaktadır.

Kuraklığa son vermek ve yağmur yağdırmak için yağmur ve bereket duaları yapılır. Bu Allah’a yapılan bir yalvarma ve yakarıştır. Dualar genellikle yüksek tepelerde yapılır. Bunun sebebi ise Allah’a daha yakın olma, sesini daha çabuk duyurmak içindir. Gelibolu köylerinin pek çoğunda köy hayırı geleneği de canlılığını korumaktadır. Hayırların yapılış sebebi köyü her türlü felaket ve kötülöklere karşı korumak ve halkın birbiriyle kaynaşmalarını sağlamaktır. Tüm çevre ve köyler hayıra davet edilir. Hayır günü mevlitler, ilahiler okunur. Sonunda dua edilerek

Allah'tan çeşitli istek ve dileklerde bulunulur. Daha sonra pilavlar, keşkekler, yemekler yenmeye başlanır. Böylece hayırlar son bulmuş olur.

Gelibolu çevresinde adak geleneklerine de rastlanılmaktadır. Adakta bulunma işi kadınlar arasında daha yaygındır. Oğlumun askerden dönüşü, kızımın evlenmesi gibi istek ve arzularının yerine gelmesi durumunda bir adakta bulunurlar. Adaklar bazen yatır ve türbelerde yapılmaktadır. Halk arasında en yaygın adaklar kurban adağı, oruç adağı ve mevlit adağıdır. Adakların mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Şayet adak yerine getirilemezse o kişilerin çeşitli olumsuzluklarla karşılaşacaklarına inanılmaktadır (Bilici 2002).

Büyük bir kültür mirası barındıran Gelibolu, aynı zaman da evliyalar diyarıdır. Bu maddi ve manevi güzellikler ikliminde Gelibolu, şiirin dilinde de yaşamaya devam etmektedir. Türküler, maniler, karşılamar gibi şiirin güzelliklerinde Gelibolu sevgisi yaşatılmıştır. Modern Türk şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Behçet Kemal Çağlar, "Pırlanta Gelibolu" şiirinde sahilleri, denizi, bir kahraman yatağı, tarihin bir mirası olarak Gelibolu tüm güzellikleriyle tanıtılmaktadır:

PIRLANTA GELİBOLU

Gönüllerin üstünde kurmuş sevda ağını
Nazlı nazlı süzülür, takınmış duvağını
Hiçbir zaman görmedi böyle bir aşk bağını

Vatanın, feragatın en fazlası en bolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Fenerden seyredin de görün sahil boyunu
Cennete sırt çevirir gören Hamza Koy'unu
Hangi denizlerde var böyle aşk oyunu

Her yanın başka güzel, ateş dolu nur dolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Evliyalar yatağı, şehitler diyarisin
Tarihlere sığmayan bir milletin yarisin
Bir ülkeye tapmanın en büyük miyarisin

Senden ilham aldı hep, Rumeli, Anadolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Ayrı destan fıskırır her tepeden, dağından
Bak sallarla geliyor Leventler çardağından
Bir millet haşra kadar bırakmaz dudağından

Sensin onun gururu, arşa yükselen kolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Mohaç'tan mı geliyor esen seher yelleri
Bayrağının renginde gurubumun tülleri
Burcu burcu kokuyor kızanlığın gülleri

Selamlıyor uzaktan Zigetvar'la, Niğbolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Yollarda nal izleri, ataların atının
Bir kahraman yatağı temeli her çatının
Bir de verdin dersini emperyalist batının

Atamdan nesillere miras bu zafer yolu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Kaç bahardır yatıyor, Ovamda, bayırında
Kükreyen Namık Kemal işte Bolayır'ında
Ne aslanlar çıkacak, kucacağında, yanında

Tekin değil bu toprak bulunmaz sağı solu
Sahillerin incisi pırlanta Gelibolu

Gelibolu'ya gönül vermiş, Gelibolu sevdalısı araştırmacı, şair Mehmet İrdesel'de "Şirin Gelibolu'um" şiirinde, Gelibolu sevgisini yüceleştirilmiş ebedileştirmiştir.

ŞİRİN GELİBOLU'UM

Dantelle misali kıyılarında
Şarkılar söyler deniz
İnci gibi koylarında
Hep mutlu hep şirin

Ne zaman seyrettimse mehtabını
O güzelim Hamza koy'dan
Yudumlar gibiyim aşkın şarabını
Boğazın incisi Gelibolu'dan

Bir yanda yeşil bir yanda mavi dalgaları
Bir yanda martılar çığlık çığlığa
Sandallar limanda hafiften sallanır

Billur mehtabın renk katar ortalığa

Nasıl tutkun olunmaz sana Gelibolu'm
Unutulmaz tadı nefis sardalyanın
Akşam vakti iskelede renk renk insanların kaynaşır
Denizin çoşar sandalların oynaşır

Bir başka eser sende poyraz
Bir başka türlü Lodos
Kadife gibi yumuşak ve ruhu okşayan
Bambaşka bir sonbahar ve bambaşka bir yaz

Görkemli bir tarihin var ve şanlı bir adın
Şehit kanıyla sulanmış aşılmaz toprakların
Tüm güzelliklerini içmeli yudum yudum
Gönüllere taht kurdun şirin Gelibolu'm,

“Gelibolu karşılama”sı adlı bir türküde Gelibolu bir başka anlatılmıştır.

Ovadan gel ovadan cicim
Bir su içtim kovadan
Alacaksan al beni cicim
Buz gibi gerdanım solmadan

Katip Hüseyin'in kaleminden cicim
Bir maşallah yazdırdım
Haydi de haydi de şamdanlı
Oda benim umrumda mı delikanlı

Ova yolu düz gider cicim
Bir kınalı kız gider
Kız yolunu şaşırılmış
İnşallah bize gider

Şiirin dili olan Gelibolu manilerinde de Gelibolu kızları çeşitli yönlerden tanıtılmıştır.

Gelibolu'da bandolar
Bandoları çaldılar
Senin yareni askere
Temelli mi aldılar

Gelibolu minaresi
Yanıyor idaresi
Oğlu beni seviyor
Ne karışır annesi

Elek elek içinde
Elek tekne içinde
Gelibolu kızları
Sırma yelek içinde

Bahçemiz soğan dolu
Arkamız Gelibolu
İster al ister alma
Köyümüz oğlan dolu

Sarı kurdele mensiz
Sarardım soldum sensiz
Gelibolu yollarında
Nasıl gidiyon bensiz

Sonuç olarak Gelibolu Avrupa fetihlerinin ilki ve önemli bir kilit noktasıdır. Gelibolu, Türklüğün Avrupa'ya açılan bir kapısı, geleceğimize ışık tutan fetihlerin başlangıç noktasıdır. Gelibolu, tarihi ve kültürel zenginlikleri, pırlanta kıyıları, denizi, doğasıyla eski ve yeni değerlerimizin bulunduğu, eşsiz güzelliklere sahip bir kentimizdir.

KAYNAKÇA

- Eren , R.(2004), Çanakkale Turizm Rehberi, İst: Nesil mat.
Gözükcü, Ö.(2006), Çanakkale Halk Kültürü I, İst: Heyamola Yay.
Hazır, H.(2000), Gelibolu Yarımadasında Folklor Araştırması, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
İrdesel, M.(2003), Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Gelibolu: Geltur Turistik Yayın.
Kaşıkçı, A.(1999), Gelibolu Dedim Zaman Durdu, Gezi Rehberi, Emre Bas.
Tuna, A.(2002), Gelibolu'nun Gönül Eleri, Gelibolu.
Yüzüak, R. Şehitler ve Evliyalara Şehri Gelibolu, Cem Matbaacılık.

Sözlü Kaynaklar: Remzi, Bilici; gelenek ve görenekle ilgili bilgiler için başvurulan kaynak kişi.

GELİBOLU'DA RUSLAR: YAŞAM VE ETKİSİ

Aydın İBRAHİMOV,^a Fetay SOYKAN^b

^a *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Coğrafya Bölümü*

^b *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Güzel sanatlar Fakültesi - Sinema ve Televizyon Bölümü*

Gelibolu, benzersiz tarihi ile dünya üzerindeki çok geniş bir alanda kendisine yürekte bağlı insanlar için bir isimden, bir kentten daha fazla anlam taşımaktadır. Kimileri için hayatlarının en önemli parçası olarak adeta kutsal bir mekandır. Bir zamanlar işgal için geldikleri topraklarda sonsuza değin misafir olan Anzak askerleri için her yıl düzenlenen törenler tüm dünyaya verilen evrensel dostluk mesajıdır. Dünyada benzeri bulunmayan bu hoşgörü örneği ile Gelibolu dünya ile bütünleşmektedir. Gelibolu'nun yakın tarihinde saklı duran, dünya için başka büyük dersler de vardır. Oldukça yakın bir tarih olmasına karşın, 1920-1923 yılları arasında Gelibolu'da konaklayan Beyaz Rusların buradaki yaşamları ülkemizde pek bilinmez. Oysa Beyaz Rusların Gelibolu'daki dramatik misafirlikleri, farklı toplumlardan insanların acılara karşın hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma örneği göstermesi nedeniyle anlatılmayı hak ediyor.

Bilindiği gibi 1917 Sovyet Devrimi sonrasında çıkan iç savaşta Bolşeviklere (Kızıl Ordu) yenilen çarlık güçleri (Beyaz Ordu) 7 Haziran 1920'den itibaren ülkeyi terk etmeye başladılar. 10 Kasım 1920'de Kızılordu'nun yaklaşmasıyla başlayan panik ile yüzbinlerce Rus'un yabancı topraklara sürükleniş öyküsü de başlamış oldu. Birkaç ay içinde toplam 138 gemiyle Türkiye'ye ulaşan Rusların sayısı 150 bini geçmiştir. Gemilerin bir kısmı Bulgaristan'a, bir kısmı da Kıbrıs'a yöneltildi. Türkiye'ye gelenler İstanbul'a ve Gelibolu yerleştirilmek üzere iki gruba ayrılmıştı. Beyaz Ordu'nun General Kutepov komutasındaki, savaşa en hazırlıklı ve disiplinli 1.Kolordusu 21 Kasım'da "Saratov" ve "Herson" adlı gemilerle Gelibolu'ya doğru yola çıktı.

BEYAZ RUSLARIN GELİBOLU'YA YERLEŞMELERİ

Bu dönemde İstanbul, Mondros Mütarekesi koşulları gereğince İtilaf Devletleri'nin; Gelibolu ise Yunanistan'ın işgali altındaydı. Ruslar Gelibolu'ya ayak bastıkları dönemde burası oldukça kozmopolit bir yapıya sahipti. Kentte Türklerden başka Museviler, Ermeniler ve Rumlar yaşıyordu. İşgal güçleri içindeki 800 kadar da Senegalli Fransız askerini de bunlara eklemek gerekir. Bu çeşitliliğe 1921 yılı

başından itibaren 25 bin 868 Rus nüfusu da eklendi. Kolordu nüfusu içinde bundan başka 1100 kadın ve 320 çocuk da vardı. Ruslar kentte misafirdi ama nüfusları ev sahiplerinin nüfuslarından kat kat fazlaydı.

Gelibolu'daki işgal komutanı Fransız Veyler ile yapılan görüşme sonucunda Rusların üçte biri kentin içindeki Mevlevihane'ye, çeşitli camilere, mescitlere, okullara ve evlere yerleştiler. Geriye kalan tümen ise Gelibolu'ya 8 km uzaklıktaki açık araziye kurdukları çadırlara yerleştirildi. Her yerden rüzgar aldığı belirtilen bu ıssız alana Ruslar tarafından "Gül ve Ölüm Vadisi" yakıştırması yapılmıştır.

Gelibolu yakınlarında kurulması planlanan ikincisinde Rus ordusunun tüm düzenli birliklerini içine alan 1. Kolordu yerleşecekti ve üçüncüsü Ege Denizin kuzeyinde Lemnos adasında Kuban ve Tersk Kazakları için kurulmalı idi. Fransızlar kampta kalanlara gıda desteği verilmesine ve yerleşme için gerekli malzemenin ile temin edilmesine razı oldular. Bunun karşılığında tüm ticari gemilerle yükleri Fransa'ya teslim edildi.

Ruslar alanın ıssız olmasına ve Gelibolu (Gallipoli- A.İ.) sözüne sesçe benzemesinden burayı "Göloye Pole" (Çıplak Saha) olarak adlandırmışlardı. Burası askeri birliklerin yerleşim alanıydı, kentte ise kolordunun karargahı, istihkam alayı, askeri liseler ve subay okulları yerleştirildi.

Gelibolu'da düzenli bir askeri yaşam vardı, askeri geçitler ve teftişler yapılıyor, altı tane askeri ve iki tane subay okulu faaliyet gösteriyor ve disiplini bozanlar mahkeme karşısına çıkıyordu. Bununla birlikte kolorduda kültür hayatı da aktıfı. Daktilo ile yazılmış dergiler çıkarılır, konserler yapılırdı, iki tiyatro sahnesi vardı, hoparlörlerin yardımı ile «Şifahi Gazete» yayımlanırdı, spor karşılaşmaları ve futbol maçları yapılırdı. Komutanlık ve Rus toplumun sivil önderleri çocukların ve yetişkinlerin düzenli yaşamasına büyük önem veriyorlardı; bunun için kreş ve lise bile kurulmuştu.

16 Haziran 1921 de Büyük Rus Askeri Mezarlığında, General Nikolay Kutepov'un çağrısı üzerine Gelibolu'daki askerlerin getirdiği 20.000 taştan yapılmış anıtın açılış töreni yapılmıştır.

Mayıs 1921 yılından itibaren Ruslar yavaş yavaş bölgeyi terk etmeye başladılar. Bunun esas nedeni işgalcı kuvvetlerinin baskısında ve kendilerin Rusya'ya dönmelerin mümkün olmadığını anlamalarında gizlidir. Slav devletlerinde çalışmak için gemilerle giden için ilk grupta üç bine yakın mülteci vardı.

Fransızların baskılarından ve ikinci bir kısı daha Gelibolu'da geçirme korkusundan Rus Komutanlığı, tüm kalan kolordunun birliklerini almayı kabul eden Sırbistan'a ve Bulgaristan'a gidişi hızlandırmıştı. Ağustos 1921'de süvari birlikleri ve piyadelerin ilk kademeleri gitti. Gidiş Kasım ayında da devam etti: Piyade tümenin kalan kısmı, Kornilov ve Markov alayları, askeri liseler subay okulları ve hastaneler Bulgaristan'a taşındılar. Geride kalan tüm birlikler kamptan ayrılıp kentte önlerindeki uzun yolculuğa hazırlanmaya başladılar. 8 Aralık 1921'de Nikolayev Süvari Okulu, istihkam alayının bir kısmı ve Kızıl Haç gezici ekibi Selanik üzerinden Sırbistan'a geçti. Son birlikler ise 15 Aralık'ta Bulgaristan'a doğru "Akdeniz" gemisi ile yola çıktı, gidenlerin arasında kolordu komutanı General

Nikolay Kutepov ve onun karargahı da yer alıyordu. Gelibolu'da Sırbistan'a ve Macaristan'a gitmeyi bekleyen, istihkam alayının bir kısmı ve süvari subay alayı kalmıştı.

Gelibolu halkı Rus askerlerini sıcak bir şekilde uğurluyordu, onlarla aralarında iyi bir ilişki kurulmuştu. Örneğin, Gelibolu'da geçen zaman içinde Rus ordusu mensupları yerli halkla hiçbir tatsız olay yaşamamıştılar. Bunun ötesinde, özellikle Türklerle, bir dayanışma söz konusu idi. Hatta, Rusların durumlarını gören kentlin Türk sakinleri, misafirlerini barındırmak için onlara camilerin kapılarını açmıştı, her konuda destek oluyor ve onlara her zaman saygı gösteriyordu.

6 Mayıs 1923'de son katile Sırbistan'a doğru yola düştü ve Gelibolu'daki Rus yaşamının son noktası konuldu...

Nobel ödülü sahibi Rus yazar İvan Bunin, 15 Şubat 1923'te Belgrad'ta "Gallipoli" gazetesine verdiği röportajda şu açıklamayı yapmıştı: Gelibolu, Rusya'nın bu vahamet ve rezaletle dolu yıllarında ortaya çıkan büyük ve kutsal gerçeklerin bir parçasıdır, bu Rus ulusunun dirilmesinin, Tanrı'nın ve beşeriyetin karşısında günah çıkarmasının ve özrünün kabulü için tek bir umududur.

Ruslar gitti, geride 343 mezar kaldı ve temaslar 1930'ların sonuna kadar sürdü. Kurulmuş mezarlık ve orada yapılmış anıt Kolordu tarafından Gelibolu Belediyesine devredilmiştir. Merkezi Paris'te olan "Gallipolililer Derneği" anıtın bakımı için yerli halktan İsmail İsan'la anlaşmıştı, hatta ona özel bir Rus askeri madalyası verilmiştir. Onun için bir bekçi evi yapılmıştır ve mezarlık içindeki boş araziye ekmesine izin verilmiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar yapılan işlerle ilgili İsmail İsan tarafından "Gallipoliler Derneğine" dernek dergisinde de (Sofya ve Paris'te) yayımlanan raporlar gönderilmiştir.

1949 yılında deprem sonucunda tahrip olan Mezarlık dağıldı ve daha sonra da bir yerleşim alanına dönüştü. 1995 yılından itibaren anıtın ve mezarlığın yeniden yapılması için Rusya Federasyon ile Türkiye bir anlaşmaya varmıştılar. Gelibolu Belediyesi arsa tahsis etmiştir ve Rusya'nın konu ile ilgilenen kuruluşları faaliyette bulunmağa başlayıp, anıtı tekrar yaptılar ve 17 Mayıs 2008 törenle açılışı gerçekleşti.

GELIBOLU'DA RUSLARI HATIRLAYAN VAR MI?

2006 yılında ziyarette bulunduğumuz Kavaklıtepe, Fındıklı ve Cevizli köylerinde konuya ilişkin ilginç bilgiler elde ettik. Kavaklıtepe köyünden 84 yaşındaki Şaban Özkaya, 1930'ların ortalarında Gelibolu'da arabacılık yapmış birisi. Beyaz Ruslardan söz açınca, "Onlar Vrangal Ordusu diye bilinirdi" diyor. "Arabacılık yapan bir Rus Muhittin vardı o zamanlar Gelibolu'da. Şengül Hamamının orada bir Müslüman Türk ailesine içgüveyi olmuştu" diye ekliyor. "Ruslar buradan ayrıldıktan sonra kalaycılık yapan göçebeler senelerce araziden konserve kutusu çıkardı; kutuların lehimlerini topladılar diyor. Gelibolu'daki Büyük Rus Anıtı'ndan haberi yoktu. Ancak "Münipbey Çiftliği yakınlarında bir Rus anıtı vardı" diyerek küçük anıtı tarif etti. "2. Dünya Savaşı yıllarında onu yıktılar. Kim yıktı? Niye yıktılar? Orasını bilemem" diye devam ediyor. Aynı köyden Osman Gül (75), "Rus Mecit" olarak tanınan, Gelibolu'ya yerleşen bir Rus yüzbaşısından söz ediyor. "İri yapılı, mavi

gözlü bir adamdı” diyor; “Hamallık yapardı, kaldığı belli bir yer yoktu, sefalet içinde öldü. Türk Korkut Kabaklı (80), Münipbey çiftliği çevresinin geçmişini iyi biliyor. Araziyi birlikte geziyoruz ve bize Küçük Rus Anıtının bir zamanlar bulunduğu yeri gösteriyor

Anıt, Kurt Deresi ve Koca Dere’yi birbirinden ayıran Katrancı sırtının Münipbey Çiftliği’ne bakan yamacının üzerindeymiş. Kırklı yıllarda birilerince yıkıldığını söylüyor o da. Rus Mecit’i o da hatırlıyor. Beyaz Rusların hem Münipbey Çiftliği’ne hem de Abdullahbey çiftliğine yerleştiğini; Münipbey çiftliği ve çevresinin Ruslar tarafından çizilmiş haritalarını gördüğünü söylüyor. Gelibolu’da Karaman Mahallesi’nde yalnız yaşayan, 93 yaşındaki Ahmet Necati Yoldaş da Beyaz Ruslardan Vrangal Ordusu diye söz ediyor: “Pek paraları yoktu, gazoz ve darıdan yapılmış çörek satardık onlara. Bizden daha çok sigara isterlerdi; ‘tabakka’ derlerdi sigaraya. Rusların çocuklarına ‘idu suda’ (gel buraya) diye seslenişlerini hala hatırlıyorum.”

GELIBOLU’NUN RUS TARİHİ AÇISINDAN TAŞIDIĞI ÖNEMİN TURİZM AÇISINDAN ÖNEMİ

Gelibolu’ya ulaştıktan sonra yıkıcı moral bozukluğundan sıyrılan Beyaz Ruslar, toplumsal hayatlarını burada tekrar kurarak, “Rusya” düşüncesini yeniden oluşturdular. Gelibolu bir bakıma Beyaz Rus kültürünün doğum yeri olmuş ve buradan dünyaya dağılmıştır. Gelibolu’da yaşanan ve unutulmuş görünen geçmiş, tarihsel ve kültürel bağların ortaklığını hatırlatarak, günümüzde çeşitli alanlarda gerçekleştirilen iş birliği anlayışını destekleyecek güçlü bir unsurdur. Beyaz Ruslar’ın Gelibolu’da bulunduğu süre içinde kampta yüz kadar da bebek dünyaya gelmiştir.

Kökleri yörede bir zamanlar konuk olmuş kişiler veya konuya ilgi duyanlar Gelibolu’ya önemli bir turistik çekicilik daha kazandırabilir. Gelibolu’dan ayrılan Rusların, Paris, New York, Sao Paulo, Berlin, Sofya, Prag ve Varşova gibi dünyanın çeşitli ülkelerindeki kentlere dağıldığı biliniyor. Böylece konuyla ilgili olarak Gelibolu’ya turist gönderecek ülkeler sadece Rusya ve Ukrayna değil, dünyanın çok çeşitli ülkeleri olacaktır. Başta Çanakkale yöresi olmak üzere Türkiye’nin turistik açıdan tanıtılması için önemli bir fırsat elde edilecektir.

1999 yılında Rusya Kültürel Miras Enstitüsü Müdürü Coğrafya Profesörü Yuri Vedenin Beyaz Rusların Gelibolu’daki anıt mezarlarıyla ilgili bir girişimde bulundu; Konu, Rusya Dış İşleri Bakanlığı’na Türkiye Hükümetine iletildi. Böylece süren bazı inceleme ve yazışmalardan sonra, Büyük Rus Anıtı’nın aslına uygun olarak yapılmasına izin çıktı. Konuya yakın ilgi gösteren Gelibolu Belediyesi de anıt için arsa teminine yardımcı oldu. 10 Aralık 2007’de düzenlenen geniş katılımlı bir törenle anıtın temelleri atıldı ve proje resmen hayata geçirildi. Böylece önemli bir adımın atılması gerçekleşmiş ve değerli bir fırsat elde edilmiştir. Beyaz Ruslar’ın Gelibolu’ya varış tarihi olan 22 Kasım, yıldönümü kabul edilerek, anma programı ve etkinlikler düzenlenebilir. Böylece uygun bir dönemde turizm hareket kazanarak, yörenin turist talebinin yıl boyunca karşılanmasına destek sağlayacaktır.

Ancak unutulmamalıdır ki, yörenin tüm dünyaya örnek olan geçmişi sadece belirli günler ve turist beklentisi kalıbının dışına taşmalıdır. Yöre ile ilgili tarihsel ve kültürel bağları bulunan ülkelerle, yörenin kalkınmasında rol üstlenecek ortak projeler ve yatırımlar gerçekleştirilebilir. Örneğin Rus işadamlarının yörede yatırım arzusu bulunmaktadır. Ancak koordinasyon sorunları nedeniyle bürokratik engelleri aşamıyorlar. Bu konuda gereken destek sağlanmalıdır. Sorunlar, Türk-Rus yatırım konseyi ölçeğinde ele alınmalıdır. Bizim düşüncemiz, yörede dış ilişkilere dönük olayların (Anzak Günü vb) iyi değerlendirilerek sürekli gelişme faktörüne dönüştürülmesi ve kalıcı kılınmasından yanadır. Bu konuda oluşturulacak yeni politika, sadece Anzak Günü'nde ya da Ruslar'ın Gelibolu'ya yapacağı ziyaretler dönemiyle sınırlı kalmayan, geçmişten gelen zenginliğin, bölgesel kalkınmaya sağlayacağı (iş birliği, ortak çalışma alanları ve kültürel değişim vb) yararları değerlendirmek olmalıdır.

Bunun örneklerden birisi ünlü Rus yönetmeni Oskar ödüllü Nikita Mihkalkov'un nisan 2008'de Gelibolu'da çekim yapılmasını göstermek olur. Söz konusu olay irilktir ve kuşkusuz yeni gelişmelere yol açabilir

Not: Yazının uygulamalı nitelik taşımasından dolayı, sunulan metnin bir kısmı yazarları birisinin (Aydın İBRAHİMOV) Vedat Çalışkan ile yapılmış ortak yayından alınmıştır.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE İKİ İNGİLİZ ZIRHLISININ SONU: TRIUMPH VE MAJESTIC

Cemal GÜVEN

Selçuk Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

ÖZET

Çanakkale Muharebeleri'nde Türk resmi makamlarının 1915 Mart başlarındaki talebi üzerine Alman Deniz Kurmay Başkanlığı tarafından, Yüzbaşı Otto Hersing komutasında bir U-21 Alman denizaltısı gönderilmiştir. 24/25 Mayıs'ta muharebe bölgesine ulaşan bu denizaltı, 25 Mayıs'ta Triumph adlı İngiliz zırhlısını Ariburnu ile Kabatepe arasında; 27 Mayıs'ta da Majestic adlı İngiliz zırhlısını Seddülbahir önlerinde batırmayı başarmıştır. İngiliz ve Fransız birleşik filosunun daha önceki kayıpları üzerine bunlar da eklenince, müttefikler oldukça zor bir duruma düşmüşlerdir. Bu son kayıplar üzerine hemen geri çekilen müttefik zırhlıları, önemli bir süre yerlerini muhrip ve monitörlere bırakmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Triumph, Majestic, Otto Hersing, İngiliz zırhlısı, Çanakkale Muharebeleri.

ABSTRACT

In the Dardanelles War, German Naval Forces Department sent a U-21 submarine in the command of Captain Otto Hersing at the instance of Turkish official government in the beginning of March 1915. This submarine which arrived in the war zone in 24-25 May 1915, managed to sink the British battle ship "Triumph" in May 25th in the area between Ariburnu and Gaba Tebe and the other British battle ship "Majestic" in May 27th in the front part of Seddul Babr. The allied powers stranded when these losses were added to the previous losses of British and French Naval Forces. Because of last losses the battle ships of allied powers fell back and torpedo boats and boat crafts took their place for a while.

Keywords: Triumph, Majestic, Otto Hersing, British Battle Ship, Dardanelles War.

GİRİŞ

Çanakkale Muharebeleri Türk tarihinin altın sayfalarından birisini teşkil etmektedir. İtilâf Devletleri'ne karşı verilen bu onurlu mücadelenin önemli bir kısmını ise deniz muharebeleri oluşturmuştur. Bu muharebeler esnasında Alman denizaltısı U-21'in göstermiş olduğu başarılar büyük değer taşımaktadır. Özellikle Türk-Alman

işbirliğinin bir sonucu olarak, Triumph ve Majestic gibi iki büyük zırhlının batırılmasını sağlayan U-21 Alman denizaltısının komutanı Yüzbaşı Otto Hersing'in bu büyük vazifedeki gayret, cesaret ve mahareti takdire şayandır.

Yapılan bu çalışmada, Alman denizaltısı U-21 tarafından iki İngiliz zırhlısının batırılışı ile bu büyük başarının neticeleri ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle olayın kahramanı Otto Hersing'in hatıraları dikkate alınmıştır. Bunun yanı sıra dönemin hatıraları, Türk ve İngiliz resmî tebliğleri ile Türk, İngiliz ve Amerikan gazetelerinin haberlerinden yararlanılmıştır.

ALMAN DENİZALTISI U-21'İN ÇANAKKALE'YE GÖREVLENDİRİLMESİ VE İNTİKALI

Çanakkale Muharebeleri başladıktan sonra müttefik filonun gemilerini savaş dışı bırakmak amacıyla Almanya'dan denizaltı gemileri istenmesi talebi gündeme gelmiştir. Bu nedenle Mart 1915 yılı başlarında resmî makamlarca Berlin'den Çanakkale Boğazı'nın savunulması için denizaltı gemilerinin yollanması talep edilmiştir. Bu talep üzerine Alman makamları ilk olarak UB8 sınıfı küçük çaplı bir denizaltının Mart 1915 sonunda trenle Kiel'den Pola'ya gönderilmesine karar vermiştir.* Esasında, gönderilen bu denizaltı deniz mukavemetinde Osmanlı Devleti'nin açığını kapatmaya yeterli değildir. Fakat Almanya'dan Çanakkale'ye karadan daha büyük çaplı bir denizaltının sevkıyatı mümkün değildir. Alman deniz Yüzbaşısı Otto Hersing'in** hatıralarında belirttiğine göre Berlin'de deniz yoluyla bir denizaltının savaş ortamında Almanya'dan Türk sularına ulaşması imkânsız olarak görülmektedir (Hersing 2007: xvii-xviii, 26-30).

Ancak yine Hersing'in hatıralarından öğrendiğimize göre kendisi bu kanaatte değildir. Hersing U-21 sınıfı gelişmiş denizaltısıyla Akdeniz'e açılmak ve müttefik

* Pola'da birleştirilen UB sınıfı bu denizaltı Türk sularına gönderilen ilk denizaltıydı. Bu denizaltı Mayıs sonlarında Çanakkale sularına ulaşmış ancak U-21 Alman denizaltısının batırıldığı Triumph ve Majestic zırhlılarından sonra müttefik zırhlılarının savaş alanından çekilmesinden dolayı bir hedef bulamadığı için 2 Haziran 1915'te Boğazdan içeri girmiştir (Hersing 2007:xvii).

** Otto Hersing, 1885 yılında Mülhausen'de doğdu (Herzog 1969:699). 1903 yılında Alman Donanma Okulu öğrencisi olan Hersing, 1914 yılında U-21'e denizaltı komutanı olarak atandı. 5 Eylül 1914'te İngiliz kruvazörü Pathfinder'ı torpilleyerek batırdı. Bu denizcilik tarihinin hedefini bulan ilk torpidosu olmuştu. 25 ve 27 Mayıs 1915'te Triumph ve Majestic'i de batırmasından dolayı kendisine en yüksek Alman askerî madalyası olan "Pour le Mérite" verildi. 8 Şubat 1916'da Beyrut açıklarında Fransız zırhlı kruvazörü Admiral Charner'yi batırdı. 1918'de yanfilotilla komutanı oldu. 1919'da Rus savaş hatlarındaki Alman birliklerinin deniz yoluyla dönüşlerini düzenlemek üzere, Letonya'nın başkenti Riga'da görevlendirildi. 1920'de Alman Reich Donanması'nda görev aldı. 1922'de kıdemli yüzbaşı oldu. 1924'te donanmadan ayrıldı. 1932'de "U21 Çanakkale'yi Kurtarıyor" başlığıyla yayımlanan Almanca hatıraları, Bülent Erdemoğlu tarafından çevirisi yapılarak, "Çanakkale Deniz Savaşı" başlığıyla yayımlanmıştır (Hersing 2007:vii,x-xi,8,37-69). I. Dünya Savaşı'nda pek çok başarı gösteren Otto Hersing, 1960 yılında ölmüştür (Herzog 1969:699).

filo karşısında Çanakkale’de Almanya’nın müttefiki olan Türklere yardımcı olabilmeyi istemektedir. Bağlı olduğu filo komutanlığı nezdince Berlin’e bu fikirlerini beyan etmiş ve filo komutanlığının da desteğiyle kişisel olarak Berlin’e çağrılmış; neticede bu girişimi denemesi talimatını almıştır (Hersing 2007:xvii-xviii,26-30).

Görevlendirilen Alman denizaltısı U-21, 22 Ekim 1913’te Almanya’da Danzig Tersanesi’nde yapılan yeni seri dizel motorlu denizaltıların ilklerinden biridir. Mürettebatı dört subay, üç güverte subayı, 10 astsubay, 19 tayfa ve ateşçilerden oluşmaktadır. U-21 denizaltısında her biri 850 beygir gücünde olan ve birbirine pervaneyle bağlantılı 17 deniz mili hız yapan iki motor vardır. Maksimal hızı su üstünde 15,5, su altında ise 9,6 mildir. Silah olarak ikisi önde ikisi arkada olmak üzere 4 adet torpil kovanı ile güvertede 88 mm. çapında iki top vardır. Denizaltının uzunluğu, 64.2 m., ağırlığı ise 650 tondur (Hersing 2007:xxiv,12-17; Kayabalı ve Arslanoğlu 1975: 211). Bu özellikleriyle bu denizaltı dönemin en gelişmiş denizaltılarından birisidir.

U-21 yola çıkmadan önce denizaltının teknik özelliklerinin düşman kuvvetlerince anlaşılabilmesi için geminin ön tarafına beyaz boya ile “No 51” yazılmıştı. Böylece denizaltının U-51 sınıfı olduğu izlenimi verilmişti*** (Hersing 2007:54). Otto Hersing komutasındaki bu ileri teknik Alman U-21 denizaltısı 25 Nisan’da Almanya’nın liman kenti Wilhelmshaven’den hareket etmiştir. İngiltere ve İrlanda’nın batısından dolaşan denizaltı, Atlas Okyanusu’nda güneye doğru yol alarak İspanya’ya ulaşmıştır. Burada İspanyollara fark ettirmeden Madrid’deki Alman büyükelçiliğinin ayarlamış olduğu yakıt tankerine buluşarak yakıt ikmali yapmıştır. Denizaltının görevinin en tehlikeli ve zor kısmı da bu aşamada başlamıştır. U-21, kaptanının ve mürettebatının mahareti sayesinde İtilâf Devletleri’nin kontrolündeki Cebelitarık’tan geçerek Akdeniz’e ulaşmıştır. Sicilya kıyılarına kadar fark edilmeden ilerlemeyi başaran denizaltı, Sicilya kıyılarında bir Fransız destroyer tarafından fark edilmiştir. Fransız destroyerinin takibi sonucunda ondan kurtulmak için Malta adasının güneyinden dolaşmış ve sonunda müttefik Karadağ’ın Adriya kıyılarındaki Cattora’ya varmıştır. Burada birkaç gün kalınarak gerekli bakım ve yakıt ikmalinin yapılmasından sonra Çanakkale Boğazına ulaşmak üzere yola çıkmış en nihayet Yunanistan kıyılarından dolaşarak Semadirek adasının

*** Otto Hersing hatıralarında şunları kaydetmektedir: “Daha sonraları basında, İstanbul’a U51 denizaltısının gittiği yazıldı. Bu doğru değildi. U51’in o aralar henüz yapımı sürüyordu ve savaşa hazır değildi. Gerçi yoldayken geminin ön tarafına beyaz boya ile ‘No 51’ yazıldı, ancak bu benim düşmanı ve basını yanıltmak için düşündüğüm bir savaş hilesiydi. Böylece denizaltının tam olarak sınıflandırılmasının önüne geçilmiş olacaktı. Tüm savaş boyunca yalnızca denizaltını U 21’i yönettim.” (Hersing 2007: 54). Otto Hersing’in 6 Haziran 1915’te İstanbul’da “The Chicago Daily News” gazetesi muhabirine verdiği mülakat “The New York Times” gazetesinde “How He Took U-51 To Constantinople” başlığıyla neşredilmiştir (NYTimes 12 Haz.1915:3).

kuzeyinden (Hersing 2007:31-41) 24/25 Mayıs gecesi Türk sularına ulaşmıştır (NYTimes 12 Haz.1915:3).

H.M.S. TRIUMPH'UN BATIRILMASI

Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki Alman denizaltısı U-21 25 Mayıs 1915 sabahının ilk ışıklarında Gelibolu Yarımadası ve İmroz açıklarına ulaşmıştır. Hersing burada yaptığı ilk gözetlemede müttefik donanmanın ellerindeki tüm torpidot, karakol ve gözetleme gemilerinin hareketliliğinden bir denizaltı aradıkları sonucuna varmıştır. Otto Hersing periskopuyla bu hareketliliği takip ederken ilk defa fark edilmiştir. Kendilerini takip etmeye başlayan düşman muhripleriyle, U-21'in arasında yaşanan kısa süreli kovalamacada, U-21 düşman muhriplerinden kurtulmayı başarmıştır (Hersing 2007:41-42).

Bölgeye ulaştığı ilk gün olan 25 Mayıs 1915 günü öğlen 12'ye doğru, Otto Hersing denizaltının periskopundan yaptığı gözetlemede ilk müttefik zırhlısını tespit etmiştir. Tespit ettiği zırhlı sabahtan beri Türk siperlerini bombardıman etmiş ve şu an öğle molasında olan İngiliz zırhlısı H. M. S.* Triumph'dur. Otto Hersing Triumph'u fark ettikten sonra kıyadaki düşman gözetlemesinin oldukça zayıf olduğunu belirlemiş ve ivedilikle zırhlıya doğru yönelmiştir. Yaklaşık 45 dakika sonra Triumph'a saldırmak için 10 metre derinliğe çıkmışlardır. Otto Hersing bu derinlikte tekrar Triumph'un konumunu doğrulamak için gözetlemeye başladığında, kendilerine doğru hızla gelmekte olan bir İngiliz destroyerini görmüş, fark edildiklerini zannederek tekrar derinlere inmiştir. Üstlerinden geçen destroyerin pervanelerinin denizaltıda meydana getirdiği sarsıntı, Otto Hersing ve mürettebatında korku ve panik oluşmasına neden olmuştur. Fakat destroyerin üzerlerinden geçip gitmesiyle fark edilmediklerini anlayan Otto Hersing, tekrar 10 metre derinliğe yükselerek keskin bir manevrayla atış pozisyonuna geçmiş ve Triumph'un batmasına neden olacak torpili ateşlemiştir (Hersing 2007:42-44).

Torpilin isabet anını, saldırı sırasında Triumph'da olan deniz eri W.G. Northcott, şöyle nakletmektedir:

"... Öğle üzeri rom tayınımı almak üzere aşağı inmiştim, içkimi tam içmiştim ki, birden yukarıda bir kıyamet koştı, topların ateşe başladıklarını duydum ve yerime koştum... Yukarı çıkınca bizimkilerden birinin tüfeğiyle yaklaşan bir torpüle nişan aldığımı gördüm. Ne yazık ki ıskaladı, ama torpilin yolunu değiştirebilmek için atışa devam etti. Fakat talihimiz yoktu ve torpil gelip bize çarptı..." (Steel ve Hart 1997:132).

Saat 12.30 sularında Arıburnu ile Kabatepe arasında torpil ağlarını yaymış olduğu halde hareket eden Triumph, U-21 tarafından atılan tek bir torpille ortasından vurulması neticesinde dokuz dakika içerisinde yan yatarak ters dönmüş ve omurgası yukarıya gelmiş hâlde yirmi bir dakika daha yüzdükten sonra tamamen

* H.M.S. : His/Her Majesty's Ship; Birleşik Krallık Kralının veya Kraliçesinin malı olduğunu ima eder.

batmıştır (İkdâm 27 May.1915:1; Hersing 2007:42-44; Bülkat 1975:106). Triumph zırhlısının torpil ağları, U-21 den fırlatılan torpili durdurmaya yetmemiştir.

Triumph batarken, mürettebatından bir kısmı güverteye can atmış ve olay mahalline ulaşan torpido muhribleriyle, vapurlar tarafından hayatta kalanlar kurtarılmışlardır. Bu kurtarma operasyonu sırasında tahliye sandallarıyla denizde yüzmekte olan düşman askerlerine karşı büyük bir insanlık örneği gösterilerek Türk istihkamları tarafından ateş açılmamıştır (İkdâm 27 May.1915:1). Hadisenin şahitlerinden olan İngiliz istihbarat subayı A. Herbert de günlüğünde; Türkler'in hayatta kalanlara ateş açmayarak iyi muamele gösterdiklerini doğrulamaktadır (Herbert ve Morgenthau 2005:74).

Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa ise hatıralarında Triumph'un batırılmasıyla ilgili şunları yazmaktadır:

“ Her iki grup sukûnette bulunduğu bir sırada saat on üç'te Arıburnu ile Kabatepe arasında Triyonuf zırhlısının yana yattığını topçu komutanı Hasan Rıza Bey'le bildirdik. Dürbünle izlediğim zaman da zırhlının otuz derece yana yattığını gördüm. Gemidekilerin bir kısmı denize atıyorlar, etrafına torpidolar, kurtarma araçları ve sandallar yanaşıyordu. Diğer taraftan da taşıt ve zırhlılar süratle açılarak İmroz adasına doğru gitmekteydiler. Bu sırada gemi de ters dönerek tamamen suya gömülmeye başladı. Zırhlının yanından sular fışkırtıyor, kurtarma araçları yanaşamıyordu. Geminin denize gömülmesiyle belki de içindekilerin yarısı kurtarlamamıştı.

14 Torpido büyük bir süratle bölgede mekik dokumaktaydı. Öyle sanıyorum ki bölgede bir denizaltı arıyorlardı...” (Bülkat 1975: 106).

Triumph zırhlısı, 18 Mart 1915'ten itibaren İngilizlerin, Ocean, Irresistible, ve Goliath'dan sonra dördüncü kaybı olmuştur (S. Sentinel 27 May.1915:2).

Ağır saldırı savaş gemisi olan Triumph, Şili Hükümeti için 1902'de İngiltere'de Barrow'da üretilmişti. Ancak yapımı tamamlandıktan sonra patlak veren Rus-Japon savaşından sonra, 1903'te İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından satın alınmıştı (WPost; S. Sentinel; NYTimes 27 May.1915: 1;2;1).

Triumph, I. Dünya Savaşı patlak verdiğinden beri hem doğu hem de batı sularında operasyonlara katılmıştı. İngiliz Asya filosunun amiral gemisi olarak Çin sularında Almanların Tsingtau kıyısının bombardımanlarına katılmıştı. Tsingtau düştükten sonra, Çanakkale Boğazı operasyonları için İngiliz Doğu Hint Filosu'yla Akdeniz'e dönmüş ve müttefik filonun diğer parçalarıyla birlikte 1915 yılının ilk vakitlerinde göreve başlamıştı. Triumph, Nisan ayının son kısmında diğer savaş gemileriyle beraber operasyonlara katılarak Gelibolu Yarımadası'ndaki ve Boğazdaki tabyaları bombardıman etmişti (WPost; S. Sentinel; NYTimes 27 May.1915: 1;2;1).

Değeri 845.479 sterlin olan Triumph'un ağırlığı 11.800 ton, uzunluğu 129,84 metre, hızı 19,8 mil, makineleri 12500 beygir gücündeydi. Normal zamanda 700 kişiden oluşan personeli vardı. Zırhlıda, 4 adet 10 inch'lik, 14 adet de 7,5 inch'lik toplar bulunmaktaydı. Ayrıca 14 tane 14 librelik ve 4 tane 6 librelik hafif top ve silahlar ile 18 inch'lik iki adet torpido tüpü vardı (WPost; S. Sentinel; NYTimes 27 May.1915: 1;2;1).

Müttefik filonun bu derece güçlü bir parçası olan Triumph'un batırılması Türk askerlerinde sevince neden olurken müttefik askerlerinde hiddet, panik ve öfkeye neden olmuştur.

Hadise, Türk Umûmî Karârğâhı'nın 25 Mayıs 1915 tarihli resmî tebliğinde:

“Bugün öğleden sonra saat yarımda İngilizlerin Triumph Zırhlısı Saros Körfezi'ndeki Arburnu önünde atılan bir torpil neticesinde çark olmuştur.” (OBCM 2005: I/127; İkdâm 26 May.1915 :1) şeklinde duyurulurken, İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Sekreterliğinin 26 Mayıs 1915 tarihli resmî tebliğinde: H.M.S. Triumph'un, Gelibolu Yarımadası kıyılarındaki Anzak askerlerini destekleyen operasyon sırasında bir denizaltı tarafından torpillenerek hemen battığı belirtiliyor, kaptan ve kumandan dâhil subayların ve mürettebatın çoğunluğunun kurtarıldığı bildirilerek kamuoyu teskin ediliyordu. Bu tebliği neşreden gazeteler ayrıca verdikleri haberde, resmî tebliğde denizaltının Türk veya Alman olup olmadığı konusunda bir bilgi olmadığını, denizaltının destroyerler ve devriye gezen küçük gemiler tarafından akşam karanlığına kadar arandığını bildiriliyorlardı (S. Sentinel; WPost; NYTimes 27 May.1915: 2;1;1).

Ortalama 700 civarında mürettebatı bulunan Triumph zırhlısında kaybedilen asker sayısı hakkında muhtelif rakamlar mevcuttur. “*The Washington Post*” gazetesi 240 askerın kaybedildiğini, “*The New York Times*” da 460 kişinin kurtarıldığını bildirmişti. “*Staffordshire Sentinel*” gazetesi ise Kaptan Fitz Maurice ve Kumandan Wilfrid A. Egerton ve diğer 27 subayın kurtarıldığını duyururken, mürettebat kayıpları hakkında bilgi vermiyordu (WPost 29 May.1915:2; NYTimes 28 May.1915:2; S. Sentinel; 27 May.1915:2). Türk askerî raporlarında ise mürettebatın çok az kişinin kurtulduğu bilgisi mevcuttur (OBCM 2005:I/119). Amiral Keys'in hatıralarında ise sadece 3 subay ve 53 erin kurtarılabildiği yazmaktadır (Bayur 1991:III:2/298).

H.M.S. MAJESTIC'İN BATIRILMASI

Hersing, Triumph'a yaptığı ilk saldırısının başarılı olduğundan sonra, ikinci bir saldırı daha yapmaya karar vermiştir. Fakat bu arada düşman muhriplerine yakalanmamak için Semadirek adasına doğru yönelmiş, dolambaçlı bir rota takip edip, 27 Mayıs sabahı düşmanın çıkartma yaptığı bölgelerden biri olan Seddülbahir açıklarına ulaşmıştır (Hersing 2007:46-47).

Sabah saat 6.30'da durum değerlendirmesi yapmak amacıyla ilk kez periskopu çıkardığında Seddülbahir kıyılarında çok sayıda küçük gözetleme ve yük gemisi görmüştür. Otto Hersing burada çıkartma noktasında gidip gelen pek çok deniz aracının arasında İngiliz zırhlısı H.M.S. Majestic'i kıyıya yakın bir yerde demirlemiş olduğunu tespit etmiştir. Bu gözleminde Hersing Majestic'in etrafında pervane gibi döndüren gemilerin arasında 20 metre kadar bir boşluk tespit etmiş ve hemen bu fırsatı değerlendirerek, U-21'i Majestic'in arkasına doğru çevirmiş ve torpili ateşlemiştir (Hersing 2007:47-49).

Torpil birçok deniz taşıtının arasından ilerlemeye başlamış ve arada gezen birçok gemiden hiçbirine isabet etmeden Majestic'in kazan bölümüne isabet

etmiştir. Torpilin isabetiyle Majestic’te büyük bir patlama meydana gelmiş ve sadece dört buçuk dakikada zırlı tümüyle yan dönmüştür (Hersing 2007:49).

Türk Umûmî Karargâhı’ndan yapılan 27 Mayıs 1915 tarihli resmî tebliğde Majestic’in batırılışı şöyle duyurulmuştur:

“*Bu sabah öğleden evvel saat 6.30’da Majestic sisteminde bir İngiliz zırlı mütefikimiz Alman bahriyesine mensub bir tabtelbahir tarafından atılıp mükemmelen isabet etdirilen bir torpil ile Seddülbahir önünde mahv edilmiştir. Torpil zırlının kaç tarafına isabet etmiş ve işti’ali müteâkib sefine derhal yan tarafa iyiden iyie yatmıştır. Cüz’î zaman sonra sefinenin evvelâ kaç tarafı batmış, ba’dêhü arka üstü devrilerek büsbütün gark olmuştur. Zırlının bu müdhiş enkazı omurgası denizin sath-ı fevkanisinde olduğu halde görünmekdedir*...” (OBÇM 2005:I/128; İkdâm 28 May.1915:1).*

İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Sekreterliği tarafından, 27 Mayıs 1915 gecesi yapılan resmi tebliğde ise:

27 Mayıs sabahı, H. F. G. Talbot’un kaptanlığını yaptığı H.M.S. Majestic zırlısının, Gelibolu Yarımadası’ndaki orduyu desteklerken, bir düşman denizaltısı tarafından torpillenerek batırıldığı, subaylarının ve mürettebatının tamamına yakınının kurtarıldığı bildirilmiştir (S. Sentinel; NYTimes 28 May.1915: 2;1).

İki kuleli sınıfa ait ağır saldırı savaş gemisi olan Majestic, 1895 yılında “*Portsmouth*” da inşa edilmişti. İngiliz Deniz Kuvvetleri’nde görevli en eski tip zırlılardan birisiydi. 916.382 sterlin değerinde olan Majestic’in ağırlığı 14.900 ton, uzunluğu 118,87 metre, hızı 17 mil, makineleri 12.000 beygir gücündeydi. Başlıca silahları: 4 adet 12 inch’ lik, 20 adet 6 inch’lik top, 16 adet 12 librelik, 12 adet 3 librelik, 2 adet 12 librelik hafif top ve silahlarının yanında 5 adet 18 inch’lik torpido tüpleri vardı (S. Sentinel 28 May.1915: 2).

Majestic’in batırılışından sonra İngiliz ve Fransız mütefik filosu zırlı gemilerini İmroz ve Limni adalarındaki güvenli limanlara çekmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Gelibolu Yarımadası’na çıkarılan düşman birlikleri bir ay kadar*

* “ ... Teknesi su üzerinde görünüyordu -sonraları biraz daha suya gömüldüyse de Yarımada’dan ayrılmamıza kadar hep açıkta kaldı-. Adeta, yüzmekte olan bir balına görüntüsündeki tekne bir yanı üzerine devrilmişti, yuvarlak ve yeşilimtrak renkli karinesi tamamıyla görüliyordu.” (Roux 2007: 97-98).

* 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders bu dönemi hatıralarında şöyle nakletmektedir: “... Alman denizaltılarının 25 ve 27 Mayıstaki iki büyük başarısı da bu arada övülmeye değer. Gelibolu Yarımadası kıyılarında dolaşan Triumph ve Majestic zırlıları, Yüzbaşı Herseng tarafından torpillendi. Düşman bunun üzerine zırlılarını İmroz ve Limnos adalarındaki limanlara çekti. Karadaki kuvvetlerine bunlarla yardımdan vazgeçti. Yalnız torpidobotlar ile destroyer göndermeye başladı. Öte yandan da denizaltı saldırılarına karşı etkili olan ve kendisinde bol bol mevcut bulunan vasıtaları kullanmaya başladı. Bunun sonucu olarak Alman denizaltıları Çanakkale önlerinde tam yedi ay —bir nakliye gemisi batırmak hariç— hiç bir başarı kazanamadılar.

Daha 16 Haziranda İstanbul’da bulunan Donanma Komutanı Amiral Suşon’a bir telgraf çektim ve düşman nakliye gemilerinin hiç taciz edilmeden istedikleri yere asker nakline tekrar başladıklarını bildirdim. 20 Haziranda da düşman harp gemilerinin atışlarıyla hatlarımızı eskiden olduğu gibi taciz ettiklerini yazdım...” (Sanders 1968: 99).

(Sanders 1968:99) zırhlıların ağır topçu desteğinden mahrum kalmışlardır. Çünkü Triumph'un ardından Majestic'in de batırılması bölgede ciddi bir denizaltı tehlikesi ortaya çıkarmış, mevcut güvenlik tedbirlerinin yetersiz kaldığını gören müttefikler bölgenin emniyetli olduğuna inanana dek zırhlılarını tehlikeye atmaktan kaçınmıştır. Müttefikler bu dönem zarfında takvim ve stratejilerinde değişikliğe gitmek zorunda kalmışlardır. Nitekim bu dönem zarfında nakliye ve diğer gemilerin korunması ile kıyıya çıkartma yapmış olan birliklerin korunması için Türk siperlerini bombardıman etmek görevi monitör ve muhriplerce yapılmıştır (Bartlett 2005:259-260; Gn.k. Harp Tar.Bşk. 1978: V/2:427-428).

Triumph ve Majestic zırhlılarının batırılışı müttefiklerde büyük moral çöküntüye neden olmuştur. Özellikle Fransız subayı Charles F. Roux'un o günlerde kaleme aldığı şu satırlar, içine düştükleri ruh halini dile getirmesi açısından önemlidir:

“Majestic'in torpillermesinden sonra, iki üç torpido muhribi dışında bu ana kadar limanda kalmış olan savaş gemileri de olağanüstü bir hızla gözden kayboldu. Liman artık bomboş kaldı... Oynanmakta olan komedi-dramın üçüncü perdesindeydik:

Birinci perde: Denizaltı görüldü, nakliye gemileri gözden kayboldu.

İkinci perde: Triumph battı ve savaş gemilerinin büyük bir kısmı ortadan çekildi.

Üçüncü perde: Majestic battı. Bunun üzerine savaş gemilerinden limanda kalmış olan son gemiler de hareket etti.

Dördüncü perde: Bundan sonra acaba ne olacak?..” (Roux 2007: 98-99).

Düşman birliklerinde meydana gelen moral bozukluğunu kullanmak isteyen Türk askerî yetkilileri, İngiliz ve Fransız ordugâhlarına teslim olmaları yönünde bildiriler attırmışlardır (Thomazi 1997:121). Bu yönde hazırlanan bir bildiriye; işgal askerlerine sadece iki noktada tutunabildikleri hatırlatılmakta, zırhlı gemilerinin desteğinin onların ilerleyişine bir katkı sağlamadığına ve kayıplarının önüne geçemediğine vurgu yapılmaktadır. Bildirinin devamında Triumph ve Majestic zırhlılarının gözlerinin önünde battığı, hiçbir önlemin bu gemileri korumaya yetmediği ve gemilerinin güvenli bölgelere kaçtığı söylenerek, *“Gemileriniz artık muhtaç olduğunuz yardımı yapmaktan acizdir! Ortaya çıkar çıkmaz bunları bekleyen birçok denizaltımızın hedefi olacaktır.”* sözleriyle düşman askerlerinin cesaretleri kırılmaya çalışılıyordu (Roux 2007: 136-137).

İngilizler, Majestic zırhlısında Triumph'a nazaran daha az kayıp vermişlerdir. Bunun nedeni geminin kıyıya yakın bir noktada batmasıdır. Böylelikle mürettebatın büyük bir kısmı yüzerek sahile ulaşabilmişlerdir. Charles F. Roux günlüklerinde askerlerin kıyıya yüzerek ulaştıklarını bu nedenle sadece 50 kadar askerin boğulduğunu söylemektedir. (Roux 2007: 98). *“Staffordshire Sentinel”* gazetesi H.M.S. Majestic gemisinde 757 kişilik mürettebatın bulunduğunu bildirirken Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın resmi bildirisine dayanarak Majestic'in bütün subaylarının kurtarıldığını duyurmuştur (S. Sentinel 28 May.1915; 1 Haz.1915: 2;3). *“The New York Times”* ile *“The Indianapolis Star”* gazeteleri Majestic'in mürettebatından kırk dokuz kişinin kaybedildiği bilgisini vermişlerdir. (NYTimes; In.Star 31 May.1915: 2;13).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin en stratejik bölgelerinden birisi olan Çanakkale Boğazı'nın savunulmasında Türk askerinin eşsiz kahramanlığının yanı sıra şüphesiz Alman askerî yardımının da büyük değeri vardır. Muharebelerin başladığı ilk aylarda dünyanın o tarihe kadar gördüğü en büyük filosuna karşı yeterli mukavemeti gösterebilmek için müttefik Almanya'nın denizaltı gemilerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda yürütülen resmî girişimler neticesini vermeye başladığı dönemde, Çanakkale cephesinde görev yapmak üzere Yüzbaşı Otto Hersing komutasında, U-21 sınıfı bir denizaltı görevlendirmiştir. Bu denizaltı İtilâf Devletleri'nin kontrolündeki Cebel-i Tarık Boğazı'nı ve Akdeniz'i uzun ve tehlikeli bir yolculukla atlatmayı başardıktan sonra 24-25 Mayıs gecesi Türk sularına ulaşmıştır.

Yüzbaşı Hersing, Gelibolu Yarımadası açıklarına ulaştığı ilk gün olan 25 Mayıs 1915'te saat 12.30 sıralarında Arıburnu ile Kabatepe arasında İngiliz zırhlısı Triumph'u bir tek torpil atışıyla batırmayı başarmıştır. Triumph zırhlısı aldığı hasar ile sadece 9 dakikada sulara gömülmüştür. Bu görevden sonra duraklamayan Otto Hersing komutasındaki U-21, iki gün sonra 27 Mayıs tarihinde bu kez de Majestic zırhlısını Seddülbahir önünde sabah saat 06.30'da yine tek bir torpil atışıyla batırmayı başarmıştır. Böylelikle İngiliz Donanmasının Çanakkale Muharebeleri'nin başlamasından itibaren kaybettiği zırhlı sayısı beşe ulaşmıştır.

Triumph ve Majestic zırhlılarının batırılışı müttefiklerin nazarında büyük bir panik ve endişeye neden olmuş; neticede müttefik donanma tedbiren zırhlı gemilerini bir ay kadar bir süre boğazlardan güvenli limanlara çekmek zorunda kalmışlardır. Zırhlıların boğazlardan uzaklaşmasıyla karaya çıkarma yapmış bulunan düşman birlikleri de o günde dek tutunmalarını sağlayan güçlü topçu desteğinden mahrum kalmışlardır. Bu durum düşman askerlerinde moral çöküntüye yol açarken Türk askerlerinde de neşe ve heyecana sebep olmuştur. Düşman askerlerinin üzerlerine atılan bildirilerde iki İngiliz zırhlısının batırılışı ve kalan zırhlıların boğazlardan çekilmelerine vurgular yapılarak, düşman askerlerinin cesaretleri kırılmaya ve onları teslim olmaya ikna etmeye çalışılmıştır.

İngilizlerin batan iki zırhlısı Türk kamuoyunda olduğu gibi, yabancı kamuoylarında da geniş yankı uyandırmıştır.

İngiltere'nin birinci sınıf zırhlılarından olan Triumph ve Majestic'in 25 Mayıs 1915 ve 27 Mayıs tarihlerinde iki gün ara ile torpillenerek batırılması Çanakkale muharebeleri açısından elbette çok büyük değer taşımaktadır. Alman denizaltısı U-21'in komutanı Yüzbaşı Otto Hersing'e haklı olarak büyük bir ün getirmiştir. Ancak Hersing hatıratında Çanakkale sularındaki bu başarılarını o kadar büyütür ki Bulgaristan'ın Almanya ve Osmanlı Devleti safında savaşa girmesi ile Sırbistan'ın ele geçirilmesini bu seferinin sonuçlarına bağlamaktadır.

Hersing bunu hatıralarında şöyle belirtmektedir:

“Bu seferin başarısı, siyasi ve askeri alanda da etkisini gösterdi. Çanakkale Boğazı önünde bir Alman denizaltısının varlığını gören düşman, bu deniz girişiminin yararsızlığının ayırtına vararak çekildi. Şimdiye değin tarafsız kalmış olan Bulgaristan'ın saflarımızda savaşa

girmesine neden oldu. Sırbistan iki yandan kuşatıldı ve ele geçirildi. Böylelikle, önceleri Sırbistan yüzünden kesintiye uğrayan Doğu çizgimiz, -şimdi bir bütün olarak Baltık Denizi'nde Riga Körfezi'nden başlayıp, Rusya ve Polonya üzerinden Karpatlar'ı aşarak, sırasıyla Sırbistan, Bulgaristan, İstanbul, Anadolu, Mezopotamya ve Filistin'i geçerek, Süveyş Kanalı'na uzanıyordu.” (Hersing 2007: 53-54).

Çanakkale'de İtilâf Devletleri'ne karşı Türk askeri tarafından verilen amansız mücadele içerisinde kazanılan bu sonuçların şerefinde Otto Hersing'in de bir hissesi varsa da bütün şerefi üzerine almasının bir izahı da elbette yoktur.

KAYNAKÇA

I- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri -I-, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara-2005.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri -II-, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara-2005.

II- Gazeteler

İkdâm:

26 Mayıs 1915, nr. 6562, s.1.

27 Mayıs 1915, nr. 6563, s.1

28 Mayıs 1915, nr. 6564, s.1

The Indianapolis Star (In. Star):

United States Of America/ Indiana/ Indianapolis

31 Mayıs 1915, s.13

The New York Times (NYTimes):

United States Of America /New York/ New York

27 Mayıs 1915, s.1

28 Mayıs 1915, s.1-2

31 Mayıs 1915, s.2

12 Haziran 1915, s.3

Staffordshire Sentinel (S. Sentinel) :

United Kingdom/ Staffordshire / Stoke On Trent

27 Mayıs 1915, s.2

28 Mayıs 1915, s. 2

1 Haziran 1915, s.3

The Washington Post (WPost) :

United States Of America / District Of Columbia / Washington

27 Mayıs 1915, s.1

29 Mayıs 1915, s.2

III- Hatıralar- Telif ve Tetkik Eserler

Albayrak, M. , Özyurt, A.

2006 Yeni Mecmua, Çanakkale Özel Sayısı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Bartlett, E. A. (Haz. Albayrak, M.)

2005 Çanakkale Gerçeği. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Bayur, Y. H.
1991 Türk İnkılâbı Tarihi. C.III, Kısım II. Ankara: TTK Yayınları.
Bülkat M.E. (Haz. Ilgar, İ.)
1975 Esat Paşanın Çanakkale Anıları. İstanbul: Baha Matbaası.
Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı
1978 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt 2 nci Kitap Çanakkale Cephesi Amfibi Harekât. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları.
Herbert, A., Morgenthau, H. (Çeviren: Say, S.)
2005 Devler Ülkesinde Devler Savaşı Çanakkale. İstanbul: Ataç Yayınları.
Hersing, O. (Çeviren: Erdemoğlu, B.)
2007 Çanakkale Denizaltı Savaşı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Herzog, B.,
1969 “Otto Hersing”. Neue Deutsche Biographie, C.VIII. Berlin: Duncker&Humblot, s.699.
Kayabalı, İ., Arslanoğlu, C.
1975 Çanakkale Zaferi 1915. Ankara: -
Roux, C.F. (Haz. Sayılır, B.)
2007 Çanakkale’de Ne Oldu. Ankara: Phoenix Yayınevi.
Sanders, L. V., (Çeviren: Yazman, M. Ş.)
1968 Türkiye’de Beş Sene. İstanbul: Burçak Yayınevi.
Steel, N., Hart, P., (Çeviren: Harmancı, M.)
1997 Gelibolu Yenilginin Destanı. İstanbul: Sabah Kitapları.
Thomazi, A. (Çeviren: Hüseyin Işık)
1997 Çanakkale Deniz Savaşı. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
Yazman, M. Ş.
2008 Bir Subayın Kaleminden “Türk Çanakkale” Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

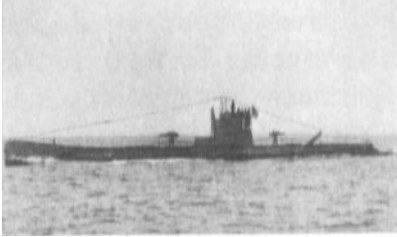
EKLER

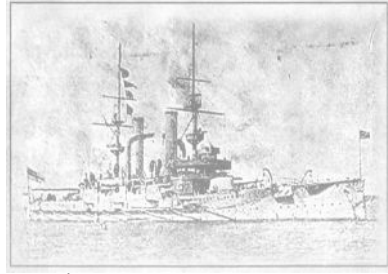
Yüzbaşı Otto Hersing
Alman Denizaltısı U21'in Komutanı
(Hersing 2007: xxxii)

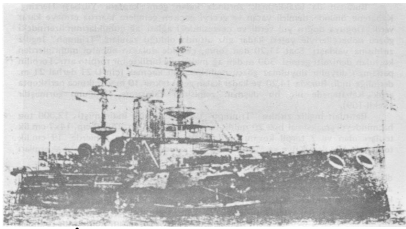
Yüzbaşı Otto Hersing'in U21 ile I. Dünya Savaşı'nda Batırdığı Gemilerin Anısına Çıkarılmış Hatıra Madalyonu
(Hersing 2007: xxxix)

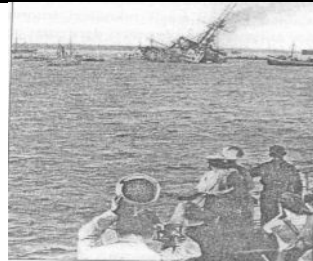
Alman Denizaltısı U-21
(Hersing 2007: 13)

İngiliz Zırhlısı Triumph
(Albayrak ve Özyurt 2006: 47)

İngiliz Zırhlısı Majestic
(Kayabalı ve Arslanoğlu 1975: 212)

İngiliz Zırhlısı Majestic'in Batışı
(Yazman 2008: 271)

GELİBOLU'DA BULUNAN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN ARZ VE TALEPLERİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

Fadime GÜMÜŞ,^a Bilal TİRYAKİ,^a
Tuncay YILMAZ,^b Özge BÜYÜK^a

^a Gelibolu Pirireis Meslek Yüksekokulu

^b Hamzakoy Otel Müdürü

ÖZET

Günümüzde birçok sektörü buluşturan ve besleyen turizm sektörü, ülkelerin döviz girdisini yükselten ve istihdam yaratan aynı zamanda ekonomik kalkınmaya etkisi olan bir sektördür. Sadece ulusal değil uluslar arası kültür, ticaret ve sosyal yaşam alanındaki etkisiyle de dünya barışına katkısı özelliği ile önemli bir hizmet sektörüdür. Hem ekonomik değeri ile hem de ekonomik olmayan değerleri ile turizm sektörü, diğer sektörler üzerinde katma değer etkisine sahip dinamik bir sektördür. Gelibolu'nun tarihi değerine baktığımızda antik çağlardan günümüze kadar gelen bilgilerle Asya ile Avrupa arasında köprü vazifesi gören ve en çok bilinen yerlerden biridir. Gelibolu; tüm olaylarıyla tarih sürecinde günümüze değin yörede/bölgede yıllardır çalışmalar ve araştırmalara konu olmuştur. Çalışmada, Gelibolu'da bulunan konaklama işletmelerinin arz ve talepleri incelenmektedir. Bu bağlamda, otellerin kapasite, doluluk oranları, gelen turist profili vb. durumları incelenmektedir.

Anahtar kelimeler : Konaklama işletmeleri, Turizm arz ve talep, Gelibolu

ABSTRACT

Tourism sector is as a driving/stimulating industry of several other industries or sectors increases foreign exchange input of a country, creates employment as well as helps economical growth. It contributes to the world peace with its cultural, commercial and societal impacts both domestically and internationally. With its economical value, tourism is a dynamic sector having value-added impacts on other sectors. Gallipoli is a well known place with its historical value from ancient times to modern time functioning as a bridge between Asia and Europe. Gallipoli has been the focus of several studies and researches for years, because of the events occurred in it. This study explores the demand and supply of accommodation firms operating in Gallipoli. Their capacity, occupancy rate, profile of the tourists etc. are investigated in this sense.

Key words: Accommodation/Lodging Firms, Tourism supply and demand, Gallipoli

GİRİŞ

Günümüz dünyasında turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin döviz girdisini artıran, ekonomisini geliştirerek kalkındıran, istihdam yaratıcı etkisi olan, ayrıca uluslar arası kültür, ticaret ve sosyal yaşam üzerindeki etkisiyle dünyada ki halkları

kaynaştıran, dostlukları geliştiren ve kültürleri buluşturan en önemli hizmet sektörüdür. Turizm, hem ekonomik yönü ile hem de ekonomik yönü olmayan yanlarıyla diğer sektörler üzerinde çarpan etkisine sahip önemli dinamik bir sektördür.

Turizmin sadece ülkelerin ticaretinde değil, dünya ticaretindeki payı da giderek artış göstermektedir. Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün 2020 yılına yönelik yansımı dikkate alındığında, dünyada seyahat edenlerin sayısının yaklaşık 1.6 milyar kişiye, toplam turizm gelirinin yaklaşık 2 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Yapılan araştırmalar, gelecekte dünya turizmini etkileyen faktörler arasında kültürel etkenlerin geleceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kültür odaklı bölgelerin turizm talebinin de odağı olacağı bir gerçektir. Kuşkusuz ki buna dünyada yaşlı nüfusun giderek artması, kültürel düzeyin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının insan yaşamında önemini artırması gibi etkenler de eklenebilir.

Gelibolu tarih çağları boyunca türlü devletlerin egemenliğinde bulunmuştur. Tarihteki yeri ve önemi açısından baktığımızda bölgede tarih boyunca önemli savaşlar yapılmıştır. I. Dünya Savaşı bunlardan biridir. Çanakkale cephesi bu savaşın önemli bir parçasıdır. Bu cephede savaş,deniz savaşları olarak başlamış, kara savaşları ile son bulmuştur. Kara savaşları Gelibolu Yarımadasında gerçekleşmiş, yarımada savaş alanı kimliği kazanmıştır (Aliağaoğlu 2008 :102). Dünyada önemli bir yere sahip olan ilçe, Çanakkale savaşlarının geçtiği bölgede olması nedeniyle de turizm talebi açısından avantaj oluşturmaktadır. Gelibolu ve çevresi, doğal çevre zenginlikleri ve değerlerinin yanı sıra Dünya tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Çanakkale Savaşlarının geçtiği bu bölgedeki direnç, azim ve kararlılıktan bir Cumhuriyet doğmuştur. Yarımada, Cumhuriyetimizin kuruluş tarihinin bir müzesidir. Saroz Körfezi ve Çanakkale Boğazı savaş tarihinin yanı sıra önemli doğa değerlerine sahiptir. Bu bölgenin korunması ve gelişme seçeneklerinin bu koruma yaklaşımı çerçevesinde oluşturulması kararlılığı özel öneme sahiptir (Keskinok 2004:4).

Bu çalışmada, Gelibolu'da bulunan otellerin arz ve talep durumları incelenerek, otellerin kapasite, doluluk oranları, gelen turist profili vb. durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

GELIBOLU'NUN TURİSTİK ARZ VE TALEP PROFİLİ

Coğrafi ve Doğal Özellikleri

Gelibolu, Çanakkale Boğazının başlangıç yeri olan kısmında, adını verdiği yarımada üzerindedir. İlk çağlardan başlayarak birçok medeniyetlerinin geçiş yeri olan Gelibolu, Marmara Bölgesi'nin güney batısında bulunur.

Turistik ürün dediğimizde, ürünün çekiciliği ve çok çeşitli olmasıyla birlikte doğallığı da önemlidir. Gelibolu Türkiye'nin Avrupa yakasında ve Asyayı birleştiren noktada bulunmaktadır. İstanbul ile İzmir'i buluşturan çok şirin bir ilçedir. Gelibolu 28 köyden oluşmaktadır. Evreşe, Kavak ve Bolayır üç beldesi

bulunmaktadır. Merkez ilçede hane sayısı 4435'dir (Yüzüak 2007:108). Yüzölçümü 803 km² dir (İrdesel 2003: 61).

Coğrafi yapısı sayesinde uygun koy, körfez, kayalık ve falezleri bulundurması ile dalış ve diğer su sporlarının yapılabilmesine ve de alternatif turizm biçimlerinin yaşama geçirilmesi açısından ilçe turizmin gelişimi için avantajlı sayılabilecek durumdadır. Ayrıca Saros Körfezi'nin sahip olduğu doğal kumsal da bu şansı artıran etmenlerden biridir.

Tarihi ve Kültürel Özellikleri

Antik çağdan beri Avrupa ile Asya arasında bir geçiş noktası pozisyonundaki Gelibolu, 25 Nisan 1915 tarihinde itilaf devletlerinin İstanbul'a ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri saldırılara karşı verilen savunma harbinin zaferle sonuçlanmasıyla Gallipoli 1915 adıyla tarihe geçmiş ve Çanakkale Antik dönemlerde Khersonesos olarak adlandırılan yarımada'daki tüm olayların odak noktası olmuştur. Kent, tarihi antik adı Hellespont olan Çanakkale Boğazı'ndaki ve yine antik adı Khersonesos olan Gelibolu Yarımadası'ndaki ilk yerleşime değin uzanır. Traklar ve Yunan koloni hareketi sırasında eski Yunanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Kentin adının bu koloniler tarafından Kallipolis olarak değiştirildiği varsayılmaktadır.

Sırasıyla Eski Yunan, Pers, Makedonya, Bergama ve Romalılar'ın istilasına uğrayan kent, Romalılar ve Bizans döneminde çok önem kazanmış ve önemli bir liman ve geçit konumuna gelmiştir.

Bizans döneminde merkezi bir kent görünümüne kavuşan Gelibolu, Osmanlılar'ın fethinden sonra daha da önem kazanmış ve Türkler'in Avrupa ile ilişkilerinden bir merkez olarak kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk tersanesine ev sahipliği yapan Gelibolu, gerek üzerinde kurulan medeniyetler, gerekse çevresinde kurulan medeniyetlerce daima ilgi odağı olmayı başarmış, konumu nedeniyle de Çanakkale Boğazı ve Gelibolu Yarımadası, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir kültür köprüsü olmuştur.

20.yüzyılın başında başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın en yoğun ve kanlı geçtiği bölge Gelibolu Yarımadası'dır. Dokuz ay, on dört gün süren ve yaklaşık her iki tarafın 500 bin ölü ve yaralı ve kayıp verdiği savaşlar, Gelibolu'yu dünyaya tanıtmakla kalmamış bu gün tüm dünya ülkelerinden on binlerce insanın her yıl gelip dolaştığı bir turizm ve kültür kenti olmasını sağlamıştır (www.demirtepe.net).

Gelibolu Yarımadası topraklarında yüzyıllar süren bu tarihsel gelişim ardında, farklı kültürlerin, farklı medeniyetlerin izlerini bırakmıştır. Bu kültürlerin izleri ve tarihsel doku günümüzde de korunmaktadır. Korunan bu kültür zenginliği hem yurt içi hem yurt dışı turizm açısından her geçen gün daha çok dikkat çekmekte ve Gelibolu'nun mevcut turizm arzına talep yaratmaya devam etmektedir. Gelibolu Yarımadasında bulunan ve her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmekte olan savaş anları ve anıtlar bu devamlılığı sağlayacak faktörlerdendir.

İlçede turizm amaçlı olarak kullanılabilen Güneyli, Davut İskeleyi, Kömür Limanı, Armut Limanı ve Yeniköy Limanı'nın bulunması turistlere ulaşım kolaylığı

açısından avantaj sağlayacaktır. Gelibolu'nun dünyanın en büyük metropollerden birisi olan İstanbul'a olan yakınlığı da önemli yerel değerlerden birisidir.

Dünyanın en büyük mevlevihanesinin ilçe sınırları içerisinde bulunması (Gümüş ve diğerleri; 2006), yetiştirdiği Piri Reis, Vatan şairi Namık Kemal gibi değerleri barındırması, Gelibolu Savaş Müzesi, Necla Aksoy Kültür Evi, Gelibolu Kalesi, Piri Reis Müzesi, Bayraklı Baba Türbesi, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı gibi pek çok ziyaret alanlarına sahip olması cazibe merkezi olması açısından ilçenin turistik arz potansiyelini artıracaktır.

Gelibolu'da Konaklama İşletmeciliğine Yönelik Arz Olanakları

Gelibolu'da hizmet veren Konaklama İşletmelerin kapasitelerini gösteren veriler aşağıda tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Gelibolu'da Bulunan Konaklama Tesisleri ve Kapasiteleri

Tesisin Adı	Sınıfı	Oda sayısı	Yatak Sayısı
1	Turizm İşletme Belgeli	9	20
2	Turizm İşletme Belgeli	12	35
3	Belediye Belgeli	40	110
4	Turizm İşletme Belgeli (3 yıldızlı)	61	150
5	Belediye Belgeli		
6	Belediye Belgeli (3 yıldızlı)	51	102
7	Belediye Belgeli	5	15
8	Turizm İşletme Belgeli	28	56
9	Turizm İşletme Belgeli (3 yıldızlı)	44	104
10		20	40
11	(3 yıldızlı)	48	96
12	Ankete Katılmak İstemedi		
TOPLAM		318	728

(*) Anket için ulaşılamayan Gelibolu Otelleri

Gelibolu'da anket için ulaşılan konaklama işletmelerin dördü üç yıldızlı, beşi turizm işletme belgeli ve dördü ise belediye belgelidir. Toplam oda sayısı 318 iken, yatak sayısı 728'dir.

GELIBOLU'DA TURİSTİK TALEP

Dış Turizm

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nda bulunan yabancı anıt ve mezarlıklar ise yıldan yıla gözlenen bir artışla Avustralyalı ve Yeni Zelandalı turistlerce ziyaret edilmektedir (Kelkit, 2003:22). Bununla birlikte, anket sonuçlarından da görüleceği gibi, ilçeyi Alman, Romen, İngiliz, Fransız, Yunanlı, Gürcü, İtalyan ve Polonyalı turistler de tercih etmektedirler.

İç Turizm

Gelibolu tarihsel gelişimi, sahip olduğu kültürel dokusu ile dış turizmde olduğu gibi, iç turizmde de yıllar bazında artan oranda talep yaratmaya devam etmektedir. İç turizm insanların ülke içerisinde dinlenmek, eğlenmek, alışveriş yapmak, gezip görmek, bilgi edinmek ve yeni kültürler tanımak amacıyla yaşadıkları kentin dışına çıkarak yaptıkları turizm etkinliklerine iç turizm denir. İç turizm yukarıdaki tanım çerçevesinden bakıldığında Gelibolu'nun iç turizm açısından iki yönlü hem arz hem de talep açısından oldukça iyi bir konuma sahiptir. İç turizmde talep yaratan etkenleri şunlardır.

- Gelibolu Mevlevihanesi
- Bayraklı Baba
- Bakla Burnu
- Gelibolu Milli Parkı
- Büyük Cami
- Süleyman paşa türbesi
- Çimpa Kalesi
- Piri Reis Müzesi ve deniz turizmidir.
- Azaplar Namazgahı
- Karainebeyli Köyü
- Kavak Köyü

GELIBOLU'DA TURİSTİK TALEP PROFİLİNE YÖNELİK KONAKLAMA İŞLETMELERİ BOYUTUNDA BİR ARAŞTIRMA

Gelibolu'da, turizm sektöründe daha fazla arz ve talep yaratma ile birçok çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar hem iç hem dış turizm talebinin karşılanması noktasında, konaklama işletmeleri standartları, birincil derecede önem taşımaktadır. Bu da iç ve dış turizmde Gelibolu'nun turizm arzına karşılık oluşan yada oluşacak talebin özelliklerinin belirlenmesi ve turist profilinin ortaya konulmasını gerektirir. Çünkü turistik faaliyetler geliştikçe, yatak dışındaki çeşitli mal ve hizmetlere olan talep artmakta; bu mal ve hizmetleri üreten işkolları uyarılmış olmakta ve bu sayede ekonomik gelişme hızlanmaktadır (Olalı, 1978: 72-74; Walab,1979). Bu durum Gelibolu'daki konaklama işletmelerinin mevcut yapısı ve bu işletmelerin konaklama arzlarını talep edenlerin profiline bağlı olarak gelişeceğinden, otellerin kapasitelerini, doluluk oranlarını ve turist profilini belirlemek gerekmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Gelibolu'da faaliyet gösteren oteller üzerinde yapılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Gelibolu'da faaliyet gösteren otellerin arz ve talep durumlarına yönelik profilin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma literatür taraması ve yüz yüze anket çalışması şeklinde yapılmıştır. Anket otel yöneticilerine uygulanarak otellerin durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Literatür taraması yapılarak turizm ve Gelibolu hakkında genel bilgilere ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak kullanılan anket yöntemi Gelibolu ilçesi sınırları içerisinde yer alan sekiz otele uygulanmıştır. Gelibolu'da faal

durumda olan 12 otelden 3 otele ulaşılammış, bir otel ankete katılmayı reddetmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Tablo 2: İlçedeki Otellerin Yurtiçi Tanıtımda Ağırlıklı Olarak Kullandığı Araçlar

	Evet F (%)	Hayir F (%)
Fuar	1 (12.5)	7 (87.5)
Broşür	4 (50.0)	4 (50.0)
Reklam	2 (25.0)	6 (75.0)
Halla İlişkiler Faaliyeti	-	8 (100.0)
Web Sitesi	6 (75.0)	2 (100.0)

Tablo 2’de ilçedeki otellerin yurtiçi tanıtımda ağırlıklı olarak kullandığı araçlarda altı otel web sitesini kullanırken, dört otel broşür, iki otel reklam ve bir otel fuardan yararlanmaktadır.

Tablo 3: Turistlerin Gelibolu’daki Otellere Geliş Sebepleri

	Evet F (%)	Hayir F (%)
Mevlevihane	1 (12.5)	7 (87.5)
İnanç	1 (12.5)	7 (87.5)
İş Amaçlı	2 (25.0)	6 (75.0)
Savaş Alanları Ve Anıtlar	7 (87.5)	1 (12.5)
Sardalye Festivali	1 (12.5)	7 (87.5)
Fener Altı Ve Falezler	-	8 (100.0)
Piri Reis Müzesi	-	8 (100.0)
Gelibolu Milli Parkı	-	8 (100.0)
Diğer	4 (50.0)	4 (50.0)

Tablo 3’de turistlerin gelibolu’daki otellere geliş sebeplerinde ilk sırada savaş alanları % 87.5 ile yer almaktadır.ikinci sırada ise %25 ile iş amaçlı ve diğer sebepler eşit yüzdelik dilimini paylaşmaktadırlar.

Tablo 4: Gelibolu'daki Otellerin Eleman İstihdam Ederken Dikkat Ettikleri Kriterler

	Evet F (%)	Hayir F (%)
Tanıdık tavsiyesi	6 (75.0)	2 (25.0)
Gazete ilanları	-	8 (100.0)
Akademik kuruluşlarla işbirliği	3 (37.5)	5 (62.5)

Tablo 5’de Gelibolu'daki otellerin eleman istihdam ederken dikkat ettikleri kriterlerde % 75 tanıdık aracılığı ile gerçekleştirirken % 37.5 akademik kuruluşlarla işbirliği ile gerçekleştirmektedir.

Tablo 5 : Araştırmada sorulan diğer sorular ve sonuçları

Sorular	Evet n (%)	Hayır n (%)
Otelinizin TURSAB üyeliği mevcut mu?	1(12.5)	7(87.5)
Otelinizde konaklama hizmeti verdiğiniz müşterilerden dönüt alıyor musunuz?	8(100)	--
Yurt dışı tanıtım gerekliliği duyuyor musunuz?	4(50)	4 (50)
Otel personeline hizmet içi eğitim verilmekte midir?	7(87.5)	1(12.5)
Gelibolu'daki Otellere Turistlerin Geliş Biçimleri (İÇ TURİZM)	7(87.5)	1(12.5)
Gelibolu'daki Otellere Turistlerin Geliş Biçimleri(DIŞ TURİZM)	5(62.5)	3(37.5)

Araştırmaya katılan sekiz otelde “Otelinizde konaklama hizmeti verdiğiniz müşterilerden dönüt alıyor musunuz?” sorusuna cevabı % 100 evet olmuştur. Yedi otel “Otel personeline hizmet içi eğitim verilmekte midir?” ve “Gelibolu'daki Otellere Turistlerin Geliş Biçimleri (iç turizm)” sorusunda % 87.5 ile evet seçeneğini işaretlemişlerdir. Araştırmada beş otel “Gelibolu'daki Otellere Turistlerin Geliş Biçimleri (dış turizm)” sorusunda % 62.5 ile evet seçeneğini işaretlemişlerdir. Dört otel yurt dışı tanıtımının gerekli oluşuna evet derken, dört otel gerek duymamıştır. Araştırmada sadece bir otel TURSAB üyesidir.

Tablo 6 : Otelinize Talebin Yoğun Olduğu Aylar Hangileridir?

Ocak-Mart	n	%
Nisan-Mayıs	-	-
Haziran-Ağustos	2	25,0
Eylül-Aralık	4	50,0
Tüm Aylar	-	-

Tablo 6’da Gelibolu’da hizmet veren oteller Haziran-Ağustos ve Eylül-Aralık aylarında yoğun oldukları görülmektedir..

Tablo 7 : Otelinize Gelen Turistlerin Ağırlıklı Olarak Geliş Biçimleri Nelerdir?

	n	%
Seyahat Acentası	2	25,0
Bireysel	5	62,5
Herikisi	1	12,5

Tablo 7’de “otelinize gelen turistlerin ağırlıklı olarak geliş biçimleri” sorusuna beş otel % 62.5 ile bireyseldir.

Tablo 8 : Otel Personeline Hizmet İçi Eğitim Verilmekte İse Hangi Sıklıkla Verilmektedir?

	n	%
Haftada Bir Kez	3	37,5
Ayda İki Kez	2	25,0
Diğer	2	25,0
System	1	12,5
Total	7	87,5

Tablo 8’de otel personeline hizmet içi eğitim üç otelde haftada en az bir kere verilmektedir. İki otelde ayda iki kez ve iki otel diğer cevap sıklığını işaretlemiştir. Bir otel boş bırakmıştır.

Tablo 9 : Otelinize Gelen Turistlerin Ağırlıklı Geliş Sıklığı Nedir?

	n	%
İlk Kez	3	37,5
İki Kez	-	-
Üç Kez Ve Üstü	5	62,5

Tablo 9’da “Otelinize Gelen Turistlerin Ağırlıklı Geliş Sıklığı Nedir?” sorusuna beş otel (% 62.5) üç kez ve üstü seçeneğini işaretlemişlerdir. Üç otel ise (%37.5) ilk kez seçeneğini işaretlemişlerdir.

Tablo 10: Gelibolu'daki Otellerin İşleyişi İle İlgili Olarak Yaşanan Temel Sıkıntılar

	n	%
Oda	4	50,0
Personel	1	12,5
Yer-Oda	1	12,5
Total	8	100,0

Tablo 10’da “Gelibolu'daki Otellerin İşleyişi İle İlgili Olarak Yaşanan Temel Sıkıntılar” sorusuna dört otel (%50) oda sıkıntısını işaretlemişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İç ve dış turizmde, turizmin tanımında geçen bir çok gerekçeden birisi yada bir kaçını nedeniyle yer değiştiren turistlerin yiyecek, içecek, eğlence ve konaklama talep ettikleri konaklama işletmeleri tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de belirli standartları taşıma zorunluluğundadır. Otellerin özellikleri optimum kuruluş yeri ve yöredeki turizm potansiyeline göre belirlenmekte olsa da, temelde taşımaları gereken koşullar ve otellerin turizm açısından değerlendirme kriterleri ortaktır. Bu kriterler: oda sayıları, yatak sayıları, doluluk oranları, spor alanları, belge sınıflandırılmaları ve benzeri kriterlerdir. Bu kriterler, konaklama işletmelerin kuruluş bölgelerindeki turizme katkılarının bir ölçüsüdür. Gelibolu’da iç ve dış turizm talebini karşılamaya çalışan faal otel sayısı 12 dir. Bu otellerin toplam oda

sayısı 318, yatak sayısı ise 728 dir. Turizm pazarlamasının önemi turizm sektörünün özelliklerinden kaynaklanan bir unsurdur. Pazarlamanın ve pazarlama karmasının 4P'sinden birisi de reklamdır. Tanıtım ve tutundurma faaliyetlerini içeren reklam, konaklama işletmelerinde de büyük öneme sahiptir. Gelibolu'daki konaklama işletmelerinin yurtiçi reklam ve tanıtımlarında %75 oranında internet kullandıkları, diğer tanıtım olanaklarını da azalan oranlarda kullandıkları tespit edilmiştir. Gelibolu'da mevcut otellerdeki talep nedeninin %87.5'ni savaş alanları ve anıtlar oluştururken, %12.5'ini ise Gelibolu'nun diğer kentsel değerleri meydana getirmektedir. Gelibolu'daki mevcut konaklama işletmelerinin işleyişi ile ilgili olarak yazdıkları temel sıkıntılar ise: oda ve personelden kaynaklanıyor olmasına rağmen, eleman istihdamında tercih edilen kriterlerden; “tanıdık tavsiyesinin” %75 oranında olması düşündürücüdür. Ancak, buna bağlı olarak konaklama işletmelerinde hizmet içi eğitimin veriliyor olması ve bu eğitimin sıklığı olumlu bir gelişme olarak görülmelidir. Gelibolu'da hizmet veren konaklama işletmelerinin ulusal ve uluslararası talebini ve tanıtımını artıracak, kurumsal kimlik kazandıracak olan TÜRSAB'la ilişkileri oranının da %12.5'da kalması, bu işletmelerin öncelikle çözmeleri gereken başka bir sorundur. Çünkü Gelibolu'ya gelen yabancı turistlerin oranı % 12.5, geliş sıklıkları da yüksek düzeydedir.

Gelibolu'daki konaklama işletmelerinin ulusal ve uluslararası standartlara ulaşabilmesi için; Turizm sektöründeki hızlı değişimin ve mevcut durumun öncelikle tespiti ya da her bir işletme için swot analizlerinin yapılması gerekmektedir. Ayrıca işletme yönetimlerinin ve eleman istihdam uygulamalarının bu gelişmelere uygun hale getirilerek yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Gelibolu konaklama işletmelerinde yaşanan oda ve personel istihdam sıkıntılarının çözülmesi ya da kabul edilebilir düzeye çekilmesi, turizm sektörünün çarpan etkisini de ortaya çıkaracaktır ve dolayısıyla da meydana gelecek bu gelişmeler ışığında ilçedeki mevcut konaklama işletmelerinin arz ve talep potansiyeli olumlu yönde etkilenecektir.

KAYNAKÇA

- ALİAĞAOĞLU, Alpaslan. (2008). “*Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer:Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı*”, Millî Folklor Dergisi, Yıl 20, Sayı 78, Sayfa: 88-104
- İRDESEL, Mehmet. (2003) “*Gelibolu ve Yöresi Tarihi*”, Geltur Turistik Yayınları, 3. Baskı, Haziran 2003
- KELKİT, Abdullah. (2003) “*Çanakkale İlinin Turizm Potansiyeli Ve Çeşitlendirilmesi*” ,S. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 17 (31): (2003) Sayfa:18-23
- KESKİNOK, Çağatay. (2004) “*Gelibolu ve Çevresi Planlama ve Tasarım Projesi*”, Planlama- TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2004/3, ISSN 1300-7319, Sayı:29, Sayfa 4-22
- GÜMÜŞ, M., Gümüş, F., Veznikli, A.N., “Kültür Turizmi Açısından Gelibolu Mevlevihanesi’nin Değerlendirilmesi”, Uluslar arası Çanakkale Kongresi, Çanakkale Vakfı, 17-19 Mart 2006.
- OLALI, Hasan, Turizm dersleri, İstiklal Matbaası, İzmir, 1978.
- YÜZÜAK, Recep. (2007) “Gelibolu” Cem Matbaası, s.108
- <http://www.canakkale.gov.tr/oteller/gelibolu.htm> erişim 13.06.2008
- <http://www.demirtepe.net> erişim 17.06.2008
- <http://www.dilmac.org/> erişim 01.06.2008
- <http://www.enginhotel.com> erişim 16.05.2008
- <http://www.gallipolihotel.com/> erişim 17.06.2008
- <http://www.geliboluhotelozturk.com/> erişim 13.06.2008
- <http://hakanotel.blogspot.com> erişim 13.06.2008
- <http://www.unwto.org> erişim 16.05.2008

MESLEKİ EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN, UYGULAMALI EĞİTİME BAKIŞ AÇILARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: HAMZAKOY UYGULAMA OTELİ ÖRNEĞİ

Özge BÜYÜK,^a B.Baki TİRYAKİ,^a
Fadime GÜMÜŞ,^a Tuncay YILMAZ^b

^a Hamzakoy Otel Müdürü

^b Gelibolu Pirireis Meslek Yüksek Okulu

ÖZET

Küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda turizm sektörü de olumlu etkilenmekte ve gelişmektedir. Bilindiği üzere turizm gibi dünya ekonomisine yön vermekte olan endüstriler; bilgiyi doğru bir biçimde kullanarak ve üretim sürecine eksiksiz olarak yansıtarak, daha çok ve kaliteli çıktıyı daha az bir maliyet ve zamanla elde etme rekabetine girmişlerdir. Bu noktada karşımıza “nitelik” olgusu çıkmaktadır. Giderek gelişmekte olan turizm sektörüne olan kalifiye ve eğitilmiş eleman ihtiyacı da artmaktadır. Mal-hizmet üreten turizm sektöründe müşteri memnuniyetinin sağlanması ise yeterli ve uygun eğitimi almış personelden geçmektedir. Turizmde kalitenin artırılmasına yönelik sektöre eleman yetiştiren pek çok eğitim kurumu vardır. Söz konusu eğitim kurumlarında teorik bilgi yanı sıra staj ve uygulama da zorunlu süreçlerdendir. Dünya genelinde turizm eğitimi kapsamında üzerinde asıl durulan konu da mesleki eğitimidir. Eğitilmiş Kalifiye Eleman problemi Türkiye'nin kütle turizmine yönelmesi ve turistik işletmelerin ard arda açılması ile güncelliğini korumaktadır. Turistik talebi etkileyen turizm arz kaynaklarını, nitelikli personel ile kaliteli turizm ürünü haline getirerek, turistin hizmetine sunabilme çabası, özellikle turizm sektöründen önemli ekonomik girdiler sağlama uğraşısı içerisinde olan gelişmekte olan ülkeler basta olmak üzere, tüm ülkelerin üzerinde önemle durdukları konular arasındadır. Bu noktadan hareketle: Söz konusu çalışmada, uygulamamın mesleki açıdan önemi, uygulama içinde olan öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ve uygulama yapmış öğrencilerin konu ile ilgili değerlendirmeleri (memnuniyet, şikâyet, öneri vb.), bulgular ışığında ve literatür çalışmaları doğrultusunda incelenerek araştırma gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Eğitimi, Mesleki Eğitim, Uygulama Otel, Otel Hamzakoy

ABSTRACT

Tourism sector is positively influenced and developed as a consequence of globalization and technological developments. Companies compete for achieving more quantitative and more qualitative outputs with lower cost in less time by using and applying the right information to the production process. At this point, “quality” is at the scene. This means that tourism as a developing sector needs more qualitative and well-educated human resources

(workforce). *Achieving customer satisfaction in tourism industry is available only through competent and well-educated staff. In educational institutes those educating human resource for the industry teach not only theoretical information but also ask for compulsory industrial training and practice. In professional training, The need for educated qualitative personnel is still valid because of mass tourism orientation of Turkey and mass foundations of touristic companies in short period of time. With in this study, the importance of practice for the profession; the problems that the students confront during their practices; evaluations of the students about the practices who experienced or experiencing (satisfaction, complaints, suggestions etc.) are explored. Considering the literature, this research is conducted and findings of this primary research are given.*

Key Words: *Tourism education, Professional training/ practice, Hotel for practice, Hotel Hamzakoy*

GİRİŞ

1. Turizmde Mesleki Eğitim Nedir?

Dünya ekonomisine yön veren endüstriler; bilgiyi doğru kullanarak ve üretime yansıtarak, daha çok ve kaliteli çıktıyı daha az bir maliyet ve zamanla elde etme rekabetine girmişlerdir. Bu noktada karşımıza “nitelik” olgusu çıkmaktadır (Boylu, 2007:260).

Dünya genelinde turizm eğitimi kapsamında üzerinde asıl durulan konu, mesleki eğitimidir. Genel olarak, bir toplumdaki bireylerin meslek sahibi olabilmeleri ve mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yetenekleri kazandırarak, kişinin kabiliyetlerinin fiziksel, entelektüel, duygusal, sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirilmesi süreci (Aymankuy 2002: 29) olarak tanımlanmaktadır.

Turizm sektöründeki en üst düzeydeki yöneticilerden en alt düzeydeki işgörenlere kadar gerekli niteliklere sahip olmayan bireyler söz konusu ise, arzı oluşturan alt ve üst yapı tesisleri istenildiği kadar çağdaş ve kaliteli olsun, sektörün gelişmesi ve verimli çalışması mümkün değildir. Çünkü turizm sektörünün merkezinde insan ve onun sektöre ilişkin kalifiye derecesinin yüksekliği yatmaktadır (Fırat 1997: 47).

Üretimde kullanılan insan gücünün niteliği ne denli bilgi yoğun olursa, bir isin yapılması için gerekli olan zaman, sorumluluk, işi doğru yapabilme gibi faktörler de o denli doğru ve ekonomik olarak gerçekleşecektir. Yoğun rekabet koşulları ve hızlı değişim, konaklama işletmelerinin de varlıklarını sürdürebilmeleri açısından birtakım yönetsel uygulamaları yapmalarını zorunlu kılmaktadır. İşletmelerde performansın ve dolaylı olarak da kârlılığın yükseltilmesinde kullanılan yöntemlerden birisi de, *İşe Alıştırma Eğitimi (oryantasyon)*'dir (Boylu 2007: 260).

“Bu doğrultuda, sektörde çalışacak kişilerin alanıyla ilgili eğitim almaları, sektördeki kalitenin artırılmasına yönelik vazgeçilemeyecek unsurlardan olarak ortaya çıkmaktadır.”

(Avcı ve Boylu 2006) tarafından yapılan bir çalışmada, önlisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin meslek stajlarına karşı olumsuz bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür (Pelit ve Güçer 2006: 141).

Turizm eğitimi aldıktan sonra konaklama işletmelerindeki oryantasyon programlarına katılanların öğrenim düzeyleri yükseldikçe bu programlara yönelik tutumlarının da olumlu bir şekilde arttığı görülmüştür (Boylu, 2007:266). Bu sonuçlar, tutumun yaşla birlikte değiştiğini, turizm sektörüne yönelik erken yaşlardaki tutumların değişkenlik taşıdığını, ilerleyen yaşlarda ise daha kararlı bir durum sergilediğini göstermektedir (Pelit ve Güçer 2006: 144). Turizm eğitiminin genel çerçevesi Tablo:1’de verilmiştir

Tablo 6: Turizm Eğitiminin Genel Çerçevesi

TURİZM EĞİTİMİ			
RESMİ PROGRAMLAR		İŞVEREN ESASLI EĞİTİM	
Mesleki	Akademik	İş Üzerinde	Şirket içi Programlar

Kaynak: WTO, International Tourism; A Global Perspective, 1997.

2. Turizmde Mesleki Eğitimin Tarihi

2.1. Dünyada Turizm Mesleki Eğitimi

Turizm ve otel işletmeciliği eğitiminin her kademesinde öğrencilerin pratik bilgi ve becerilerle donatılması zorunludur. Her ne amaçla ve hangi mesleki kademe de kullanılırsa kullanılsın, turizm eğitiminin her kademesinde teori ile uygulama birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturacak şekilde yürütülmek zorundadır. Çünkü turizm sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu alanda verilen eğitimin, dinamik bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği’ndeki ülkelerin mevcut turizm eğitimi veren kurumlar, genel de kurslar ve ortaöğrenim düzeyinde yoğunlaşmaktadır (Boylu 2007:266)

2.2. Türkiye’de Turizm Mesleki Eğitimi

Eğitilmiş Kalifiye Eleman sorunu ülkemizin kitle turizmine yönelmesi ve turistik işletmelerin ard arda açılması ile güncelliğini korumaktadır. Turistik talebi etkileyen turizm arz kaynaklarını, nitelikli personel ile kaliteli turizm ürünü haline getirerek, turistin hizmetine sunabilme çabası, özellikle turizm sektöründen önemli ekonomik girdiler sağlama uğraşısı içerisinde olan gelişmekte olan ülkeler basta olmak üzere, tüm ülkelerin üzerinde önemle durdukları konular arasındadır (Pelit ve Güçer 2006: 142).

Türkiye’de mesleki turizm eğitim yapısı incelendiğinde, genel olarak Tablo 1’de Sunulan yapıya benzerlik göstermekle birlikte, uygulamada büyük farklılıklar vardır. Nitekim bu farklılıkların en fazla göze çarptığı husus ise, sektöre yönelik eğitim veren Kurumların eğitim programlarının, sayısal olarak dağılım düzeyiyle ilgilidir. Esas olarak Turizm alanında verilen eğitimin değişik düzeylerde olması gerekliliği, sektörün kendi içerisinde ortaya çıkan bir yapılanmadır. Zira “turizm

sektöründe istihdam gerekliliği, gerek miktar gerekse kalite bakımından bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Hiyerarşinin her kademesinde uyum sağlayan bir eğitim paletinin gerçekleştirilmesi bir gerekliliktir. Fakat ülkemizde turizm eğitimi veren okul sayısının daha çok yükseköğretim düzeyinde yoğunlaşması bazı sorunları gündeme getirmektedir (Pelit Ve Güçer 2006:143).

“Ülkemizde turizm eğitimi, örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Örgün turizm eğitimi veren öğretim kurumları, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde, mesleki turizm eğitimi veren okullardan oluşmaktadır. Yaygın turizm eğitimi ise; gerek resmi gerekse özel kurumlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslar niteliğinde bir görünüm arz etmektedir. Ortaöğretimde mesleki turizm eğitimi, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Anadolu Ticaret Meslek Liseleri ve Anadolu Meslek Liselerinde açılan programlarla yürütülmektedir. Yükseköğretimde turizm eğitimi ve öğretimi ise, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde gerçekleştirilmektedir (Ünlüönen 2004:111).

Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında verilmekte olan mesleki eğitimin amaçları arasında; meslek yüksekokullarına bağlı olarak eğitim ve öğretim veren ön lisans Programları için, öğrencilerin bilgi ve tecrübeyi birleştirmelerini sağlamak ve söz konusu öğrencilere sektördeki ara elemanların sahip olması gereken nitelikleri kazandırmaktır.

2.2.1. Türkiye’de Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi

“Dünya’da yüksek eğitimin amacı; öğretim, araştırma ve ülke sorunlarının çözümüne katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de 2547 sayılı yüksek eğitim yasasına göre yüksek eğitimin amacı; yüksek öğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma, araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır. Ülkemizde Cumhuriyetten bu yana yüksek eğitimde; 1933, 1946, 1973 yıllarında çıkarılan yasalarla yenilikler getirilmeye çalışılmıştır. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı yasa önemli değişiklikler getirmiştir. 1992 yılında üniversiteler ülkenin tüm kentlerine açılarak, üniversite sayısı 57 olmuştur (Türkoğlu, 1997:36).

Yüksek eğitim kendi içinde 4’e ayrılır: Ön lisans Eğitimi: 2 yıl- Meslek yüksekokullarında, Lisans Eğitimi: 4 yıl-Fakülte yüksekokullarda, Yüksek lisans Eğitimi 2–3 yıl Enstitülerde, Doktora Eğitimi:3–4 yıl Enstitülerde verilir. Turizm yüksek eğitiminde de benzer durum söz konusudur. Sektöre ara kademe personel-ara kademe yönetici ve üst düzey yönetici ve turizm eğitmeni yetiştirmeye yönelik turizm eğitimi verilmektedir.

a)Ön Lisans Eğitimi: Meslek yüksekokullarında Turizm-otelcilik programı, seyahat programı rehberlik programı ve yeni açılan animasyon ve yatçılık programlarında verilen eğitimle ara kademe yönetici ve meslek elemanı yetiştirmek amaçlanmaktadır (Üzümcü ve Bayraktar 2005:81).

b)Lisans Eğitimi(Akademik Turizm Eğitimi): Turizm işletmeciliği ve otelcilik alanlarında yönetici düzeyinde eleman yetiştirmektedir. Yönetici düzeyinde elemanların yetişmesi için, çağdaş turizm anlayışına göre müşterilerin her türlü gereksinimini karşılayabilmek, çok yönlü hizmet verebilmek amacı ile nelerin yapılması gerektiği konularında eğitim verilir. Eğitim süresi 4 yıl olup dersler teorik ve uygulamalı olarak verilir

c)Lisansüstü Eğitim(Yükseklisans-Doktora); Turizm eğitmenleri ya da turizm alanında kariyer yapmak isteyenlerin aldıkları turizm eğitimidir. Turizm işletmeciliği ya da turizm ile ilişkili bilim dallarından birisinden uzmanlık derecesi alabilmektedirler.

Türkiye’de turizm eğitimi veren üniversitelere baktığımızda 2004 yılı ÖSYM Yükseköğretim Programları ve kontenjanları kılavuzunda, lisans düzeyinde; turizm işletmeciliği 7, turizm ve otel işletmeciliği 4, turizm işletmeciliği ve otelcilik, 7 konaklama işletmeciliği 6, seyahat işletmeciliği 4, turizm ve rehberlik 1, turist rehberliği 1, konaklama işletmeciliği öğretmenliği 1, seyahat işletmeciliği öğretmenliği 1, seyahat ve rehberlik 1 adet olmak üzere 33 adet bulunmaktadır. Bu bölümler 7’si özel, 1’i öğretmenlik ve 16’sı turizm işletmeciliği veren 24 üniversitede uygulanmaktadır. Ön lisans düzeyinde; turizm-otelcilik programı sayısı 84, rehberlik programı 14, seyahat programı 14, animasyon programı 1, yatçılık 1 adet olmak üzere toplam 114 adet turizm programı bulunmaktadır. Verilen bu rakamlar turizm eğitiminin sayısal olarak ifade edilmesi olup, eğitimin kalitesi ise tartışmaya açıktır. Bu bölümlerde verilen eğitimde; bölümün açıldığı yer, turizm işletmelerine yakınlık, uygulamalı eğitim verebilme imkânı, ders araç-gerecine sahip olmak ve elbette ki nitelikli turizm eğitmenine sahip olma durumu dikkate alınması gereken en önemli noktalar olmalıdır (Üzümcü Bayraktar, 2005:82).

2.2.2.Turizmde Mesleki Eğitimin Uygulamalı Yönü

Turizmde mesleki eğitimde uygulama yapılmasının ana amaçları: öğrencinin uygulama aşamasında yaptığı çalışmalar ile insan ilişkilerinin artırılması ve gereken önemin verilmesi, temizlik bilincinin aşılması, eğitim kurumlarında öğretilen teorik bilginin sektöre geçişten önce pratiğe dökmelerini sağlamak ve de mesleki bilginin güncellenmesi olarak sıralanabilir. Turizm eğitmenlerinin sahip olması gereken üniversite de alınan teorik eğitim, öğretmenlik mesleği bilgisi ve sektörden kazanılan uygulamalı eğitimdir (<http://www.iskur.gov.tr>). Turizm ve otel işletmeciliği eğitiminin her kademesinde öğrencilerin pratik bilgi ve becerilerle donatılması zorunludur. Her ne amaçla ve hangi mesleki kademe de kullanılırsa kullanılsın, turizm eğitiminin her kademesinde teori ile uygulama birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturacak şekilde yürütülmek zorundadır. Çünkü “turizm sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu alanda verilen eğitimin, dinamik bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Diğer bir anlatımla, verilen eğitimin sadece teorik olması yeterli değildir. Verilen eğitimin başarılı olması için uygulamalı eğitime de yer veriliyor olmasına ihtiyaç vardır”(Gamble,1992:10).

3. Bulgular (ÇOMÜ Hamzakoy Uygulama Otel)

3.1.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Gelibolu'da Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksek Okulu (ÇOMÜ/GPRMYO) bünyesinde uygulamalı mesleki eğitim veren Hamzakoy Uygulama Otelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksek Okulu'nda mesleki eğitim alan öğrenciler ile sınırlandırılmıştır.

3.2.Araştırmanın Amacı

Çalışma Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksek Okulu'nda mesleki eğitim alan öğrencilerin, uygulamalı eğitime bakış açılarını belirlemeyi hedeflemiştir.

3.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma literatür taraması ve yüz yüze anket çalışması şeklinde yapılmıştır. Anket Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksek Okulu'nda mesleki eğitim alan öğrencilere uygulanarak, öğrencilerin uygulamalı eğitime bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Literatür taraması yapılarak Turizmde mesleki eğitim hakkında bir takım genel ve istatistikî bilgilere ulaşılmıştır. Bu araştırmanın amacı: turizm eğitimi alan ve konaklama işletmelerinin oryantasyon programına tabi tutulan ÇOMÜ GPRMYO turizm öğrencilerinin oryantasyon ve uygulama programlarına yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Durum tespitine yönelik bu çalışmanın araştırma grubunda oluşturulan denekler önlisans düzeyinde yine ÇOMÜ GPRMYO Hamzakoy Uygulama Otelinde oryantasyona tabi tutulmuş öğrencilerden oluşturulmuştur.

3.4.Araştırmanın Bulguları

Araştırma örnekleminin demografik özellikleri dikkate alındığında frekansları ile birlikte demografik veriler aşağıdaki tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Deneklerin Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Bay	40	72,7
	Bayan	15	27,3
	Toplam	55	100,0
Yaş		n	%
	18-20	12	21,8
	20 ve üstü	43	78,2
	Toplam	55	100,0
Eğitim		n	%
	Genel Lise	38	69,1
	Meslek Lisesi	16	29,1
	Toplam	54	98,2

Araştırmaya katılanların % 72.7'si erkek, % 27.3'ü bayandır. Yaş aralığına bakıldığında ise % 78.2'si 20 yaş ve üstündedir. Eğitim seviyelerinde ise % 69.1'le ilk sırada genel lise mezunları yer almaktadır. Ankete katılanların % 72.7'si sektör deneyimine sahiptirler. Çalışmada yer alan diğer soru ve veriler tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 :Araştırmada Öğrencilere Sorulan Sorular ve Sonuçları

Sorular	Evet n (%)	Hayır n (%)
Uygulama sırasında oryantasyona tabi tutuluyor musunuz?	32 (58.2)	20 (36.4)
Teorik eğitimde aldığımız bilgiler uygulama alanında sizi destekliyor mu?	47 (85.5)	8 (14.5)
Uygulama sürecinde denetleme yapılıyor mu?	40 (72.7)	15 (27.3)
Mesleki eğitim aldığımız kurumun bir uygulama oteli olmasının eğitim sürecinize katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?	44 (80.0)	11 (20.0)
Uygulama otelinde yaptığımız uygulama sürelerini yeterli buluyor musunuz?	37 (67.3)	18 (32.7)
Uygulama yaptığımız otelde, staj zorunluluğunuzu da yerine getirmek ister misiniz?	17 (30.9)	38 (69.1)
Uygulama otelinde uygulama esnasında sizlere verilen yemek hizmeti yeterli mi?	40 (25.5)	15 (74.5)
Uygulama otelinde mesleki eğitim almamış iş görenlerle iletişim kurmak konusunda zorlanıyor musunuz?	14 (25.5)	41 (74.5)
Uygulama otelinde uygulamaya esas olan araç gereç ve donanımlar yeterlidir mi?	13 (23.6)	42 (76.4)
Teorik eğitimle uygulamalı eğitim sürecinde içerik olarak farklılıklar yaşadınız mı?	35 (63.6)	20 (36.4)
Uygulama otelinde yapılan başarılı uygulamalar da yöneticiler tarafından ödüllendirilme yapılıyor mu?	17 (30.9)	38 (69.1)
Uygulama sürecinde mevcut kadrolu iş görenlerle sorun yaşıyor musunuz?	15 (27.3)	40 (72.7)
Uygulama sürecinde yöneticileriniz tarafından iş tanımı yapılıyor mu?	49 (89.1)	6 (10.9)
İş tanımından sonra yöneticileriniz tarafından görev dağılımı yapılıyor mu?	52 (94.5)	3 (2.5)
Uygulama otelinde yapmış olduğunuz uygulamalar sizce gelecekteki iş yaşamınızda yeterlidir mi?	10 (18.2)	45 (81.8)
Uygulama otellerinde muhasebe departmanlarında da uygulama yapıyor musunuz?	5 (9.1)	50 (90.9)
Turizm sektöründe sık ve yoğun kullanılan muhasebe paket programları ile ilgili eğitim alıyor musunuz?	22 (40.0)	33 (60.0)

Uygulama ve oryantasyona tabi tutulan öğrencilerin % 80’i meslek eğitimi aldıkları eğitim kurumunun bir uygulama otelinin mevcut olmasını avantaj olarak görmekte ancak % 23.6’sı ise uygulama otelinin, uygulamaya esas olan araç gereç ve donanımlarının yeterli olmadığını düşünmektedir. Öğrencilerin % 63’ü teorik ve uygulamalı eğitim sürecinde içerik olarak farklılıklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sektörde sık ve yoğun kullanılan muhasebe paket programları ile ilgili yeterliliği % 40 oranında evet, % 60 oranında hayır şeklinde yanıtlayarak yeterli olmadığını vurgulamışlardır.

Tablo 4: Eğitimi Alınan Muhasebe Paket Programının Kullanım Düzeyi

Yanıtınız evet ise eğitimi aldığınız paket programı yeterli düzeyde kullanabiliyor musunuz?		n	%
	kullanamıyorum	14	25,5
	orta düzeyde	16	29,1
	çok iyi düzeyde	1	1,8
Toplam	31	56,4	

Tablo 4’de eğitimi alınan muhasebe paket programının % 29.1’i orta seviyede kullanabildiklerini belirtmişlerdir. Uygulama otelindeki kurumiçi kuralların % 47.3’ü esnek uygulandığını belirtirken, % 49.1’i değişken olarak uygulandığını vurgulamışlardır.

Tablo 3: Uygulama Otelinde Kurumiçi Kuralların Uygulanma Biçimleri

Uygulama otelinde kurum içi mevcut kuralların size yöneticiler tarafından uygulanma biçimi ne şeklindedir?		n	%
	Katı	2	3,6
	Esnek	26	47,3
	Değişken	27	49,1
Toplam	55	100,0	

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada oluşturulan deneklerin, turizm önlisans eğitimi programı öncesi aldıkları ortaöğretim değerlendirildiğinde % 69.1 oranında genel lise, % 29.1 oranında ise meslek lisesi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum; turizm eğitiminde uygulamaya ve oryantasyona tabi tutulan öğrencilerin bu programlara bakış açılarını ve tutumlarını olumlu ya da olumsuz belirleyen bir faktördür. Daha önce orta öğretim düzeyinde temel turizm eğitimi almış olan öğrencilerin programa bakış açılarının diğerlerine oranla daha olumlu bir seyir içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye’de turizm eğitimi aldıktan sonra oryantasyon programına katılan mezunların gerek katıldıkları programa ve gerekse sektöre ilişkin tutumları konusunda etraflı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle turizm eğitimi alıp mezun olan öğrenciler üzerine ayrıca bir çalışmanın yapılması gerekliliği vardır.

Turizm eğitiminde oryantasyona tabi tutulma oranı ve oryantasyon-uygulama sırasındaki verilen eğitimin teorik eğitim ile olan ilintisi ve destekleme oranının yüksek olması öğrencilerin tutum ve davranışını olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye açısından bakıldığında turizm eğitimi veren önlisans ve lisans programlarında temel sorunun uygulama otellerinin eksikliği olduğu görülmektedir. Çalışmanın yapılmış olduğu ÇOMÜ GPRMYO öğrencileri arasında yapılan araştırmada ÇOMÜ Hamzakoy Uygulama Oteli'nde yapılmakta olan uygulamalı eğitim sayesinde sektöre yetiştirilen ara elemanların turizme bakış açılarında ve hizmet üretme kalitelerinde artış olduğu gözlemlenmiştir. GPRMYO'da bir uygulama otelinin bulunması sayesinde turizm eğitimi almak isteyen öğrencilerin ÖSS tercihlerinde de belirleyici bir tutum izleyecekleri söylenebilir.

Deneklerin uygulama otelinde geçirmiş oldukları oryantasyon sürecine bakış açılarının ve tutumlarının olumlu olmasına rağmen zorunlu staj evrelerini uygulama oteli dışında farklı konaklama işletmelerinde geçirmek istedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca uygulama otelindeki başarılı uygulamalar sonrasında yöneticilerin ödüllendirme sisteminin hiç olmadığı ya da yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu tespit uygulama otelinde ödüllendirme yönteminin zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu tür uygulamalar öğrencilerin moral motivasyonunu olumlu bir biçimde geliştirmekte ve teorik eğitim ile uygulama arasında kurulması gerekli olan birliği geliştirerek eğitim kalitesinin artması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca deneklerin staj sürelerini uygulama oteli dışında farklı kalite ve çaplardaki konaklama tesislerinde geçirme isteklerinin deneyim ve becerilerini artırma temelinden hareketle; bireysel gelişimlerine verdikleri önemin ve sahiplenme bakımından perspektiflerinin genişlediği sonucuna varılabilir.

Sektördeki değişim ve gelişimler açısından bakıldığından konaklama işletmelerinde temel departmanlar olarak ele alınan yiyecek-içecek, ön büro gibi departmanların yanı sıra muhasebe departmanına da aynı hassasiyetle önem verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmada deneklerin söz konusu departmanı fazlası ile tercih etmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktadan çıkışla öğrencilerin muhasebe departmanına da yönlendirilmeleri gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aymankuy, Yusuf ve Şimal Aymankuy. (2002), *Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Turizm Eğitimi veren Yükseköğretim Kurumlarının Buldukları Yerlerin Analizi ve Turizm eğitimi için Öneri Bir Model* Turizm eğitimi Konferansı/Workshop 11–13 Aralık. Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm eğitimi Genel Müdürlüğü Yayını: S.29–42.
- Boylu, Yasin. (2004), Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okul Amacına Yönelik Beklentilerinin Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Fırat, Zeki. (1997), Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Staj Faaliyetlerinin Organizasyonu Sektör Beklentileri ve Öğrencilerin Tatmin Düzeylerinin Ölçülmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gamble, Paul (1992), The Educational Challenge for Hospitality and Tourism Studies. *Tourism Management*, March 1992, 6-10.
- Pelit, Elbeyi VE GÜÇER Evren, (2006), *Turizm Alanında Öğretmenlik eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma*, Erişim:(www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2006/Say1/139-168.pdf).
- Ünlüöner, Kurban. (2000), *Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının ÖğrenciBeklentileri Ve Algulamaları Açısından Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm eğitim Fakültesi Dergisi, (3) 218–238.
- Üzümcü, Polat, Tülay ve Bayraktar Süheyla, *Türkiye’de Turizm Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yükseköğretim Kuruluşlarındaki Eğitimcilerin Turizm Mesleki Eğitiminin Etiksel Açıdan İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması*, (www.iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/02-05.pdf)
- Türkoğlu, Adil. “99 Soruda Eğitim Bilimine Giriş”, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1997, İzmir.
- WTO. (1997), *International Tourism; A Global Perspective*, Madrid: Dünya Turizm Örgütü.
<http://www.iskur.gov.tr>

DENİZ BİTKİLERİNİN KULLANIM ALANLARI

Şükran CİRİK, Semra CİRİK, Gözde OVA KAYKAÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Su ürünleri Fakültesi

ÖZET

Denizlerimizdeki balıklar ve kabuklu su ürünleri gibi tüketim açısından geniş bir alana sahip türler dışında; ekosistemin önemli canlı kaynaklarından biri de deniz bitkileridir. Çiçeksiz bitkiler sınıfına giren algler içerdikleri pigment maddelerine göre kırmızı (Rhodophyta), yeşil (Chlorophyta) ve kahverengi (Phaeophyta) algler olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. Yeşil algler yüksek miktarda protein, vitamin ve mineral içermeleri nedeniyle daha çok gıda olarak, kahverengi algler aljinik asit (alginat) kaynağı olarak, kırmızı alg türleri ise daha çok agar-agar ve karragen üretiminde kullanılmaktadırlar. Deniz bitkileri sağlıklı besin maddesi olarak Çin ve Japonya başta olmak üzere dünyanın bir çok yerinde taze (salata şeklinde), kurutulmuş olarak veya pişirilerek (yemek, çorba, sos şeklinde) tüketilmektedir. Alglerden elde edilen, agar-agar, alginat ve karragen gibi ekstraksiyon ürünleri ise yoğunlaştırıcı, jelleştirici ve süspansiyon baline getirci özellikleriyle reçel, marmelat, krema ve jöle yapımında, krem ve şampuanların hazırlanmasında, dondurmacılıkta kristal oluşumunu engellemede, bakteriyolojide bakteri, mantar, maya vb. organizmaların laboratuvar koşullarında üretilmesinde ve dişçilikte protezlerin yapımı gibi pek çok değişik alanda kullanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Deniz bitkisi, algler, agar, aljinat, karragen.

ABSTRACT

Marine plants are the most important living resources of the marine ecosystem with fish and crustacea. Seaweed can be classified as red algae (Rhodophyta), green algae (Chlorophyta) and brown algae (Phaeophyta) depending on their pigments. Green algae are utilized as a food due to contains large amount of protein, vitamin and mineral. Besides red algae mainly used agar and carrageenan, brown algae are used alginat. Seaweed mainly consumed as a healthy food various country mainly China and Japan and they often evaluated as a fresh, dried or cooked in salads or soup. marine algae have been utilized as raw materials in the manufacture of agar, alginat and carrageenan such as jam, cream, jelly, shampoo, bacteriology and dentistry.

Key words: Seaweed, algae, agar, alginat, carrageenan

GİRİŞ

Deniz ortamının bitkisel canlı türleri farklı biyolojik özellikleri olan, deniz bitkileri olarak da adlandırılan alglerdir. Çiçeksiz bitkiler (Kriptogam) grubu içerisinde yer alan algler biyolojik ve ekolojik özelliklerinin yanı sıra içeriklerindeki etkin maddeler nedeniyle son yıllarda üzerinde yoğun araştırmalar yapılan organizmalardır.

Deniz bitkileri yapılarındaki pigment maddelerine göre Kırmızı (*Rhodophyta*), Yeşil (*Chlorophyta*) ve Kahverengi (*Phaeophyta*) algler olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. Kırmızı alg (*Rhodophyta*) türleri yüksek miktarda protein, vitamin ve mineral içermeleri nedeniyle gıda sanayinde kullanımının yanında daha çok agar ve karragen üretiminde, Kahverengi algler ise (*Phaeophyta*) aljinik asit (alginat) üretiminde kullanılmaktadır. Bazı yeşil alg türleri ise bir çok ülkede gıda maddesi olarak tüketilmektedir (Pal ve diğ. 1998, Cirik ve Cirik 1999).

Deniz bitkilerinin endüstriyel kullanımı çok eski yıllarda soda ve iyot üretiminden başlayarak alginat, karragen ve agar gibi ekstrakte edilen organik maddeler eldesine kadar değişmiştir (Santelices 1989). 2005 yılı verilerine göre dünyadaki deniz bitkilerinin yetiştiricilik yoluyla üretimi 14,8 milyon tona, toplam üretim miktarı ise (yaş ağırlık olarak) 16,9 milyon tona ulaşmıştır. 2001 yılında bu miktar 10,6 milyon ton (5,7 milyar dolar) iken, 2002 yılında ise 11,6 milyon tona (6,2 milyar dolar) yükselmiştir. Sucul bitkilerin üretiminde diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Çin 8,8 milyon ton ile ilk sırada yer almaktadır ve toplam üretimin % 71,1'lik kısmını oluşturmaktadır (FAO 2005).

Antik çağlardan bu yana deniz bitkileri ve onların ürünleri (agar, karragen, aljinik asit vs.) Japonya, Kore ve Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinde, günümüzde ise Avrupa ülkelerinde de, ilaç, kozmetik ve gıda sanayinde, yetiştiricilikte ve daha bir çok endüstri dalında yaygın olarak kullanılmaktadır (Atay 1978, Güner ve Aysel 1999). Dünyada ekonomik amaçla toplanan ve kültürü yapılan alglerin % 50'si gıda sanayinde, % 40'ı ilaç ve kozmetik sanayinde, % 10'u ise diğer alanlarda kullanılmaktadır (Chapman ve Chapman 1980, Güner ve Aysel 1999).

DENİZ BITKİLERİNDEN ELDE EDİLEN ÜRÜNLER VE KULANIM ALANLARI

Deniz bitkilerinin, agar, karragen ve alginat başta olmak üzere funori, fukoidan ve antibiyotikler önemli ticari değere sahip yan ürünleridir.

1) Agar-agar : Agar, kırmızı alglerin hücre duvarlarında bulunan, jelimsi özelliğe sahip bir polisakarit olup, kokusuz, sarımsı beyaz renkli, yassı şeritler halindedir. Soğuk suda şişer, ancak tamamen çözünmez. Bazı bakteriler ve birçok mantarın kültürü için laboratuarda hazırlanan farklı kültür ortamlarında temel olarak kullanılır. Ayrıca deri sanayinde parlaklık verici, mobilyacılıkta yapıştırıcı olarak kullanımının yanı sıra önceden hazırlanmış yiyeceklerin paketlenmesinde, kabızlığın tedavisinde, kozmetik, tekstil ve kağıt endüstrilerinde yaygın şekilde kullanılmaktadır (Sharma 1986). Kaliteli Agar eldesi için daha çok kırmızı

alglerden *Gracilaria*, *Gelidium*, *Pterocladia* ve *Phyllophora* türleri tercih edilmektedir (Cirik ve Cirik 1999).

2) Karragen (Carrageenin) : Kırmızı alglerin hücre duvarlarından elde edilen diğer bir polisakarittir. Daha çok sos, salça, kozmetik, şurup ve ilaç yapımında, yapışkanlık ve yayılma özelliğini arttırıcı olarak diş macunu, pasta vb. sütlü ürünler ile deterjanların yapımında kullanılmaktadır. Karragen deniz bitkileri içerisinde çoğunlukla *Gigartina* ve *Chondrus* türlerinden elde edilmektedir (Atay 1978).

3) Alginat: Alginat türevleri ve aljinik asit, kahverengi alglerin hücre duvarlarından elde edilen bir karbonhidrattır. Bileşiminde sodyum, magnezyum ve potasyum tuzları bulunmaktadır. Bu nedenle de yapışkan bir özelliğe sahiptir. Islatıldığında yumuşar, kurutulduğunda ise sertleşir. Alginat cilt temizleme maddelerinde, saç spreyi, saç boyası ve cilt kremlerinde ana madde olarak kullanılır. Sabunlarda köpük arttırıcı, şampuanların içinde ise temizleyici olarak yer alır. Ayrıca kauçuk ve deri endüstrisi, boya ve tekstil sanayinde tıpta ise kanamaları durdurmak için aljinik asitden yararlanılmaktadır. Alginat, esmer algden *Cystoseira* ve *Sargassum* türlerinden elde edilebilmektedir (Teramoto 1992).

4) Funori: Kırmızı alglerden elde edilen bu madde kağıt ve elbiseler için yapıştırıcı olarak kullanılmaktadır. Kimyasal olarak sülfat ester grubunu içermesi dışında agar-agar'a çok benzemektedir.

5) Fukoidan : Fukoidan, tüm kahverengi alglerin hücreler arası boşluklarında bulunan müsilajımsı, yüksek viskoziteye sahip bir polisakarittir. Antibakteriyel, antiviral, antitrombotik ve anti-aging özellikte olmasından dolayı daha çok ilaç ve kozmetik sanayinde kullanılmaktadır.

6) Antibiyotikler: Chlorellin adındaki bir antibiyotik, yeşil bir mikro (mikroskopik) alg türü olan *Chlorella*'dan elde edilir. Ayrıca gram negatif ve gram pozitif bakterilere karşı efektif olan bazı antibakteriyel maddeler *Ascophyllum nodosum*, *Rhodomela larix*, *Laminaria digitata*, ve *Polysiphonia*'nın bazı türlerinden elde edilmektedir. Bunların yanı sıra diğer alglerden de elde edilen bir çok ilaç tıp alanında kullanılmaktadır.

Deniz bitkilerinden elde edilen yan ürünlerin yanı sıra bu bitkiler yaygın olarak besin maddesi olarak, mineral kaynağı olarak, yetiştiricilikte hayvan yemi olarak, tarımda gübre olarak, kozmetikte, dişçilikte, tıp ve ilaç sanayinde, kağıt, tekstil ve boya sanayinde ve atıkların arıtılması gibi bir çok alanda kullanılmaktadır.

1) Besin Maddesi Olarak: Çoğunluğu Phaeophyceae (Kahverengi) ve Rhodophyceae (Kırmızı) olan 100'den fazla deniz bitkisi türü içerdikleri protein, aminoasit, karbohidrat, vitamin ve minerallerin varlığından dolayı dünyanın çeşitli yerlerinde insanlar tarafından besin kaynağı olarak uzun yıllardan beri

kullanılmaktadır. Özellikle Uzakdoğu ülkelerinde günlük gıdalar içerisinde en çok tüketime sahip olan deniz bitkileri, sabah kahvaltılarında kurutulmuş şekilde, salatalarda katkı maddesi olarak, pişmiş halde direk yiyecek olarak veya deniz ürünlü çorbaların yanında tüketime sunulmaktadır.

Deniz bitkilerinin direkt gıda olarak tüketildiğinde insan vücuduna oldukça faydalı olduğu bilinmektedir. Düzenli olarak alg tüketimi, bağışıklık sistemini güçlendirir, kötü kokuya yol açan bakterileri yok ederek, sindirim sistemini destekler. İyi bir protein, vitamin, mineral ve amino asit kaynağıdır. Kansere karşı koruyucudur. Vücudun enerji seviyesini koruyarak sağlıklı kilo kaybına yardımcı olur ve özel hazırlanmış diyetlerde de destekleyicidir. Zararlı maddelerin (*serbest radikal, hava kirliliği, sigara, alkol vs*) etkisini azaltır. Yaşlılık etkilerini geciktirir (Teramoto 1992). Öyle ki günlük 100 gr. alg tüketimi A, B₂ ve B₁₂ vitamini gereksiminin tamamını, C vitamininin ise 2/3'ünü karşılamaktadır (Chapman ve Chapman 1980).

Ülkemiz denizlerinde gıda olarak değerlendirilebilecek alg türlerine *Ulva, Enteromorpha, Gelidium, Laurencia, Porphyra, Polysiphonia* örnek olarak verilebilir (Cirik ve Cirik 1999, Güner ve Aysel 1999).

2) Mineral Kaynağı Olarak : Bazı alg türleri iyot ve demir başta olmak üzere, kalsiyum, magnezyum ve çinko bakımından oldukça zengindir. (kuru ağırlığın % 30- 40). Öyle ki kalsiyum ihtiyacını karşılamak açısından 10 gr. *Gracilaria* (kırmızı alg) tüketimi 1 kase süte, demir ihtiyacını karşılamak için ise 10 gr. *Ulva* (yeşil alg) tüketimi, 1 kg ıspanağa eşdeğerdir (Perez 1995). Deniz bitkileri içerisinde özellikle Kahverengi alg türleri iyot eksikliğinden kaynaklanan guatr hastalığını önlemede yaygın olarak kullanılmaktadır (Suzuki ve diğ. 1965).

3) Hayvan Yemi Olarak : Kırmızı, esmer ve bazı yeşil algler nürient kaynağı olarak bir çok hayvan yeminin üretiminde kullanılmakta olup son yıllarda balık yemlerinin üretiminde de kullanılmaya başlamıştır. Yemlerde katkı maddesi olarak kullanılan alglerin, büyümede, protein sindiriminde, yağ metabolizmasının düzenlenmesinde, karaciğer fonksiyonları, strese yanıt, hastalıklara dayanıklılık, yetiştirilen türlerin vücut bileşenleri ve et kalitesinin de dâhil olduğu fizyolojik koşullar üzerinde geliştirici etkileri olduğu bildirilmiştir (Mustafa ve diğ. 1995, Nakagawa 1997).

4) Gübre Olarak : Alglerin bilinen en eski kullanım sahası gübre yapımı olup, Günümüzde deniz yosunları birçok ülkede; gerek sıvı ekstrakt gerekse direk olarak toprağa karıştırılmak suretiyle kullanılmaktadırlar. Dünyanın birçok sahil bölgesinde algler, fosfor, potasyum ve bazı iz elementleri ihtiva ettiğinden ve içerdikleri yüksek orandaki lif miktarı toprağın nemini tuttuğundan dolayı gübre olarak tarım alanlarında verimli şekilde kullanılmaktadırlar (Critchley 2006).

5) Atıkların Arıtılmasında : Evsel ve endüstriyel alanlardan kaynaklanan atıklar, çözünmüş veya askıdaki organik ve inorganik bileşiklerden oluşmaktadır. Kirli ortamlarda bulunan ve temizlenmesi güç olan azot ve fosfor gibi bileşiklerin alglerin bulunduğu ortamlara alınması ve bu bileşiklerin algler tarafından besin kaynağı olarak kullanılmaları suretiyle ortamın temizlenmesi mümkündür. Ayrıca bazı algler kirli sularda bulunan çinko ve kadmiyum gibi ağır metalleri de bünyelerine absorbe edebilirler. (Çetingül 1993). Bu amaçla son yıllarda özellikle *Gracilaria* ve *Ulva* türleri atıkların arıtılmasında kullanılmaya başlamıştır.

6) Tıpta Ve İlaç Sanayisinde : Bazı deniz bitkileri ilaç tabletlerinde ayrıştırma ve dolgu maddesi olarak kullanımının yanı sıra tabletlerin üzerini kaplamada ve antibiyotik, hormon, vitamin gibi maddelerin içilebilir hale getirilmesini sağlamaktadır.

7) Kozmetik Sanayisinde : İçerisinde losyon ve cilt bakım kremlerinin de bulunduğu bir çok kozmetik ve güzellik ürününde alg özleri kullanılmaktadır. Ezilerek veya dondurularak macun şekline getirilen algler güzellik ve sağlık amacıyla deniz suyu ile birlikte Thalassoterapi adı verilen bir tedavi yönteminde uygulanmaktadır. Thalassoterapi merkezlerinde algler özellikle cilt ve vücut sıkılaştırma, kilo verme, detoks, vücut enerjisinin yeniden kazandırılması, depresyon gibi bir çok alanda kullanılmaktadır (Cirik ve Turan 2005).

8) Dişçilikte : Bozulmayan ve çabuk sertleşen diş kalıbı alma maddesi ve protezlerin yapımında alglerden elde edilen agar- agar kullanılmaktadır (Round 1973).

9) Kağıt Sanayisinde : Algler kağıtların yüzeylerini cilalamakta, su sızdırma ve mürekkep dağılımını önlemekte, dolgu materyali olarak (özellikle parşömen kağıdı üretiminde) kullanılır.

10) Boya Sanayisinde : Algler boyalarda emülsiyonu sabitleştirmek fazla akıcılığı durdurmak ve pigmentlerin fazla zarar görmesini önlemek amacıyla boya zenginleştirici ve çözücü olarak da kullanılmaktadır.

11) Tekstil Sanayisinde : Tekstilde ise desen basımından önce katılaştırıcı olarak, ayrıca özel püskürtme yöntemiyle ipeğe benzeyen yapay iplik üretiminde kullanılmaktadırlar (McHugh 2003).

KAYNAKLAR

Atay, D.

1978 Deniz Yosunları ve Değerlendirme Olanakları. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*.

Chapman, V. J., Chapman, D. J.

1980 Seaweeds and their uses (3rd ed., pp. 25–42). New York: Chapman & Hall.

Cirik, Ş., Cirik, S.

1999 Su Bitkileri (Deniz Bitkilerinin Biyolojisi Ekolojisi Yetiştirme Teknikleri). *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları*, No:58.

Cirik, S., Turan, G.

2005 Denizden Gelen Sağlık ve Güzellik: Thalassoterapi. *Aqualife of Turkey Dergisi*, No: 2, S:52-53.

Critchly, A.T.

2006 Marine Algae Culture: Techniques, Uses and Development Perspectives. Çetingül, V.

1993 Ekonomik değerdeki bazı deniz alglerinin kimyasal içeriklerinin saptanması. (Doktora Tezi). *Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji A.B.D.*Bornova, İzmir.

FAO, Vannuccini, S.

2005 Overview Of Fish Production, Utilization, Consumption and Trade. Fishery Information, Data and Statistics Unit.

Güner, H. ve Aysel, V.

1999 Tohumuz Bitkiler Sistematiği. I. Cilt (Algler). Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No:108. Bornova, İzmir.

McHugh, D. J.

2003 A guide to seaweed industry, FAO No: 441. Rome, FAO, p.105.

Mustafa, G. M., Wakamatsu, S., Takeda, T., Umino, T. ve Nakagawa, H.

1995 Effect of Algae meal as a Feed Additive on Growth Performance, feed efficiency, and body composition in Red Sea Bream, (*Pagrus major*). *Fisheerie. Science.*, 61: 25-28.

Nakagawa, H.

1997 Effect of Dietary Algae on Improvement of Lipid Metabolism in Fish. *Biomed and Pharmacother.* 51, p. 345-348.

Pal, D., Parakash, D., Amla, D.V.

1998 Chemical composition of the green algae *Botryococcus barunii*. *Cryptogamie, Algol.*, 19: (4), 311-317.

Perez, R., Kaas, R., Campillo, F., Arbault, F., Barbaroux, O.

1995 La culture des algues Marines dans le monde. Ed. Ifremer, 614 p. Fr.

Santelices, B., Doty, M.

1989 A review of *Gracilaria* Farming. *Aquaculture* 78: 68-133. Sharma, O. P., Text Book of Algae, 395 s., New Delhi.

- Suzuki, H, Higuchi T, Sawa, K, Ohtaki, S, Tolti , J.
1965 Endemic coast goitre in Hokkaido, Japan. *Acta Endocr.* 50 : 161-176.
- Teramoto, T.
1992 Seaweeds, Their Chemistry and Uses. *Science of Processing Marine Food Products* Vol:1 S:142-156.
- Round, F. E.
1973 The Biology of Algae, 2 nd. Ed., Edward Arnold, London.

ÇANAKKALE BOĞAZI'NDA BAZI BALIKLARIN ZAMANA BAĞLI YUMURTA VE LARVAL DEĞİŞİMLERİ *

Muhammet TÜRKOĞLU,^a Tülin ÇOKER,^b Hasan Hüseyin SATILMIŞ,^a

^aÇanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Su Ürünleri Fakültesi

^bEge Üniversitesi

Su Ürünleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmada, Çanakkale Boğazında bazı balıkların yumurta ve larvalarının tespiti amacıyla Ocak 2002 ve Ocak 2004 periyodunda yapılmıştır. Bu amaçla Nara Burnu'nda seçilen istasyonda Hensen Net ile vertikal olarak ihtiyoplankton örneklemeleri aylık olarak gerçekleştirilmiştir. Sonuçta Çanakkale Boğazı'nda balık yumurtaları bakımından 11 familyaya ait 17 tür tespit edilirken, larvalar bakımından 9 familyaya ait 15 tür tespit edilmiştir. En yüksek yumurta sayısı yüzdesini ölü yumurtalar (%35) oluşturmuş olup, bunu %29 ile Clupeidae (*S.pilchardus*, *Sprattus sprattus*) ve %17 ile tayin edilemeyen yumurtalar oluşturmuştur. Larval dağılımda ise en büyük yüzdeyi yine yumurta sayısında olduğu gibi Clupeidae (özellikle *S.pilchardus*), Gobiessocidae (%19), *Engraulis encrasicolus* (%14) oluşturmuştur. *Callionymidae*, *Ammodytidae* ve *Gadidae* kompozisyonu oluşturan diğer familyalar diğer önemli grupları oluşturmuştur. İlkbahar haricinde diğer mevsimlerde canlı yumurtaların yüzdeleri oldukça yüksektir. Yazın %1-6 civarında seyreden ölüm oranı, sonbahar ve kışın nispeten yüksektir (%8-12). İlkbahar aylarında ölü yumurta oranı %59'dur. Toplam olarak en yüksek yumurta birey sayısı da ilkbaharda tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Boğazlar Sistemi, Çanakkale Boğazı, ihtiyoplankton, zamansal dağılım

ABSTRACT

This study was planned to determinate some fish eggs and larvae between January 2002 and December 2003 in the Dardanelles. Therefore, ichthyoplankton samples were monthly collected with a Hensen type plankton net at station which is fixed in north area of the Nara cape of the Dardanelles. Results showed that while 17 fish species relating to 11 familia were identified according to fish eggs, 15 fish species relating to 9 familia were identified according to fish larvae. Results also showed that dead eggs, Clupeidae eggs (*Sardina pilchardus*, *Sprattus sprattus*) and undetermined eggs were in rate of 35%, 29% and 17%

respectively. However, Clupeidae, Gobiesocidae and Engraulis encrasicolus larvae were in rate of 29%, 19% and 14% respectively in the Dardanelles. Other families such as Callionymidae, Ammodytidae and Gadidae are other important taxonomic groups. In summer, autumn and winter seasons, rates of living eggs were higher than those in spring season. While dead egg rates were about 1-6% in summer, they were about %8-12 in autumn and winter. Dead egg rates in spring were 59%. However, total egg cell number in spring period was the most abundant.

Key words: *Turkish Strait System, Dardanelles, ichthyoplankton, seasonal variation*

* Bu alışma TUBITAK – AYDAG - 101Y081 kodlu proje tarafından desteklenmiştir.

